
ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 24 2025

Дрогобич

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1190 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-04754

Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (вул. І. Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100, e-mail: dsru@dsru.edu.ua, тел. (03-24) 41-04-74)

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, іспанська, словацька, болгарська, румунська

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 14 від 22 грудня 2025 р.)

УДК 001(051)
Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2025. № 24. 112 с.

«Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)» є фаховим виданням категорії «Б» з філологічних наук (спеціальність В11 – Філологія (за спеціалізаціями) на підставі Наказу МОН України № 886 від 2 липня 2020 року, Додаток 4.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща).

Сайт видання: www.ddpu-filolvisnyk.com.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Кушлик О. П., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Члени редколегії:

Венжинович Н. Ф., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Ужгородський національний університет

Демська О. М., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Котович В. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Максимчук В. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури, Національний університет «Острозька академія»

Мацьків П. В., доктор філологічних наук, професор, декан факультету української та іноземної філології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Федурко М. Ю., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Яремко Я. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Гадомський Олександр, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в галузі мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща)

Krasowska Helena (Красовська Гелена), професор, доктор габілітований, Інститут славістики Польської академії наук (Варшава, Польща)

Kuczyńska-Koschany Katarzyna (Кучинська-Кошани Катажина), професор, доктор габілітований, Університет імені Адама Міцкевича в Познані (Познань, Польща)

Nabytowycz Ihor (Набитович Ігор), професор, доктор габілітований, Університет Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні (Люблін, Польща)

Nowacki Albert (Новацький Альберт), доктор гуманітарних наук, Інститут літературознавства, Люблінський католицький університет імені Яна Павла II (Люблін, Польща)

Próchniak Paweł (Прухняк Павел), професор, доктор габілітований, Університет Комісії національної освіти у Кракові (Краків, Польща)

Kowalow Siergiej (Ковальов Сергій), професор, доктор габілітований, Університет Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні (Люблін, Польща)

Levchuk Paweł (Левчук Павел), доктор гуманітарних наук у галузі лінгвістики, ад'юнкт, Інститут славістики Польської академії наук (Варшава, Польща)

ЗМІСТ

Білоконенко Л. А. АВТОРСЬКА ПОЗИЦІЯ В АКАДЕМІЧНОМУ ТЕКСТІ ТА ПАРАДОКС ПРИСУТНОСТІ АВТОРА.....	5
Громко Т. В. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНСТРУКТ ТА ЛІНГВОГРАФІЧНІ ПРИНЦИПИ АВТОРСЬКОГО КУРСУ «НАУКОВА ПРАКТИКА: ОСНОВИ МОВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ».....	12
Дроботенко В. Ю. ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СИМВОЛІЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КИСВА В НАЦІОНАЛЬНОМУ МІФІ.....	19
Косович О. В. КОНФІГУРАЦІЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....	24
Кравченко Л. С. СТИЛІСТИКА ТОМАСА БЕРНГАРДА В КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПОЕТИКИ.....	35
Кузик П. С. ЛЕКСИКОГРАФІЯ ГУЦУЛЬСЬКОГО ГОВОРУ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	42
Кушлик О. П., Дутка О. Я. ОБСЯГ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНТАКТУВАННЯ МОВ У СВІТЛІ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ.....	50
Надяк Х. Р., Мельник Л. Б. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	58
Naumenko N. V. RARE AND PROFESSIONAL WORDS AS THE FIGURATIVE MEANS IN THE SONG LYRICS BY STING.....	65
Овсієнко Л. М., Кулик О. Д., Кардаш Л. В. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ДИСКУРСУ: КОМПОЗИЦІЙНО-СТИЛЬОВІ ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ.....	73
Povoroznyuk R. V. EMOTIONAL AND CULTURAL LOAD IN COMMUNITY INTERPRETING.....	79
Похилюк О. М. МОВНА ГРА В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ВІД ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ДО СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИМІРІВ.....	85
Прийма Л. Ю., Дзекун Ю. О., Зуєнко М. О. ПОМИЛКИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У МОВНИХ ПАРАХ «УКРАЇНСЬКА – АНГЛІЙСЬКА» ТА «УКРАЇНСЬКА – НІМЕЦЬКА» ЗА ДОПОМОГОЮ <i>CHATGPT</i>	92
Стишов О. А. НЕГАТИВНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМОВНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОРІЧЧЯ.....	99
РЕЦЕНЗІЇ	
Тетяна ГУЦУЛЯК ЛІНГВІСТИЧНІ ВИМІРИ ТВОРЧОГО ТА НАУКОВОГО ДОРОБКУ ІВАНА ФРАНКА (Рецензія на зібрання наукових праць «Студії з лінгвістичного франкознавства» (за заг. ред. Оксани Кушлик. Дрогобич : Посвіт, 2025. 460 с.)).....	106
Наталія КОСТУСЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ФРАНКОЗНАВСТВО В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАГАЛЬНОНАУКОВОМУ КОНТЕКСТІ (Рецензія на зібрання наукових праць «Студії з лінгвістичного франкознавства» (за заг. ред. Оксани Кушлик. Дрогобич : Посвіт, 2025. 460 с.)).....	109
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	111

CONTENTS

Bilokononko L. A. AUTHOR'S POSITION IN ACADEMIC TEXT AND THE PARADOX OF AUTHORIAL PRESENCE.	5
Hromko T. V. METHODOLOGICAL CONSTRUCT AND LINGUOGRAPHIC PRINCIPLES OF THE AUTHOR'S COURSE "SCIENTIFIC PRACTICE: FOUNDATIONS OF LINGUISTIC RESEARCH".	12
Drobotenko V. Yu. PHRASEOLOGY AS A MEANS OF CONSTRUCTING THE NATIONAL MYTH OF KYIV.	19
Kosovych O. V. CONFIGURATIONAL MODELS OF THE "US-THEM" OPPOSITION ACTUALIZATION IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE.	24
Kravchenko L. S. THOMAS BERNHARD'S STYLISTICS IN THE CONTEXT OF POSTMODERN POETICS.	35
Kuzyk P. S. LEXICOGRAPHY OF THE HUTSUL DIALECT: CURRENT STATE AND PROSPECTS.	42
Kushlyk O. P., Dutka O. Ya. SCOPE OF TERMS FOR DESCRIBING LANGUAGE CONTACT WITHIN THE ANTHROPOCENTRIC PARADIGM.	50
Nadjak H. R., Melnyk L. B. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASES OF DIALOGICAL INTERACTION AS A MECHANISM FOR THE FORMATION OF STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS.	58
Naumenko N. V. RARE AND PROFESSIONAL WORDS AS THE FIGURATIVE MEANS IN THE SONG LYRICS BY STING.	65
Ovsienko L. M., Kulyk O. D., Kardash L. V. LINGUISTIC ANALYSIS OF THE TEXT OF SPECIALIZED DISCOURSE: COMPOSITION-STYLISTIC MEANS OF ORGANIZATION OF CONTENT.	73
Povoroznyuk R. V. EMOTIONAL AND CULTURAL LOAD IN COMMUNITY INTERPRETING.	79
Pokhyliuk O. M. LANGUAGE GAME IN MODERN LINGUISTICS: FROM THEORETICAL FOUNDATIONS TO SOCIO-CULTURAL DIMENSIONS.	85
Pryima L. Yu., Dzekun Yu. O., Zuienko M. O. MACHINE TRANSLATION ERRORS OF TEXTS IN THE LANGUAGE PAIRS "UKRAINIAN – ENGLISH" AND "UKRAINIAN – GERMAN" USING CHATGPT.	92
Styshov O.A. NEGATIVELY MARKED VOCABULARY IN UKRAINIAN-LANGUAGE JOURNALISM OF THE FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY.	99
REVIEWS	
Tetiana HUTSULIAK LINGUISTIC DIMENSIONS OF IVAN FRANKO'S CREATIVE AND SCIENTIFIC LEGACY (Review of the collection of scientific works "Research into Linguistic Franco Studies" (edited by Oksana Kushlyk. Drohobych: Posvit, 2025. 460 p.)).	106
Natalia KOSTUSIAK LINGUISTIC FRANKO STUDIES IN THE UKRAINIAN GENERAL SCIENTIFIC CONTEXT. (Review of the collection of scientific works "Research into Linguistic Franco Studies" (edited by Oksana Kushlyk. Drohobych: Posvit, 2025. 460 p.)).	109
AUTHORS' CREDENTIALS.	111

АВТОРСЬКА ПОЗИЦІЯ В АКАДЕМІЧНОМУ ТЕКСТІ ТА ПАРАДОКС ПРИСУТНОСТІ АВТОРА

Білоконенко Л. А.

Криворізький державний педагогічний університет

У статті досліджено феномен авторської позиції в академічному тексті в контексті взаємодії принципів суб'єктивності та об'єктивності. Авторська позиція розглядається як складне когнітивно-комунікативне утворення, що відображає інтелектуальну присутність дослідника в межах дискурсу, регламентованого нормами академічної об'єктивності. З'ясовано, що авторська позиція в науковому письмі реалізується опосередковано через логіку викладу, спосіб аргументації, добір теоретичних орієнтирів і методологічних підходів. Така форма самопрезентації формує особливий тип наукової суб'єктивності, заснований на інтелектуальній активності, відповідальності за вірогідність знання та дотриманні норм етичної нейтральності.

Особливу увагу зосереджено на аналізі взаємозв'язку між авторською позицією та академічною об'єктивністю. Доведено, що академічна об'єктивність не виключає суб'єктивного початку, а, навпаки, передбачає його врівноважене вираження в межах раціонального дискурсу. Вона не постає як безособовість, а функціонує як етичний і когнітивний механізм, що забезпечує правдивість наукового знання. Авторська позиція так само виконує інтеграційну функцію, поєднує когнітивний, комунікативний і ціннісний аспекти дослідження, робить текст не лише інформативним, а й концептуально цілісним.

Ключовим поняттям статті є парадокс присутності автора – явище, що виявляє внутрішню суперечність між нормативною вимогою безособовості академічного письма та неодмінною присутністю інтелектуального «я» у процесі пізнання. Парадокс полягає в тому, що, залишаючись зовні нейтральним, автор водночас організовує текст навколо власної системи цінностей, досвіду, методологічних переконань. Саме тому академічний текст є не механічним відтворенням фактів, а результатом інтелектуальної взаємодії суб'єкта з об'єктом пізнання. У статті обґрунтовано, що дослідження авторської позиції в контексті академічної об'єктивності має важливе значення для розуміння природи наукового письма. Воно дає змогу пояснити, як у межах формально безособового дискурсу реалізується особистісний складник мислення, що визначає достеменність і комунікативну ефективність наукового тексту. У цьому аспекті парадокс присутності автора виникає не як суперечність, а умова існування академічного письма, у якому інтелектуальна, мовна та етична сфери утворюють концептуальну тріаду сучасного наукового дискурсу.

Ключові слова: науковий стиль, академічний текст, авторська позиція, академічна об'єктивність, парадокс присутності автора.

Bilokonenko L. A. Author's position in academic text and the paradox of authorial presence. The article investigates the phenomenon of the author's position in an academic text in the context of the interaction of the principles of subjectivity and objectivity. The author's position is considered a complex cognitive-communicative formation that reflects the researcher's intellectual presence within a discourse governed by the norms of academic objectivity. It is found that the author's position in scientific writing is realised indirectly through the logic of presentation, the method of argumentation, the selection of theoretical guidelines and methodological approaches. This form of self-presentation constitutes a special type of scientific subjectivity, grounded in intellectual activity, responsibility for the reliability of knowledge, and compliance with the norms of ethical neutrality.

Particular attention is focused on the analysis of the relationship between the author's position and academic objectivity. It is proven that academic objectivity does not exclude the subjective principle, but, on the contrary, provides for its balanced manifestation within the framework of rational discourse. It does not appear as impersonality, but functions as an ethical and cognitive mechanism that ensures reliability of scientific knowledge. The author's position also serves an integrative function, combining the cognitive, communicative, and value aspects of the study and making the text not only informative but also conceptually holistic.

The key concept of the article is the paradox of the author's presence – a phenomenon that reveals an internal contradiction between the normative requirement of academic writing's impersonality and the indispensable presence of the intellectual "I" in the process of cognition. The paradox lies in the fact that, while remaining outwardly neutral, the author simultaneously organises the text around his own system of values, experience and methodological beliefs. That is why an academic text is not a mechanical reproduction of facts, but the result of intellectual interaction between the subject and the object of cognition. The article substantiates the importance of studying the author's position in the context of academic objectivity for understanding the nature of scientific writing. It allows us to explain how, within the framework of a formally impersonal discourse, the personal component of thinking is realised, which determines the reliability and communicative effectiveness of a scientific text. In this aspect, the paradox of the author's presence arises not as a contradiction, but as a condition for the

existence of academic writing, in which the intellectual, linguistic, and ethical spheres form the conceptual triad of modern scientific discourse.

Key words: *scientific style, academic text, authorial position, academic objectivity, paradox of authorial presence.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Однією з тенденцій розвитку сучасного академічного письма є пошук балансу між об'єктивністю наукового викладу й вираженням власної позиції автора. Академічна об'єктивність – це не усунення суб'єктивного чинника, а принцип, що забезпечує правдивість, точність і неупередженість у відтворенні результатів праці. Вона передбачає дистанціювання від оцінних, емоційних і необґрунтованих суджень, однак не виключає авторської присутності. Саме через структурування свого тексту, логіку аргументації, добір мовних засобів дослідник формує власну думку, чим і стверджує себе як суб'єкта академічного дискурсу. Автор не позбавлений власного «я», оскільки будь-яке спостереження буде його інтерпретацією, що базується на особистому досвіді, методологічних уподобаннях і когнітивних моделях. Саме тому бачимо потребу осмислення феномену авторської присутності в межах академічної об'єктивності, яка передбачає усвідомлену участь суб'єкта у формуванні наукового знання. Автор не лише організовує текст, добирає аргументи й визначає логіку викладу, а й конструє смисловий простір, у якому наукові факти набувають інтерпретаційної цінності. Така подвійна роль автора породжує парадокс присутності автора, що виявляє напруження між вимогою неупередженості й неминучістю індивідуальної позиції.

Актуальність дослідження зумовлена потребою глибшого розуміння природи академічного письма як когнітивно-комунікативного процесу, у якому співіснують колективна раціональність науки та індивідуальна логіка мислення автора. Усвідомлення цього парадокса сприяє формуванню нових підходів до інтерпретації наукового тексту як простору не лише передачі, а й творення знання, де авторська позиція стає чинником наукової істини й комунікативної ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема реалізації авторської позиції в академічному дискурсі належить до міждисциплінарних. Її дослідження має тривалу традицію, відколи увага фахівців була зосереджена на способах конструювання наукової суб'єктивності в парадигмі об'єктивності. Одним із перших розглянув це питання Дж. Свейлз. У своїй концепції *genre analysis* (жанровий аналіз) він зазначив, що автор наукового тексту завжди виступає як комунікативний суб'єкт: не лише повідомляє результат, а й позиціює себе [8]. Продовжив цей напрям К. Хайленд, який розробив поняття *stance* і *engagement* (позиція і взаємодія) для пояснення двох вимірів авторської присутності: оцінне ставлення до свого твердження і встановлення зв'язку з адресатом [7]. Ці ідеї стали базовими для закордонних і вітчизняних підходів до аналізу наукового письма.

В українській науковій царині питання культури наукової мови, структури й завдань академічних текстів також не залишаються осторонь уваги

науковців (Г. Білавич [2], Е. Галицька [3], С. Шестакова, О. Фендик, Т. Недашківська [6] та ін.). Дослідники підкреслюють, що науковий стиль та академічне письмо – це не лише сукупність формальних мовних норм, а й складна комунікативна система. Т. Костирко, С. Ларенкова, І. Бондар, М. Жигалкіна акцентують, що в науковому дискурсі не може панувати суб'єктивне сприйняття, воно завжди підтверджене об'єктивними даними, аби донести свою інтенцію до читача, реалізувати інтелектуальну позицію [1, 9–10]. У наукових розвідках об'єктивність потрактовано як умову правдивості знання, а суб'єктивність – як природний складник процесу інтерпретації. У цьому разі лінгвістичний аналіз наукового тексту враховує і структурно-граматичні параметри, і прагматичний, когнітивний та соціокультурний виміри.

Сучасні праці дедалі частіше беруть до уваги взаємозв'язки між авторським «я» і дискурсивними стратегіями об'єктивності, зважають на мовностилістичні засоби, які вможливають авторську позицію в текстах різних жанрів [4; 5]. Дослідники відзначають, що завдяки їм проявляється прихована суб'єктивність наукового тексту, яка не суперечить його об'єктивній природі, а забезпечує цілісність викладу. Однак питання про природу авторської позиції в академічному тексті ще остаточно не з'ясоване. Перспективу вбачаємо у з'ясуванні кореляції між рівнем об'єктивності й можливістю реалізації авторського «я», коли в межах формально безособового дискурсу втілений особистісний складник мислення науковця.

Формулювання мети і завдань статті. *Мета* – з'ясувати природу авторської позиції в академічному тексті та дослідити парадокс присутності автора як прояв взаємодії суб'єктивного й об'єктивного в науковому дискурсі. Досягнення мети передбачає виконання таких *завдань*: установити сутність поняття *авторська позиція* в контексті академічного письма, окреслити її місце у структурі наукового дискурсу; проаналізувати взаємозв'язок між авторською позицією та принципом *академічної об'єктивності*; розкрити зміст і природу *парадокса присутності автора* в академічному тексті, визначити його когнітивні, етичні та мовні виміри.

Виклад основного матеріалу дослідження. Авторська позиція в академічному тексті є складним лінгвокогнітивним феноменом, який поєднує мовну, комунікативну й концептуальну площини. Вона передбачає систему інтенцій, оцінок і суджень, що відображають інтерпретаційну діяльність дослідника у процесі наукового пізнання й текстотворення. У загальному розумінні *авторська позиція* – це спосіб представлення науковцем власного бачення проблеми, що реалізується через мовні засоби, організацію тексту й дискурсивні стратегії. Її наявність засвідчує активну роль суб'єкта в академічному процесі, навіть якщо зовні текст витримано в об'єктивно-нейтральній манері.

У межах академічного письма авторська позиція має подвійний характер.

1. Проявляє індивідуальність, когнітивний стиль, методологічні орієнтири та рівень наукової культури автора. Попри стандартизованість, науковий текст завжди відбиває особистість дослідника. Процес наукового пізнання є інтерпретативним, коли науковець не формально відтворює факти, а відбирає, структурує й оцінює їх відповідно до власної системи знань. З позиції когнітивістики, це авторський спосіб мислення, вибір логічних зв'язків та аргументів, схильність до узагальнень або деталізації. Один автор віддає перевагу дедуктивному викладу, інший – індуктивному. Хтось тяжіє до ієрархічних текстів, хтось – до описів чи пояснень. Кожен має пріоритети в доборі мовних засобів, тому одні використовують модально зважені формулювання (*можемо припустити, імовірно, переважно, здебільшого, деяко мірою, слушно вважати*), інші – категоричні (*безсумнівно, поза будь-яким сумнівом, неспростовні факти, обстоюємо, дотримуємося своєї думки*), напр.: *Очевидно, що кожна тема також має свою структуру* (2, 115); *Без сумніву, і переспіви матимуть естетичну вартість – попри свідоме заміщення певних формальних елементів (передусім віршового розміру), але за умови збереження змістового наповнення* (3, 83). Такі відмінності формують ритм, темп і логіку викладу, це прояв особистісного підходу до питання. Різницю спостерігаємо і в методології. Вибір методів визначає мовну організацію тексту, реалізовану в доборі термінів, синтаксичних одиниць, характері висновків тощо. Щодо рівня наукової культури, то він передбачає вміння подавати результати об'єктивно, логічно, доброчесно. Те, як автор працює із джерелами, інтегрує чужі думки в канву тексту, керується принципом доброчесності, свідчить про його інтелектуальну зрілість.

2. Підпорядкована нормам академічної об'єктивності, вимагає стриманості, точності й аргументованості. Автор не може експліцитно виявляти власну емоційну чи оцінну позицію, однак має шляхи для репрезентації власного інтелектуального «я». Наукове знання має бути раціональним, а не емоційним, переконувати аргументами, а не тоном. Не коректними є формулювання *я вважаю це неточним чи неправильним; мені не подобається підхід автора і под., що зміщують дискурс у сферу суб'єктивного*. Але текст, який уклала людина, не може бути повністю безособовим, бо дослідження оприявнює результат інтелектуальних пошуків певного індивіда. Автор не лише реєструє, а й осмислює, систематизує, оцінює значущість фактів. Тому має потребу показати, з якої позиції здійснює аналіз, як вибудовує виклад і на яких підставах висновок. Безсумнівно, у цьому авторові стають у пригоді лінгвістичні засоби, що маркують інтелектуальну участь у створенні тексту (*на нашу думку, як видається, зі свого боку, встановлено, простежуємо, фіксуємо, натрапляємо*), а також логіка аргументів, інтертекстуальні зв'язки, покликання, напр.: *Поділяємо теоретичні узагальнення Т. Вільчинської, що тлумачення Бога в християнстві не вичерпується*

значенням відповідної лексики (4, 130); *Вельми оригінальні художні репрезентанти архетипного теоніма простежуємо в романі «Букова Земля»* (4, 130); *Як бачимо, за допомогою модальних слів, переважно прислівникового походження, ми простежуємо суб'єкт мовлення з контексту* (5, 171); *На нашу думку, між науковим стилем і академічним письмом є певна різниця, але їх часто використовують взаємозамінно, бо вони мають багато спільних особливостей* (6, 320). Завдяки таким маркерам адресат відчуває автора через систему міркувань, способи узагальнення, тип аргументації.

Звернімося до потрактування поняття *академічна об'єктивність*, яку розглядаємо як баланс між раціональністю та авторською індивідуальністю. *Академічна об'єктивність* – це фундаментальний принцип наукового мислення й письма, що передбачає безстороннє, неупереджене подання знань, вільне від суб'єктивності, емоцій чи уподобань автора. Її сутність полягає у прагненні дослідника максимально відокремити власне «я» від результатів спостереження та аналізу, аби надати адресату можливість оцінити правильність і логічну обґрунтованість наукових висновків. Цей принцип є не лише етичним, а й епістемологічним, він забезпечує прозорість шляхів пізнання, дає змогу відтворювати й перевіряти отримані результати.

Основою академічної об'єктивності є *раціональність*, тобто орієнтація на аргумент, доказ, факт, логіку. Автор не може замінювати аналітичне судження емоційною реакцією, підмінювати доказ інтуїцією чи враженням. Усі твердження мають спиратися на емпіричні дані, авторитетні джерела, чітко визначені методи дослідження. Водночас об'єктивність передбачає *усвідомлений контроль над власною суб'єктивністю*, тобто здатність автора дистанціюватися від власних емоцій і переконань, аби представити матеріал у прийнятній формі.

Прояви академічної об'єктивності простежуємо на трьох рівнях:

1) змістовий: реалізується в точності фактів, послідовності викладу, логічній структурі тексту, обґрунтованості висновків. Автор не інтерпретує дані довільно, його висновки – це результат логічного аналізу;

2) мовний: забезпечують лінгвістичні засоби, що створюють ефект безособового викладу, проте не усувають автора, а надають йому позицію спостерігача, аналітика, інтерпретатора;

3) прагматичний: втілюється в точності, вірогідності, чіткому розмежуванні власних і чужих ідей; формує довіру до науковця як носія неупередженого знання.

Сучасна лінгвістика академічного письма визнає, що навіть в об'єктивному науковому тексті є авторське «я». Об'єктивність не усуває автора від тексту, а лише актуалізує когнітивно-аналітичну форму його участі, тому «автор виступає в ролі об'єктивного спостерігача, який неупереджено описує наукову інформацію від третьої особи, коментує, коректно погоджується або не погоджується з доводами науковців, а свої власні погляди виражає узагальнено» [5, 173].

Маркером наукової культури, показником професійної компетентності також є вміння послуговуватися мовними стратегіями самопрезентації. В академічному дискурсі авторська самопрезентація – це не лише комунікативна потреба, а й складник наукової точності. Це форма соціальної взаємодії в межах наукової спільноти, де кожен підтверджує свою компетентність, обґрунтовує власну позицію і водночас демонструє повагу до колективного знання. У цьому контексті трактуємо мовні стратегії самопрезентації як інструмент балансування між академічною об'єктивністю й потребою заявити про себе як суб'єкта пізнання.

Однією з функцій стратегій самопрезентації є підтвердження правдивості наукового викладу. Дослідник, коли генерує власний текст, прагне не лише подати результати своєї праці, а й переконати наукову спільноту в їхній валідності. Тому використовує мовні засоби, що створюють ефект логічності, обґрунтованості та контролю над матеріалом, як-от: аргументованість, узгодженість висновків з метою та завданнями, коректні покликання, добір нейтральної, термінологічно вивіреної лексики, особливі граматико-стилістичні прийоми. Такі форми підкреслюють залученість автора до дослідницького загалу, що посилює довіру до тексту, демонструє інтегрованість автора в науковий дискурс.

Комунікативна ефективність тексту залежить і від того, наскільки виражено автор керує своїм голосом. Якщо авторський голос слабкий або відсутній, то працю сприймають як механічний перелік фактів без інтерпретації, як побоювання взяти на себе відповідальність. А надмірне виявлення авторського «я» порушує фундаментальні вимоги наукового стилю – об'єктивність. Як наслідок, це знижує довіру до тексту або сприймається як академічна незрілість. Досвідчений автор уміє залучати читача до роздумів за допомогою слів *порівняймо, наприклад, згадаймо, звернімо увагу* і под. (*Повертаючись до нелінійної ознаки академічного тексту, звернімо увагу на нелінійні підходи в пізнанні та опрацюванні інформації* (1, 19)), і такі мовні маркери употужнюють комунікативну рівність сторін. Від того, наскільки вдало організований цей взаємозв'язок, залежить і сприйняття певної наукової праці, і репутація дослідника в науковому середовищі.

У цьому контексті певної ваги набуває феномен, який можна окреслити як *парадокс присутності автора* – внутрішня суперечність між потребою бути водночас присутнім і відсутнім у власному дослідженні. З одного боку, академічна традиція вимагає неупередженості, безособовості, беземоційності. З іншого – науковий текст продукує людина. Цей парадокс визначає одну з ключових характеристик академічного письма: автор як суб'єкт висловлення приховується за формою об'єктивного знання, але при тому формує його зміст.

Відсутність прямої самопрезентації не означає відсутності авторського голосу, навпаки, він стає більш інтелектуальним, закодованим у логіці викладу. Використання безособових конструкцій, пасивних зворотів, вставних конструкцій створює ілюзію мовлення без мовця. Проте навіть у такому

дискурсі можна простежити авторський контроль у виборі термінології, ступені категоричності думки, доборі джерел чи способів покликання. Автор постає як інтелектуальний модератор, керує сприйняттям, задає напрямок інтерпретації тексту, але не заявляє про себе відкрито. Він суб'єкт мислення та голос у комунікативному сенсі. Текст стає посередником між автором і науковим загалом, виконує функцію інструмента об'єктивації знання, перетворення індивідуального інтелектуального продукту на соціально визнану форму наукової комунікації. Через систему мови формується видима об'єктивність, але зберігається прихована авторська присутність. Академічна об'єктивність забезпечує баланс між особистим і універсальним. Саме завдяки їй авторське «я» не зникає, а переходить у раціональну форму.

Запропонуємо схему, що ілюструє взаємодію трьох ключових складників академічного дискурсу – автора, тексту та академічної об'єктивності, між якими вибудовується система смислових і комунікативних зв'язків. У центрі цієї системи – парадокс присутності автора. Схема демонструє, як позиція автора формується на перетині трьох сфер: А – інтелектуальної (автор як суб'єкт знання), В – мовної (текст як носій і форма знання) та С – етичної (академічна об'єктивність) (рис. 1).

Взаємозалежність трьох сфер формує динамічну рівновагу, а саме:

А ∩ В – перетин інтелектуальної та мовної сфер – площина концептуалізації, де автор встановлює методи дослідження, визначає аргументи, вибирає термінологічний апарат і лінгвістичні засоби подання наукової інформації;

А ∩ С – перетин інтелектуальної та етичної сфер – площина відповідальності за власне дослідження, прозорість і верифікованість даних;

В ∩ С – перетин мовної й етичної сфер – площина академічної доброчесності, наукової культури, об'єктивності.

Парадокс присутності автора фіксуємо на перетині А ∩ В ∩ С, де індивідуальне «я» розкривається в межах об'єктивності через мовні й етичні практики. Академічна об'єктивність у цьому разі постає як етична форма самодисципліни автора, його здатності контролювати власну присутність у тексті, що підтримує довіру до тексту й гарантує точність наукових тверджень.

Феномен має когнітивно-дискурсивний вимір. Автор організує смисловий простір тексту, відбирає релевантні концепти, конструює аргументативну послідовність. Тому навіть у безособових формах упровадження є його *інтелектуальна тінь*, тобто реалізація своєї позиції, стилю, пріоритетів.

Доречно сказати й про *риторику непрямой авторської присутності* для демонстрації себе без порушень вимог об'єктивності. Така присутність виявляється не категоричними *я думаю* чи *я впевнений*, а опосередкованими засобами, які зберігають дистанцію між автором і твердженням, проте являють його активність (*вважається, доведено, у нашому дослідженні, утверджено, умотивовано, обґрунтовано, спробуємо довести*

Рис. 1. Концептуальна тріада та парадокс присутності автора

тощо). Ці дискурсивні механізми роблять текст водночас об'єктивним і живим, логічним і комунікативно відкритим.

Парадокс має й естетико-комунікативний вимір. Умовне зникнення автора з канви тексту робить його фігуру прихованою, але підсилює інтелектуальну напругу дискурсу. Читач відчуває присутність автора, навіть якщо його ім'я чи голос не позначені експліцитно. І тоді академічне письмо вибудовується як простір *видимої невидимості*, де мовна нейтральність є формою авторської індивідуальності.

Це явище не протиріччя, а природна риса академічного дискурсу. Воно зістатковує рівновагу між особистим і колективним, індивідуальним і універсальним, творчим і нормативним. Присутність автора вимірюють не кількістю займенників «я» чи «ми», а глибиною мислення, цілісністю концептуальної картини, логічною виваженістю аргументів. Приховане авторство стає запорукою знання, що не викликає сумнівів.

Висновки та перспективи досліджень. За результатами спостережень встановлено: авторська позиція в академічному тексті є складним інтегративним утворенням, що поєднує когнітивні, комунікативні та етичні параметри наукового дискурсу. Вона постає не як прояв індивідуальної експресії чи емоційної залученості автора, а як форма його раціональної присутності в пізнанні, що виявляється у виборі концептуальних орієнтирів, логіці аргументації, структурі викладу та способі інтерпретації фактів. Автор виступає не як безособовий ретранслятор знання, а як свідомий суб'єкт наукової діяльності, який організовує текст відповідно до власних інтелектуальних принципів та методологічних

переконань. Взаємозв'язок між авторською позицією та академічною об'єктивністю – це прагнення до рівноваги між суб'єктивною присутністю й вимогою неупередженості. Академічна об'єктивність не заперечує індивідуального, а забезпечує чіткість, послідовність і логічну цілісність викладу. Саме через усвідомлене дотримання принципу об'єктивності автор зберігає довіру до власного тексту й робить його не лише інформативним, а й переконливим.

Парадокс присутності автора полягає у водночас непомітній і відчутній участі дослідника в тексті. Зовні автор залишається присутнім у кожному аспекті наукового викладу: коли добирає тему, систематизує аргументи, стилістично організовує матеріал. Його інтелектуальне «я» структурує текст, надає йому ціннісного виміру, чим перетворює академічне письмо на простір перетину особистісного досвіду та колективного знання. Однак авторська позиція в академічному дискурсі є не лише показником інтелектуальної зрілості дослідника, а й чинником наукової вірогідності та комунікативної ефективності тексту. Парадокс присутності автора виявляє глибинну природу академічного письма як особливого типу наукової комунікації, у межах якої суб'єктивність не суперечить об'єктивності, а забезпечує її смислову повноту. У цьому полягає не лише методологічна, а й етична цінність сучасного академічного письма, орієнтованого на поєднання інтелектуальної самостійності з науковою відповідальністю.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у глибшому аналізі мовних, когнітивних та етичних механізмів парадокса присутності автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічне письмо : навч. посібник / уклад.: Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. 116 с.
2. Білавич Г. Екологія українського наукового мовлення : монографія. Вид. 2, доп. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 340 с.
3. Галицька Е. В. Особливості мови і стилю викладення матеріалу наукових досліджень. *Наукові перспективи*. 2022. № 11 (29). С. 142–155. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11\(29\)-142-155](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11(29)-142-155).
4. Писарська Н. В., Заверющенко М. П., Лухіна М. Ю. Семантико-синтаксична організація наукового стилю. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2023. № 34 (73). С. 24–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/05>.

5. Чемпоєш В. В. Засоби вираження авторської особистості у науково-навчальному тексті. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 1 (9). С. 170–175.
6. Шестакова С. О., Фенцик О. М., Недашківська Т. Є. Аналіз жанрових особливостей академічного письма української мови. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 7 (13). С. 315–327. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-315-327](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-315-327).
7. Hyland K. *Hedging in Scientific Research Articles*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1998. 318 p.
8. Swales J. M. *Genre analysis : English in academic and research settings*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 260 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Академічне письмо : навч. посібник / уклад.: Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. 116 с.
2. Вихрущ А. В. Академічне письмо : структура і завдання. *Медична освіта*. 2021. № 1. С. 112–116. DOI: <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2021.1.11979>.
3. Науменко Н. В. Пісенна лірика Стінга в українських перекладах : формозмістові аспекти. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2023. № 19. С. 82–88. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.19.2023.12>.
4. Стецик М. С., Стецик А. В. Біблійний антропонімікон прози Марії Матіос. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2025. № 23. С. 128–136. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.23.2025.20>.
5. Чемпоєш В. В. Засоби вираження авторської особистості у науково-навчальному тексті. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 1 (9). С. 170–175.
6. Шестакова С. О., Фенцик О. М., Недашківська Т. Є. Аналіз жанрових особливостей академічного письма української мови. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 7 (13). С. 315–327. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-315-327](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-315-327).

REFERENCES

1. Kostyrko, T. M., Larenkova, S. V., Bondar, I. V., Zhyhalkina, M. S. (2022). Akademichne pysmo [Academic writing]: navch. posibnyk. Mykolaiv: NUK [in Ukrainian].
2. Bilavych, H. (2020). Ekolohiia ukrainskoho naukovoho movlennia [Ecology of Ukrainian scientific speech]: monohrafiia (ed. 2). Ivano-Frankivsk: NAIR [in Ukrainian].
3. Halytska, E. V. (2022). Osoblyvosti movy i styliu vykladennia materialu naukovykh doslidzhen [Features of language and style of presentation of scientific research material]. *Naukovi perspektyvy*, 11 (29), 142–155. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11\(29\)-142-155](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11(29)-142-155) [in Ukrainian].
4. Pysarska, N. V., Zaveriushchenko, M. P., Lukhina, M. Yu. (2023). Semantyko-syntaktychna orhanizatsiia naukovoho styliu [Semantic-syntax organization of the scientific style]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 34 (73), 24–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/05> [in Ukrainian].
5. Chempoiesh, V. V. (2015). Zasoby vyrazhennia avtorskoi osobystosti u naukovo-navchalnomu teksti [A means of expressing the author's identity in the texts of the scientific and educational podstyle]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfredda Nobelia. Serii: "Filolohichni nauky"*, 1 (9), 170–175 [in Ukrainian].
6. Shestakova, S. O., Fentsyk, O. M., Nedashkivska, T. Ye. (2023). Analiz zhanrovyykh osoblyvostei akademichnoho pysma ukrainskoi movy [Analysis of genre features of academic writing in the Ukrainian language]. *Visnyk nauky ta osvity*, 7 (13), 315–327. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-315-327](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-315-327) [in Ukrainian].
7. Hyland, K. (1998). *Hedging in Scientific Research Articles*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
8. Swales, J. M. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Kostyrko, T. M., Larenkova, S. V., Bondar, I. V., Zhyhalkina, M. S. (2022). Akademichne pysmo [Academic writing]: navch. posibnyk. Mykolaiv: NUK [in Ukrainian].
2. Vykhruyshch, A. V. (2021). Akademichne pysmo: struktura i zavdannia [Academic writing: structure and tasks]. *Medychna osvita*, 1, 112–116. DOI: <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2021.1.11979> [in Ukrainian].
3. Naumenko, N. V. (2023). Pisenna liryka Stinha v ukrainskykh perekkladakh: formozmystovi aspekty [Sting's song lyrics in ukrainian translations: formal and substantial aspects]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Filolohichni nauky (movozaivstvo)*, 19, 82–88. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.19.2023.12> [in Ukrainian].
4. Stetsyk, M. S., Stetsyk, A. V. (2025). Bibliiniy antroponymikon prozy Marii Matios [The biblical anthroponymicon of Maria Matios's prose]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Filolohichni nauky (movozaivstvo)*, 23, 128–136. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.23.2025.20> [in Ukrainian].

5. Chempoiesh, V. V. (2015). Zasoby vyrazhennia avtorskoi osobystosti u naukovo-navchalnomu teksti [A means of expressing the author's identity in the texts of the scientific and educational podstyle]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia "Filolohichni nauky"*, 1 (9), 170–175 [in Ukrainian].

6. Shestakova, S. O., Fentsyk, O. M., Nedashkivska, T. Ye. (2023). Analiz zhanrovykh osoblyvostei akademichnoho pysma ukrainskoi movy [Analysis of genre features of academic writing in the Ukrainian language]. *Visnyk nauky ta osvity*, 7 (13), 315–327. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-315-327](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-315-327) [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'322.1:378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.24.2025.2>

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНСТРУКТ ТА ЛІНГВОГРАФІЧНІ ПРИНЦИПИ АВТОРСЬКОГО КУРСУ «НАУКОВА ПРАКТИКА: ОСНОВИ МОВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Громко Т. В.

Національний університет «Одеська політехніка»

У статті теоретично обґрунтовано методологічний конструкт та лінгвографічні принципи авторського спецкурсу «Наукова практика: основи мовознавчих досліджень», розробленого для здобувачів спеціальності В ІІ «Філологія». Показано, що сучасна філологічна освіта вимагає переходу від пасивного засвоєння знань до формування дослідницької автономії здобувача, здатного працювати з емпіричними мовними даними, корпусами й автентичними текстами. Методологічною основою курсу є когнітивно-комунікативний підхід, поєднаний із принципами evidence-based linguistics та авторською концепцією лінгварію як багаторівневого, верифікованого сховища мовних одиниць. Лінгвографію у статті визначено як метамову корпусної дескрипції – інструмент структурованого документування, аналізу й моделювання мовних явищ, що забезпечує прозорість і доказовість дослідницьких процедур.

З'ясовано, що лінгвографічні принципи виконують функцію методологічної рамки, яка організовує роботу здобувача за етапами «факт – опис – інтерпретація – модель» і формує академічну відповідальність, зокрема через роботу зі студентськими мінікорпусами та документуванням контекстів. Доведено, що освітній дизайн курсу має інтегративний характер і поєднує джерелознавчу підготовку, опанування методів мовознавчих досліджень, корпусні технології та академічне письмо в єдиний дослідницький цикл. Запровадження студентського наукового мініпроєкту забезпечує реалізацію повного процесу лінгвістичного дослідження – від постановки проблеми до презентації результатів, що відповідає вимогам стандартів НАЗЯВО та ESG-2015.

Результовано, що запропонована модель сприяє формуванню у здобувача системного мислення, навичок доказового аналізу, умінь працювати з великими масивами даних, моделювати мовні явища й репрезентувати результати у форматі наукового тексту. Зроблено висновок про перспективність використання лінгвографічної рамки як базової моделі розвитку дослідницької компетентності філолога та намічено напрями подальших студій, зокрема створення цифрового лінгварію як навчально-наукової платформи.

Ключові слова: лінгвографія, лінгварій, корпусна лінгвістика, методологічний конструкт, філологічна освіта, дослідницька компетентність, evidence-based linguistics, дескрипція мови.

Hromko T. V. Methodological Construct and Linguographic Principles of the Author's Course "Scientific Practice: Foundations of Linguistic Research". The article provides a theoretical justification of the methodological construct and the linguographic principles underlying the author's special course "Scientific Practice: Fundamentals of Linguistic Research", developed for students of the specialty B II "Philology". It is shown that modern philological education requires a shift from passive knowledge acquisition to the development of research autonomy in students who are capable of working with empirical language data, corpora, and authentic texts. The methodological foundation of the course is a cognitive-communicative approach, combined with the principles of evidence-based linguistics and the author's concept of the lingvarium as a multi-level, verifiable repository of language units. In the article, linguography is defined as a metalanguage of corpus-based description, a tool for structured documentation, analysis, and modeling of linguistic phenomena that ensures transparency and evidentiality in research procedures.

It is revealed that linguographic principles serve as a methodological framework that structures the student's work through the stages of "fact – description – interpretation – model" and fosters academic responsibility, particularly through engagement with student-built mini-corpora and context documentation. It is demonstrated that the educational design of the course is integrative in nature, combining source studies training, mastery of linguistic research methods, corpus technologies, and academic writing into a unified research cycle. The introduction of a student mini-project enables the implementation of the full process of linguistic research from problem formulation to presentation of results in accordance with the standards of NAQA and ESG-2015.

The results show that the proposed model promotes the development of systematic thinking, evidence-based analysis skills, the ability to work with large datasets, to model linguistic phenomena, and to present results in the format of a scholarly text. The article concludes with an assessment of the potential of the linguographic framework as a basic model for the development of a philologist's research competence and outlines future directions, including the creation of a digital lingvarium as an educational and scientific platform.

Key words: linguography, lingvarium, corpus linguistics, methodological construct, philological education, research competence, evidence-based linguistics, language description.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасна філологічна освіта дедалі послідовніше орієнтується на формування здатності здобувача самостійно продукувати наукове знання. Це зумовлено як трансформацією гуманітаристики, що дедалі більше спирається на емпіричні дані, корпусні методи та когнітивні моделі мовної поведінки – «evidence-based linguistics», концептуально окреслені в працях зарубіжних корпусних лінгвістів [15; 16; 17; 18], так і загальною логікою розвитку університетської підготовки, де на перший план виходить автономність дослідника, його здатність ставити коректні питання, працювати з доказами, інтерпретувати мовні явища й створювати академічні тексти. Для бакалавра-філолога це означає переорієнтацію з пасивного засвоєння матеріалу на активну участь у розбудові знання: здобувач має вміти працювати з великими масивами даних, аналізувати структуру та функції мовних одиниць, порівнювати варіанти вживання й обґрунтовувати висновки на основі фактів.

Потреба в оновлених, методологічно вивірених спецкурсах посилюється й українським академічним контекстом викладання мовознавства. Як засвідчують сучасні навчальні посібники із загального мовознавства та вступу до філології [11; 12; 13; 14], сьогодні особливо важливо розвивати здатність студента працювати з різнорівневими мовними явищами, поєднувати структурний, когнітивний і функціональний погляди на мову, використовувати корпусні дані та здійснювати інтерпретацію в широкому комунікативному контексті. Тому бакалавр-філолог повинен оволодівати не лише теоретичними знаннями, а й практикою дослідження – збиранням даних, їх описом, порівнянням, узагальненням і презентацією результатів відповідно до академічних норм [19; 20].

У цьому полі постає авторський спецкурс «Наукова практика: основи мовознавчих досліджень» (далі «НП: ОМД»), створений для здобувачів спеціальності В 11 «Філологія», який посідає проміжне і водночас провідне місце між теоретичною та прикладною підготовкою філолога, оскільки пропонує модель, що поєднує методологічну глибину, доказовість корпусного та текстового аналізу й практико-дослідницьку орієнтацію. Студент працює не з абстрактними прикладами, а з автентичним матеріалом: корпусами, діалектними записами, текстами сучасного медіадискурсу та польовими даними, що повністю відповідає сучасним європейським рекомендаціям стосовно наукової підготовки здобувачів [7; 8; 9; 10].

Особливе місце в концепції спецкурсу «НП: ОМД» посідають лінгвографічні принципи – авторська теоретична рамка, у якій лінгвографія постає як метамова корпусної дескрипції й інструмент доказового моделювання мовної системи [1; 2]. Лінгвографія забезпечує структуроване документування варіантності, фіксацію контекстів, стратифікований опис і можливість переходу від мовного факту до інтерпретаційної моделі. Її функціонування в курсі органічно пов'язане з концепцією лінгварію як системного, багаторівневого сховища емпіричних мовних

даних, що має не лише дидактичну, а й методологічну цінність. У цьому сенсі лінгвографія виконує роль інноваційної рамки, яка об'єднує теоретичні засади, корпусну емпірику й навчально-дослідницький зміст та відповідає стандартам якості вищої освіти України та ЄС [3; 5; 6; 10].

Формулювання мети і завдань статті. *Метою* статті є теоретично обґрунтувати методологічний конструкт авторського спецкурсу «Наукова практика: основи мовознавчих досліджень», визначити лінгвографічні принципи як інноваційну основу його змісту й структури та представити навчальну модель, що спрямована на формування дослідницької компетентності бакалавра-філолога, розвиток його наукової автономії та здатності працювати з достовірними мовними даними. Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки *завдань*: 1) окреслити теоретичні й методологічні засади, на яких ґрунтується авторське бачення науково-дослідницької підготовки здобувачів спеціальності В 11 «Філологія»; 2) проаналізувати логіку й структуру освітнього дизайну курсу з визначенням його ролі у формуванні доказової, корпусно орієнтованої й мисленнєво організованої лінгвістичної компетентності; 3) розкрити зміст лінгвографічного підходу як метамови корпусної дескрипції й аргументувати його значення для сучасного мовознавчого аналізу; 4) установити механізми інтеграції лінгвографічних принципів – емпіричності, стратифікованості, параметризації й документування даних – у зміст спецкурсу та особливості їх трансформації у дослідницькі вміння здобувачів; 5) показати, як застосування цих принципів забезпечує перехід від репродуктивного засвоєння теорії до побудови індивідуальних аналітичних моделей мовних явищ; 6) з'ясувати потенціал розробленої навчальної моделі для формування академічної доброчесності, аналітичної автономії та наукової культури майбутнього філолога-дослідника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочинаючи виклад основного матеріалу, зосередимо увагу на *методологічному конструкті спецкурсу «Наукова практика: основи мовознавчих досліджень»*, який окреслює його теоретичні засади та забезпечує цілісність подальшого аналізу. Базовий методологічний фундамент нашого авторського спецкурсу ґрунтується на поєднанні сучасних лінгвістичних теорій, принципів наукової доказовості та верифікованості, а також на дескриптивній моделі роботи з мовними даними, докладно обґрунтованій у нашій монографії «Методологія та досвід дескрипції говірки» [2]. У працях представників сучасної української лінгвістичної школи, зокрема І. Голубовської, Л. Запорожець і С. Лучанина, послідовно наголошено, що мова має когнітивно-комунікативну природу: вона структурує досвід, організовує знання й забезпечує концептуалізацію світу [11]. Саме це положення визначає логіку побудови спецкурсу: робота з мовними фактами передбачає розуміння того, як вони закорінені в когнітивних операціях і реалізуються в комунікативних практиках.

Концептуально курс «НП: ОМД» спирається на уявлення про мову як відкриту, стратифіковану

й варіативну систему – підхід, що узгоджується з нашою дескриптивною концепцією та вимогою аналізувати реальні мовні факти, зафіксовані в текстах, корпусах, польових матеріалах та усному мовленні [2]. Важливим методологічним положенням є принцип доказовості, що передбачає відмову від інтуїтивних суджень на користь верифікованих висновків. Така логіка корелює з evidence-based linguistics, де наголошено на необхідності прозорих процедур опису й співвіднесення спостережень із корпусними даними [15].

Когнітивно-комунікативна логіка спеціального курсу організовує навчання як послідовність взаємопов'язаних етапів: «мислення → мовлення → текст → інтерпретація». У працях із загального мовознавства підкреслено, що текст є базовою одиницею наукової репрезентації знання, адже саме він фіксує результати когнітивних операцій та впорядковує їх у структуровану аргументовану форму [11]. Таким чином, студент поступово усвідомлює, що будь-яке мовознавче дослідження починається з аналізу факту і завершується побудовою моделі явища, а текст відіграє роль інструмента концептуальної організації цього процесу.

Методологічний конструкт спецкурсу «НП: ОМД» передбачає домінування трьох принципів: системності, верифікованості й доказовості. Системність забезпечує бачення взаємозв'язків між мовними рівнями – фонетичним, морфологічним, лексичним, синтаксичним і дискурсивним, що узгоджується з класичними структурними описами мови [11]. Верифікованість реалізується через системну роботу здобувача з документованими джерелами: корпусами, текстовими базами, польовими матеріалами, академічною літературою. Доказовість вимагає використання методів, здатних забезпечити прозорість і відтворюваність висновків: описового, зіставного, дистрибутивного, контекстуального та частково статистичного.

Структура навчальної діяльності вибудована як повний дослідницький цикл – від визначення проблеми та формулювання дослідницького питання до збирання фактичного матеріалу, корпусного опрацювання, інтерпретації й підготовки академічного тексту. Особливу увагу приділено корпусному етапу: створенню студентського мінікорпусу, фіксації контекстів, описові варіантності та виявленню закономірностей уживання. Завершальні елементи – написання наукового тексту та його презентація – безпосередньо відповідають принципам дослідницької автономії, визначеним у рекомендаціях НАЗЯВО [6] та європейських стандартах ESG-2015 [10].

Основним інноваційним елементом методологічної рамки спецкурсу «НП: ОМД» є авторська концепція лінгварію – структурованого, доказового, емпірично верифікованого масиву мовних одиниць, упорядкованих відповідно до багаторівневої системи опису [2]. Завдяки цьому в означуваному курсі інтегруються всі основні рівні аналізу: лексичний, морфологічний, семантичний, прагматичний і дискурсивний. Такий підхід відображає сучасну методичну традицію формування дослідницьких умінь,

представлену, зокрема, у посібнику О. Кульбабської та Н. Шатілової [4].

Усі зазначені положення утворюють цілісний методологічний конструкт, який поєднує сучасні теоретичні підходи, корпусну доказовість, авторську концепцію лінгварію й стандарти дослідницької підготовки. А отже, така побудова спецкурсу забезпечує реальне, а не декларативне формування наукової автономії здобувача та створює умови для становлення майбутнього філолога як повноцінного дослідника.

Лінгвографічні принципи становлять методологічне ядро авторського спецкурсу «НП: ОМД» й визначають не лише техніку роботи з мовним матеріалом, а й структуру мислення майбутнього філолога-дослідника. У центрі курсу лежить трактування лінгвографії як метамови корпусної дескрипції – моделі, що дає змогу фіксувати, структурувати й інтерпретувати мовні явища з урахуванням їхньої емпіричної природи. На відміну від нормативної лексикографії, спрямованої на кодифікацію, лінгвографія зосереджується на реконструкції системних і варіантних властивостей мовної системи на основі реальних даних, що дає змогу встановити її внутрішні зв'язки й комунікативну динаміку.

Це розуміння безпосередньо спирається на положення, викладені у згаданій монографії «Методологія та досвід дескрипції говірки» [2], де лінгвографію інтерпретовано як інструмент багаторівневого, стратифікованого й доказового опису мови. У монографії наголошено, що дескрипція має виходити з емпірично засвідчених фактів – живого мовлення, польових записів, корпусних джерел – і лише потім переходити до інтерпретації та моделювання. Це положення у спецкурсі «НП: ОМД» трансформується в навчальну вимогу працювати з автентичним матеріалом: студент аналізує зафіксовані фрагменти мовлення з українських та міжнародних корпусів, електронних бібліотек, діалектних баз і текстів сучасного дискурсу.

Лінгвографічний компонент органічно узгоджується із сучасними уявленнями про мову як когнітивно-комунікативний механізм, докладно висвітленими у підручнику І. Голубовської, Л. Запорожець і С. Лучканина «Загальне мовознавство» [11]. Автори підкреслюють, що мовні одиниці можуть бути адекватно описані лише в реальному контексті, де проявляється їхня семантична, функціональна й прагматична варіативність. Таке розуміння інтегрується в навчальний процес спецкурсу: студент аналізує мовний факт у контексті синтаксичної структури, комунікативної ситуації та дискурсивних умов, що дає змогу йому розглядати одиницю не ізольовано, а в системній взаємодії.

Основним елементом лінгвографічного підходу є документування мовних даних. Для здобувача – це не технічна операція, а спосіб формування доказового мислення: кожна одиниця має бути зафіксована у вигляді вибірки, контексту, жанрової належності, комунікативного типу та параметрів функціонування. У курсі це реалізується через створення студентських мінікорпусів, упорядкування вибірок і визначення параметрів опису (частотність,

варіантність, позиційні характеристики). Такий підхід формує академічну відповідальність: інтерпретація не може виходити за межі фактичної бази, а висновки мають бути перевірними.

Лінгвографічний аналіз вибудовується за принципом «від одиниці – до системи». Студент починає з опису окремої лексики чи конструкції, а далі переходить до ширших структурних рівнів: граматичної моделі, семантичної групи, прагматичної функції та дискурсивного патерну. Така логіка відповідає стратифікованій моделі мови, докладно обґрунтованій у нашій монографії [2], і співвідноситься з методичними принципами, окресленими у посібнику О. Кульбабської та Н. Шатілової [4], де підкреслено важливість поступового переходу від збору фактичного матеріалу до моделювання мовних закономірностей.

У спецкурсі лінгвографічні принципи виконують функцію методологічної рамки, що структурує дослідницьку логіку здобувача. Робота з вибірками та мінікорпусами формує системність мислення: студент привчається відокремлювати факт від інтерпретації, виявляти закономірності функціонування мовних одиниць і відтворювати аргументацію в академічному форматі. Це забезпечує перехід від опису до моделювання та формує дослідницьку автономію – результат, на досягнення якого зорієнтовані стандарти ESG-2015 [10] і положення Національної рамки кваліфікацій [5].

Таким чином, лінгвографічні принципи у спецкурсі постають не лише теоретичною основою, а й практичним механізмом формування академічної культури студента. Вони сприяють виробленню здатності працювати з корпусами, здійснювати доказову реконструкцію мовних явищ, усвідомлювати мовну варіативність у комунікативному вимірі та створювати власні наукові моделі. Саме завдяки цьому лінгвографія слугує одним із основних інноваційних інструментів підготовки сучасного філолога-дослідника.

Освітній дизайн спецкурсу «НП: ОМД» постає як цілісна дидактична модель, спрямована на формування дослідницької компетентності здобувача бакалаврського рівня та розвиток його здатності працювати з мовними даними в доказовій, системній та інтерпретаційній логіці.

Схематичне узагальнення (див. Рис. 1) дає можливість спостерігати, що у структурі підготовки студентів спеціальності В 11 «Філологія» цей курс виконує інтегративну функцію, поєднуючи результати опанування дисциплін теоретичного, прикладного й лінгвокультурного циклів. Саме він забезпечує перехід від накопичення теоретичних знань до їхнього практичного застосування у формі мінідослідження, корпусного аналізу, аналітичного огляду чи академічного тексту. Спецкурс формує у здобувача функціонально орієнтований погляд на мову: знання, здобуті на заняттях із загального мовознавства, стилістики, лексикології, синтаксису, дискурсу-аналізу та перекладознавства, набувають статусу інструментів реального наукового аналізу. Такий міждисциплінарний характер навчання відповідає тенденціям сучасної гуманітаристики, де дослідницька діяльність передбачає інтеграцію методів різних мовознавчих шкіл та інтерпретацію мовних даних у широкому контекстуальному полі.

Структура курсу організована модульно, що забезпечує поступове ускладнення навчальних завдань і дає здобувачу можливість послідовно пройти всі етапи дослідницької роботи. Перший модуль зосереджено на опануванні джерелознавчої та інформаційної грамотності: студенти навчаються здійснювати бібліографічний пошук, працювати з електронними базами даних, критично оцінювати джерела, структурувати інформацію й формувати реферативні огляди. Саме на цьому етапі виробляються базові навички академічного читання, необхідні для переходу до методологічного рівня.

Наступний блок присвячено методам мовознавчих досліджень. Здобувач опановує описовий,

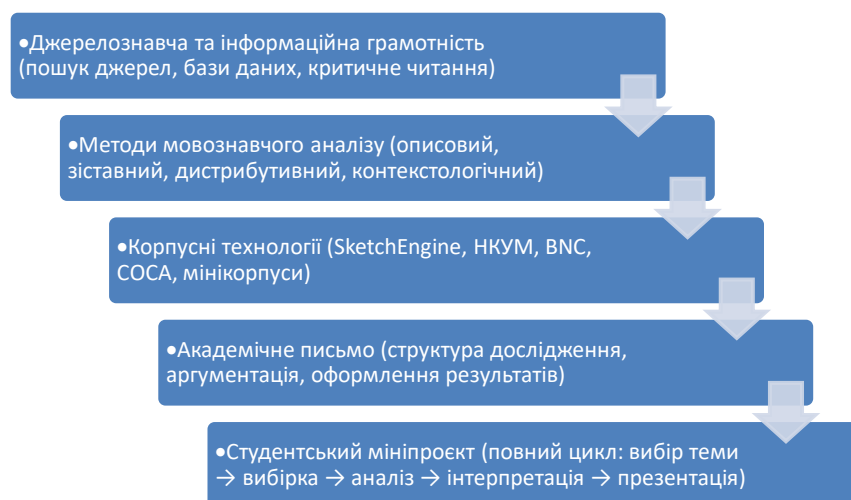

Рис. 1. Освітній дизайн та навчальна модель авторського спецкурсу «Наукова практика: основи мовознавчих досліджень»

зіставний, дистрибутивний, контекстологічний та частково статистичний аналіз, причому ці методи подаються не теоретично, а через роботу з реальними мовними даними. Логіка цього етапу узгоджується з принципами поетапності та емпіричної верифікованості, викладеними у посібнику О. Кульбабської та Н. Шатілової [4]. Особливістю курсу є впровадження навчальної дескрипції як способу формування аналітичних навичок: студент не лише аналізує мовне явище, а й конструює модель його функціонування, що підсилює когнітивний ефект засвоєння.

Третій етап орієнтовано на роботу з корпусними технологіями. Використання *SketchEngine*, *BNC*, *COCA*, *Національного корпусу української мови* та корпусів говірок дає змогу працювати з великими масивами даних і формувати навички доказового аналізу. Студент робить спроби формувати запити, створювати вибірки, аналізувати частотність, варіантність, позиційні й контекстні характеристики мовних одиниць.

Невід'ємним складником освітнього дизайну є модуль академічного письма, у межах якого здобувачі навчаються структурувати наукові тексти, формулювати дослідницькі питання, узгоджувати методи з об'єктом і метою, вибудовувати аргументацію та коректно оформлювати результати. Підхід ґрунтується на принципі «від фактів – через інтерпретацію – до висновків», що є стрижневим у корпусно-дескриптивній логіці курсу [2] і забезпечує методологічну послідовність наступних модулів.

Завершальним елементом моделі є студентський науковий мініпроект, який об'єднує всі попередні етапи у цілісний дослідницький цикл. Здобувач здійснює джерельний пошук, формує вибірку, застосовує методи аналізу, проводить інтерпретацію й презентує результати у форматі наукового тексту та усної презентації. Така форма роботи забезпечує розвиток дослідницької автономії, якої вимагають стандарти ESG-2015 [10] та методичні документи НАЗЯВО щодо якості освітніх програм [6].

Методи навчання у спецкурсі зорієнтовано на активну участь здобувача й включають проєктну роботу, проблемно орієнтоване навчання, *case-study*, *peer-review* та рефлексивні журнали. Ці підходи сприяють формуванню навички аналізувати власний дослідницький шлях, відстежувати прогрес, деталізувати етапи роботи й самостійно коригувати стратегії аналізу. Ефективність підсилено використанням цифрових інструментів – *Zotero*, *Mendeley*, *Padlet*, *Miro*, *Canva*, *Moodle*, *Google Classroom*, які забезпечують організацію матеріалів, візуалізацію результатів і підтримують колаборативне навчання.

Система оцінювання побудована на принципах формувального підходу: здобувач отримує зворотний зв'язок на кожному етапі, використовує рубрики для самооцінювання, удосконалює власний текст та корпусний проєкт відповідно до критеріїв верифікованості, системності, аргументованості й академічної доброчесності. Така модель створює прозорий механізм оцінювання, спрямований на розвиток дослідницької компетентності.

Практичний компонент курсу передбачає виконання індивідуальних досліджень, що включають ведення дослідницького щоденника, формування картотеки фактів, структурованої вибірки, аналіз джерельної бази та розроблення бібліографії. Цей процес формує навички тривалої роботи з мовними даними, планування дослідницького циклу, обґрунтування новизни й релевантності теми.

Синтез методологічних і практичних елементів відображено у формах наукової комунікації: підготовці тез, виступах, участі у студентських наукових заходах. Здобувач опановує навички репрезентації результатів, адаптації складної лінгвістичної інформації до різних аудиторій і форматів, демонструючи культуру фахового висловлення.

Завершальним акцентом моделі є формування дослідницької рефлексії – здатності оцінювати власний шлях, формулювати висновки щодо застосованих методів, визначати проблемні точки, прогнозувати подальші кроки й інтегрувати результати в персональну наукову траєкторію. У такому вимірі освітній дизайн постає не просто набором модулів, а цілісною методологічною архітектонікою, що поєднує корпусні технології, лінгвографічні принципи, академічне письмо й практику наукової комунікації, формуючи філолога нового типу, здатного мислити автономно, відповідально й доказово.

Висновки та перспективи досліджень. Здійснений аналіз засад і змісту авторського спецкурсу «Наукова практика: основи мовознавчих досліджень» дав змогу окреслити його як цілісну методологічно вмотивовану модель формування дослідницької компетентності бакалавра-філолога. Показано, що методологічний конструкт курсу ґрунтується на когнітивно-комунікативному баченні мови, концепції її відкритості, варіативності та стратифікованості, а також на принципах системності, верифікованості й доказовості. Така основа уможливила послідовно пов'язати теоретичні знання і практику роботи з реальними мовними даними, перевести студента з позиції «споживача» готових знань у позицію дослідника, здатного самостійно ініціювати, здійснювати й презентувати мовознавче дослідження.

Обґрунтовано, що лінгвографічні принципи, інтегровані у структуру спецкурсу, виконують роль інноваційної методологічної рамки, яка спрямовує роботу здобувача з мовним фактом у річці доказового, корпусно зорієнтованого аналізу. Лінгвографія як метамова корпусної дескрипції забезпечує поетапний перехід від фіксації й документування мовних явищ до їх інтерпретації та моделювання, а концепція лінгварію – можливість репрезентувати мовну систему як впорядкований, багаторівневий і емпірично підтверджений комплекс одиниць. У результаті формуються не лише технічні навички роботи з корпусами та джерелами, а й дослідницький стиль мислення, заснований на розрізненні фактів і висновків, критичному ставленні до даних і відповідальності за наукову інтерпретацію.

Освітній дизайн спецкурсу «НП: ОМД», зокрема його модульна структура, поєднання джерелознавчої, методологічної, корпусної й академічно-письмової підготовки, а також запровадження студентського

наукового мініпроєкту, забезпечує реалізацію повного дослідницького циклу в межах навчальної дисципліни. Використання цифрових інструментів, інтеграція корпусних технологій, впровадження *peer-review* та рефлексивних практик створюють умови для поступового нарощування автономності здобувача, узгодженої з вимогами сучасних стандартів якості вищої освіти та орієнтацією на *evidence-based linguistics*. Таким чином, авторський спецкурс «НП: ОМД» постає не як «додатковий» елемент навчального плану, а як структурний центр, що зв'язує теоретичні курси, практичні мовні дисципліни й наукову діяльність студента в єдину освітньо-дослідницьку траєкторію.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в кількох напрямках. По-перше, потребують розгортання емпіричні студії, спрямовані на оцінювання ефективності запропонованого освітнього

дизайну й лінгвографічних принципів на основі аналізу студентських корпусних мініпроєктів, портфоліо та динаміки сформованих компетентностей. По-друге, важливим завданням є адаптація й варіативне моделювання спецкурсу для різних освітніх рівнів (магістерських програм, програм підготовки перекладачів і вчителів-словесників), а також для інших мовних спеціалізацій. По-третє, перспективною бачиться розробка й апробація цифрового лінгварію як навчально-наукової платформи, що поєднує корпусні ресурси, лінгвографічні описи та інструменти для спільної роботи студентів і викладачів. Реалізація цих напрямків сприятиме подальшому поглибленню методологічної культури філологічної освіти, посиленню дослідницького складника підготовки фахівця й утвердженню доказових підходів у сучасному мовознавчому навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубовська І. О., Запорожець Л. А., Лучканин С. М. Загальне мовознавство : навч. посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2019. 368 с.
2. Громко Т. В. Дидактично орієнтована концепція вивчення мовної системи говірки в європейській консолідації філологічної науки й освіти. Scientific and pedagogical internship “Particularities of modernizing the system of philological education” : Internship proceedings (Wroclawek, January 30 – March 12, 2023). Wroclawek, 2023. С. 34–39.
3. Громко Т. В. Методологія та досвід дескрипції говірки : монографія. Дніпро : Середняк Т. К., 2021. 452 с.
4. Запорожець Л. А., Волошина О. М., Дегтярьова Н. М. Вступ до мовознавства : навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. 256 с.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 2010. 464 с.
6. Кульбабська О. В., Шатілова Н. О. Основи мовознавчих досліджень. Чернівці : ЧНУ, 2016. 344 с.
7. Національна рамка кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 (у ред. 2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011> (дата звернення: 21.11.2025).
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 21.11.2025).
9. Роз'яснення щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми / А. Бутенко, Г. Денискіна, О. Єременко та ін. Київ : НАЗЯВО, 2024. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12.pdf> (дата звернення: 21.11.2025).
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
11. Biber D., Conrad S., Reppen R. Corpus Linguistics : Investigating Language Structure and Use. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 650 p.
17. European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) Users' Guide. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2015. 72 p.
18. European Research Area Policy Agenda 2025–2027. Brussels : Council of the European Union, 2025. 46 p. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/05/23/council-endorses-the-european-research-area-policy-agenda-for-the-next-three-years/> (дата звернення: 21.11.2025).
12. Flowerdew J. (Ed.). John Benjamins Handbook of Academic Writing. Amsterdam : John Benjamins, 2015. 412 p.
13. Gries S. T. Quantitative Corpus Linguistics with R. London : Routledge, 2015. 378 p.
14. Hunston S. Corpora in Applied Linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 240 p.
15. Hyland K. Academic Discourse. London : Continuum, 2009. 350 p.
19. Marti S., Peneoäsu A.-M. Doctoral Education in Europe Today : Enhanced Structures and Practices for the European Knowledge Society. Brussels : EUA, 2025. 52 p. URL: <https://www.eua-cde.org/reports-publications/1122> (дата звернення: 21.11.2025).
16. Sinclair J. Trust the Text : Language, Corpus and Discourse. London : Routledge, 2004. 196 p.
20. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels : ENQA, 2015. 32 p. URL: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf (дата звернення: 21.11.2025).

REFERENCES

1. Holubovska, I. O., Zaporozhets, L. A., & Luchkanyn, S. M. (2019). Zahalne movoznavstvo [General linguistics]: navch. posibnyk. Kyiv: VPTs “Kyivskiyi universytet” [in Ukrainian].
2. Hromko, T. V. (2023). Dydaktychno oriyentovana kontseptsiiia vyvchennia movnoi systemy hovirky v yevropeiskii konsolidatsii filolohichnoi nauky y osvity [A didactically oriented concept of studying the dialect system in the European consolidation of philological science and education]. Scientific and pedagogical internship “Particularities of modernizing the system of philological education”: Internship proceedings (pp. 34–39). Wroclawek [in Ukrainian].

3. Hromko, T. V. (2021). Metodolohiia ta dosvid deskriptsii hovirky: monohrafiia [Methodology and experience of dialect description: monograph]. Dnipro: Seredniak T. K. [in Ukrainian].
4. Zaporozhets, L. A., Voloshyna, O. M., & Dehtiarova, N. M. (2017). Vstup do movoznavstva [Introduction to linguistics]: navch. posibnyk. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
5. Kocherhan, M. P. (2010). Zahalne movoznavstvo [General linguistics]: pidruchnyk. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
6. Kulbabska, O. V., & Shatilova, N. O. (2016). Osnovy movoznavchykh doslidzhen [Foundations of linguistic research]. Chernivtsi: ChNU [in Ukrainian].
7. Kabinet Ministriv Ukrainy (2020). Natsionalna ramka kvalifikatsii: Postanova KМУ vid 23.11.2011 № 1341 (u red. 2020 r.) [National Qualifications Framework: Resolution No. 1341]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011> (accessed: November 21, 2025) [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada Ukrainy (2025). Zakon Ukrainy “Pro osvitu” vid 05.09.2017 № 2145-VIII (iz zminamy) [Law of Ukraine “On Education”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed: November 21, 2025) [in Ukrainian].
9. Butenko, A., Denyskina, H., Yeremenko, O., et al. (2024). Roz’iasnennia shchodo zastosuvannia Kryteriiv otsiniuvannia yakosti osvitnoi prohramy [Clarifications on the application of criteria for quality assessment of educational programs]. Kyiv: NAZYaVO. Retrieved from: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12.pdf> (accessed: November 21, 2025) [in Ukrainian].
10. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
11. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. Cambridge: Cambridge University Press
12. European Commission (2015). European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) Users’ Guide. Luxembourg: Publications Office of the European Union
13. Council of the European Union (2025). European Research Area Policy Agenda 2025–2027. Brussels. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/05/23/council-endorses-the-european-research-area-policy-agenda-for-the-next-three-years/> (accessed: November 21, 2025)
14. Flowerdew, J. (Ed.). (2015). John Benjamins Handbook of Academic Writing. Amsterdam: John Benjamins
15. Gries, S. T. (2015). Quantitative Corpus Linguistics with R. London: Routledge
16. Hunston, S. (2002). Corpora in Applied Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press
17. Hyland, K. (2009). Academic Discourse. London: Continuum
18. Marti, S., & Peneoăsu, A.-M. (2025). Doctoral Education in Europe Today: Enhanced Structures and Practices for the European Knowledge Society. Brussels: EUA. Retrieved from: <https://www.eua-cde.org/reports-publications/1122> (accessed: November 21, 2025)
19. Sinclair, J. (2004). Trust the Text: Language, Corpus and Discourse. London: Routledge
20. ENQA (2015). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels: ENQA. Retrieved from: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf (accessed: November 21, 2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СИМВОЛІЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КИЄВА В НАЦІОНАЛЬНОМУ МІФІ

Дроботенко В. Ю.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

У статті досліджено фразеологічний вимір формування національного міфу про Київ у контексті української мовної картини світу. Актуальність роботи зумовлено зростанням інтересу сучасної філології до проблем лінгвокультурології, міфопоетики та мовних механізмів репрезентації національної ідентичності. Особливу увагу зосереджено на фразеології як одному з найстійкіших і водночас найменш змінних рівнів мови, здатному акумулювати історичний досвід, ціннісні орієнтири та колективні уявлення.

Дослідження виконано кількома етапами. На першому етапі здійснено теоретичний аналіз наукових підходів до трактування понять **міфу**, **національного міфу** та **лінгвокультурного концепту**, що дало змогу окреслити методологічні засади роботи. На другому етапі визначено специфіку фразеологічних одиниць як носіїв культурної пам'яті й символічних смислів, релевантних для осмислення міського простору. Третій етап передбачав аналіз фразеологічних формул і стійких словосполучень, пов'язаних з образом Києва, з погляду їхніх семантичних, оцінних і символічних характеристик. На завершальному етапі узагальнено результати й з'ясовано функційне навантаження фразеології у процесі міфологізації столиці.

Установлено, що фразеологічні одиниці з киевоцентричною семантикою формують уявлення про місто як сакральний, історично винятковий і духовно значущий простір. Вони закріплюють образ Києва як осердя державності, християнської традиції та культурної спадкоємності, перетворюючи географічний об'єкт на символ національного масштабу. Доведено, що саме завдяки фразеології відбувається відтворення й актуалізація національного міфу в сучасному мовному просторі, зокрема в публіцистичному й культурному дискурсах.

Результати дослідження можуть бути використані в курсах лексикології, фразеології, лінгвокультурології, а також у подальших студіях, присвячених мовному осмисленню міських образів і національної ідентичності.

Ключові слова: фразеологія, національний міф, Київ, мовна картина світу, лінгвокультурологія, символ.

Drobotenko V. Yu. Phraseology as a means of constructing the national myth of Kyiv. The article examines the phraseological dimension of constructing the national myth of Kyiv within the framework of the Ukrainian linguistic worldview. The relevance of the study is determined by the increasing scholarly interest in linguocultural processes, mythopoetics, and language mechanisms involved in shaping national identity. Phraseology is considered one of the most stable and culturally marked layers of language, capable of preserving collective memory, value orientations, and historically conditioned representations of urban space.

The research is carried out through several successive stages. At the first stage, a theoretical overview of key approaches to the interpretation of myth, national myth, and linguocultural concept is conducted, which allows for defining the methodological foundations of the study. The second stage focuses on identifying the specific role of phraseological units as carriers of symbolic meanings and cultural experience relevant to the conceptualization of the city. At the third stage, phraseological expressions and stable collocations associated with Kyiv are analyzed with regard to their semantic structure, evaluative component, and symbolic potential. The final stage involves the generalization of research findings and the clarification of the functional load of phraseology in the process of mythologizing the capital.

The analysis demonstrates that Kyiv-related phraseological units contribute to the formation of the image of the city as a sacred, historically exceptional, and spiritually significant space. These linguistic formations consolidate the perception of Kyiv as the center of statehood, Christian tradition, and cultural continuity, thus transforming a geographical location into a symbol of national importance. It is argued that phraseology plays a crucial role in maintaining and actualizing the national myth of Kyiv in contemporary linguistic practice, particularly within publicistic and cultural discourses.

The results of the study may be used in courses on lexicology, phraseology, linguocultural studies, as well as in further research devoted to linguistic representations of urban space and national identity.

Key words: phraseology, national myth, Kyiv, linguistic worldview, linguocultural studies, symbol.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасній гуманітаристиці особливу увагу приділено проблемам взаємодії мови, культури та колективної пам'яті. У цьому контексті національний міф постає як складна знакова система, що структурує уявлення

спільноти про власну історію, цінності та просторові орієнтири. Одним із ключових об'єктів такого міфотворення є Київ – місто, яке в українській культурі осмислюється не лише як адміністративна столиця, а і як сакральний, духовний і символічний центр.

Фразеологія, як конденсований вияв національного досвіду, відіграє особливу роль у конструюванні міфологізованих образів. Саме фразеологічні одиниці зберігають стійкі уявлення про Київ як *матір міст руських*, осередок віри, державності та історичної тягlosti. Попри активне вивчення києвоцентричних образів у літературознавстві й культурології, роль фразеології у формуванні національного міфу про Київ потребує окремого системного аналізу. **Актуальність** теми зумовлена необхідністю розуміння того, як стійкі мовні форми зберігають історичні, культурні й символічні смисли, що формують уявлення про столицю як культурно-історичний центр нації. У сучасних умовах активного розвитку медіадискурсу й глобалізації такі дослідження дають змогу простежити механізми збереження й трансформації національної ідентичності через мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками проблеми фразеології в контексті когнітології та лінгвокультурології активно досліджують Н. Венжинович [1; 2], І. Глуховцева [4], А. Смерчко, Н. Скотна, О. Куцик [11]. Вони підкреслюють роль фразеології як носія культурних смислів і засобу віддзеркалення національної картини світу. О. Гаращенко аналізує питання класифікації фразеологічних одиниць і їх функціонування у мовній системі [3]. У контексті дослідження образу Києва важливими є праці Т. Гундорової [6] та А. Гречила [5], які вивчають міфологізацію міського простору й символічні маркери столиці в українській культурі. Отже, науковий контекст уможливиле побудувати комплексний підхід до студіювання києвоцентричних фразеологізмів.

Важливо зазначити, що більшість аналізованих одиниць зафіксовано у відомих лексикографічних працях української мови, що підтверджує їхню стійкість у мовній системі. Проте нинішні трансформації й новітні фразеологізми воєнного часу потребують залучення матеріалів сучасного лексикографічного опису з фіксуванням динаміки семантичних зрушень у києвоцентричних номінаціях.

Формулювання мети і завдань статті. *Мета* цієї розвідки – з'ясувати функції фразеологічних одиниць під час конструювання національного міфу про Київ та окреслити їхнє місце в українській мовній картині світу. **Завдання** дослідження: 1) провести теоретичний аналіз понять *міф*, *національний міф*, *лінгвокультурний концепт*; 2) визначити специфіку фразеологічних одиниць як носіїв культурних і символічних смислів; 3) з'ясувати семантичні, оцінні й символічні характеристики фразеологічних одиниць, пов'язаних з образом Києва; 4) узагальнити результати з простеженням функційного навантаження фразеології у процесі міфологізації столиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологізовані та стійкі епітетні найменування, пов'язані з Києвом, виконують функцію символічної репрезентації міського простору. Зокрема, словосполучення *мати міст руських* функціонує як історико-культурний і міфологізований маркер столиці, закорінений у літописній традиції [2, 45–46]. Інші

стійкі епітетні формули – *святий Київ*, *золотоверхий Київ* – репрезентують сакральність і духовну цінність міста в національній мовній свідомості [4, 154].

Фразеологія також репрезентує Київ як центр культурної та державотворчої діяльності: фразеологізовані паремійні формули на кшталт *бачити Київ* і *світ пізнати* закріплюють уявлення про столицю як простір культурної повноти й символічного життєвого досвіду.

Фразеологічні одиниці мають колективну культурну природу, що дає підстави розглядати їх як ефективний мовний механізм підтримки й трансляції національного міфу в медійному та культурному дискурсі [3; 4; 5].

Поняття *міф* у сучасній гуманітарній науці осмислюють не лише як архаїчний наратив, але і як універсальний механізм символічного пізнання й інтерпретації дійсності. Міф постає як форма організації культурного досвіду, що забезпечує надання подіям, просторам і образам додаткових смислових і ціннісних вимірів [9]. У цьому контексті в межах національної культури міф виконує інтегративну функцію, формуючи спільний символічний простір і підтримуючи колективні уявлення про історичну та культурну значущість певних локусів, зокрема міських топосів, які набувають статусу культурних ідентифікаторів [6; 9].

Фразеологію як об'єкт лінгвокультурологічних і когнітивних студій у сучасному українському мовознавстві розглядають як важливий носій культурних смислів і національно специфічних оцінок, наголошуючи, що фразеологічні одиниці акумулюють результати колективного досвіду й репрезентують психокогнітивні та етнокультурні параметри мовної картини світу [10]. У працях В. Кононенка підкреслено, що мова, зокрема її фразеологічний рівень, виступає ключовим механізмом концептуалізації культури, віддзеркалюючи стійкі уявлення про простір, час і систему цінностей [7]. У такому аспекті образ Києва постає як лінгвокультурний концепт, репрезентований не лише в лексичних номінаціях, а й у фразеологічних формулах, що закріплюють його міфологізований і символічно значущий статус.

У фразеологічному фонді української мови Київ представлено як символ витоків державності й духовної традиції. Однією з найпоширеніших мовних формул, пов'язаних із київським локусом, є вислів *мати міст руських*, що функціонує як усталений історико-міфологічний маркер. Ця мовна формула не лише фіксує історичне уявлення про Київ як центр Русі, а й наділяє місто сакральним статусом першооснови, що відповідає загальним засадам осмислення символічного компонента у фраземіці [2].

У фразеологічному фонді української мови Київ постає не лише як конкретний географічний об'єкт, а як семантично наповнений символ, що акумулює уявлення про центр духовного, культурного й соціального тяжіння. Значна частина стійких народних формул із компонентом Київ засвідчує глибоку міфологізацію цього локусу в національній мовній картині світу.

Однією з найвідоміших загальноукраїнських фразеологічних одиниць є *язик до Києва доведе*, що реалізує значення 'той, хто вмів питати, знаходить шлях'. У цій формулі Київ – символічна кінцева точка шляху, досягнення якої можливе завдяки комунікації та соціальній взаємодії. Така семантика узгоджується з традиційним уявленням про Київ як сакральний і адміністративний центр, до якого вели торгові та паломницькі шляхи, добре відомі носіям мови. У цьому аспекті фразеологізм актуалізує архетип дороги та пошуку, що відповідає загальним закономірностям функціонування фразеології як носія етнокультурних смислів [10].

Генезис фразеологізму *язик до Києва доведе* тісно пов'язаний із паломницькою традицією, де Київ виступав не лише адміністративним, а насамперед духовним магнітом. У межах національного міфу цей вислів закріплює статус міста як «святого локусу», шлях до якого є формою духовного подвигу та соціальної інтеграції. Знання дороги до Києва через розпитування («язик») символізує колективну участь українців у підтримці сакрального статусу столиці як спільного духовного орієнтира, що передається від покоління до покоління.

Інший популярний вислів – *на городі бузина, а в Києві дядько* – використовують на позначення логічної неузгодженості або тематичної розірваності. Уведення Києва до цієї формули не є випадковим: столиця функціонує як просторово віддалений, семантично «чужий» елемент, що контрастує з локальним, буденним простором («містом»). Таким чином Київ у народній свідомості репрезентує інший, відчужений рівень реальності – масштабніший і складніший.

Окремої уваги в контексті динаміки національного міфу потребує трансформація фразеологізованих одиниць, що виникли внаслідок повномасштабного вторгнення росії 2022 року. Зокрема, вислів *Київ за три дні* (первісно – пропагандистська ідеологема агресора) у рекордно стислі терміни пройшов шлях деідеологізації та переосмислення, перетворившись на іронічний фразеологізм-мем. У сучасній українській мовній картині світу ця одиниця маркує не лише крах стратегічного плану ворога, а й підкреслює ілюзорність уявлень про вразливість столиці. Тут Київ постає вже не просто як географічна ціль, а як символічна «нездоланна фортеця», що руйнує міфи про військову перевагу загарбника. Використання цього вислову в медіадискурсі й побутовому мовленні актуалізує опозицію абсурдних очікувань ворога та героїчної реальності, де топонім Київ виступає ключовим аксіологічним маркером незламності нації.

У фразеологізмі *на кого біда нападе, той до Києва йде* Київ осмислюється як простір захисту, порятунку й справедливості. Історично така семантика зумовлена роллю Києва як духовного центру (монастирі, лавра), а також адміністративного осередку, де можна було «шукати правди». Ця формула актуалізує міфологему Києва як міста-притулку, що зберігає сакральну функцію навіть у сучасному мовному вжитку.

Показовим є й іронічний фразеологізм *дурень і в Києві не купить розуму*, у якому столиця постає

як умовний осередок знання, освіти й можливостей. Заперечення цієї можливості підсилює оцінний складник вислову та водночас підтверджує високий символічний статус Києва: навіть перебування в «центрі розуму» не гарантує інтелектуального зростання без внутрішніх зусиль.

Сучасний мовний матеріал фіксує й нові фразеологізовані формули, зокрема *Майдан починається з Києва*, що сформувалися в медійному дискурсі ХХІ століття. У цьому вислові Київ репрезентується як ініціальний простір суспільних змін, центр політичної суб'єктності та громадянської активності. Така формула демонструє здатність фразеології не лише зберігати традиційні міфологеми, а й продукувати нові смисли відповідно до історичних викликів.

Отже, фразеологічні одиниці з компонентом *Київ* формують багатовимірний образ столиці як сакрального центру, простору випробувань, знання, порятунку й трансформацій. Їхня стійкість і відтворюваність забезпечують тривале функціонування національного міфу про Київ, адаптованого до різних епох і типів дискурсу.

Показовими є й усталені словосполучення та стійкі епітетні формули, що звертаються до сакрального простору Києва, зокрема *святий Київ*, *золотоверхий Київ*. Епітет *золотоверхий*, актуалізований у стійких мовних поєднаннях, виходить за межі суто архітектурної характеристики й набуває символічного значення, пов'язаного з уявленнями про духовну повноту й тяглість християнської традиції. Подібні семантичні зсуви, за спостереженнями І. Глуховцевої, засвідчують динаміку фразеологічної системи, у межах якої оцінні й образні компоненти виконують культурно значущу функцію [4].

У мовній практиці функціонують народно-розмовні формули, побудовані на основі фразеологічних моделей зі змінним компонентом, зокрема за зразком вислову *бачити світ*. У таких конструкціях топонім Київ набуває символічного значення, як у формулі *бачити Київ – світ пізнати*, що репрезентує столицю як осереддя життєвого досвіду й культурної повноти.

Фразеологічні одиниці, пов'язані з Києвом, виконують функцію міфологізації простору, оскільки трансформують конкретне географічне місце на символ національної ідентичності. Через повторюваність і стабільність уживання вони закріплюють у свідомості мовців певний набір смислів: сакральність, історичну винятковість, державотворчу місію.

На відміну від індивідуально-авторських образів, фразеологія має переважно колективний характер і відбиває усталені способи концептуалізації дійсності в межах національної мовної свідомості. У світлі ідей О. О. Потебні мова постає не лише засобом номінації, а й формою осмислення та оцінювання світу, у якій закріплено культурний досвід спільноти. Як засвідчує інтерпретація потебнянської традиції в сучасних лінгвістичних дослідженнях, зокрема в працях Т. Коць, оцінність слова є ключовим чинником формування мовної картини світу [8]. У цьому контексті фразеологічні одиниці можуть бути розглянуті як своєрідні носії колективних

сміслів і міфологізованих уявлень, що беруть участь у формуванні національного міфу.

У сучасному мовному просторі розглянуті фразеологічні формули активно відтворюються в публіцистичному й медіадискурсі, що свідчить про їхню актуальність і здатність адаптуватися до нових комунікативних умов, не втрачаючи при цьому базових міфологічних смислів.

Висновки та перспективи досліджень. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що фразеологія є потужним інструментом конструювання й трансляції національного міфу про Київ. Аналіз стійких одиниць засвідчив, що образ столиці в мовній картині світу українців не є статичним: він поєднує в собі архаїчні сакральні пласти (*мати міст руських*, паломницькі інтенції вислову *язик до Києва доведе*) і динамічні новотвори сучасності.

Доведено, що фразеологічний фонд української мови віддзеркалює тяглість колективної пам'яті,

де Київ постає як духовний і географічний центр тяжіння. Водночас дослідження засвідчило високу адаптивність фразеологічної системи до викликів сучасної історії. Трансформація пропагандистського кліше *Київ за три дні* в іронічний фразеологізм-мем продемонструвала механізм лінгвокультурного опору: через деконструкцію ворожого наративу мова утверджує новий міфологічний статус Києва як «нездоланної фортеці» та символу національної стійкості.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в детальнішому вивченні неofразеології періоду російсько-української війни, що дасть змогу простежити подальшу еволюцію киевоцентричного міфу в умовах глобальних геополітичних змін. Отримані результати можуть бути використані в лексикографічній практиці під час укладання словників новітніх фразеологізмів і в спецкурсах із лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології : монографія. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2018. 463 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49257>.
2. Венжинович Н. Ф. Про компонент-символ у мовних одиницях. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2019. Вип. 1 (41). С. 38–46. DOI: 10.24144/2663-6840/2019.1(41).38–46.
3. Гаращенко О. Фразеологічні одиниці та проблеми їх класифікацій. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2010. Вип. 89 (3). С. 176–180.
4. Глуховцева І. Я. Динаміка української фразеології кінця XX – початку XXI століття : тенденції розвитку : монографія. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 179 с.
5. Гречило А. Наш герб. Українські символи від княжих часів до сьогодення. Київ : Родовід, 2018. 400 с.
6. Гундорова Т. У колысці міфу, або Topos Києва в літературі українського модернізму. 2010. https://chtyvo.org.ua/authors/Hundorova_Tamara/U_kolystsi_mifu_abo_Topos_Kyieva_v_literaturi_ukrainskoho_modernizmu.pdf.
7. Кононенко В. І. Мова у контексті культури : монографія. Київ; Івано-Франківськ : Плай, 2008. 390 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kononenko_Vitalii/Mova_u_konteksti_kultury.pdf.
8. Коць Т. О. О. Потебня про оцінність слова : проекція на мовну реальність. *Культура слова*. 2015. Вип. 83. С. 36–43. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/kulturaslova/ks_83.pdf.
9. Максимович О. В. Епістемологічні конструкти міфу в структурі міжкультурних комунікацій прикордоння. *Габітус. Науковий журнал*. Одеса, 2019. Вип. 10. С. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.10.13>.
10. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології : психокогнітивний та етнокультурний аспекти : монографія. Київ; Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
11. Смерчко А. К., Скотна Н. В., Куцик О. А. Фразеологія в таблицях і тестах : онтологічний, культурологічний та контрастивний аспекти. Дрогобич : ДДПУ, 2003. 264 с.

REFERENCES

1. Venzhynovych, N. F. (2018). Frazemiika ukrainskoi literaturnoi movy v konteksti kohnitolohii ta linhvokulturolohii: monohrafiia [Phraseology of the Ukrainian literary language in the context of cognitology and linguoculturology]: a monograph. Uzhhorod: FOP Sabov A. M. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49257> [in Ukrainian].
2. Venzhynovych, N. F. (2019). Pro komponent-symvol u movnykh odyntsiakh [About the component-symbol in linguistic units]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 1 (41), 38–46. DOI: 10.24144/2663-6840/2019.1(41).38–46 [in Ukrainian].
3. Harashchenko, O. (2010). Frazeholohichni odyntsi ta problemy yikh klasyfikatsii [Phraseological units and problems of their classification]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky*, 89 (3), 176–180 [in Ukrainian].
4. Hlukhovtseva, I. Ya. (2015). Dynamika ukrainskoi frazeolohii kintsia XX – pochatku XXI stolittia: tendentsii rozvytku [Dynamics of Ukrainian phraseology of the late 20th – early 21st century: development trends]: monohrafiia. Starobilsk: Vyd-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka” [in Ukrainian].
5. Grechylo, A. (2018). Nash herb. Ukrainski symvoly vid kniazhykh chasiv do sohodennia [Our coat of arms. Ukrainian symbols from princely times to the present]. Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
6. Hundorova, T. (2010). U kolystsi mifu, abo Topos Kyieva v literaturi ukrainskoho modernizmu [In the cradle of myth, or the Topos of Kyiv in the literature of Ukrainian modernism]. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Hundorova_Tamara/U_kolystsi_mifu_abo_Topos_Kyieva_v_literaturi_ukrainskoho_modernizmu.pdf [in Ukrainian].
7. Kononenko, V. I. (2008). Mova u konteksti kultury: monohrafiia [Language in the context of culture: a monograph]. Kyiv-Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

8. Kots, T. (2015). O. O. Potebnia pro otsinnist slova: proektsiia na movnu realnist [O. O. Potebnia about the evaluativeness of the word: projection on linguistic reality]. *Kultura slova*, 83, 36–43. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/kulturaslova/ks_83.pdf [in Ukrainian].
9. Maksymovych, O. V. (2019). Epistemolohichni konstruktymifu v strukturі mizhkulturnykh komunikatsii prykordonnia [Epistemological constructs of myth in the structure of intercultural communications of the borderland]. *Habitus. Naukovyi zhurnal* [Habitus. Scientific Journal], 10, 71–76. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.10.13> [in Ukrainian].
10. Selivanova, O. O. (2004). Narysy z ukrainskoi frazeolohii: psykhokohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty: monohrafiia [Essays on Ukrainian phraseology: psychocognitive and ethnocultural aspects: a monograph]. Kyiv-Cherkasy: Brama [in Ukrainian].
11. Smerchko, A. K., Skotna, N. V., & Kutsyk, O. A. (2003). Frazelohiia v tablytsiakh i testakh: ontolohichni, kulturnolohichni ta kontrastyvnyi aspekty [Phraseology in tables and tests: ontological, cultural, and contrastive aspects]. Drohobych: DDPU [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.133.1:81'373.611

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.24.2025.4>

КОНФІГУРАЦІЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Косович О. В.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті досліджено лінгвопрагматичні механізми актуалізації бінарної опозиції «свій – чужий» в англо-мовних медіатекстах конфліктної тематики, зокрема **новинному повідомленні** (news report) та **аналітичній статті** (feature article) як окремих жанрах. На основі моделі оцінного акту ($A \text{ r } B$) й ідеологічного квадрата Т. А. ван Дейка проаналізовано суб'єкти й об'єкти оцінки, параметри розмежування «свій» / «чужий», а також конфігураційні моделі їх реалізації ($C \rightarrow -C$, $C \rightarrow -C$, $C_1 \rightarrow -C_2$, $C_1 \rightarrow +C_2$, $C_1 \rightarrow -C_2$ тощо).

З'ясовано особливості актуалізації категорії оцінки в різних структурних частинах медіатекстів (заголовки, лід, основна частина, цитати, імпліцитні вставки автора); визначено й систематизовано конфігураційні моделі реалізації оцінного значення в контексті опозиції «свій – чужий»; описано лексичні, синтаксичні, стилістичні й прагматичні засоби прояву лінгвокультурологічної опозиції «свій – чужий» у медіатекстах конфліктної спрямованості (зовнішні й внутрішні конфлікти). Виокремлено інваріантні й варіативні конфігурації для кожного з досліджуваних жанрів, окреслено специфіку одномодельної й багатомодельної (до чотирьох моделей в одному тексті) реалізації опозиції. Простежено способи актуалізації оцінних стратегій (дискредитація «чужого», легітимація «свого», дистанціювання, солідаризація) і тактик (метафоризація, іронія, цитування «чужого голосу», імпліцитна оцінка) у медіатекстах аналізованих жанрів, детерміновані політичною орієнтацією видання та типом конфлікту.

Емпіричний матеріал становить 120 текстів з провідних британських та американських видань ("The Guardian", "The Independent", "The Washington Post", "The New York Times", "New York Post", "Daily Mail", "USA Today"), опублікованих упродовж 2018–2023 рр. Доведено, що домінантними параметрами розмежування є «регіональна спільнота» (80%) та «соціальні інститути» (20%), а найчастотнішою конфігурацією – «свій» негативно оцінює «чужого» ($C \rightarrow -C$). Отримані результати можуть бути використані в подальших зіставних дослідженнях українськомовного та англомовного медіадискурсу, а також у практиці критичного аналізу медіа.

Ключові слова: опозиція «свій – чужий», оцінний акт, медіадискурс, англійська мова, новинне повідомлення, аналітична стаття, конфліктна тематика, конфігураційна модель, оцінні стратегії, ідеологічний квадрат, англомовні медіатексти.

Kosovych O. V. Configurational Models of the "Us–Them" Opposition Actualization in English-Language Media Discourse. The article investigates the linguo-pragmatic mechanisms of actualizing the binary opposition "us–them" in English-language media texts of conflict-oriented topics in the genres of news report and feature article. Based on the model of the evaluative act ($A \text{ r } B$) and T.A. van Dijk's ideological square, the subjects and objects of evaluation, parameters of "us–them" differentiation, and configurational models of their realization ($U \rightarrow -T$, $T \rightarrow -U$, $U_1 \rightarrow -U_2$, $U_1 \rightarrow +U_2$, $T_1 \rightarrow -T_2$, etc.) are analyzed.

The paper describes the peculiarities of evaluation category actualization in different structural parts of media texts (headline, lead, body, quotations, implicit authorial insertions), identifies and systematizes the configurational models of evaluative meaning realization in the context of the "us–them" opposition, and examines lexical, syntactic, stylistic, and pragmatic means of manifesting the linguocultural opposition "us–them" in conflict-oriented media texts (external and internal conflicts). Special attention is paid to invariant and variant configurations for each genre under study, as well as to the features of single-model and multi-model (up to four models within one text) realization of the opposition. The article demonstrates how evaluative strategies (discrediting the "other", legitimizing the "self", distancing, solidarity) and tactics (metaphorization, irony, quoting the "other's voice", implicit evaluation) are actualized in the analyzed genres depending on the publication's political orientation and the type of conflict.

The empirical material comprises 120 texts published between 2018 and 2023 in leading British and American outlets ("The Independent", "The Guardian", "The Washington Post", "New York Post", "The New York Times", "USA Today", "Daily Mail"). It has been proven that the dominant differentiation parameters are "regional community" (80%) and "social institutions" (20%), while the most frequent configuration is the negative evaluation of the "other" by the "self" ($U \rightarrow -T$). The findings can be used in further comparative studies of Ukrainian-and English-language media discourse and in the practice of critical media analysis.

Keywords: opposition "us – them", evaluative act, media discourse, English, news report, feature article, conflict-oriented topics, configurational model, evaluative strategies, ideological square, English-language media texts.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасному медіадискурсі опозиція «свій – чужий» є одним із ключових

механізмів конструювання соціальної реальності, формування громадської думки та легітимації певних політичних і суспільних позицій. Особливо

гостро вона проявляється в текстах конфліктної тематики, де медіа не лише інформують, а й беруть активну участь у розмежуванні «своїх» і «чужих», впливаючи на сприйняття читачем внутрішніх і зовнішніх загроз. **Актуальність** дослідження зумовлена зростанням глобальної конфліктності (збройні конфлікти, торговельні війни, внутрішньополітична поляризація), у межах якої англомовні медіа виступають потужним інструментом ідеологічного позиціонування. Розуміння лінгвістичних і прагматичних механізмів актуалізації опозиції «свій – чужий» дає змогу виявити приховані стратегії маніпуляції свідомістю та пояснити, як саме медіатексти формують образ ворога або союзника.

Оскільки опозиція «свій – чужий» завжди містить у собі оцінний компонент і в пропонованому дослідженні передбачено її аналіз саме крізь призму оцінки, видається логічним розглядати її реалізацію з точки зору акту оцінки. Так, акт оцінки, що становить складне утворення, яке включає в себе механізм її концептуалізації, кодування й декодування, має рівневу структуру: вирізняє перцептивний, когнітивний і прагматичний рівні. Саме на прагматичному рівні акт оцінки об'єкта оцінювальним суб'єктом постає в завершеному вигляді [25]. Як показав аналіз, вираження опозиції «свій – чужий» може мати різні конфігурації, реалізовані тими чи тими модифікаціями.

Визначення можливих конфігурацій оцінної взаємодії «свого» і «чужого» передбачає врахування жанрових особливостей медіатекстів. Так, слід мати на увазі, що основною комунікативною метою *новинних повідомлень* є інформування та представлення фактичної інформації, а завданням *аналітичної статті* – вплив на адресата. Таким чином, автор *аналітичної статті* має більше можливостей для нав'язування читачеві своєї думки, в тому числі за допомогою маніпулювання.

Розглядаючи конфігурації прояву протиставлення «свій – чужий», зазначаємо, слідом за О. Дубчак, що «ця опозиція у запропонованому дослідженні аналізується в її статичному, а не динамічному прояві» [2], тобто переходу «свого» в «чуже» і «чужого» в «свого» не є предметом нашого вивчення.

Додільно виділити 8 логічних конфігураційних моделей взаємодії «свого» і «чужого», компоненти якої можна виразити за допомогою формул тлумачення. На цьому етапі методика дослідження передбачає використання семантичної метамови, тобто формульного запису й співвіднесення складених формул з висловлюваннями природною мовою. В описі моделей взаємодії «свого» і «чужого» використовується формульний запис: де «С» – свій, який може виступати в ролі суб'єкта оцінки (С₁) або об'єкта оцінки (С₂), «Ч» – чужий, який виступає в ролі суб'єкта (Ч₁) або об'єкта оцінки (Ч₂), «→» – ставлення суб'єкта до об'єкта, «+» / «-» – характер оцінки. Отже, виділені гіпотетичні моделі можна представити так: 1) «свій» (С₁) дає позитивну оцінку «своєму» (С₂) або (С₁ → + С₂); 2) «свій» (С₁) дає негативну оцінку «своєму» (С₂) (С₁ → - С₂); 3) «свій» (С) дає позитивну оцінку «чужому» (Ч) (С → + Ч); 4) «свій» (С) дає негативну оцінку «чужому» (Ч)

(С → - Ч); 5) «чужий» (Ч) дає позитивну оцінку «своєму» (С) (Ч → + С); 6) «чужий» (Ч) дає негативну оцінку «своєму» (С) (Ч → - С); 7) «чужий» (Ч₁) дає позитивну оцінку «чужому» (Ч₂) (Ч₁ → + Ч₂); 8) «чужий» (Ч₁) дає негативну оцінку «чужому» (Ч₂) (Ч₁ → - Ч₂). Тому нашим основним завданням є встановлення всіх можливих конфігураційних моделей, які можуть знаходити своє вираження в медіатекстах жанрів *новинне повідомлення* й *аналітична стаття*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання бінарної опозиції «свій – чужий» є міждисциплінарним і розробляється в межах лінгвістики, соціолінгвістики, дискурс-аналізу, політичної психології, культурної антропології та медіакомунікації.

Теоретичне підґрунтя дослідження опозиції «свій – чужий» заклали ще класики структурної лінгвістики та семіотики: Ф. де Соссюр (наголошував на бінарних опозиціях як основі значення знака), К. Леві-Стросс (застосував бінарні опозиції до міфології та первісного мислення, зокрема протиставлення «природи – культури») та ін. [24; 27; 28]. У сучасній гуманітаристиці ця традиція продовжується в роботах У. Еко, П. Бурдьє, Е. Саїда (концепт орієнталізму як механізму конструювання «чужого») та багатьох інших дослідників ідентичності й міжкультурної комунікації [3; 1; 26]. У вітчизняній лінгвістиці цю модель розвинули О. Кривицька [5], Н. Ступницька [12].

У дискурс-аналітичному напрямку фундаментальними є роботи Т. А. ван Дейка, який, розробивши концепцію «ідеологічного квадрата», показав, як саме медіа конструюють образ «чужого» через акцентування негативних рис «них» і позитивних рис «нас» [29]. П. Чілтон розвинув когнітивно-просторовий підхід, ввівши поняття «деїктичного центру» (*deictic centre*): той, хто говорить, завжди позиціонує себе як «свій» у центрі простору, а «чужого» відсуває на периферію [21]. Р. Водак у межах «віденської школи» дискурс-аналізу детально описала стратегії «конструювання страху» та «політики ворожості» в європейських і американських медіа [31].

У політичній лінгвістиці важливими є дослідження Дж. Лакоффа, який показав, що консервативні та ліберальні медіа США використовують різні метафоричні фрейми («суворі батьки» vs «турботливі батьки»), що безпосередньо впливає на розподіл «свій – чужий» [23]. А. Мусольф досліджував метафори «тіла нації», «хвороби», «паразитів», які регулярно застосовуються для дегуманізації «чужого» [25].

В українській науці проблематика «свій – чужий» отримала особливе звучання після 2014 року. Серед дослідників цієї проблеми – О. Дубчак, яка концептуалізувала опозицію «свій» – «чужий» в українській мовній картині світу [2], Т. Семашко, яка окреслила межі дихотомії «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стереотипізації [11], С. Тхоровська, яка описала дихотомію «свій» – «чужий» у комунікативному просторі ідеологічного дискурсу [16], та інші лінгвісти [4; 6; 10; 13; 14; 16].

Попри значну кількість робіт, комплексного зіставного аналізу саме конфігураційних моделей

реалізації опозиції «свій – чужий» ($C \rightarrow -C, C \rightarrow -C, C_1 \rightarrow -C_2$ тощо) у двох жанрах англomовного медіадискурсу (*новинне повідомлення й аналітична стаття*) з урахуванням параметрів розмежування та багатомодельності в одному тексті раніше не проводилося. Ця лакуна й визначає наукову новизну пропонованої статті.

Формулювання мети і завдань статті. *Метою* статті є виявлення й систематизація конфігураційних моделей актуалізації опозиції «свій – чужий» в англomовних медіатекстах жанрів *новинне повідомлення й аналітична стаття* конфліктної тематики. Для досягнення мети поставлено такі **завдання**: визначити суб'єктів і об'єктів оцінки в досліджуваних текстах; установити параметри розмежування «свій – чужий»; класифікувати конфігураційні моделі реалізації опозиції; виявити інваріантні і варіативні конфігурації для кожного з жанрів; описати особливості одномодельної й багатомодельної реалізації опозиції в межах одного тексту.

Об'єктом дослідження слугують англomовні медіатексти жанрів *новинне повідомлення й аналітична стаття* конфліктної тематики, опубліковані в британських та американських виданнях упродовж 2018–2023 рр. **Предметом** дослідження виступають лінгвопрагматичні засоби та конфігураційні моделі актуалізації опозиції «свій – чужий» в зазначених медіатекстах.

Емпіричну базу становлять 120 медіатекстів (по 60 текстів кожного жанру), одержаних методом суцільної вибірки з електронних архівів провідних англomовних видань (*“The Independent”, “The Guardian”, “The New York Times”, “The Washington Post”, “New York Post”, “Daily Mail”, “USA Today”* та ін.). Тематичні блоки: зовнішні конфлікти (Північна Корея, Сирія, Туреччина, Китай, Іран), внутрішні конфлікти США (протистояння демократів і республіканців, імпічмент Д. Трампа, протести в Гонконзі тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно зазначити, що реалізація тієї чи тієї конфігурації насамперед залежить від того, за яким параметром відбуватиметься поділ «свого» і «чужого», тобто хто сприймається як «свій», а хто – як «чужий». З огляду на це видається логічним при ідентифікації «свого» і «чужого» спиратися на взірць акту оцінки, представлений формулою $A \ r \ B$, де A – суб'єкт оцінки, B – об'єкт оцінки, r – оцінка, оцінне відношення, предикат [31, 12]. Таким чином, в основі реалізації опозиції «свій – чужий» лежить акт оцінки та відношення суб'єкта і об'єкта оцінки.

Аналіз англomовних медіатекстів жанрів *новинне повідомлення й аналітична стаття* показав, що в цих публікаціях суб'єктами оцінки можуть бути:

1. Журналіст – автор статті, який виступає в ролі оповідача/спостерігача (т. зв. імпліцитний суб'єкт [30]).

2. Персонаж статті – автор цитати, що містить оцінку.

3. Колективний автор: спільнота (*many / others think / believe / consider, it is useful / hard / good, the problem is that, the truth is, etc.*).

З урахуванням наведених логічних конфігурацій, у яких може бути актуалізована опозиція «свій – чужий», і суб'єкт, і об'єкт оцінки можуть грати роль «свого» і «чужого».

Підстава оцінки в оцінному акті слугує параметром, що дає змогу розмежувати «свого» і «чужого». При цьому доцільно спиратися на соціокультурну класифікацію Е. Вейцман, що включає такі критерії:

1) особистість (мовні факти дають змогу переконатися в тому, що світоглядні установки відіграють значну роль у визначенні «своїх» і «чужих»);

2) соціальна група (наприклад, соціальні групи, систематизовані за віковою ознакою: «свій» як представник молоді та той, хто поділяє всі аспекти молодіжної культури, а «чужий» як представник старшого покоління, що дотримується властивих своєму поколінню культурних норм);

3) соціальні організації (розмежування «своїх» і «чужих» за лінією професійних спільнот);

4) соціальні інститути (наприклад, соціальні інститути, що є суб'єктами правової культури, зумовлюють диференціацію «свій – чужий» у формі «злочинець vs законослухняний громадянин»; соціальні інститути, що є суб'єктами наукової культури, зумовлюють поділ «свій – чужий» в аспекті належності до різних наукових спільнот, але частіше в аспекті належності / неналежності до наукової спільноти в цілому; соціальні інститути, що є суб'єктами світської та релігійної культури, зумовлюють межу «свого» і «чужого» як «світське vs релігійне» або як таке, що належить до різних конфесій);

5) класи (наприклад, «багаті vs бідні»);

6) етноси;

7) регіональні спільноти (просторова ознака відіграє важливу роль у розмежуванні «свого» і «чужого»; *регіональну спільноту* розуміють як будь-яке об'єднання, що володіє просторовими характеристиками і відмежовує себе від аналогічних об'єднань (наприклад, протиставлення «Захід vs Схід»));

8) раса (розмежування «свій – чужий» за расовою ознакою) [31, 102–103].

Аналіз дібраних медіатекстів засвідчив, що лише два параметри з перелічених, зокрема «соціальні інститути» та «регіональні спільноти», можуть слугувати підставою для виділення «свого» і «чужого». Це пояснюється тематикою медіатекстів, які сформували емпіричний корпус і присвячені конфліктам (збройним, політичним, економічним, релігійним).

Параметр «регіональна спільнота», який є найбільш репрезентативним, оприявнений в основному в медіатекстах, присвячених зовнішнім конфліктам. Наприклад, у публікації впливового британського видання *«The Guardian» “Kim Jong-un: fragile and under pressure but he won't give up”*, присвяченій заявам лідера Північної Кореї Кім Чен Ина, йдеться про призупинення ядерних випробувань. У новині опозиція «свій – чужий» може бути представлена таким чином: «своїми» є представники США, тоді як Північна Корея виступає в ролі «чужого» за ознакою «регіональна спільнота», а саме «Захід vs Схід».

Менш частотний параметр «соціальні інститути» зафіксований в публікаціях, присвячених

внутрішнім конфліктам (наприклад, в опозиціях «релігійне vs світське», «демократи vs республіканці»). Так, у медіатексті американського популярного видання «New York Daily News», що підтримує Демократичну партію США, *“Trump tells his own spy chiefs to ‘go back to school’ after they contradict him on North Korea”* йдеться про те, що президент США закликав представників розвідувального співтовариства США «повернутися до школи» через те, що вони, на його думку, недооцінюють небезпеку з боку Ірану. Диференціація «свого» і «чужого» у зазначеній публікації відбувається за параметром «соціальні інститути» (з точки зору належності до різних політичних партій, а саме «демократи vs республіканці»). Таким чином, Д. Трамп і розвідка США позиціоновані як «чужі», а автор публікації й представники Демократичної партії – як «свої».

Домінування параметра «регіональна спільнота» (80%) над параметром «соціальні інститути» (20%) пояснюється тим фактом, що публікаційну повістку дібраних для аналізу видань фокусовано радше на зовнішніх конфліктах, серед іншого й для відволікання уваги від внутрішньодержавних проблем.

Проведений аналіз показав, що більшість запропонованих конфігурацій опозиції «свій – чужий» знаходять своє вираження в англомовних публікаціях конфліктної тематики.

Добірка емпіричного матеріалу продемонструвала, що в медіатекстах жанру *новинне повідомлення* англомовного медіадискурсу найбільш частотною є модель $C \rightarrow -C$ (55%). Моделі $C \rightarrow +C$ і $C_1 \rightarrow -C_2$ у текстах новинних повідомлень виявлені не були. А отже, виокремлюємо такі моделі, що є частотними у просторі англомовного дискурсу:

Модель «свій» (C) дає негативну оцінку «чужому» (C₁) (55%)

Прикладом реалізації конфігураційної моделі $C \rightarrow -C$ може слугувати уривок з новинного повідомлення *“Why are doctors in the Middle East cosying up to foreign armies”* у впливовому британському виданні «The Independent», присвяченому характеристиці діяльності лікарів гуманітарних організацій, що надають свої послуги в гарячих точках, а саме тому, як вони співпрацюють з бойовиками задля свого прибутку. Диференціація аналізованої опозиції відбувається за принципом «соціальні інститути»: «своїми» виступають медики, які працюють у медичній гуманітарній організації «Лікарі без кордонів» (MSF), а «чужими» – медики-контрактники, основною метою яких є заробіток. Так, уривок Jonathan Whittall of Medecins Sans Frontieres *scathingly attacked what he called “stethoscopes for hire”, those who operated as contractors driven by profit rather than the principles that guide humanitarian action in conflict* (16) свідчить про те, що координатор «Лікарів без кордонів» Джонатан Віттал (C) негативно оцінює діяльність медиків-підрядників (C₁) (він їх метафорично називає «стетоскопами за наймом»), які працюють усупереч гуманітарним принципам.

Модель «чужий» (C₁) дає негативну оцінку «своєму» (C) (16%)

Опозицію «свій – чужий» і, зокрема, одну з її конфігурацій, $C \rightarrow -C$, актуалізовано в новині *“North*

Korea calls Pompeo ‘poisonous plant’ for promoting sanctions” американського таблоїду «New York Post», присвяченій реакції МЗС Північної Кореї на погрози з боку держсекретаря США Майка Помпео ввести чергові санкції проти Північної Кореї з метою проведення останніми повної денуклеаризації. У цій публікації поділ на «свого» і «чужого» відбувається за параметром «регіональна спільнота», з урахуванням чого «своїм» є М. Помпео, а «чужими» – представники Північної Кореї. Звідси конфігурація $C \rightarrow -C$ реалізується в таких прикладах: *North Korea’s top diplomat on Friday called Secretary of State Mike Pompeo a “poisonous plant of American diplomacy” for promoting sanctions that could hinder denuclearisation talks with the United States. Since then he’s demanded that Pompeo be replaced with a “more mature” person* (10). Як бачимо, глава МЗС Північної Кореї (C₁) дає негативну оцінку держсекретареві США (C), описуючи його як «отруйну рослину американської дипломатії» і висловлюючи бажання вести переговори з більш зрілою людиною (на відміну від М. Помпео).

Модель «свій» (C₁) дає негативну оцінку «своєму» (C₂) (7%)

Прикладом реалізації названої моделі є новина впливового британського видання «The Guardian» *“Congress to launch sanctions on Turkey as Trump measures deemed ineffective”*, у якій йдеться про те, що санкції, введені президентом США Дональдом Трампом, є недостатньо ефективні, тоді як запропонований Конгресом США законопроект з розширеними санкціями, який підтримують обидві партії, міг би змусити президента Туреччини Реджепа Ердогана зупинити військове вторгнення в північно-східну Сирію. Опозиція «свій – чужий» у цій публікації ґрунтується на регіональному параметрі, з огляду на що Туреччина виступає в ролі «чужого», представники ж США є «своїми». У цьому випадку прикладом актуалізації конфігурації $C_1 \rightarrow -C_2$ може слугувати такий уривок: *Senator van Hollen called the Trump measures a “pathetic response”, pointing out that steel exports to the US were a fraction of one per cent of Turkey’s total exports* (3). Сенатор від Демократичної партії США Кріс ван Холлен (C₁) виступає з жорсткою критикою санкцій, раніше введених Д. Трампом (C₂), називаючи їх «жалюгідними відповідними заходами».

Модель «свій» (C₁) дає позитивну оцінку «своєму» (C₂) (5%)

У новині британського таблоїду «Daily Mail» *“Turkey captures several villages in northern Syria on third day of offensive against US-backed Kurdish militia”* як ілюстрації йдеться про триваючий наступ турецького уряду в північній Сирії і бої із Загонами народної самооборони, яких Туреччина вважає «терористичними об’єднаннями». Диференціація «свого» і «чужого» відбувається за параметром «регіональна спільнота», відповідно «своїми» є підтримувані США курди, а «чужими» – Туреччина. Конфігурація $C \rightarrow +C$ знаходить своє вираження в контексті *We recognise and fully appreciate Turkey’s legitimate right to protect its own citizens from terrorist elements that may be launching attacks against Turkish*

citizens on Turkish soil from Syria (14), у якому колишній держсекретар США Р. Тіллерсон (С) відзначає свою підтримку і розуміння того, що турецький уряд (Ч) має законне право на захист своїх громадян від нападів бойовиків.

Модель «свій» (С) дає негативну оцінку «чужому» (Ч) (46%)

Медіатекст жанру *аналітична стаття* “Peace more distant than ever in Hong Kong as battle grips universities”, опублікований у впливовому британському виданні «The Guardian», присвячений конфлікту між протестувальниками в Гонконзі та владою спеціального адміністративного району КНР, що виник як реакція на законопроект про екстрадицію на материкову частину Китаю. Диференціація «свого» і «чужого» у цій публікації відбувається за параметром «соціальні інститути»: «своїми» виступають протестувальники, які знаходять підтримку, зокрема, в особі політичних діячів Великої Британії та США, а «чужими» – влада Гонконгу. Конфігураційна модель $C \rightarrow - Ч$ реалізується у фрагменті “She has since **toughened up, giving unconditional backings to the increasingly aggressive and disproportionate use of force**”, said Kenneth Chan, a professor at Hong Kong Baptist University and former lawmaker. “She has no political solution and is **no longer mentioning her dialogues with the people**” (11), де професор одного з університетів Гонконгу (С) негативно оцінює дії глави адміністрації Гонконгу К. Лам (Ч), відзначаючи, що та заохочує агресію силовиків, у такий спосіб відмовляючись від ведення діалогу з народом.

Модель «свій» (С) дає негативну оцінку «своєму» (С) (10%)

У медіатексті жанру *аналітична стаття* “Abandoned by U.S. in Syria, Kurds Find New Ally in American Foe” впливового американського видання «The New York Times», присвяченому виведенню американських військ з півночі Сирії, що призвело до угоди покинутих США курдських бойових загонів із сирійським урядом, який є заклятим ворогом США, поділ на «своїх» і «чужого» здійснюється за параметром «регіональна спільнота»: «своїми» є США і до певного моменту підтримувані ними курди, «чужими» – уряд Сирії: *As the Turkish incursion progresses and Kurdish casualties mount, members of the Syrian Democratic Forces have grown increasingly angry at the United States* (1). Деякі вважають крок пана Д. Трампа зрадою, що актуалізує конфігурацію $C_1 \rightarrow - C_2$. Так, тут члени «Демократичних сил Сирії» (С) розцінюють дії президента США (С) як зраду і обурюються їхнім рішенням вивести війська.

Модель «свій» (С) дає позитивну оцінку «своєму» (С) (10%)

У публікації британського таблоїду «Daily Mail» “British volunteers prepare to battle Turkish military in Syria following Erdogan’s ‘Operation Olive Branch’ offensive, saying it is their ‘duty’ to fight alongside Kurds after helping their struggle against ISIS” йдеться про готовність британських і американських добровольців битися на боці курдських бійців з «Демократичних сил Сирії» у війні проти турків. Диференціація в рамках досліджуваної опозиції відбувається

за регіональним параметром: «своїми» є західні добровольці та курдські війська, «чужими» – Туреччина. Конфігураційну модель $C_1 \rightarrow + C_2$ реалізовано в прикладі: *The “kindness and comradeship the Kurdish people have shown” was his “motivation to take on a sovereign country and a NATO ally* (2). У цьому уривку британський доброволець на ім’я Лей (С) позитивно оцінює курдський народ (С), мотивуючи в такий спосіб свою участь у конфлікті між Туреччиною і курдами.

Модель «чужий» (Ч) дає негативну оцінку «своєму» (С) (8%)

У медіатексті жанру *аналітична стаття* “Fighting Trumpism without dropping names” впливового американського видання «The Washington Post» описано передвиборче турне сенатора Е. Уоррен у штаті Айова, зокрема його утримання від прямої критики чинного президента США Д. Трампа, й акцентовано критичні зауваження щодо політики, яку проводить уряд, що побічно підтверджує її незгоду з діями Д. Трампа. Поділ на «свого» і «чужого» у цій публікації опертий на параметр «соціальні інститути» («демократи vs республіканці»), а саме «своїм» є Е. Уоррен – представник Демократичної партії, якій симпатизує даному виданню, а «чужим» – Д. Трамп, який представляє інтереси Республіканської партії. Конфігураційна модель $Ч \rightarrow - С$ знаходить вираження в прикладі *The claim had drawn criticism from President Trump and other Republicans; after the results were released they continued to criticize her...* (6), у якому опонент республіканці (Ч) піддають критиці оприлюднення результатів ДНК-тесту сенатором Уоррен (С).

Модель «чужий» (Ч) дає негативну оцінку «чужому» (Ч) (8%)

У медіатексті впливового британського видання «The Guardian» “How Gillibrand’s ‘fearlessness’ makes her a formidable 2020 contender”, присвяченому одній з потенційних кандидаток на виборах президента США від Демократичної партії К. Джиллібранд, поділ на «свого» і «чужого» здійснюється за параметром «регіональна спільнота», на основі чого «своїм» є імпліцитний автор статті, а «чужими» – американські політичні діячі: сенатор штату Кірстен Джиллібранд і президент США Д. Трамп. Конфігураційну модель $Ч_1 \rightarrow - Ч_2$ актуалізовано в прикладі *She called on the president to resign amid allegations of sexual misconduct by as many as 17 women, and infamously told a crowd of Trump’s White House tenure: “Has he kept his promises? No. Fuck no”* (7), у якому К. Джиллібранд (Ч) звинувачує президента Д. Трампа (Ч) у сексуальних домаганнях щодо 17 жінок і закликає останнього піти у відставку.

Модель «чужий» (Ч) дає позитивну оцінку «чужому» (Ч) (4%)

У впливовому британському виданні «The Guardian» медіатекст “Kim-chi and El Trampo tacos: Singapore feeds pre-summit anticipation” присвячений тому, як люди готуються і чого чекають від майбутнього саміту між Кім Чен Ином і Дональдом Трампом у Сингапурі. Опозиційний поділ на «свого» і «чужого» відбувається за параметром «регіональна

спільнота»: «своїм» виступає автор публікації, а «чужими» – представники Північної Кореї та США як представники іншого регіонального співтовариства. В уривку “*I have to admit that when it comes to which is selling better, it is leaning towards Trump as the favourite at the moment*”, *laughed Ganesh. “That’s just the way of the world isn’t it, everything leans towards Trump”* (13) конфігурація $C_1 \rightarrow + C_2$ виражається в тому, що представник малого бізнесу в Сингапурі (C_1) метафорично зазначає, що все в цьому світі крутиться навколо Трампа (C_2).

Модель «свій» (C) дає позитивну оцінку «чужому» (Ч) (1%)

У медіатексті жанру *аналітична стаття* “*Fact check: Trump says North Korea summit “productive”. Was it*” популярного американського видання «USA Today» відзначається позитивна позиція Дональда Трампа і його надії на прогрес у розвитку відносин з Північною Кореєю загалом і в питаннях денуклеаризації зокрема. «Свої» і «чужі» диференційовані за регіональним параметром: США виступають у ролі «своїх», а Північна Корея – «чужих». Конфігураційна модель $C \rightarrow + Ч$ знаходить вираження в наступному уривку згаданої публікації: ... *everybody can now feel much safer than the day I took office. There is no longer a Nuclear Threat from North Korea. Meeting with Kim Jong Un was an interesting and very positive experience. North Korea has great potential for the future!* (5) Тут Д. Трамп (C) підкреслює, що зустріч з Кім Чен Іном (Ч) є для нього цікавим і позитивним досвідом.

Упродовж проведеного аналізу відзначено, що найбільш репрезентативною моделлю, яку втілено в медіатекстах *feature article*, є конфігурація $C \rightarrow - Ч$ (46%); найменш репрезентативною – модель $C \rightarrow + Ч$ (1%). Моделі $Ч \rightarrow + C$ у дібраних текстах жанру *аналітична стаття* не виявлено.

Доходимо висновку, що актуалізовані конфігурації $C_1 \rightarrow + C_2$, $C_1 \rightarrow - C_2$, $C \rightarrow + Ч$, $C \rightarrow - Ч$, $Ч \rightarrow - C$ і $Ч_1 \rightarrow + Ч_2$ є інваріантними для медіатекстів жанрів *news report* та *feature article*, тоді як конфігурація $Ч_1 \rightarrow - Ч_2$ є варіативною, оскільки представлена тільки в медіатекстах жанру *feature article*.

Окрім того, у медіатекстах як жанру *новинне повідомлення*, так і жанру *аналітична стаття* спостережено випадки, коли автор публікації не асоціює себе з жодним героєм публікації як зі «своїм», і досліджувана опозиція виражається імпліцитно через позицію її автора. Такі випадки можна представити у вигляді конфігураційних моделей, які вважають інваріантними, оскільки вони наявні в медіатекстах обох досліджуваних жанрів:

Модель «імпліцитний свій» (C_{impl}) – автор публікації / імпліцитний суб’єкт оцінки – дає позитивну оцінку «чужому» (Ч) ($C_{impl} \rightarrow + Ч$). Прикладом може слугувати медіатекст впливового британського видання «The Guardian» “*The fight of my life*”: *Elizabeth Warren kicks off 2020 bid in Iowa*”, у якому поділ на «свого» і «чужого» відбувається за параметром «регіональна спільнота»: «своїм» виступає автор статті як імпліцитний суб’єкт оцінки, «чужим» – сенатор США Елізабет Воррен. В уривку *The Democrat, whose criticism of big banks and corporations has made her a progressive star, was*

appearing as part of a five-city tour across the crucial state over the weekend. She was also scheduled to stop in Sioux City, Storm Lake, Des Moines and Ankeny (12) автор медіатексту жанру *аналітична стаття* (C_{impl}) позитивно оцінює Е. Воррен (Ч), характеризуючи її як «прогресивну зірку» за її критику великих корпорацій.

Модель «імпліцитний свій» (C_{impl}) дає негативну оцінку «чужому» (Ч) ($C_{impl} \rightarrow - Ч$)

Так, у медіатексті “*Will Trump let Russia take the Azov Sea?*”, опублікованому у впливовому американському виданні «The Washington Post», йдеться про так звану російську агресію в Азовському морі. Основою поділу на «свого» і «чужого» є «регіональний параметр»: «своїми» є США, «чужими» – росія. Уривок *Russia has been intensifying the pressure on Ukraine over the past three to four months in small steps, similar to what we saw in moscow’s creeping aggression against Georgia in the spring and summer of 2008... Other russian actions look ominous in retrospect* (15) ілюструє згадану конфігурацію, оскільки автор цієї публікації (C_{impl}) негативно оцінює дії росії (Ч), характеризуючи їх як «агресивні» і «зловісні».

У процесі проведеного аналізу конфігураційних моделей опозиції «свій – чужий» у вибірці англомовних медіатекстів встановлено, що ця опозиція може втілюватися у двох принципово різних типах організації матеріалу:

1) **одномодельний тип** – у межах однієї публікації активізується лише одна з описаних раніше конфігураційних моделей (наприклад, тільки модель «ми – добрі, вони – злі», або тільки модель «ми – цивілізовані, вони – варвари» тощо). Опозиція при цьому будується чітко й однорізно, без внутрішніх суперечностей чи альтернативних ракурсів;

2) **багатомодельний тип** – у тому самому тексті одночасно розгортається кілька (від двох до п’яти) різних конфігураційних моделей; наприклад, образ «чужого» може одночасно конструюватися як загрозливий і водночас примітивний, як агресивний і як слабкий, як культурно відсталий і як небезпечний носій іншої ідеології; таке напругування моделей створює складніший, багатогранний і часто внутрішньо амбівалентний образ.

Кількісний підрахунок показав виразну перевагу багатомодельного типу: він становить 90% проаналізованих текстів (162 з 180 публікацій). Одномодельний тип трапляється лише в 10% випадків і переважно в коротких жанрах (новинні замітки, редакційні коментарі малої форми), де автор обмежений обсягом і прагне максимальної однозначності повідомлення.

Така статистична перевага багатомодельного втілення засвідчує, що сучасні англомовні медіа, описуючи «чужого», рідко задовольняються одним стереотипом, а воліють комбінувати кілька дискурсивних стратегій одночасно. Це посилює емоційний і риторичний ефект, ускладнює спростування та робить конструювання образу ворога/іншого стійкішим до критики.

Так, новина *China blasts Mike Pence’s “arrogance and hypocrisy” over human rights remarks*, надрукована у впливовому американському виданні «New

York Post», є прикладом багатомодельної реалізації опозиції «свій – чужий» у межах тексту публікації. Цей медіатекст присвячений критиці політики адміністрації Д. Трампа і зовнішньополітичних помилок у відносинах з Китаєм; диференціація опозиції «свій – чужий» відбувається за принципом «регіональна спільнота»: «свій» – США в особі віцепрезидента М. Пенса, «чужий» – Китай і його влада. У згаданому медіатексті реалізується відразу чотири конфігурації моделі, а саме: $\mathbf{C} \rightarrow -\mathbf{C}$, $\mathbf{C}_1 \rightarrow -\mathbf{C}_2$, $\mathbf{C} \rightarrow -\mathbf{C}$, $\mathbf{C} \rightarrow +\mathbf{C}$.

Прикладом конфігурації $\mathbf{C} \rightarrow -\mathbf{C}$ слугує висловлювання офіційного представника МЗС Китаю Хуа Чуньїн: “*A handful of politicians with Pence at their head have confused black with white on these issues, making irresponsible remarks and creating rumors to slander others*”, – she said (3), у якому вона ($\mathbf{C}$) негативно оцінює політику, яку провадить М. Пенс ($\mathbf{C}$), відзначаючи, що та базується на «легковажних коментарях», які породжують чутки й наклепи.

Конфігурація $\mathbf{C}_1 \rightarrow -\mathbf{C}_2$ також знаходить своє вираження в такому медіатексті: *In siding with the Chinese Communist Party and silencing free speech, the NBA is acting like a wholly owned subsidiary of the authoritarian regime for failing to stand up to the government's criticism of Rockets general manager Daryl Morey* (3). М. Пенс ($\mathbf{C}_1$) звинувачує керівників NBA ($\mathbf{C}_2$) в тому, що вони підтримують Компартію Китаю і її політику, у такий спосіб стаючи «дочірньою фірмою» авторитарного режиму.

Прикладом наступної конфігураційної моделі ($\mathbf{C} \rightarrow -\mathbf{C}$) в аналізованому медіатексті є уривок *Pence's speech at the Woodrow Wilson International Center for Scholars was billed as follow-up to an address he gave last year in which he accused China of improperly seeking to influence congressional elections to defeat President Trump* (3), у якому М. Пенс ($\mathbf{C}$) звинувачує офіційний Китай ($\mathbf{C}$) у неприйнятних спробах вплинути на президента Трампа шляхом втручання у вибори до Конгресу США.

Новинне повідомлення репрезентоване й конфігураційною моделлю $\mathbf{C} \rightarrow +\mathbf{C}$, оприєвненою фрагментом: *He emphasized the US does not want to decouple and repeated how US President Donald Trump is willing to start a new future with China, it said. He also underlined the friendship between Chinese President Xi and his US counterpart Donald Trump* (3). У наведеному уривку зазначено, що М. Пенс ($\mathbf{C}$) все ж бачить певні підстави для оптимізму у відносинах США – Китай, підкреслюючи бажання американського президента щодо дружби і планів на майбутнє з Китаєм ($\mathbf{C}$).

Медіатекст “*No, Trump couldn't shoot someone without being investigated for it*” американського впливового видання «The Washington Post» присвячений тому, що президент США поводить себе так, ніби він стоїть над законом держави й імпічмент, незважаючи на всі його «протиправні дії на президентському посту», йому не загрожує. Диференціація на «свого» і «чужого» у згаданій публікації відбувається за параметром «соціальні інститути» («демократи vs республіканці»). Звідси Д. Трамп видається «чужим», а представники Демократичної

партії – «своїми». Цей медіатекст слугує прикладом одномодельної реалізації опозиції «свій – чужий», а саме конфігураційна модель $\mathbf{C}_{\text{імпл}} \rightarrow -\mathbf{C}$ знаходить своє вираження в тексті публікації. Наприклад, в уривку *The president is arguing that he's completely above the law. He's wrong* (9) автор публікації ($\mathbf{C}_{\text{імпл}}$) підкреслює той факт, що президент Трамп ($\mathbf{C}$) вважає, що він може бути над законом, проте він помиляється.

Зазначаємо, що одномодельна реалізація опозиції «свій – чужий» у вибраних медіатекстах відбувається тільки за допомогою конфігураційної моделі $\mathbf{C}_{\text{імпл}} \rightarrow -\mathbf{C}$.

Висновки та перспективи досліджень. Проведене дослідження дало змогу встановити, що в англomовних медіатекстах конфліктної тематики бінарна опозиція «свій – чужий» є одним із центральних механізмів ідеологічного позиціонування та формування громадської думки. Її актуалізація відбувається переважно за двома параметрами: «регіональна спільнота» (80%) та «соціальні інститути» (20%). Домінування параметра «регіональна спільнота» пояснюється фокусом дібраних видань на зовнішніх конфліктах (Північна Корея, Китай, Росія, Сирія, Туреччина), що уможлиблює відволікати увагу від внутрішніх проблем і конструювати образ зовнішньої загрози. Параметр «соціальні інститути» частіше активізується у висвітленні внутрішніх конфліктів (протистояння демократів і республіканців, релігійні і культурні суперечності).

Найрепрезентативнішою конфігураційною моделлю як у жанрі *новинне повідомлення*, так й *аналітична стаття* є $\mathbf{C} \rightarrow -\mathbf{C}$ («свій» негативно оцінює «чужого») – 55% і 46% відповідно. Ця модель відображає базову ідеологічну стратегію західних медіа – дискредитацію «чужого» та легітимацію «свого». Багатомодельна реалізація опозиції (90% текстів, до чотирьох моделей в одному тексті) значно переважає над одномодельною, що свідчить про складну, багатопланову організацію оцінювання впливу й прагнення авторів/редакцій забезпечити максимальну переконливість повідомлення.

Виявлено чітке розмежування інваріантних та варіативних конфігурацій: інваріантними для обох жанрів є $\mathbf{C} \rightarrow -\mathbf{C}$, $\mathbf{C} \rightarrow -\mathbf{C}$, $\mathbf{C}_1 \rightarrow -\mathbf{C}_2$, $\mathbf{C}_1 \rightarrow +\mathbf{C}_2$, $\mathbf{C}_{\text{імпл}} \rightarrow -\mathbf{C}$, $\mathbf{C}_{\text{імпл}} \rightarrow +\mathbf{C}$; варіативною, представленою лише в жанрі *аналітична стаття*, – конфігурація $\mathbf{C}_1 \rightarrow -\mathbf{C}_2$. Це підтверджує більшу аналітичну свободу й можливість залучення «чужого голосу» для критики іншого «чужого» саме в розлогих авторських текстах.

Отримані результати доводять, що оцінні стратегії (дискредитація, солідаризація, дистанціювання, легітимація) і тактики (метафоризація, іронія, цитування, імпліцитна оцінка) є не випадковими, а системними інструментами конструювання образу «чужого» і зміцнення групової ідентичності читача як «свого».

Перспективи подальших досліджень вбачаємо за такими напрямками: 1) зіставний аналіз реалізації опозиції «свій – чужий» в англomовних і українськомовних медіатекстах однієї тематики

(зокрема висвітлення російсько-української війни у 2022–2025 рр.) з метою виявлення національно-специфічних стратегій; 2) діахронічне дослідження динаміки конфігураційних моделей у межах одного видання (наприклад, еволюція образу Китаю чи Росії в «The Guardian» і «The Washington Post» у 2016–2025 рр.) залежно від зміни політичної кон'юнктури та редакційної політики; 3) корпусне дослідження візуальних засобів актуалізації опозиції

«свій – чужий» (фотографії, інфографіка, меми) у цифрових медіа; 4) експериментальне вивчення сприйняття читачами різних конфігураційних моделей та їхнього впливу на формування ставлення до «чужого».

Результати можуть бути застосовані в практиці критичного аналізу медіа, медіаосвіти, політичної лінгвістики та підготовці фахівців із міжнародної журналістики.

ЛІТЕРАТУРА

- Бурдье П. Практичний глудз. Київ : Український Центр духовної культури, 2003. 503 с.
- Дубчак О. П. Концептуальна опозиція «свій» – «чужий» в українській мовній картині світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 22 с.
- Еко У. Історія європейської цивілізації. Близький Схід. Вид. 2, перер. Харків : Фоліо, 2024. 1310 с.
- Йолкіна Л. В. Бінарна опозиція «свій» – «чужий» у малій прозі Володимира Леонтовича. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки (Літературознавство)*. 2016. № 2 (18). С. 116–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2016_2_24.
- Кривицька О. В. Дихотомія «свій» / «чужий» у контексті теорій кордонів та порубіжжя. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 2. С. 196–208. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kryvytska_dyhotomia.pdf.
- Кузнецова Т. В. Концепт «свій – чужий» у лінгвокультурологічних дефініціях. *Вісник СумДУ. Серія : Філологія*. 2007. № 2. С. 37–40. URL: <https://tractatus.sumdu.edu.ua/Arhiv/2007-1/6.pdf>.
- Матвійчук Т. П., Житар І. В. Мовні засоби впливу на читача у сучасних ЗМІ. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 36. С. 38–42. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/36/8.pdf>.
- Матузкова О. П. Лінгвокультура та переклад : монографія. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2022. 200 с.
- Приходько Г. І., Добровольська М. Б. Засоби вираження імпліцитної оцінки в англійськомовному художньому дискурсі : лінгвопрагматичний аспект : монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 168 с. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/267/8059/18116-1?inline=1>.
- Сандига К. Бінарна опозиція «свій – чужий» українською та англійською мовами: аналіз семантичних спектрів. *Мовний простір сучасного світу* : тези доповідей VII Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Київ, 26 травня 2023 р.). Київ : НаУКМА, 2023. С. 195–200. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/19716e7a-a751-45a2-835e-d9e2f2ecc8af/content>.
- Семашко Т. Межі дихотомії «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стереотипізації. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка]. Серія : Мовознавство*. 2014. № 2. С. 237–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUmz_2014_2_47.
- Ступницька Н. М. Дихотомія «свій» – «чужий» як ментальний образ в аспекті імагологічного аналізу. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 2. Вип. 32. С. 163–167. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/32/part_2/30.pdf.
- Сухомлинов О. Бінарна опозиція «Свій» – «Чужий» як спосіб світосприйняття. *Zeszyt naukowy prac ukrainoznawczych*. Gorzów Wielkopolski, 2018. № 2. С. 9–18. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhomlynov_O_M/Binarna_opozycjiia_Svii_Chuzhyi_ia_sposib_svitospriyniattia.pdf.
- Сюта Г. М. Лінгвософія опозиції «свій – чужий» у текстах періоду російсько-української війни. *Українська мова*. 2023. № 2 (86). С. 3–34. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/8/2023/06/UM-2-2023.pdf>.
- Сюта Г. Вербальна дегуманізація образу «ворог» у текстах російсько-української війни. *Ucrainica X. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury* : sborník příspěvků. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc, 2023. С. 208–217.
- Тхоровська С. «Дихотомія «свій» – «чужий» у комунікативному просторі ідеологічного дискурсу (на прикладі використання пасиву в текстах редакційних статей «The New York Times» та «The Daily Telegraph»)). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2013. Вип. 18. С. 375–380. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2013_18_77.
- Bartmiński J. Opozycja swój / obcy a problem językowego obrazu świata. *Etnolingwistyka. Problemy Języka I Kultury*. 2007. No. 19. S. 35–59. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1206035>.
- Bell A. Approaches to Media Discourse. Oxford (UK); Malden, Massachusetts (USA) : Blackwell, 1997. 304 p.
- Bell A. The language of news media. Oxford (UK); Cambridge, Massachusetts (USA) : Blackwell, 1991. 296 p.
- Blommaert J. Discourse : A Critical Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. xiii. 299 p.
- Chilton P. Analysing Political Discourse: Theory and Practice. London; New York : Routledge, 2004. 226 p. URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Analysing-political-discourse-Theory-and-Practice-by-Paul-Chilton.pdf>.
- Kosovych O. V. Réalisation de l'opposition binaire "le sien/l'étranger" (dans le contexte de la littérature animaliste française). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74). № 1. Ч. 1. С. 107–113. DOI: 10.32782/2710-4656/2024.1.1/18.
- Lakoff G. Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate. White River Junction, VT : Chelsea Green Publishing, 2004. 144 p.

24. Lévi-Strauss C. Structural Anthropology / trans. From French by C. Jacobson, & B. Grundfest Schoeph. New York : Basic Books, 1963. 448 p. URL: https://monoskop.org/images/e/e8/Levi-Strauss_Claude_Structural_Anthropology_1963.pdf.
25. Musolff A. Political Metaphor Analysis : Discourse and Scenarios. London : Bloomsbury, 2016. 209 p.
26. Said E. Orientalism. London : Penguin Books, 2019. 432 p.
27. Saussure F. de. Cours de linguistique générale. Paris : Payot, 1997. 269 p. URL : https://monoskop.org/images/f/fl/Saussure_Ferdinand_de_Cours_de_linguistique_generale_Edition_critique_1997.pdf.
28. Saussure F. de. Ecrits de linguistique générale. Paris : Gallimard, 2003. 353 p.
29. Van Dijk T. A. Discourse and Power. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.
30. Weizman E. Positioning in Media Dialogue : Negotiating Roles in the News Interview (Dialogue Studies). Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2008. 208 p.
31. Wodak R. The Politics of Fear: The Shameless Normalization of Far-Right Discourse. 2nd ed. London : SAGE Publications Ltd, 2020. 360 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Abandoned by U.S. in Syria, Kurds Find New Ally in American Foe. The New York. URL: <https://www.nytimes.com/2019/10/13/world/middleeast/syria-turkey-invasion-isis.html>.
2. British volunteers prepare to battle Turkish military in Syria following Erdogan's "Operation Olive Branch" offensive, saying it is their "duty" to fight alongside Kurds after helping their struggle. Daily Mail. URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-5306509/Britons-volunteers-ready-battle-Turkish-military.html>.
3. China blasts Mike Pence's "arrogance and hypocrisy" over human rights remarks. New York Post. URL: <https://nypost.com/2019/10/25/china-blasts-mike-pences-arrogance-and-hypocrisy-over-human-rights-remarks/>.
4. Congress to launch sanctions on Turkey as Trump measures deemed ineffective. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/15/turkey-syria-congress-trump-sanctions>.
5. Fact check: Trump says North Korea summit "productive". Was it? USA Today. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2019/02/27/trump-kim-summit-fact-checking-trumps-claims-north-korea/2920522002/>.
6. Fighting Trumpism without dropping names. The Washington Post. 7 January 2019. P. A3.
7. How Gillibrand's "fearlessness" makes her a formidable 2020 contender. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2019/jan/17/kirsten-gillibrand-formidable-2020-presidential-candidate>.
8. Kim Jong-un: fragile and under pressure but he won't give up. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/21/fragile-under-pressure-kim-jong-un-wont-give-up>.
9. No, Trump couldn't shoot someone without being investigated for it. The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/10/24/no-trump-couldnt-shoot-someone-without-being-investigated-it/>.
10. North Korea calls Pompeo 'poisonous plant' for promoting sanctions. The New York Post, 23.08.2019.
11. Peace more distant than ever in Hong Kong as battle grips universities. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/13/peace-more-distant-than-ever-in-hong-kong-as-battle-grips-universities>.
12. "The fight of my life": Elizabeth Warren kicks off 2020 bid in Iowa. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2019/jan/05/elizabeth-warren-2020-iowa-donald-trump>.
13. Trump tells his own spy chiefs to "go back to school" after they contradict him on North Korea Kim-chi and El Trumpo tacs: Singapore feeds pre-summit anticipation. New York Daily News. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/09/kim-chi-and-el-trumpo-tacs-singapore-feeds-pre-summit-anticipation>.
14. Turkey captures several villages in northern Syria on third day of offensive against US-backed Kurdish militia. Daily Mail. URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-5300165/Turkey-captures-villages-northern-Syria.html>.
15. Will Trump let Russia take the Azov Sea? The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2018/11/28/will-trump-let-russia-take-azov-sea/>.
16. Why are doctors in the Middle East cosying up to foreign armies? The Independent. URL: <https://www.independent.co.uk/voices/iraq-mosul-doctors-medicins-sans-frontieres-usa-army-humanitarian-a8160306.html>.

REFERENCES

1. Bourdieu, P. (2003). Praktychnyi hluzd [Practical reason]. Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].
2. Dubchak, O. P. (2009). Kontseptualna opozytisia "sviy" – "chuzhyi" v ukrainskii movnii kartyni svitu [The conceptual opposition "us" – "them" in the Ukrainian linguistic worldview]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
3. Eco, U. (2024). Istoriia yevropeiskoi tsyvilizatsii. Blyzkyi Skhid [History of European civilization: The Middle East] (2nd rev. ed.). Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
4. Yolkina, L. (2016). Binarna opozytisia "sviy" – "chuzhyi" u malii prozi Volodymyra Leontovycha [The binary opposition "us" – "them" in the short prose of Volodymyr Leontovych]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriya: Filolohichni nauky (Literaturoznavstvo)*, 2 (18), 116–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2016_2_24 [in Ukrainian].
5. Kryvytska, O. V. (2015). Dykhotomiia "sviy" / "chuzhyi" u konteksti teorii kordoniv ta porubizhzhia [The dichotomy "us" / "them" in the context of border and frontier theories]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, (2), 196–208. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kryvytska_dyhotomia.pdf [in Ukrainian].

6. Kuznietsova, T. V. (2007). Kontsept “sviy – chuzhyi” u linhvokulturolohichnykh definitsiiakh [The concept “us – them” in linguocultural definitions]. *Visnyk SumDU. Serii Filolohiia*, (2), 37–40. URL: <https://tractatus.sumdu.edu.ua/Arhiv/2007-1/6.pdf> [in Ukrainian].
7. Matviichuk, T. P., & Zhytar, I. V. (2024). Movni zasoby vplyvu na chytacha u suchasnykh ZMI [Linguistic means of influencing the reader in modern mass media]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 36, 38–42. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/36/8.pdf> [in Ukrainian].
8. Matuzkova, O. P. (2022). Linhvokultura ta pereklad [Linguoculture and translation]. Odesa National University named after I. I. Mechnikov [in Ukrainian].
9. Prykhodko, H. I., & Dobrovolska, M. B. (2024). Zasoby vyrazhennia impitsynoi otsinky v anhliiskomovnomu khudozhnomu dyskursi: linhvoprahmatychnyi aspekt [Means of expressing implicit evaluation in English-language artistic discourse: Linguo-pragmatic aspect]. Lviv; Toruń: Liha-Pres. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/267/8059/18116-1?inline=1> [in Ukrainian].
10. Sandyha, K. (2023). Binarna opozysiiia “sviy – chuzhyi” ukrainskoiiu ta anhliiskoiu movamy: analiz semantychnykh spektriv [The binary opposition “us – them” in Ukrainian and English: Analysis of semantic spectra]. In *Movnyi prostir suchasnoho svitu: tezy dopovidei VII Vseukrainskoi naukovoii konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh uchenykh*. Kyiv, Ukraine: NaUKMA, 195–200. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/19716e7a-a751-45a2-835e-d9e2f2ecc8af/content> [in Ukrainian].
11. Semashko, T. (2014). Mezhi dykhotomii “sviy” – “chuzhyi” v aspekti etnichnoi stereotypizatsii [Boundaries of the dichotomy “us” – “them” in the aspect of ethnic stereotyping]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Movoznavstvo*, (2), 237–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUmz_2014_2_47 [in Ukrainian].
12. Stupnytska, N. M. (2023). Dykhotomiia “sviy” – “chuzhyi” yak mentalnyi obraz v aspekti imaholohichnoho analizu [The dichotomy “us” – “them” as a mental image in the aspect of imagological analysis]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 2 (32), 163–167. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/32/part_2/30.pdf [in Ukrainian].
13. Sukhomlynov, O. (2018). Binarna opozysiiia “Svii” – “Chuzhyi” yak sposib svitospryniattia [The binary opposition “Us” – “Them” as a way of perceiving the world]. *Zeszyt naukowy prac ukraiinoznawczych*, (2), 9–18. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhomlynov_O_M/Binarna_opozysiiia_Svii_Chuzhyi_iak_sposib_svtospryniattia.pdf [in Ukrainian].
14. Siuta, H. M. (2023). Linhvosophia opozysii “sviy – chuzhyi” u tekstakh periodu rosiisko-ukrainskoi viiny [Linguophilosophy of the opposition “us – them” in texts of the period of the Russian-Ukrainian war]. *Ukrainska mova*, 2 (86), 3–34. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/8/2023/06/UM-2-2023.pdf> [in Ukrainian].
15. Siuta, H. (2023). Verbalna dehumanizatsiia obrazu “voroh” u tekstakh rosiisko-ukrainskoi viiny. *Ucrainica X. Současna ukrainistika. Problémy jazyka, literatury a kultury: sborník příspěvků*. Univerzita Palackého v Olomouci (ss. 208–217). Olomouc [in Ukrainian].
16. Tkhorovska, S. (2013). Dykhotomiia “sviy” – “chuzhyi” u komunikatyvnomu prostori ideolohichnoho dyskursu (na prykladi vykorystannia pasyvu v tekstakh redaktsiinykh statei “The New York Times” ta “The Daily Telegraph”) [The dichotomy “us” – “them” in the communicative space of ideological discourse (on the example of the use of the passive voice in editorials of “The New York Times” and “The Daily Telegraph”)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*, 18, 375–380. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2013_18_77 [in Ukrainian].
17. Bartmiński, J. (2007). Opozycja swój / obcy a problem językowego obrazu świata [The us / them opposition and the problem of linguistic worldview]. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, 19, 35–59. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1206035> [in Polish].
18. Bell, A. (1997). Approaches to media discourse. Oxford (UK); Malden, Massachusetts (USA): Blackwell.
19. Bell, A. (1993). The language of news media (Language in Society, 17). Oxford (UK); Cambridge, Massachusetts (USA): Blackwell.
20. Blommaert, J. (2005). Discourse: A critical introduction. Cambridge University Press. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511610295>.
21. Chilton, P. (2004). Analysing political discourse: Theory and practice. Routledge. URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Analysing-political-discourse-Theory-and-Practice-by-Paul-Chilton.pdf>
22. Kosovych, O. V. (2024). Réalisation de l’opposition binaire “le sien/l’étranger” (dans le contexte de la littérature animaliste française) [Realization of the binary opposition “one’s own / foreign” (in the context of French animalistic literature)]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 35 / 74 (1), 107–113. DOI: 10.32782/2710-4656/2024.1.1/18.
23. Lakoff, G. (2004). Don’t think of an elephant! Know your values and frame the debate. Chelsea Green Publishing.
24. Lévi-Strauss, C. (1963). Structural Anthropology. Basic Books, New York. URL: https://monoskop.org/images/e/e8/Levi-Strauss_Claude_Structural_Anthropology_1963.pdf.
25. Musolf, A. (2016). Political metaphor analysis: Discourse and scenarios. London: Bloomsbury.
26. Said, E. (2019). *Orientalism*. London: Penguin Books.
27. Saussure, F. de. (1997). Cours de linguistique générale. Paris: Payot. URL: https://monoskop.org/images/f/f1/Saussure_Ferdinand_de_Cours_de_linguistique_generale_Edition_critique_1997.pdf.
28. Saussure, F. de. (2003). Ecrits de linguistique générale. Paris: Gallimard.
29. Van Dijk, T. A. (2008). Discourse and power. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

30. Weizman, E. (2008). Positioning in media dialogue: Negotiating roles in the news interview (Dialogue Studies). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
31. Wodak, R. (2020). *The politics of fear: The shameless normalization of far-right discourse* (2nd ed.). London: SAGE Publications Ltd. URL: <https://doi.org/10.4135/9781529739183>.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Abandoned by U.S. in Syria, Kurds Find New Ally in American foe. The New York. URL: <https://www.nytimes.com/2019/10/13/world/middleeast/syria-turkey-invasion-isis.html>.
2. British volunteers prepare to battle Turkish military in Syria following Erdogan's "Operation Olive Branch" offensive, saying it is their "duty" to fight alongside Kurds after helping their struggle. Daily Mail. URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-5306509/Britons-volunteers-ready-battle-Turkish-military.html>.
3. China blasts Mike Pence's "arrogance and hypocrisy" over human rights remarks. New York Post. URL: <https://nypost.com/2019/10/25/china-blasts-mike-pences-arrogance-and-hypocrisy-over-human-rights-remarks/>.
4. Congress to launch sanctions on Turkey as Trump measures deemed ineffective. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/15/turkey-syria-congress-trump-sanctions>.
5. Fact check: Trump says North Korea summit "productive". Was it? USA Today. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2019/02/27/trump-kim-summit-fact-checking-trumps-claims-north-korea/2920522002/>.
6. Fighting Trumpism without dropping names. The Washington Post. 7 January 2019. P. A3.
7. How Gillibrand's "fearlessness" makes her a formidable 2020 contender. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2019/jan/17/kirsten-gillibrand-formidable-2020-presidential-candidate>.
8. Kim Jong-un: fragile and under pressure but he won't give up. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/21/fragile-under-pressure-kim-jong-un-wont-give-up>.
9. No, Trump couldn't shoot someone without being investigated for it. The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/10/24/no-trump-couldnt-shoot-someone-without-being-investigated-it/>.
10. North Korea calls Pompeo 'poisonous plant' for promoting sanctions. The New York Post, 23.08.2019.
11. Peace more distant than ever in Hong Kong as battle grips universities. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/13/peace-more-distant-than-ever-in-hong-kong-as-battle-grips-universities>.
12. "The fight of my life": Elizabeth Warren kicks off 2020 bid in Iowa. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2019/jan/05/elizabeth-warren-2020-iowa-donald-trump>.
13. Trump tells his own spy chiefs to "go back to school" after they contradict him on North Korea Kim-chi and El Trumpos: Singapore feeds pre-summit anticipation. New York Daily News. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/09/kim-chi-and-el-trumpo-tacos-singapore-feeds-pre-summit-anticipation>.
14. Turkey captures several villages in northern Syria on third day of offensive against US-backed Kurdish militia. Daily Mail. URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-5300165/Turkey-captures-villages-northern-Syria.html>.
15. Will Trump let Russia take the Azov Sea? The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2018/11/28/will-trump-let-russia-take-azov-sea/>.
16. Why are doctors in the Middle East cosying up to foreign armies? The Independent. URL: <https://www.independent.co.uk/voices/iraq-mosul-doctors-medicins-sans-frontieres-usa-army-humanitarian-a8160306.html>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

СТИЛІСТИКА ТОМАСА БЕРНГАРДА В КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПОЕТИКИ

Кравченко Л. С.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена комплексному аналізу поетики Томаса Бернгарда, зосередженому на виявленні особливостей його монологічного письма, техніки цитування й формальних засобів, що визначають структуру й семантику художнього тексту. У центрі уваги – феномен «процитованого монологу», який у творах Т. Бернгарда набуває статусу провідного організаційного принципу й відображає специфічну модель мислення його персонажів. Показано, що складна система переказів, напластованих висловлювань і вторинних мовленнєвих структур моделює процес руйнування комунікації й формує особливий тип нарації, в основі якого лежить безперервне повернення до вже висловленого. З'ясовано особливості кільцевої композиції, яка визначає як сюжетну побудову, так і мовну організацію творів письменника. Циклічність, повторюваність і асоціативне розгортання фраз репрезентують внутрішній стан протагоністів, їхню замкненість, мономанійність і нездатність до лінійного мислення.

Простежено еволюцію техніки цитування в різних жанрах творчості Т. Бернгарда – від фіксації почутого в романі «Мороз» до складних конструкцій переказів «другого й третього порядку» у текстах «Божевілля», «Преферанс», «Вапняковий кар'єр». Акцентовано на тісному зв'язку манери письма автора з австрійською модерністською традицією, зокрема з поетикою внутрішнього монологу Артура Шніцлера. Висунуто тезу, що мовна та композиційна фрагментарність, нагромадження розгалужених синтаксичних структур, повтори й варіації не лише формують індивідуальний стиль письменника, а й виконують глибинну психологічну й когнітивну функцію: вони відтворюють дестабілізований стан свідомості героїв, демонструючи неможливість виходу за межі власної мовленнєвої «спіралі» та перетворюючи текст на модель екзистенційного досвіду.

У статті окреслено нові аспекти інтерпретації творчості Т. Бернгарда й поглиблено розуміння механізмів його текстотворення в ширшому контексті європейської літературної модерністики.

Ключові слова: стилістика, процитований монолог, кільцева композиція, повторюваність, наративна структура, модернізм, постмодерна поетика, мовна організація творів.

Kravchenko L. S. Thomas Bernhard's Stylistics in the Context of Postmodern Poetics. The article offers a comprehensive analysis of Thomas Bernhard's poetics, focusing on the distinctive features of his monologic writing, his techniques of quotation, and the formal devices that determine the structure and semantics of the literary text. At the centre of attention is the phenomenon of the "quoted monologue," which in Bernhard's works acquires the status of a principal organizing device and reflects a specific model of his characters' thinking. The study demonstrates that the complex system of retellings, layered utterances, and secondary speech structures models the process of communicative breakdown and shapes a particular type of narration grounded in the continuous return to what has already been stated. The article reveals the features of ring composition, which determines both the plot construction and the linguistic organization of the author's works. Cyclicity, repetition, and the associative unfolding of phrases represent the protagonists' inner states, their isolation, monomania, and inability to think linearly.

The evolution of quotation techniques across Bernhard's various genres is traced – from the recording of overheard speech in the novel "Frost" to the complex constructions of "second- and third-order" retellings in "Gargoyles", "Yes", and "The Lime Works". Particular attention is given to the close connection between the author's manner of writing and the Austrian modernist tradition, especially the poetics of the interior monologue in Arthur Schnitzler. The article advances the argument that linguistic and compositional fragmentation, the accumulation of ramified syntactic structures, repetitions, and variations not only shape the writer's individual style but also perform a deep psychological and cognitive function: they reproduce the destabilized state of the characters' consciousness, demonstrating the impossibility of transcending their own linguistic "spiral" and turning the text into a model of existential experience. The article outlines new aspects of interpreting Bernhard's oeuvre and deepens the understanding of the mechanisms of his text formation within the broader context of European literary modernism.

Key words: stylistics, quoted monologue, ring composition, repetition, narrative structure, modernism, postmodern poetics, linguistic organization of works.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Постать Томаса Бернгарда (Thomas Bernhard) посідає особливе місце у світовому літературному процесі другої половини ХХ століття. Його творчість стала одним із найвиразніших

проявів австрійського варіанта європейського постмодернізму, у якому поєднуються інтелектуальна радикальність, естетична парадоксальність і мовна експериментальність. Т. Бернгард сконструював оригінальну художню систему, у центрі

якої – людина, що втратила опору у світі, де істина розчиняється у множинності мовних конструкцій. Його проза, драматургія та есеїстика вибудовують складний поліфонічний простір, у якому питання пізнаваності, природи мови та функцій мистецтва набувають чітко окресленого філософського виміру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження творчості Т. Бернгарда має тривалу й багатовимірну традицію, що сформувалася у європейському літературознавстві від кінця 1960-х років, коли його перші прозові тексти й драматургія привернули увагу критиків своїм експериментальним характером. У 1980–1990 роках в австрійському літературознавстві з'являються праці, автори (зокрема З. Беттіна, П. Фукс) яких наголошують на сатиричній, гротескній та антинормативній природі його письма.

На початку ХХІ століття в західному академічному дискурсі активізуються студії, що розглядають творчість Т. Бернгарда в рамках дискурсивної теорії й інтердисциплінарних підходів – культурології, філософії мови, психоаналітичної критики. Б. Зорг, М. Гуйєр, М. Янсен, Т. Штюкер та інші підкреслюють значення його текстового «коловороту», синтаксичних нагромаджень і ритмічних повторів як механізмів деконструкції суб'єктності й критики лінгвістичної репрезентації. Поширюється погляд на творчість Т. Бернгарда як на специфічну форму мовної радикальності, яка проблематизує саму можливість комунікації у світі пізньомодерної культури.

Рецепція творчості Т. Бернгарда в українському літературознавчому дискурсі формувалася поступово й нерівномірно, що зумовлено як обмеженою доступністю перекладів у 1990-х роках, так і специфікою складного, естетично-радикального письма автора. На відміну від німецькомовного простору, де бернгардівські тексти від самого початку викликали широкий резонанс, в Україні критичне сприйняття його доробку активізувалося лише із появою перших професійних перекладів та дослідницьких студій початку ХХІ століття.

У 2010–2020 роках рецепція значно поглиблюється: з'являються ґрунтовніші дослідження (П. Рихла, Т. Гавриліва, Л. Кравченко), присвячені стилістичній організації його текстів, природі ритмізації, феномену мовної одержимості, трагізму та абсурдизації буття, специфіці наративної перспективи. В українських літературознавчих студіях простежується стійка тенденція до інтерпретації Бернгарда в компаративному ключі – з огляду на паралелі з австрійським модернізмом (Гофмансталь, Музіль), із німецьким «анти-романом», а також модерністичними практиками потоку свідомості. Українська рецепція демонструє чітку тенденцію від поверхової, ознайомлювальної критики до повноцінного аналітичного й теоретико-літературного освоєння творчої парадигми письменника.

Формулювання мети й завдань статті. *Метою* цієї статті є комплексне дослідження особливостей стилістики Т. Бернгарда та оприявлення детермінованості їх основними принципами постмодерністської поетики. *Об'єктом* дослідження виступає художня творчість Т. Бернгарда, а *предметом* – її

стилістичні особливості в контексті постмодерністської поетики.

Для досягнення поставленої мети передбачено послідовне здійснення кількох аналітичних кроків: окреслення теоретичних параметрів постмодерністської естетики й поетики; визначення місця Т. Бернгарда в австрійському та європейському літературному контексті другої половини ХХ століття; аналіз мовно-стилістичних і композиційних характеристик його письма; установлення специфіки художньої стратегії письменника й з'ясування того, як вона репрезентує постмодерністські концепції пізнаваності світу, ігрової природи мистецтва й кризи мовної репрезентації.

Методологічну основу становлять герменевтичний, поетологічний, інтертекстуальний і культурологічний підходи, що уможливлюють інтерпретацію творів письменника як багаторівневих текстів, у яких художня форма корелює з філософською моделлю світу. У статті запропоновано цілісне прочитання стилістики Томаса Бернгарда як одного з ключових різновидів австрійського постмодерного письма, що поєднує експресивність, іронічність і глибоку філософську рефлексію щодо меж пізнання та можливостей мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчість Т. Бернгарда становить унікальне явище в європейській літературі другої половини ХХ століття, у якому художній експеримент органічно поєднується з глибоким філософським змістом. Його поетика вирізняється своєрідною мовною манерою, що формує специфічний тип художнього мислення, зорієнтованого на виявлення механізмів функціонування людської свідомості, розщеплення ідентичності й демонтаж традиційних засад наративу. Подібне зміщення акцентів зумовлює формування нової естетичної парадигми, у межах якої мова постає не лише інструментом зображення, а головним предметом художнього осмислення. Твір у Бернгарда набуває рис своєрідної «лабораторії мовлення», у якій здійснюється дослідження потенціалу слова, інтонації й ритмічних структур.

Особливо істотним елементом його стилістики є принцип гри – передусім своєрідної «гри в безумство», що визначає не тільки тематичні акценти, а й мовну організацію текстів. Ідея гри посідає центральне місце в естетичній системі постмодернізму. Її витоки сягають культурологічних і філософських концепцій Йоганна Гейзінґи («Homo ludens» (1938)) та Ганса-Георга Гадамера («Істина і метод» (1960)), який розглядає гру як первинну форму культурної діяльності, що забезпечує людині досвід творчої свободи й смислотворення. Гадамер, зі свого боку, наголошує, що мистецтво має ігрову природу, оскільки ґрунтується на постійному взаємопереході між реальністю та уявним, між серйозністю й умовністю. Для постмодерністської поетики це означає, що художній текст перетворюється на простір спільної інтерпретаційної гри автора й читача, де істина постає не як остаточний результат, а як процес взаємного смислового руху.

На думку багатьох дослідників, Т. Бернгард формує у своїх творах своєрідну «мову божевілля», де

психічний розлад функціонує як художній прийом і структурний елемент поетики. «Божевілья» у його персонажів реалізується передусім через мовлення: нав'язливі повтори, ритмічна монотонність, надмірна деталізація та постійне повернення до одного й того самого мотиву створюють ефект замкненого кола, у яке потрапляє свідомість оповідача або героя.

Ілюстративним у цьому сенсі є фрагмент із роману «Вапняковий кар'єр», у якому мова протагоніста Конрада фіксує його психічну дезінтеграцію. Ритмізовані повтори, нагромадження однорідних конструкцій та розгалужені синтаксичні ланцюги утворюють майже гіпнотичний потік свідомості, що втрачає будь-яку референтність і перетворюється на самодостатній мовний механізм. Цей монолог не лише відтворює хворобливе мислення персонажа, а й моделює сам принцип бернгардівського письма, яке нерідко функціонує як автономна структура, відірвана від зовнішньої реальності.

Західнонімецький літературознавець Г. Гампер, спираючись на тезу Ф. Маутнера про тотожність духу й мови, слушно зауважує, що «поетична мова Т. Бернгарда – це мова, яка відтворює саму себе, не відштовхуючись від об'єкта чи співрозмовника» [5, 103]. Така самореферентність породжує ефект «мовної замкненості», коли слово вже не описує світ, а конструює власний простір існування. Аналогічна характеристика простежується й у зображенні мовлення князя Заурау: оповідач називає його «мертвою мовою», яка безперервно ллється й утворює нескінченний монолог, позбавлений комунікативної мети. Слова, які він вимовляє, «взагалі вже не існують» [1, 146] – вони втрачають зв'язок зі змістом і перетворюються на ритмічний шум, на самодостатній звукоряд: *«Усі сидять і слухають, що я кажу про природу, слухають про поняття природи й про поняття антитіла в природі, про поняття «антитіла-природи». І раптом я зазираю всередину своєї родини – у надзвичайно велике, надзвичайно застаріле Гохгоберніц, у дедалі темнішу, моторошну історію, що все більше й більше занурюється у свій власний морок, у жахливий сморід поколінь, у дедалі нестерпнішу «мистецькість» роду, у химерну штучність поколінь, у лабіринт мертвих вісток жаху, захованих під іменем Заурау, – з якого я, дорогий докторе, і тепер час від часу справді чую крики жаху, запізнілі крики жаху моїх давно померлих предків...»* (1, 114).

Князь Заурау продукував граматичну нісенітницю, творив нові слова, характерні для шизофренічного мовлення; його висловлювання були пересичені манірними іноземними лексемами. Частотне їх уживання, так само як і постійне варіювання фраз, спрямованих на означення людей, свідчить про його безумство.

Художній ефект, який досягається через таку мовну організацію, пов'язаний не лише з відтворенням психічної патології персонажів. Йдеться про демонстрацію принципів кризи мови – однієї з ключових проблем постмодернізму. Мова у Бернгарда виявляє свою обмеженість, нестійкість і водночас експресивність, здатність до самозростання. Вона демонтує традиційні структури оповіді, перетворюючи текст на гіпертрофований монолог, який

рухається не до смислу, а навколо нього, створюючи враження безвихідного коловороту свідомості. Звернення Т. Бернгарда до створення «мови помішання» не є випадковим. Як слушно зазначає К. Шпінер, «безцільність, що визначала духовну ситуацію розвиненого буржуазного суспільства, спрямовувала мистецтво до іманентності, яка у творчості Т. Бернгарда постає ознакою хворобливості» [6, 620]. У вибудованій письменником «мові безумства», що відтворює фрагментовані й часто алогічні думки персонажів, виразно простежуються калейдоскопічність наративу, «розірваність» мислення, схильність до фрагментарних синтаксичних конструкцій, які розщеплюються на велику кількість підрядних речень.

У цьому контексті особливо показовим є спосіб організації тексту «Амрас», де Бернгард майстерно втілює фрагментарну структуру свідомості, відмовляючись від лінійної оповіді на користь мозаїчного, калейдоскопічного відтворення внутрішнього світу персонажів. Уривки спогадів, короткі, часто незавершені висловлювання, раптові порушення логічної послідовності та повернення до тих самих думок створюють відчуття зсуву, нестійкості, яке формує специфічну атмосферу тексту. Така поетика фрагментарності не лише передає психологічний стан героїв, але й водночас втілює головні світоглядні засади письменника, зокрема його глибокий скепсис щодо можливості створення цілісної картини світу.

Т. Бернгард навмисно уникає класичної композиційної гармонії, замінюючи її «лабіринтом» висловлювань, що зближує його з ранніми романтиками. Недарма в «Амрасі» з'являється епіграф із Новаліса – не як декоративна цитата, а як ключ до розуміння всієї структури твору. Одним із найбільш промовистих прикладів мозаїчної організації оповіді є уривок із повісті «Амрас», перед яким не випадково подано епіграф із «Фрагментів» Новаліса: *«Усвідомлення того, що ти є не чим іншим, як фрагментами, що короткі, довші й найдовші проміжки часу є лише фрагментами... що тривалість існування міст і країн є тільки фрагментами... і що Земля – фрагмент... що весь розвиток є фрагментом... що досконалість – ніщо... що фрагменти постали і постануть... жодного шляху, лише довідки... що кінець – без свідомості... що тоді нічого без тебе, а отже, нічого немає...»* (2, 4).

Романтична ідея «фрагмента як абсолютної форми», де кожен уламок свідомості є самодостатнім і водночас таким, що вказує на власну незавершеність, у Бернгарда перетворюється на художню стратегію. Він створює текст, у якому композиційна розірваність і семантичні «провали» стають способом виявлення внутрішньої порожнечі, екзистенційної розгубленості й духовної виснаженості сучасної людини.

Ритм і синтаксис у Т. Бернгарда організовані так, що перетворюються на самодостатню естетичну категорію. Накопичення підрядних речень, нав'язливе повторення окремих слів і конструкцій, поєднання довгих періодів з короткими, уривчастими репліками створює враження безперервного руху свідомості, що намагається вловити істину, але весь

час натикається на внутрішні бар'єри. Така мовна структура моделює своєрідний «потік свідомості в стані надламу», коли думка не просто рухається хаотично, а розпадається, породжуючи все нові й нові фрагменти.

Особливо важливо, що ця фрагментарність у Бернгарда завжди має психічне підґрунтя: вона є не лише естетичним прийомом, а й символічним відображенням хворобливого стану персонажів, для яких світ постає розбитим на уламки. Саме у цьому аспекті можна простежити глибинну спорідненість Бернгарда з модерністською та постмодерною традицією, де роздробленість буття відтворюється через множинність перспектив, руйнування логічних ланцюжків, дезінтеграцію наративу.

Для Т. Бернгарда мова не є засобом створення гармонійної художньої дійсності – навпаки, вона віддзеркалює недосконалість, химерність, травматичність людського існування. Через мову, що «ламається» і «спотикається», письменник демонструє глибоку недовіру до комунікації як такої. У цьому сенсі його твори перебувають у полі інтелектуальної традиції, започаткованої Л. Вітгенштайном і Ф. Маутнером, які наголошували на обмеженості мови та її нездатності передавати абсолютну істину.

Ключовими ознаками постмодерністської поезії є інтертекстуальність, іронічність, пародійність, фрагментарність, плинність оповіді й виразна саморефлексивність. Постмодерний автор не прагне створити твір із «чистого аркуша», а натомість вступає у складний діалог із культурною традицією, інтерпретуючи, трансформуючи й пародіюючи її.

Фрагментарність, повторюваність, синтаксична надлишковість і ритмічна монотонність у творчості Т. Бернгарда функціонують не просто як стилістичні засоби, а як фундаментальні принципи його поезики. Вони забезпечують глибоке психологічне занурення у внутрішній світ персонажів, уможливають художнє дослідження меж людської свідомості та водночас утверджують нову літературну модель, де мова стає не інструментом, а самодостатнім предметом естетичного аналізу.

Монологічність у Т. Бернгарда – не лише формальна ознака, а й сутнісна характеристика його художнього мислення. Монолог не є способом самокриття персонажа, як у класичній літературі; у Бернгарда він радше фіксує руйнування суб'єктивності. *Усі ведуть лише монологи, ми живемо в часи монологів* (1, 138), – доходить висновку один із бернгардівських персонажів. Потік мовлення не завершується висновком, не спрямований до адресата, не передбачає комунікативного успіху. Монолог персонажа у бернгардівській поезії – це спосіб існування у світі, де розмова стала неможливою, а мова втратила свою первинну функцію порозуміння. Звідси характерна для його творів «експансія слова», що поглинає будь-яку реалістичну дію й перетворює сюжет на вторинний, майже механічний елемент.

Письменник уникає традиційного для європейського роману чергування реплік, психологічних пауз, інтонаційних взаємодій. Замість цього герої говорять «в нікуди», а їхні висловлювання не мають адресата, здатного почути. Так вибудовується образ

світу, де кожен занурений у власну внутрішню порожнечу й болісно повторює ті самі фрази, намагаючись упорядкувати хаос мислення. У цьому сенсі монологічність Т. Бернгарда є не просто стилістичним прийомом – це спосіб художнього моделювання сучасності як простору відчуження й епохи остаточного розпаду комунікації.

Подібне мовне самозамикання породжує явище, яке дослідники окреслили як «автономізацію мовлення». У творах письменника слово живе за власними законами: воно набуває ритму, структури, внутрішньої логіки, які не пов'язані із зовнішньою реальністю. Мова як така стає об'єктом дослідження – саме тому Т. Бернгарда часто характеризують як автора, який створив унікальний тип літератури «про мову», у якій мовлення перестає бути прозорим інструментом і набуває субстанційної ваги.

У цьому контексті важливим постає й те, що «монологічність» у Бернгарда нерозривно пов'язана з його специфічним «ритмом безумства». Його проза розгортається за принципом нав'язливого повторення, що створює ефект невпинного внутрішнього тиску. Ритм цих текстів нерівний, нервовий, насичений синтаксичними спалахами й провалами. Таке мовлення ніби моделює психічний стан персонажів, які перебувають на межі патології чи екзистенційної кризи. Психопатологічний елемент, який кризнить в інтонаційній організації фрази, стає художнім засобом відтворення напруженої внутрішньої боротьби.

Окремому аналізу потребує й той факт, що в творчості Бернгарда мова набуває характеру саморефлексивного процесу. Герої постійно розмірковують про власну нездатність мовити, про втрату змісту, про «порожнечу слова». Така саморефлексія виявляє світоглядну настанову письменника: мова для нього є інструментом одночасного самоствердження та саморуйнування. Вона створює ілюзію впорядкованого внутрішнього світу, але водночас виявляє хаос, який цю ілюзію підточує.

Отже, монологічність, повторюваність, ритмічна надмірність і фрагментарність – це взаємопов'язані складники поезики Т. Бернгарда, що формують унікальну модель художньої свідомості. Вони дають змогу письменникові не лише осмислювати межові психічні стани, але й створювати нову, радикально модерну форму вираження, у якій мова стає самодостатнім естетичним і філософським явищем. Саме завдяки цьому творчість австрійського автора посідає особливе місце в літературі ХХ століття, відкриваючи шлях до нового розуміння функцій художнього слова та можливостей літературної інтерпретації.

Такий ефект багаторазового заломлення створює своєрідну структуру оповіді, у якій висловлювання постають не як безпосередній акт мовлення, а як ехо, що повертається до читача через кілька посередників. Унаслідок цього текст набуває поліфонічності, проте водночас дезорієнтувальної звукової організації: голос протагоніста втрачає автономність і розчиняється в мережі взаємопов'язаних цитат, переказів і перемонтованих висловлювань. Саме

така структура є одним із найвиразніших стильових маркерів бернгардівської прози.

Особливого значення ця техніка набуває в романах «Вапняковий кар'єр» та «Правка», де автор свідомо відмовляється від будь-якої стабільної наративної перспективи. У цих текстах оповідачі не просто цитують інших – вони цитують себе, цитують чуже мовлення, коментують попередні версії власних висловлювань, перетворюючи мовлення на лабіринт, у якому неможливо розрізнити первинні й вторинні висловлювання. Мова більше не відображає реальність – вона творить її, дублює, спотворює, розкладає на фрагменти й відразу ж знову збирає за новим принципом. Таким чином, цитування у Бернгарда стає не лише методом репрезентації, а й естетичною моделлю існування світу, у якому будь-яке «я» існує лише як сукупність чужих голосів.

Ще одним важливим аспектом є те, що багаторазове насичення тексту цитатами та повтореннями сприяє руйнації традиційної концепції авторства. У бернгардівському тексті неможливо встановити однозначну межу між голосом оповідача та голосом героя: вони постійно перетікають один в одного, дублюються, травестуються, взаємно підважують власну достовірність. Оповідач більше не виступає гарантом істинності: він стає частиною мовної гри, у якій не існує привілейованої позиції. Тож «процитований монолог» не просто фіксує «мову божевілля» протагоністів, а й виявляє кризу авторитетності слова, що є однією з ключових ознак постмодерної чутливості.

У повісті «Преферанс» цей розпад мовлення набуває особливої інтенсивності. Розповідь тримається на фрагментарних, часто суперечливих висловлюваннях персонажів, які відтворені з різних позицій і через різний ступінь опосередкування. Лінійність наративу руйнується остаточно: події не так розгортаються, як повторюються, зсуваються, накладаються одна на одну. Унаслідок цього читач опиняється перед колажем висловлювань, який лише імітує цілісність, але насправді пропонує нескінченний набір інтерпретаційних можливостей.

Подібну структуру спостерігаємо і у «Вапняковому кар'єрі», де мовлення оповідача й героя зливаються настільки, що створюють «ефект зсуву» – ситуацію, коли жодне слово не належить однозначно нікому. Втілений у такому вигляді наратив руйнує межі між суб'єктивним і об'єктивним, між спогадом і вигадкою, між висловлюванням і тлумаченням. Мова втрачає референтність і перетворюється на автономний механізм, що продукує сенси, не пов'язані з реальністю поза текстом.

Таким чином, техніка багатопластового цитування й повторення, що пронизує творчість Т. Бернгарда, не випадкова стилістична особливість, а іманентна властивість його художнього мислення. Вона реалізує фундаментальну для письменника тезу, що світ є фрагментарним, мова – ненадійною, а будь-яка спроба створити цілісну оповідь неминуче веде до її внутрішнього розпаду. Т. Бернгард не просто демонструє кризу мовлення – він утілює її у самій формі тексту, роблячи читача співучасником цієї кризи. Саме тому його проза сприймається як унікальне

явище європейської літератури ХХ століття, що поєднує естетичну радикальність із глибоким філософським змістом.

У романі «Вапняковий кар'єр» принцип звуження простору та монотонного повторення виявляється ще виразніше: мовлення оповідача й персонажів фокусується на кількох нав'язливих темах, що постійно повертаються в майже незмінному формулюванні. Таке колове накручування думок спричиняє відчуття замкненості, нескінченності внутрішнього простору, у якому герої приречені перебувати. У романі «Правка» цей ефект посилюється через постійні «виправлення» висловлювань, які здійснює головний герой, немовби прагнучи знайти остаточну точність формулювання, але щораз повертаючись до початкової думки. У результаті виникає своєрідна мовна петля, коли будь-яка зміна в тексті лише підтверджує незмінність його внутрішньої структури.

Отже, колова організація тексту разом з розгалуженою технікою цитування та переказу створює ефект «замкненого простору», у якому мова не тільки відтворює стан свідомості героя, а й сама стає формою його ув'язнення. Замість поступального розвитку сюжету читач стикається з повторюваністю, циклічністю та ритмічним поверненням до вже висловленого – своєрідним «мовним ехом», що формує внутрішню структуру бернгардівського тексту. Таке «ехо» перетворює слово на замкнений жест, а монолог – на нескінченну варіацію того самого мотиву.

Загалом літературний стиль Т. Бернгарда можна трактувати як модель свідомості, що рухається по колу, вибудовуючи власний світ із повторів, цитат і мовних фрагментів, які, наче уламки, відтворюють кризовий стан людської психіки. Мовна циклічність у його прозі та драматургії стає водночас і художнім прийомом, і способом репрезентації екзистенційного досвіду – досвіду приреченості, замкненості й неможливості прорватися за межі власної свідомості.

Прагнення Т. Бернгарда до побудови складних, розгалужених синтаксичних конструкцій не є стилістичним експериментом заради самого експерименту. Воно безпосередньо пов'язане з авторським задумом – показати внутрішню логіку мислення героїв, їхню нездатність упорядкувати хаотичний потік свідомості й сформулювати завершену думку. У цьому сенсі бернгардівські «експериментальні речення» стають не лише художнім прийомом, а й засобом психологічної типізації персонажів. Мова, що не знає кінця, виявляється зовнішнім проявом внутрішнього безладу, тривоги, нав'язливих ідей.

У «Вапняковому кар'єрі» Конрадова одержимість створенням «досконалої» студії перетворюється на нескінченний процес редагування, уточнення, додання, щоразу повертаючись до початкового пункту. Таким чином, розлогі й часто безглузді синтаксичні конструкції моделюють паралаліч волі героя, його нездатність завершити будь-який почин. Водночас вони відтворюють механізм нав'язливого мислення, у якому кожне нове формулювання породжує ще одну потребу уточнення, роз'яснення або поправки – і так до безкінечності.

Подібну будову має мовлення й інших героїв Т. Бернгарда: воно складається з багатьох наплас-тувань, повторів, відступів, пояснень, дужкових конструкцій, які розкручуються та замикаються, створюючи певне «синтаксичне коло». Письменник формує не історію, а мовну реальність, у якій пер-сонаж існує як у пастці. Його думки нікуди не руха-ються, вони ходять по колу, повертаючись до тих самих смислових вузлів.

Отже, мовна циклічність і складна синтаксична форма у творах Т. Бернгарда – це не лише ознака індивідуального стилю, а й спосіб фіксації екзистен-ційного стану людини, замкненої у власному вну-трішньому світі. Такі конструкції відображають природу травмованої свідомості, здатної лише пов-торювати, але не здатної вийти за межі нав'язливої думки. У цьому полягає глибинний трагізм бернгар-дівської прози: у неможливості героя звільнитися від власного мовлення, яке стає водночас і способом самовираження, і формою саморуйнування.

Часті мовні й тематичні повтори у творах Томаса Бернгарда суттєво впливають на формування їхньої ритмічної структури. Питання ритмізації бернгар-дівського письма, яке досі майже не розроблене в українському літературознавчому дискурсі, постає як одна з перспективних наукових проблем. Своє-рідна ритмічна організація тексту, вибудованого на основі численних рефренів та повторюваних синтак-сичних конструкцій, є однією з ключових стилістич-них доміант письменника. Зі свого боку, ритмічна організація нерозривно пов'язана зі специфічною гротескно-сатиричною поетикою автора. Усі прозові й драматичні твори Бернгарда позначені гротескним світобаченням, у якому комізм систематично поєд-нується з екзистенційною трагічністю. У комедії «Влада звички», до прикладу, комічне розучування цирковими артистами шубертівського квінтету «Форель» увиразнює абсурдність їхньої діяльності та водночас трансформує музичний твір у склад-ник сатиричного висміювання людських обмежень. Подібна трагікомічна невідповідність між прагнен-нями персонажів і їхніми реальними можливостями стає основою ефекту гротескного «зламу», що пере-творює людське життя на театральну комедію.

У структурі бернгардівського гротеску стійко функціонують кілька провідних мотивів: маска-рад, театральність, безумство, смерть. За допомо-гою цих образів письменник демонструє соціальну й моральну деградацію сучасного йому суспільства, виявляє потворне в повсякденному та звичному. Власну версію гротескної поетики Бернгард вибу-довує на принципі парадоксального суміщення вза-ємнесумісних начал – трагічного і комічного, сміху і трауру, життя і смерті.

Висновки та перспективи дослідження. Під-сумовуючи викладене, можемо констатувати, що ритмічна організація тексту та гротескна стилістика у творчості Т. Бернгарда становлять взаємодоповню-вальні компоненти його авторської поетики, які фор-мують цілісну й унікальну художню модель світу. Ритмічні структури, інтонаційна повторюваність, нав'язливі мовні цикли, контрапунктичність оповіді та гротескове змішування мовних і жанрових регі-стрів утворюють специфічний «бернгардівський» стиль, що функціонує як інструмент відтворення ментальної фрагментарності та екзистенційної дезорієнтації персонажів. Саме ця складна взаємо-дія формальних і семантичних чинників уможли-вляє розглядати творчість письменника в ширшому контексті європейського постмодернізму, де увага до мовної дискретності, кризи репрезентації та меж комунікації виявляється ключовою.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в поглибленому аналізі взаємовпливу стилістики Бернгарда та австрійської модерністської традиції, зокрема у зіставленні його художніх прийомів із техніками внутрішнього монологу й «потoku свідо-мості» в прозі Артура Шніцлера та Роберта Музіля. Важливими завданнями є й вивчення інтертексту-альних механізмів у його творах, аналіз переклада-цьких стратегій відтворення мовної циклічності та ритмізації, а також осмислення рецепції Бернгар-дової поетики в українському літературознавстві. Подальший розвиток цих напрямків сприятиме ґрунтовнішому розумінню семіотики та когнітив-них механізмів художнього письма письменника, а також його місця в типології європейської постмо-дерністської прози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилів Т. Шкіц філософії сум'яття. Австрійська література у XIX і XX сторіччях. Львів : ВНТЛ-Класика, 2011. 354 с.
2. Гаврилів Т. На наш бік. Австрійська література в Україні в контексті перекладів світової художньої літератури. Львів : ВНТЛ-Класика, 2015. 198 с.
3. Кравченко Л. Томас Бернгард і сучасна Австрія. *Всесвіт*. 1989. № 5. С. 49–57.
4. Кравченко Л. Своєрідність роману «Божевілья» в творчій парадигмі Т. Бернгарда. *Проблеми гуманітар-них наук. Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2000. Вип. 6. С. 202–211.
5. Gamper H. Thomas Bernhard. München : Deutscher Taschenbuch-Verlag, 1977. 232 S.
6. Spinner K. H. Prosaanalysen. *Literatur und Kritik*. 1974. Hf. 90. S. 608–621.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bernhard Th. *Verstörung* (Roman). Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1969. 194 S.
2. Bernhard Th. *Amras* (Erzählung). Frankfurt am Main : Insel-Verlag, 1964. 78 S.

REFERENCES

1. Havryliv, T. (2011). Shkits filosofii sumiattia. Avstriiska literatura u XIX i XX storichchiakh [An outline of the philosophy of confusion. Austrian literature in the 19th and 20th centuries]. Lviv: VNLT-Klasyka [in Ukrainian].
2. Havryliv, T. (2015). Na nash bik. Avstriiska literatura v Ukraini v konteksti perekladiv svitovoi khudozhnoi literatury [On our side. Austrian literature in Ukraine in the context of translations of world fiction]. Lviv: VNLT-Klasyka [in Ukrainian].
3. Kravchenko, L. (1989). Tomas Bernhard i suchasna Avstriia [Thomas Bernhard and Contemporary Austria]. *Vsesvit*, 5, 49–57 [in Ukrainian].
4. Kravchenko, L. (2000). Svoieridnist romanu “Bozhevillia” v tvorchii paradyhmi T. Bernharda [The Specificity of the Novel *Madness* in Thomas Bernhard’s Work Paradigm]. *Problemy humanitarnykh nauk: Naukovi zapysky Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 6, 202–211 [in Ukrainian].
5. Gamper, H. (1977). Thomas Bernhard [Thomas Bernhard]. München: Deutscher Taschenbuch-Verlag [in German].
6. Spinner, K. H. (1974). Prosaanalysen [Prosaanalysen]. *Literatur und Kritik*, 90, 608–621 [in German].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Bernhard, Th. (1969). Verstörung [Disturbance]. Frankfurt am Main: Suhrkamp [in German].
2. Bernhard, Th. (1964). Amras [Amras] Frankfurt am Main: Insel-Verlag [in German].

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2'28'374:004(038)

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.24.2025.6>

ЛЕКСИКОГРАФІЯ ГУЦУЛЬСЬКОГО ГОВОРУ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кузик П. С.

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України

У статті проаналізовано понад півтора столітню лексикографічну історію гуцульського говору – від перших рукописних словничків XIX ст. до фундаментальних наукових і регіональних видань кінця XX – початку XXI ст. Простежено внесок І. Вагилевича, М. Мосори, В. Коржинського, Я. Головацького, І. Огоновського, Я. Грегоровича, І. Свенціцького та ін., чий праці стали першими спробами фіксації гуцульської лексики. Особливу увагу приділено словниковим здобуткам 20–30-х рр. XX ст., зокрема працям Б. Кобилянського та Я. Янова. Окреслено новий етап розвитку гуцульського словникарства (від початку 1990-х рр.), коли активізувалися дослідження та публікація словників різних теренів гуцульського ареалу. Значний пласт становлять праці носіїв говору, що прагнули зберегти мовну спадщину своїх родин. Проаналізовано внесок О. Горбача, І. Жегуца, Ю. Піпаша, М. Грицака, М. Негрича, М. Астаф'євої, М. Голянич та ін. Простежено здобутки діалектологів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, зокрема створення картотеки «Словника гуцульських говірок», що охоплює матеріали від XIX до початку XXI ст., та видання різноаспектних словників.

Розглянуто основні виклики та перспективи створення електронного словника гуцульського говору в умовах цифрової трансформації суспільства. Електронний словник як ефективний інструмент фіксації й збереження діалектної лексики матиме безперечні переваги, серед яких – максимальна фіксація наявних у говорі фонетичних варіантів слова, лексичних значень та їхніх відтінків; детальна паспортизація словоформ (джерело чи населений пункт, у якому її зафіксовано, із зазначенням геолокації); подання мовних ілюстрацій різного обсягу – від речення до мінітексту; долучення аудіо-, відеозаписів, фотографій, а також накопичення значної за обсягом інформації; швидкість пошуку потрібного слова; доповнення наявних матеріалів новими джерелами; внесення коректив, помічених недоглядів, уточнень та ремарок тощо. Створення електронного словника гуцульського говору – це не лише наукове завдання, а й важливий крок до збереження мовної і культурної унікальності.

Ключові слова: південно-західне наріччя, гуцульський діалект, лексикографія, електронний словник, лексика, семантика, діалектні риси, варіантність.

Kuzyk P. S. Lexicography of the Hutsul Dialect: Current State and Prospects. The article analyses more than a century and a half of lexicographic work on the Hutsul dialect – from the earliest handwritten glossaries of the nineteenth century to the fundamental lexicographic publications of the late twentieth and early twenty-first centuries. It examines the contributions of I. Vahylevych, M. Mosora, V. Korzhynskiy, Ya. Holovatskyi, I. Ohonovsky, Ya. Gregorowicz, I. Svientsitskyi, and other scholars whose works represent the first attempts to document Hutsul vocabulary. Particular attention is given to the lexicographic achievements of the 1920s–1930s, especially those of B. Kobylianskyi and J. Janów.

The article outlines a new stage in the development of Hutsul lexicography beginning in the early 1990s, marked by intensified research activity and the appearance of dictionaries representing various parts of the Hutsul linguistic area. A notable segment of contemporary work consists of dictionaries compiled by native speakers seeking to preserve the linguistic heritage of their communities. The contributions of O. Horbach, I. Zheguts, Yu. Pipash, M. Hrytsak, M. Negrych, M. Astafieva, M. Holianych, and others are analyzed.

Special attention is devoted to the achievements of the dialectologists of the I. Kryp'iakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, including the creation of a card index for the Dictionary of Hutsul Dialects (covering materials from the nineteenth to the early twenty-first century) and the publication of various specialized dictionaries.

The article emphasizes that the electronic format, as an effective tool for documenting and preserving dialectal vocabulary, offers a number of significant advantages: comprehensive recording of phonetic variants, lexical meanings, and semantic nuances; detailed documentation of word forms with reference to their sources and geolocation; the possibility of including illustrative material of various types – from individual sentences to extended texts; integration of audio and video recordings and photographs; fast search capabilities; systematic enrichment with new materials; and the ability to introduce corrections and clarifications promptly. The creation of an electronic dictionary of the Hutsul dialect is presented not only as an important scholarly task but also as a key step toward preserving the linguistic and cultural uniqueness of the Hutsul region.

Key words: southwestern dialect, Hutsul dialect, lexicography, electronic dictionary, vocabulary, semantics, dialectal features, variability.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Діалектний словник – це не просто упорядкований в алфавітному чи тематичному порядку перелік слів певного регіону, а також, як зазначає Л. Рябець, «джерело вивчення лексичного складу діалекту, і документальний огляд лексичної скарбниці минулого, і важлива пам'ятка культури, що представляє звичаї, побут, рівень духовного і матеріального життя мешканців певної території. Тому цілком зрозумілим і логічним видається активний розвиток сьогодні одного з наукових напрямів в українському мовознавстві – діалектної лексикографії, історія якої має глибоке коріння» [8, 71] і сягає кінця XIX ст.

Без сумніву, проблема укладання діалектних словників, з урахуванням нівеляції діалектних рис у мовленні носіїв говору та важливості їх збереження, актуальна дотепер. Однак не менш значущим є історіографічний опис лексикографічних праць, аналіз основних здобутків та окреслення подальших перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перелік діалектних словників нараховує понад 230 праць різних за обсягом, засадами та принципами створення й поданням матеріалу. Чи не найповніше лексикографічно представлений гуцульський говір південно-західного наріччя – від рукописних словників [Корж.; Мос.] до фундаментальних видань [Гр.; ГС; Тюдів тощо].

Проблема діалектної лексикографії (словництва, словникарства) неодноразово ставала об'єктом зацікавлення дослідників, які намагалися визначити основні етапи становлення української діалектної лексикографії [8], її стан і перспективи [1; 9; 14]. Гуцульські діалектні словники – рукописні й опубліковані – були об'єктом аналізу В. Черняк [16], Н. Хобзей [14; 15], Т. Ястремської [19], І. Сус [10; 11] та ін.

Гуцульська лексикографія пов'язана передусім із іменами І. Вагилевича, М. Мосори, В. Коржинського, Я. Головацького, І. Огоновського, Я. Грегоровича, І. Свенціцького І. Жегуца, Ю. Піпаша, М. Грицака, М. Негрича, В. Грещука, М. Астаф'євої, М. Голянич, Я. Закревської, Н. Хобзей, Т. Ястремської, О. Сімович та ін. Саме тому важливим і актуальним є узагальнення наявних лексикографічних праць і створення єдиного гуцульського словника. Це можливо реалізувати, використовуючи новітні комп'ютерні технології, що дасть змогу не тільки зафіксувати наявні матеріали гуцульського говору, а й постійно поповнювати їх новими матеріалами (словами, текстами, фотографіями, аудіо- та відеоматеріалами). Ідея створення електронного словника (на діалектному чи історичному матеріалах) висвітлена в працях Л. Гонди, Г. Мартинової [2], Є. Редька [7].

Формулювання мети і завдань статті. *Мета* дослідження – проаналізувати стан гуцульської лексикографії – від перших рукописних словничків до фундаментальних наукових видань, що стане надійною базою для створення корпусу лексикографічних текстів гуцульського говору.

Для реалізації цієї мети поставлено низку *завдань*, а саме: описати фіксацію гуцульського

говору у словниках – від XIX ст. і до сучасності; запропонувати новий формат лексикографічної подачі слів у вигляді електронного словника.

Джерельну базу дослідження сформулювали словники, що репрезентують гуцульський говір (понад 20 видань, різних за обсягом, засадами та принципами укладання й часом створення).

Виклад основного матеріалу дослідження. Гуцульський говір розташований на території Івано-Франківської (Косівський та південна частина Надвірнянського р-ну), Чернівецької (Вижницький р-н, окрім північної частини) та Закарпатської областей (Рахівський р-н, окрім західної його частини). Поза межами України гуцули компактно проживають у північній частині Румунії, на прикордонних з Україною теренах – у повітах Мармарош та Сучава [4, 6–8; 3, 116; 20, 61].

Лексикографічне опрацювання гуцульського говору бере початки від 30-х рр. XIX ст., а саме від праці І. Вагилевича «Huculové, obyvatelé východního pohoří Karpatského», яку опубліковано чеською мовою у Празі [Vah.]. Понад сторіччю історію мають рукописні словнички М. Мосори [Мос.] та В. Коржинського [Корж.]. Діалектний матеріал кінця XIX ст. фіксують словники, часто подані як розділи до праць чи опубліковані у періодичних виданнях або збірниках, серед яких словнички Я. Головацького «Материалы для словаря малорусского наречия» [Гол.], С. Вітвицького «Rys historyczny o Huculach» [Witw.], М. Кобринського «Матеріяли до словаря, зібрани в Космачь окр<угу> Коломыйского» [Кобр.], І. Огоновського «Слова з Гуцульщини» [Ог.], Я. Грегоровича «Słownik wyrazów huculskich» [Gr.], І. Свенціцького «Слова уживаныи в Косовскомъ и Коломыйскомъ повѣтахъ: Собрано в Космачь и Лючъ в 1897» [Св.].

Продовжується дослідження і публікація гуцульських словничків і на початку XX ст. Зокрема 1901 року в часописі «Lud» вийшов словничок Й. Шнайдера «Z kraju Huculów. Słowniczek» [Schn.].

В. Шухевич уклав й опублікував «Словничок» гуцульських слів, використаних у фундаментальній праці «Гуцульщина» [Шух., 280–296], а Володимир Гнатюк помістив «Словарець» у 26 томі «Етнографічного збірника» за 1910 р. [Гн.].

Серед дослідників гуцульських говірок 20–30 рр. XX ст. вирізняються постаті двох мовознавців – Б. Кобилянського та Я. Янова.

Б. Кобилянський здійснив порівняльну характеристику гуцульського й покутського діалектів («Der huzulische Dialekt und sein Verhältnis zum Pokutischen») і 1926 р. захистив працю як докторську дисертацію. У дещо скороченому вигляді студію Броніслава Кобилянського «Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття» опубліковано 1928 р. в Києві [6; 7].

Я. Янів – професор Львівського, а згодом Краківського університетів – упродовж кількох діалектологічних експедицій 20–30 рр. XX ст. разом з учнями зібрав багатий матеріал із Гуцульщини, на основі якого уклав картотеку гуцульсько-покутського діалектного словника. 1936 р. опубліковано короткий «Słowniczek huculski sprzed stulecia» [Jan.], а інші

матеріали побачили світ уже після смерті Я. Янова завдяки його учням [SH; LAHD].

Відтак внаслідок історичних перипетій гуцульське словникарство відроджується у 90-их рр. ХХ ст.

Варто зазначити, що ці праці здебільшого пов'язані з бажанням зафіксувати, зберегти рідну говірку, тому такі словнички рідної говірки мають особливу цінність. 1997 року в серії «Матеріали до української діалектології» вийшла друком праця О. Горбача «Південнобуковинська гуцульська говірка і діалектний словник села Бродина, повіту Радівці (Румунія)» [Бродина]. Уродженкою цього прикордонного села в Румунії, у якому і досі звучить українська мова, була дружина професора А.-Г. Горбач.

Лексикографічний опис родинної говірки Закарпатської Гуцульщини здійснили І. Жегуц та Ю. Піпаш, опублікувавши 2001 р. у Мюнхені «Словник гуцульського говору в Закарпатті» [Жег.]. Ю. Піпаш спільно з лексикографом Б. Галасом уклали й 2005 р. видали «Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського р-ну Закарпатської області)» [Піп.], які фіксують записи побутової і традиційної виробничої лексики двох гуцульських говірок. З іменем Ю. Піпаша пов'язане ім'я педагога, унікального лексикографа – М. Грицака, про життя якого описують «Тексти гуцульської говірки села Косівської Поляни», додані до словника [Піп., 245–261].

Надзвичайно важливим є доробок М. Грицака, який уклав понад мільйонну картотеку «Словника українських говорів Закарпатської області», що охоплює близько 250 тисяч діалектних слів із численним ілюстраційним матеріалом – коломийками, загадками, піснями, приказками.

2008 року в серії «Діалектологічна скриня» видано працю Миколи Грицака «Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство в текстах)», у якій детально й системно зібрано назви, пов'язані з відгінним пастухуванням [Росішка].

Важливим кроком у виданні праць М. Грицака став перший випуск «Матеріалів до словника українських говірок Закарпатської області», який за варіантами авторових опрацювань та картотекою упорядкували й підготували до друку діалектологи Інституту української мови НАН України [Гр.].

2008 року в серії видань «Діалектологічна скриня» Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ опубліковано словник чотирьох сіл «Скарби гуцульського говору: Березові» М. Негрича [Березові].

Ідея створення «Словника гуцульських говірок Річки та Яворова» [Річка] належить носієві говірки і одній із авторок – М. Астаф'євій, яка записала діалектний матеріал від своїх батьків та односельців і залучила до праці фахового філолога-лексикографа Г. Воронич. Авторки намагалися щонайповніше представити лексичний репертуар говірки, репрезентуючи різні тематичні групи лексики.

Привертає увагу словник «Мовний портрет села Тюдів» М. Голянич [Тюдів], що «в усьому різноманітті відтворює не лише лексику і фразеологію, а й фонетику, наголос, граматику рідної авторці гуцульської говірки. Досконале знання говірки та

системне записування й перевіряння кожної лексеми контекстом слововживання дозволило з такою глибиною репрезентувати унікальний лексикон села Тюдів Косівського району Івано-Франківської області, точно відтворити семантику й конотацію мовних одиниць» [12, 150].

Видання до середини ХХ ст. репрезентують мовлення мешканців центральної Гуцульщини. Чимало праць присвячено говіркам Рахівського району Закарпаття, мовлення носіїв якого значною мірою є гуцульським. Гуцульські говірки, локалізовані на території Буковини, подано в «Словнику буковинських говірок» [СБГ].

У 2019–2020 рр. за редакцією В. Грещука побачив світ двотомник «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові» – перший словник, у якому лексикографічно опрацьовано діалектну лексику й фраземіку гуцульського говору, освою мовою української художньої літератури. [Грещ.].

Діалектологи відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України тривалий час працюють над укладанням академічного «Словника гуцульського говору». Від 70-х рр. ХХ ст. з ініціативи Я. Закревської розпочалося укладання та поповнення картотеки «Словника гуцульських говірок», основою якої слугували матеріали із приватних колекцій М. Грицака, М. Зеленчука та учителя із с. Гринява Верховинського р-ну В. Курильчука, а також експедиційні записи працівників відділу, зокрема для «Атласу української мови», для яких Гуцульщина стала об'єктом тривалих наукових зацікавлень. Хронологічні межі картотеки охоплюють більш як столітній період – від кінця ХІХ до початку ХХІ ст. За матеріалами картотеки 1997 р. опубліковано науково-популярний словник шкільного типу «Гуцульські говірки: Короткий словник», що репрезентує лексику з усього гуцульського ареалу [ГТ], а 2013 р. побачив світ словник-лексикон «Гуцульські світи» [ГС], який не тільки показує «багатогранність гуцульського слова, його “інакшість”, але водночас спорідненість з усім українським мовним світом. Лексикон – лише фрагмент, дешифрація роботи над більшим лексикографічним задумом» [15, 14].

Важливим є також дослідження окремих тематичних груп гуцульського говору, що репрезентують праці Н. Хобзей [13] та Т. Ястремської [18].

Популярність гуцульського говору підтверджує те, що гуцульські слова і навіть невеликі «словнички» публіковано на численних інтернет-ресурсах, а саме: <https://rakhiv-mr.gov.ua/hutsulskyj-hovir/>; <https://dobrodary.org/kolorytni-hutsulski-slova-iaki-varto-rozumity/>; <https://vidviday.ua/blog/gutsulskyi-dialekt/> та ін.

Такі словнички мають не наукову мету, а слугують допоміжним джерелом пізнання говірки для туристів, а також популяризують говір.

Н. Хобзей зазначає, що «новий світ і новий читач диктують інший формат лексикографічних праць, у яких можна віднайти і мовні, і культурні явища» [15, 14], адже важливо, щоб словник був доступним і цікавим для кожного читача, а не тільки для

філолога, щоб повно і доступно пояснював унікальні діалектні слова, підкріплені мовними ілюстраціями (речення, мінітекст, співанка, загадка тощо). В ідеалі такий словник мав би містити ілюстрації, які доповнюють значення слова, щоб читач отримав якнайповнішу інформацію про те чи те слово. Саме такий словник можливо підготувати завдяки інноваційним комп'ютерним технологіям, що сьогодні є ключовим завданням для лексикографів.

На часі створення зведеного словника гуцульського говору, що потребує чимало зусиль. Цей проєкт можливо реалізувати саме завдяки використанню комп'ютерних технологій, що дасть змогу опрацювати значний за обсягом діалектний матеріал. «Комп'ютеризація процесу укладання словника істотно розширює сфери наукових пошуків лексикографів: надає можливості для збереження необхідної інформації в цифровому вигляді на електронних носіях, розширення автоматизованого редагування словникових статей, створення лексикографічних праць нового типу» [2, 623].

Формування нових лексикографічних ресурсів із використанням комп'ютерних систем надають цілком нові можливості не лише для фіксації лексичних одиниць, а для різноаспектного їх дослідження на рівні граматики, семантики та синтаксису.

Сьогодні розвиток комп'ютерної лексикографії характеризується застосуванням принципів автоматизованої побудови й укладання реєстрів традиційних паперових словників, розробкою електронних словників як елементів інформаційно-пошукових підсистем та створенням лексикографічних систем як мовно-інформаційних об'єктів принципово нового типу [17, 18]. Формування нових лексикографічних ресурсів із використанням комп'ютерних систем надають цілком нові можливості не лише для фіксації лексичних одиниць, а для різноаспектного їх дослідження на рівні граматики, семантики та синтаксису.

Незважаючи на аж надто активний розвиток передових технологій, діалектні матеріали представлені в цифровому просторі досить скупо. Значну популярність серед дослідників здобули електронні словники сучасної літературної мови (наприклад, <https://sum.in.ua/>, <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>, <http://e2u.org.ua/>, www.r2u.org.ua, <http://litopys.org.ua/> та ін.) та корпуси (<https://uacorporus.org/Kyiv/ua>; <http://www.mova.info/corpus.aspx> та ін.), які слугують надійним джерелом для лексикографів. Водночас діалектна лексикографія не надто може похвалитися електронними словниками, хоча перші кроки в цьому керунку вже зроблено: наприклад, проєкт «Зведений словник українських діалектів: Інтерактивна карта українських діалектів» (<https://dialectmap.org/>), «Український діалектний

фонофонд» (<https://fonofond.org.ua/>), «Лабораторія діалектологічних та ономастичних студій» Львівського університету імені Івана Франка (<http://labs.lnu.edu.ua/dialect-onomastics/>, <https://www.youtube.com/channel/UCK8b1-nPhKX67HIPBJ3gHgQ>) та ін.

Важливе значення для пізнання та популяризації діалектів мають Інтернет-проєкти, сторінки в соціальних мережах, YouTube-канали, на яких професійні дослідники чи аматори доступно й цікаво подають інформацію про українські говірки: викладають відео із записами носіїв говору різних наріч, укладають карти поширення тих чи тих діалектних слів, пропонують цікаві тести на знання говорів, до прикладу: YouTube-канал української блогерки й філологині Ідеї Олександрівни (<https://www.youtube.com/@ideyaolexandrivna>), проєкт «Говорі з Володимиром Ільченком» (<https://www.youtube.com/watch?v=O1YRj4USUZQ>), проєкт «Dialect Stat» [«Діалектна статистика»] (<https://www.youtube.com/channel/UC110NJQNQLX-AnKqY9S1jxg>), проєкт «Оселя голосів та історій», аудіозбірка діалектних записів від «Проекту Р.І.Д.», волонтерської громадської організації, які популяризують українську мову (<https://menepochuyut.wixsite.com/oselia>) та ін.

Висновки та перспективи досліджень. Сучасний глобалізований світ, у якому активно розвиваються інформаційні технології, ставить перед укладачами словників низку викликів, пов'язаних із оцифруванням мовного матеріалу. Як слушно зазначає Л. Рябець, «створення повного або зведеного (традиційного паперового та електронного), із максимальною лінгвістичною інформацією, розгорнутими ілюстраціями, типу словника українських говірок вважаємо необхідним, актуальним і перспективним» [8, 80].

Електронний словник має безперечні переваги, а саме:

- максимальна фіксація наявних у говорі фонетичних варіантів слова, значень та їхніх відтінків;
- детальна паспортизація словоформ (джерело чи населений пункт, у якому її зафіксовано, із зазначенням геолокації);
- подання мовних ілюстрацій різного обсягу – від речення до мінітексту;
- долучення аудіо-, відеозаписів, фотографій та ін.;
- накопичення значної за обсягом інформації;
- швидкість пошуку потрібного слова;
- доповнення наявних матеріалів новими джерелами;
- внесення коректив, помічених недоглядів, уточнень та ремарок.

Створення електронного словника гуцульського говору південно-західного наріччя також стане важливим етапом у формуванні зведеного «Словника говорів української мови».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О. І. Українське діалектне словникарство початку ХХІ ст. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Філологія*. 2012. Вип. 17. Ч. 4. С. 5–17.
2. Гонда Л. Р., Мартинова Г. І. Електронний словник діалектної лексики. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021»*. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2021. С. 623–625. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/5437/1/2021_rodzink%D0%B0-623-625.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

3. Гриценко П. Ю. Гуцульський говір. *Українська мова. Енциклопедія* / співгол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. С. 116–117.
4. Закревська Я. Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови. *Гуцульщина : Лінгвістичні етюди* / за ред. Я. Закревської. Київ : Наукова думка, 1991. С. 6–15.
5. Кобилянський Б. В. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття / під гол. А. Кримського. *Український діалектологічний збірник*. Київ : 3 друк. Укр. акад. наук, 1928. С. 1–92.
6. Кобилянський Б. В. *Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови)*. Київ : Радянська школа, 1960. 276 с.
7. Редько Є. Історичний словник у цифрову добу : виклики та перспективи. *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2024. Вип. 39. С. 218–227. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/ukraina/69-039-ukrayina-kulturna-spadshchyna-natsionalna-svidomist-derzhavnist/?id=968> (дата звернення: 23.11.2025).
8. Рябець Л. В. Український діалектний словник сьогодні : особливості побудови і проблеми укладання. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 71–86. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_19/8.pdf (дата звернення: 23.11.2025).
9. Сабадош І. Українська діалектна лексикографія післявоєнного періоду. *Język ukraiński : współczesność – historia* / pod red. F. Czyżewski, P. Hrysenko. Lublin : Wyd-wo UMCS, 2003. S. 93–106.
10. Сус І. Гуцульські лексикони (1880–1881 pp.) Яна Ігоровича. *Українська полоністика*. 2023. Вип. 21. С. 46–54. URL: <http://polonistyka.zu.edu.ua/article/view/278082> (дата звернення: 23.11.2025).
11. Сус І. Лексикографічні пам'ятки української мови у фондах відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника*. 2017. Вип. 25. С. 486–501. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2017/JRN/PDF/25.pdf> (дата звернення: 23.11.2025).
12. Ткачук М. М. Нова праця з української діалектології : у пошуках лексикографічної форми : рецензія на : Голянич М. Мовний портрет села Тюдів. Словник у двох томах. Т. 1: А–М (Івано-Франківськ, 2018). *Українська мова*. 2019. № 3. С. 149–154. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001069507> (дата звернення: 23.11.2025).
13. Хобзей Н. Гуцульська міфологія : Етнолінгвістичний словник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. 215 с.
14. Хобзей Н. Сучасне українське діалектне словництво. *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2006. Вип. 15. С. 819–826.
15. Хобзей Н. Слова з гуцульських світів. *Хобзей Н., Ястремська Т., Сімович О., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи : Лексикон*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2013. С. 7–14.
16. Черняк В. С. 3 історії діалектної лексикографії. *Структура українських говорів*. Київ : Наукова думка, 1982. С. 183–191.
17. Широков В. А. Елементи лексикографії : монографія. Київ : Довіра, 2005. 304 с.
18. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування : монографія. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. 424 с.
19. Ястремська Т. Діалектний простір Галичини : говірки української мови. *Українська мова в Галичині : історичний вимір* / за ред. Я. Ісаєвича та ін. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2011. С. 55–106.
20. Ястремська Т. Гуцульський говір. *Енциклопедія НТШ* / за ред. О. Купчинського. 2019. Т. 4. С. 61–67.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- Березови** – Негрич М. Скарби гуцульського говору : Березові. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. 221 с.
- Бродина** – Горбач О. Південно-буковинська гуцульська говірка с. Бродина, пов. Радівці, Румунія. *Горбач О. Зібрання статей, 8: Історія мови. Діалектологія. Лексикологія*. Мюнхен : Український Вільний Університет, 1997. С. 136–275.
- ГГ** – Гуцульські говірки : Короткий словник / за ред. Я. В. Закревської. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1997. 230 с.
- Гн.** – Гнатюк В. Словарець. *Етнографічний збірник*. Львів, 1910. Том XXVI. С. 331–342.
- Гол.** – Головацький Я. Ф. Матеріали для словаря малорусского наречия (1857–1859). *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. Пряшів, 1982. Вип. 10. С. 311–612.
- Гр.** – Грицак М. А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1: А–Б / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2017. 380 с.
- ГС** – Хобзей Н., Ястремська Т., Сімович О., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи : Лексикон. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2013. 668 с.
- Греш.** – Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові : Словник, 1–2 / за ред. В. В. Грещука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019–2020. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/21803> (дата звернення: 24.11.2025).
- Жег.** – Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. Мюнхен : Quickdruck, 2001. 187 с.
- Кобр.** – Кобринський М. Матеріали до словаря, зібрани вь Космачѣ окр[угу] Коломыйского. *Вечерницѣ*. Львів, 1863. Річник 2. С. 31–32.
- Корж.** – Коржинський В. Малый словарець уживаныхъ слѣвъ гуцульскихъ зѣбранныхъ вь Жабю Слупійці. 1894–1896. Рукопис // Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, ф. 1 (НТШ), спр. 530.
- Мос.** – Мосора М. Словар гуцульський зібраний Михайлом Мосорою. 1885–1896. Рукопис // Архів І. Франка у Києві. № 3/100.
- Ог.** – Огоновський Й. Слова з Гуцульщини. *Правда*. Вип. 1 (січень). Львів, 1879. С. 52–56.

- Піпаш** – Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського р-ну Закарпатської області). Ужгород : [б.в.], 2005. 266 с.
- Річка** – Астаф'єва М. М., Воронич Г. В. Словник гуцульських говірок Річки та Яворова. Кн. 1. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. 516 с.
- Росішка** – Грицак М. Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство в текстах). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. 320 с.
- СБГ** – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. URL: <https://archive.org/details/bukov2005> (дата звернення: 23.11.2025).
- Св.** – Свенцицкий И. С. Слова употребляемые в Косовском и Коломыйском повѣтахъ: Собрано въ Космачѣ и Лючѣ въ 1897. *Временникъ Ставропигійского института*. Львів, 1899. С. 138–140.
- Тюдів** – Голянич М. І. Мовний портрет села Тюдів. Словник : в 2 т. Івано-Франківськ : Лілея-НВ. 2018–2022. URL: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Movnyj-portret-sela-Tyudiv_Tom-1_Golyanych-M.I..pdf; <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/17696> (дата звернення: 23.11.2025).
- Шух.** – Шухевич В. Гуцульщина : в 5 ч. Львів : 3 «Загальної Друкарні», 1908. Ч. 5. 300 с.
- Gr.** – Gregorowicz J. Słownik wyrazów huculskich. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego*. № 5. Kraków, 1880. S. 26–35.
- Jan.** – Janów J. Słowniczek huculski sprzed stulecia. *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie*. № 16. Lwów, 1936. S. 257–266.
- SH** – Janów J. Słownik huculski. Kraków : Wyd-wo DWN, 2001. 290 s.
- LAHD** – Rieger J. A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language. Warszaw : Semper, 1996. 390 s.
- Schn.** – Schnajder J. Z kraju Huculów. Słowniczek. *Lud*. Lwów, 1901. T. 7 (4). S. 65–73, 169–176, 259–272.
- Vah.** – Vahylevič J. Huculové, obyvatelé východního pohoří Karpatského. *Časopis Českého Museum*. 1838. № 4. S. 475–498; 1839. № 1. S. 45–68.
- Witw.** – Witwicki S. *Rys historyczny o Huculach*. Lwów : Wydawca. M. F. Poremba, 1863. URL: <https://polona.pl/preview/d5327eab-d641-4e80-808b-79e4788a0c0b> (дата звернення: 23.11.2025).

REFERENCES

- Bondar, O. I. (2012). Ukrainiske dialektne slovnykarstvo pochatku XXI st. [Ukrainian dialect lexicography at the beginning of the 21st century]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Filolohiia*, 17 (4), 5–17 [in Ukrainian].
- Honda, L. R., Martynova, H. I. (2021). Elektronnyi slovnyk dialektnoi leksyky [Electronic dictionary of dialect vocabulary]. *Aktualni problemy pryrodnykh i humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh uchenykh "Rodzynka–2021"* (ss. 623–625). Cherkasy: ChNU im. Bohdana Khmelnytskoho. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/5437/1/2021_rodzynka%D0%B0-623-625.pdf [in Ukrainian].
- Hrytsenko, P. Yu. (2000). Hutsulskyi hovir [Hutsul Dialects]. *Rusanivskiy, V. M., Taranenko, O. O. (spivhol.). Ukrainska mova. Entsyklopediia* (ss. 116–117). Kyiv: "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
- Zakrevska, Ya. (1991). Hutsulski hovirky ta yikh mistse na dialektolohichnii karti ukrainskoi movy [Hutsul dialects and their place on the dialectological map of the Ukrainian language]. *Zakrevska, Ya. (vidp. red.). Hutsulshchyna: Linhvistychni etyudy* (ss. 6–15). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kobylianskyi, B. V. (1928). Hutsulskyi hovir i yoho vidnoshennia do hovoru Pokuttia [The Hutsul dialect and its relationship to the Pokuttia dialect]. *Ukrainskyi dialektolohichnyi zbirnyk* (ss. 1–92). Kyiv: Z druk. Ukr. akad. nauk [in Ukrainian].
- Kobylianskyi, B. V. (1960). Dialekt i literaturna mova (Skhidnokarpatskyi i pokutskyi dialekty, yikh pokhodzhennia i vidnoshennia do ukrainskoi literaturnoi movy) [Dialect and literary language (Eastern Carpathian and Pokutsky dialects, their origin and relation to the Ukrainian literary language)]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Redko, Ye. (2024). Istorychni slovnyk u tsyfrovu dobu: vykylyky ta perspektyvy [Historical dictionaries in the digital age: challenges and prospects]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 39, 218–227. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/ukraina/69-039-ukrayina-kulturna-spadshchyna-natsionalna-svidomist-derzhavnist/?id=968> [in Ukrainian].
- Riabets, L. V. (2019). Ukrainskyi dialektnyi slovnyk sohodni: osoblyvosti pobudovy i problemy ukladannia [The Ukrainian dialect dictionary today: features of its structure and problems of compilation]. *Ukrainska mova*, 1, 71–86. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_19/8.pdf [in Ukrainian].
- Sabadosh, I. (2003). Ukrainska dialektna leksykohrafiia pislivoiennoho periodu [Ukrainian dialect lexicography in the post-war period]. *Czyżewski, F., Hrycenko, P. (red.). Język ukraiński: współczesność – historia* (ss. 93–106). Lublin: Wyd-wo UMCS [in Ukrainian].
- Sus, I. (2023). Hutsulski leksykony (1880–1881 rr.) Yana Gregorovycha [Hutsul Lexicons (1880–1881) by Jan Gregorowicz]. *Ukrainska polonistyka*, 21, 46–54. URL: <http://polonistyka.zu.edu.ua/article/view/278082> [in Ukrainian].
- Sus, I. (2017). Leksykohrafichni pamiatky ukrainskoi movy u fondakh viddilu rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi nauko-voi biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka [Lexicographical monuments of the Ukrainian language in the manuscript collections of the V. Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy im. V. Stefanyka*, 25, 486–501. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2017/JRN/PDF/25.pdf> [in Ukrainian].
- Tkachuk, M. M. (2019). Nova pratsia z ukrainskoi dialektolohii: u poshukakh leksykohrafichnoi formy: retsenziia na: Holianych M. Movnyi portret sela Tiudiv. Slovnyk u dvokh tomakh. T. 1: A–M (Ivano-Frankivsk, 2018) [New Work on Ukrainian dialectology: in the search for dictionary form. Review of: Holianych, M. (2018). Language portrait of Tiudiv village. Dictionary in two volumes. Vol. 1: A–M (Ivano-Frankivsk: Lileya-NV)]. *Ukrainska mova*, 3, 149–154. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001069507> [in Ukrainian].

13. Khobzei, N. (2002). Hutsulska mifolohiia: Etnolinhvistychnyi slovnyk [Hutsul mythology: Ethnolinguistic dictionary]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
14. Khobzei, N. (2006). Suchasne ukrainske dialektne slovnytstvo [Contemporary Ukrainian dialect vocabulary]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 15, 819–826 [in Ukrainian].
15. Khobzei, N. (2013). Slova z hutsulskykh svitiv [Words from the Hutsul worlds]. *Khobzei, N., Yastremska, T., Simovych, O., Dydyk-Meush, H. Hutsulski svity: Leksykon* (ss. 7–14). Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
16. Cherniak, V. S. (1982). Z istorii dialektnoi leksykohrafi [From the history of dialect lexicography]. *Struktura ukrain-skykh hovoriv* (ss. 183–191). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
17. Shyrokov, V. A. (2005). Elementy leksykohrafi [Elements of lexicography]. Kyiv [in Ukrainian].
18. Yastremska, T. (2008). Tradytsiine hutsulskie pastukhuvannia [Traditional Hutsul shepherding]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
19. Yastremska, T. (2011). Dialektnyi prostir Halychyny: hovirky ukrainskoi movy [The dialectal space of Galicia: dialects of the Ukrainian language]. *Isaievych, Ya., Mozer, M., Khobzei, N. (red.). Ukrainska mova v Halychyni: istorychnyi vymir* (ss. 55–106). Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
20. Yastremska, T. (2019). Hutsulskyi hovir [Hutsul dialects]. *Kupchynskyi, O. (red.). Entsyklopediia NTSh*, 4, 61–67 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

- Березови** – Negrych, M. (2008). Skarby hutsulskoho hovoru: Berezový [Treasures of the Hutsul dialect: Berezovy]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
- Бродина** – Horbach, O. (1997). Pivdenno-bukovynska hutsulska hovirka s. Brodyna, pov. Radivtsi, Rumuniia [South Bukovinian Hutsul dialect, village of Brodyna, Radivtsi district, Romania]. *Horbach, O. Zibrannia statei, 8: Istoriia movy. Diialek-tolohiia. Leksykologhiia* (ss. 136–275). Miunkhen: Ukrainnyi Vilnyi Universytet [in Ukrainian].
- ГГ** – Zakrevska, Ya. V. (vidp. red.). (1997). Hutsulski hovirky: Korotkyi slovnyk [Hutsul dialects: A short dictionary]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
- ГН** – Hnatiuk, V. (1910). Slovars [A short dictionary]. *Etnohrafichnyi zbirnyk*. Lviv, 26, 331–342 [in Ukrainian].
- Гол.** – Holovatskyi, Ya. F. (1982). Materyaly dlia slovaria malorusskoho narechiia (1857–1859) [Materials for a dictionary of the Malorussian dialect]. *Naukovyi zbirnyk Muzeiu ukrainskoi kultury u Svydnyku*. Priashiv, 10, 311–612 [in Ukrainian].
- Гр.** – Hrytsak, M. A. (2017). Materialy do Slovnika ukrainskykh hovirok Zakarpatskoi oblasti [Materials for the Dictionary of Ukrainian Dialects of the Zakarpattia Region]. Kyiv: KMM, 1 (A–B) [in Ukrainian].
- ГС** – Khobzei, N., Yastremska, T., Simovych, O., Dydyk-Meush, H. (2013). Hutsulski svity: Leksykon [Hutsul Worlds: Lexicon]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
- Грещ.** – Greshchuk, V. (red.). (2019–2020). Hutsulska dialektna leksyka ta frazemika v ukrainskii khudozhnii movi: Slovnyk [Hutsul dialect vocabulary and phraseology in Ukrainian literary language: Dictionary], 1–2. Ivano-Frankivsk: Misto NV. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/21803> [in Ukrainian].
- Жер.** – Zheguts, I., Pipash, Yu. (2001). Slovnyk hutsulskoho hovoru v Zakarpatti [Dictionary of the Hutsul dialect in Transcarpathia]. Miunkhen: Quickdruck [in Ukrainian].
- Кобр.** – Kobrynskyi, M. (1863). Materialy do slovaria, zôbrany v Kosmachi okruhu Kolomyiskoho [Materials for the dictionary, collected in Kosmach, Kolomyia district]. *Vechernytsi*, Lviv, 2, 31–32 [in Ukrainian].
- Корж.** – Korzhynskyi, V. (1894–1896). Malyi slovars uzhyvanykh sliv hutsulskykh zibranykh v Zhabiu Slupiitsi [A small dictionary of Hutsul words collected in Zhabie Slupii]. Rukopys. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka*, f. 1 (NTSh), spr. 530 [in Ukrainian].
- Мос.** – Mosora, M. (1885–1896). Slovar hutsulskyi zibranyi Mykhailom Mosoroiu [Hutsul dictionary compiled by Mykhailo Mosora]. Rukopys. *Arkhiv I. Franka u Kyievi*, № 3/100 [in Ukrainian].
- Ог.** – Ohonovskyi, Y. (1879) Slova z Hutsulshchyny [Words from Hutsulshchyna]. *Pravda*. Lviv, 1, 52–56 [in Ukrainian].
- Піпаш** – Pipash, Yu., Halas, B. (2005). Materialy do slovnika hutsulskykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho r-nu Zakarpatskoi oblasti) [Materials for a dictionary of Hutsul dialects (Kosivska Polyana and Rosishka, Rakhiv District, Zakarpattia Region)]. Uzhhorod: [b. v.] [in Ukrainian].
- Річка** – Astafieva, M. M., Voronich, H. V. (2014). Slovnyk hutsulskykh hovirok Richky ta Yavorova [Dictionary of Hutsul dialects of Richka and Yavoriv], 1. Ivano-Frankivsk: Misto NV [in Ukrainian].
- Росішка** – Hrytsak, M. Skarby hutsulskoho hovoru: Rosishka (vivcharstvo v tekstakh) [Treasures of the Hutsul dialect: Rosishka (sheep farming in texts)]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANU [in Ukrainian].
- СБГ** – Huivaniuk, N. V. (red.). (2005). Slovnyk bukovynskykh hovirok [Dictionary of Bukovinian dialects]. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
- Св.** – Svetsytskii, Y. S. (1899). Slova uzhyvani v Kosovskom y Kolomyiskom povitakh: Sobrano v Kosmachi y Liuchi v 1897 [Words used in the Kosiv and Kolomyia districts: Collected in Kosmach and Liucha in 1897]. *Vremennyk Stavropyhiiskoho in-ta*. Lviv, 138–140 [in Ukrainian].
- Тюдів** – Holianych, M. I. (2018–2022). Movnyi portret sela Tiudiv. Slovnyk [Language portrait of Tiudiv village. Dictionary in two volumes]: v 2 t. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. URL: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Movnyj-portret-sela-Tyudiv_Tom-1_Golyanych-M.I..pdf; <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/17696> [in Ukrainian].
- Шух.** – Shukhevych, V. (1908). Hutsulshchyna [Hutsul region]: v 5 ch., 5. Lviv: Zahalna drukarnia.
- Gr.** – Gregorowicz, J. (1880). Słownik wyrazów huculskich [Dictionary of Hutsul words]. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzań-skiego*. Kraków, 5, 26–35 [in Polish].

- Jan.** – Janów, J. (1936). Słowniczek huculski sprzed stulecia [Hutsul dictionary from a century ago]. *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie*. Lwów, 16, 257–266 [in Polish].
- SH** – Janów, J. (2001). Słownik huculski [Hutsul dictionary]. Kraków: Wyd-wo DWN [in Polish].
- LAHD** – Rieger, J. (1996). A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language. Warszawa: Semper [in English].
- Schn.** – Schnajder, J. (1901). Z kraju Hucułów. Słowniczek [From the land of the Hutsuls. Dictionary]. *Lud.* Lwów, 7 (4), 65–73; 169–176; 259–272 [in Polish].
- Vah.** – Vahylevič, J. (1838–1839). Huculové, obyvatelé východního pohoří Karpatského [Huculs, inhabitants of the eastern Carpathian Mountains]. *Časopis Českého Museum*, 4 (1839), 475–498; 1 (1839), 45–68 [in Czech].
- Witw.** – Witwicki, S. (1863). Rys historyczny o Hucułach [A brief history of the Hutsuls]. Lwów: Wydawca. M. F. Poremba. URL: <https://polona.pl/preview/d5327eab-d641-4e80-808b-79e4788a0c0b> [in Polish].

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2'373.46

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.24.2025.7>

ОБСЯГ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНТАКТУВАННЯ МОВ У СВІТЛІ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Кушлик О. П.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Дутка О. Я.

*Відокремлений структурний підрозділ «Свалявський технічний фаховий коледж
Національного університету харчових технологій»*

У пропонованій статті проаналізовано різні терміни на позначення контактування мов як лінгвального процесу. Передусім окреслено чинники активізації контактування мов на сучасному етапі. Наголошено, що одним з основних чинників, який детермінує й інші, є глобалізація як процес всесвітньої політичної, економічної й культурної інтеграції та уніфікації. Зазначено, що глобалізація культури є одним з важливих векторів, який засвідчує інтеграцію окремих національних культур в єдину світову культуру на основі розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків та засобів комунікації. Звідси важливими етапами, зумовленими культурною глобалізацією, є посилення взаємодії культур. Вирізняють й схарактеризовано чотири способи такої взаємодії: акультурацію, культурну експансію, культурну дифузію, синтез культур. Зауважено, що в контексті синтезу культур взаємодія культури й мови виходить на якісно новий рівень, оскільки мова постає формою існування національної культури, засобом акумуляції культурного досвіду й знання.

Простежено зміщення ракурсу дослідження питань, пов'язаних з фактом взаємодії мов: якщо впродовж ХХ ст. лінгвістів здебільшого цікавили традиційні питання, зокрема визначення чинників взаємодії мов, з'ясування умов їхнього контактування, систематизування проявів мовної взаємодії з оперттям на різні критерії тощо, то від початку ХХІ ст. розгляд питання мовних контактів набуває міждисциплінарного характеру – проблему мовних контактів з метою глибшого розуміння процесів мовної взаємодії вивчають у межах соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокогнітології, лінгвокультурології. Це зміщення акцентів зумовлює перегляд термінів на позначення тих чи тих понять, пов'язаних з фактом взаємодії мов у сьогоденному ракурсі.

Окреслено обсяг наявних у лінгвістиці термінів на позначення контактування мов, схарактеризовано особливості й засади доцільності послуговування тим чи тим терміном, з'ясовано чинники, які впливають на різні підходи мовознавців до номінування відповідних понять, явищ, процесів.

Дійдено висновку, що найбільш логічно послуговуватися термінами, які відображають сучасні тенденції термінотворення в тій чи тій галузі, з одного боку, і сприяють адекватному аналізу з урахуванням концепції дослідження – з іншого.

Ключові слова: взаємодія мов, мовні контакти, мовне контактування, міжмовні зв'язки, інтерференція, вплив мов, синтез культур, мовна система, термін, термінотворення.

Kushlyk O. P., Dutka O. Ya. Scope of terms for describing language contact within the anthropocentric paradigm.

This article focuses on analyzing various terms used to describe language contact as a linguistic process. First, the authors highlight the factors that contribute to the increasing intensity of language contact today, with globalization being one of the key factors driving the others. Globalization is described as a process of worldwide political, economic, and cultural integration and unification. The authors also point out that cultural globalization is an important indicator of how individual national cultures are merging into a single world culture, facilitated by advances in transportation, economic ties, and communication methods. As a result, cultural globalization leads to important stages of increased cultural interaction. Four forms of this interaction are identified and described: acculturation, cultural expansion, cultural diffusion, and cultural synthesis. The text notes that, within cultural synthesis, interaction between culture and language reaches a new, more complex level, since language becomes a key expression of national culture and a tool for accumulating cultural knowledge and experience.

The authors trace a shift in the focus of research on issues related to the interaction of languages: while throughout the 20th century, linguists were mainly interested in traditional issues, such as identifying the factors of language interaction, clarifying the conditions of their contact, systematizing the manifestations of language interaction based on various criteria, etc., since the beginning of the 21st century, the consideration of language contact has taken on an interdisciplinary character – the problem of language contact is considered within the framework of sociolinguistics, psycholinguistics, linguocognitology, and linguoculturology with the aim of gaining a deeper understanding of the processes of language interaction. This shift in emphasis has led to a review of the terms used to denote certain concepts related to the fact of language interaction in the current perspective.

The authors also outline the range of terms available in linguistics to denote language interaction, characterize the features and principles of when a particular term is appropriate to use, and identify the factors that influence different linguists' approaches to naming relevant concepts, phenomena, and processes.

It is concluded that it is most logical to use terms that reflect current trends in terminology development in a given field, on the one hand, and that also facilitate adequate analysis in line with the research concept, on the other.

Key words: language interaction, language contacts, language contact, interlingual connections, interference, language influence, cultural synthesis, language system, term, term formation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її дослідження. Масштаби глобалізації як процесу «всесвітньої політичної, економічної й культурної інтеграції та уніфікації» [26, 52] свідчать про новий етап розвитку людської цивілізації. Проблеми докладного вивчення самого перебігу цього складного процесу, його багатовекторних проявів (дослідники одностайні щодо вирізнення трьох векторів розвитку глобалізації – у сфері економічній, політичній і культурній [10, 30]), а також його наслідків сьогодні хвилюють не тільки політиків, економістів, а й культурологів. І це закономірно, оскільки глобалізація в культурній сфері, результатом чого є інтеграція «окремих національних культур в єдину світову культуру на основі розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків та засобів комунікації» [10, 32], передбачає зближення ділової та «споживчої культури між різними країнами світу, ріст міжнародного спілкування» [26, 52], інакше кажучи, посилення взаємодії культур.

Дослідники вирізняють чотири основні способи взаємодії культур. Перший з них – *аккультурація* (перебирання на себе властивостей однієї культурної системи іншою) – оприявнює себе через асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію й інтеграцію. Другий спосіб – *культурна експансія* – полягає в розширенні (часто насильно) домінувальних меж тієї чи тієї культури порівняно з її початковими позиціями. Зasadним третього способу – *культурної дифузії* – є взаємне проникнення культур, тобто запозичування одним суспільством певних ознак, рис культури іншого, зумовлені взаємним історичним розвитком обох культур. Четвертий спосіб – *синтез культур* – передбачає об'єднання культурно різних елементів: орієнтирів, цінностей, норм, типів поведінки тощо [25, 4]. Науковці зауважують, що про *синтез культур* йдеться тоді, коли «соціокультурна система приймає і освоює досягнення інших суспільств в сферах, які виявляються недостатньо розвиненими в ній самій, але при цьому зберігає власну, притаманну їй вихідну основу, яка дозволяє говорити про її визначеність та самобутність, про здатність підтримання цілісності та стійкості» [25, 4].

У контексті *синтезу культур* – способу, який науковці вважають найбільш конструктивним з вирізнених чотирьох, – на якісно новий рівень виходить взаємодія культури й мови. Мова постає формою існування національної культури, засобом акумуляції культурного досвіду й знання. Якщо в межах однієї етноспільноти мова відтворює сукупність духовних і моральних цінностей культури одного народу, його історичного досвіду, цінних установок, етнічних констант його характеру, то в межах синтезу культур, в умовах інтенсивної міжкультурної і міжмовної комунікації взаємодія мов є одним із наймогутніших стимулів різних мовних змін [40, 162], чи одним з «найважливіших чинників мовного

розвитку, бо в цьому процесі найактивнішу участь беруть народи – носії мов» [31, 274].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані зі взаємодією мов, упродовж тривалого періоду були й залишаються у фокусі уваги лінгвістів – як закордонних (J. Baudouin de Courtenay [37], F. de Saussure [43], A. Martinet [40], H. Schuchardt [44], M. Clyne [38], E. Haugen [39], H. Paul [41], S. Rot [42], S. G. Thomason & T. Kaufman [45], D. Winford [46], У. Вайнрайх [4] та ін.), так і вітчизняних (Л. Булаховський [3], Ю. Жлуктенко [13; 14; 15; 16], С. Семчинський [30; 31], Й. Дзендзелівський [11], М. Кочерган [21], П. Лизанець [24], Я. Радевич-Винницький [29], К. Тищенко [35], О. Гвоздяк [8], С. Дьолог [12], Л. Беспала [1], О. Гаркавець [7], В. Титаренко [34] та ін.). Обсяг і сутність цих проблем детерміновані часовими рамками: якщо впродовж XX ст. лінгвісти здебільшого порушували традиційні питання на кшталт визначення чинників взаємодії мов, з'ясування умов їхнього контактування, систематизування проявів мовної взаємодії з оперттям на різні критерії, окреслення місця в системі описуваних понять таких явищ, як інтерференція, запозичення тощо, то від початку XXI ст. у межах антропоцентричної наукової парадигми дослідження особливостей мовних контактів набуває міждисциплінарного характеру – з метою глибшого розуміння мовної взаємодії та аналізу складних процесів розвитку мови проблеми мовних контактів розглядають у межах соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокогнітології, лінгвокультурології.

Різноманітність площин, у межах яких вивчають питання взаємодії мов, і водночас міждисциплінарність підходів, що має сьогодні вкрай вагоме значення, спонукають логічно переосмислити особливості називання тих чи тих понять, пов'язаних з контактуванням мов, на предмет їхньої довершеності щодо позначуваного на сучасному етапі розвитку мови. Усе це зумовлює **актуальність** пропонованої студії.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – окреслити обсяг термінів на позначення контактування мов у світлі сучасної антропоцентричної наукової парадигми з випрацюванням рекомендацій щодо доцільності послугоування тим чи тим терміном у різних сферах використання його. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) установити континуум використуваних термінів на позначення контактування мов в лінгвоукраїністиці загалом; 2) схарактеризувати різні позиції дослідників щодо обстоювання того чи того терміна зі з'ясуванням чинників, які зумовлюють неодностайність; 3) простежити відповідність номінування певного явища, процесу, стану сучасним словотвірним нормам на предмет увіраження позначуваного поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, з розширенням наукових парадигм, крізь

призму яких вивчають усі лінгвальні явища, процеси, стани, з безперечним домінуванням принципу антропоцентризму, що полягає в підході до цих лінгвальних явищ, процесів, станів з урахуванням ролі людини і її свідомості у висвітленні їх, термін трактують як явище, у якому «реалізуються механізми пізнання певної галузі знання чи діяльності та в якому представлені структури фахового знання» [5, 143–144]. Тому так важливо послуговуватися в тому чи тому науковому дослідженні номенами, які максимально відповідають сучасним вимогам називання досліджуваних понять.

На позначення факту контактування мов у лінгвістиці відомі різні терміни, зокрема: *мовний контакт* (чи *мовні контакти*), *контактування мов*, *інтерлінгвальні контакти*, *мовні паралелі*, *мовна взаємодія*, *взаємодія мов*, *змішування мов*, *взаємний вплив мов*, *взаємовплив мов*, *іншомовний вплив*, *взаємоконтактування мов*, *взаємопроникнення*, *мовне взаємовідношення*, *схрещення (схрещування) мов*, *метисація мов*, *гібридизація мов*, *інтерференція*, *запозичення*. Такий різнобій пропонованих термінів пояснюють тим, що, по-перше, дослідники, називаючи те саме поняття, намагаються надати йому оригінальності порівняно з відомими вже термінами; по-друге, опираються на різні підходи до аналізу цього процесу, а звідси по-різному співвідносять такі релевантні щодо цього поняття, як причина, наслідок і результат; по-третє, досліджують його в різних аспектах (соціолінгвістичному, психолінгвістичному, лінгвістичному тощо), що потребує спеціально випрацьованої для цього термінології й методології.

Докладний аналіз матеріалів студій, присвячених з'ясуванню цього питання, засвідчує, що найчастіше вживаними є терміни *мовний контакт* (чи *мовні контакти*) і *взаємодія мов*. Запропоноване в монографії «Languages in Contact» (1953) У. Вайнрайхом визначення *мовного контакту* «дві або декілька мов перебувають у контакті, якщо ними поперемінно користується одна й та сама особа»¹ [4, 22] у подальшому по-різному модифікували й інтерпретували європейські дослідники, серед них й українські, актуалізуючи той чи той аспект вивчення мовних контактів. Наприклад, Д. Будняк термін *мовні контакти* дефінує як «різноманітні історичні типи мовної взаємодії соціумів (мовних груп), які приводять до зміни мовної ситуації в певному етнографічному регіоні» [2, 13], П. Лизанець – як суспільний процес, який характеризує міжмовні відносини, що базуються на єдності індивідуальних мовних фактів та фактів екстралінгвального характеру [24, 6], Л. Лазаренко – як «міжмовний зв'язок, який реалізується в процесі поперемінного використання двох або декількох мов однією і тією ж особою, що зумовлюється необхідністю мовного спілкування через певні географічні, історичні, політичні, соціокультурні тощо умови та чинники» [23, 7].

С. Семчинський віддає перевагу термінові *взаємодія мов* і визначає його як включення до висловлювання другою мовою елементів чи відношення

першої мови або, навпаки, до висловлювання першою мовою – елементів чи відношення другої мови, а також входження елементів і відношень першої мови до системи другої мови і навпаки [31, 273], або в іншій праці – як особливий процес, що є наслідком співіснування у свідомості окремих мовців двох мовних систем, які можуть взаємно перехрещуватися й переплітатися [30, 20].

Деякі лінгвісти, зокрема Ю. Жлуктенко, розмежовують названі два терміни, вважаючи, що *взаємодія мов* – це комплекс явищ, що постають унаслідок установаження міжмовних зв'язків, тоді як *мовні контакти* – певний тип міжмовного зв'язку, обґрунтовуючи це тим, що вони посідають місце поряд з *дистантними* (від лат. *distantia* – ‘відстань’) міжмовними зв'язками (коли немає безпосереднього контакту носіїв обох мов і двомовності) та *інтермедіарними* (від лат. *intermedius* – ‘проміжний’, ‘середній’) міжмовними зв'язками (контакт між двома мовами встановлюють на основі того, що кожна з них перебуває в контакті з третьою мовою, яка виконує роль посередника) [15, 12–15]. Зі свого боку, С. Семчинський зазначає, що і дистантні, і інтермедіарні види мовного зв'язку є різновидами мовних контактів [31, 274], тобто перебувають по суті у родо-видових відношеннях між собою. Таке бачення відомих соціолінгвістів узагальнює Л. Беспала, зауважуючи, що Ю. Жлуктенко розглядає «мовний контакт» у більш вузькому розумінні – як окремий вид міжмовного зв'язку, що встановлюється при етнічному контактуванні носіїв та наявності двомовності <...> і який не «охоплює взаємозв'язки, що встановлюються між мовами при відсутності безпосереднього контактування їхніх носіїв» [1, 13]. Далі дослідниця висновує, що С. Семчинський і, услід за ним Г. Іжакевич, М. Лабунець та ін., вважають терміни *мовні контакти* і *взаємодія мов* синонімами, тоді як Ю. Жлуктенко і, услід за ним В. Сімонок, Л. Лазаренко, О. Черемська та ін., співвідносять *мовний контакт* з причиною, а *взаємодію мов* – з наслідком [див.: 1, 14].

Констатована синонімічність логіко-смыслових відношень не означає тотожності, бо, хоч С. Семчинський і вважав терміни *мовні контакти* і *взаємодія мов* «цілком прийнятними», проте відразу акцентував: «...не можна не помітити, що ці два терміни начебто доповнюють один одного. Коли ми говоримо «взаємодія мов», то маємо на увазі лінгвістичний процес, у якому беруть участь дві різні мовні структури; коли ж говоримо «мовні контакти», маємо на увазі насамперед **стан** взаємодіючих мов (виділення наше – О. К., О. Д.) (характерно, що автори, які спираються на цей термін, для позначення **процесу** (виділення наше – О. К., О. Д.) змушені вживати «контактування мов»» [30, 18].

На противагу вже викладеним позиціям щодо тлумачення терміна *взаємодія мов*, А. Загнітко об'єднує цим терміном два протилежні поняття – на позначення, з одного боку, поділу мов (діалектів), їхньої диференціації (дивергенції, розподібнення), у результаті чого виникають родинні мови й діалекти, а з іншого, – об'єднання мов та діалектів, їхньої інтеграції (конвергенції, уподібнення),

¹ Переклад цитат іноземною мовою тут і далі належить авторам.

прикладом чого можуть слугувати контакти мов, які зумовлюють запозичення лексики та утворення міжмовних лексичних (зазвичай термінологічних) зон [17, 108].

Щодо послуговування іншими наведеними термінами, то В. Титаренко пропонує для називання процесів, явищ, які актуальні в результаті мовного контакту і наслідком яких є утворення мовної системи, що суттєво відрізняється від основ контактувальних мов, використовувати терміни *схрещення, гібридація, змішування мов*, для номінування одночасних змін унаслідок контакту в лінгвосистемах обох мов – терміни *взаємодія, взаємний вплив мов, взаємопроникнення*, для окреслення співвідносних, ситуативних явищ – термін *взаємовідношення* і на позначення проявів інтерференції – терміни *конвергенція, дивергенція, інтеграція* [34, 207].

Ще одним терміном, який має стосунок до контактування мов, є *інтерференція*. Складність багатоаспектного лінгвального явища, названого *інтерференцією*, полягає в наявності принципово різних позицій щодо окреслення сутності й з'ясування особливостей його вияву. За однією з версій (її висловив учасник Празького лінгвістичного гуртка Б. Гавранек), першість щодо вживання цього терміна належить власне представникам цього гуртка [Цит. за: 14, 56]; за іншою версією, термін ще набагато раніше використовував у своїх лекційних курсах відомий французький мовознавець А. Мейє [Цит. за: 14, 56]. Проте вперше дефінував позначуване терміном *інтерференція* поняття відомий американський мовознавець У. Вайнрайх. Науковець розумів *інтерференцію* як відхилення від норм кожної з мов, які відбуваються в мовленні двомовних осіб у результаті того, що вони володіють більш ніж однією мовою, тобто внаслідок контакту мов [4, 22]. На такому розумінні інтерференції ґрунтовані визначення багатьох лінгвістів, пор.: це – «контактно зумовлені відхилення від мовної норми» [22, 341], «відхилення від норм будь-якої мови, що виникають у мовленні людей внаслідок того, що вони знають більше однієї мови» [12, 375]; «відхилення від того стану мови, «яке безпосередньо передувало встановленню двомовності», тобто відхилення як від нормативних, так і ненормативних явищ» [38, 770]; «порушення білінгвами (людиною, яка володіє двома мовами) норм і правил співвідношення двох контактувальних (прикметник *контактувальних* вжито замість *контактуючих* в оригіналі цитати – О. К., О. Д.) мов» [Цит. за: 6, 82].

Проте *інтерференцією* називають і зміни в структурі мови, а також і в семантиці, властивостях і складі її одиниць, які постають у результаті взаємодії з мовою, яка перебуває з нею в контактному міжмовному зв'язку [15, 61], або зміни, спостережені в мові носіїв двомовності (багатомовності), як результат взаємодії різних мовних систем [19, 280], або процес виникнення змін у мові внаслідок її взаємодії з іншою, оприявнених тим чи тим ініціативами [18, 6], і «всебічний вплив мов і діалектів на основі мовних контактів і білінгвізму, які виражаються у перейманні лексичних одиниць граматичних і фонетичних єдностей і правил з однієї мови

в іншу [8, 100], і взаємодію «систем і елементів систем двох мов внаслідок мовних контактів» [30, 76].

У словниковій статті «Інтерференція» енциклопедії «Українська мова» спершу зазначено, що це – «взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає при мовних контактах, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови», а потім констатовано, що це явище «є відхиленням від норми й системи другої мови під впливом рідної» [36, 225].

Л. Лазаренко, дефінуючи *інтерференцію* як заміну в мовленні білінгва елементів однієї мови елементами іншої, співвідносить її з мовленнєвим рівнем, бо, на думку дослідниці, у мові йдеться вже про усталення деяких наслідків інтерференції, а не про саму інтерференцію. Заміну ж мовних елементів розглядає як відхилення від літературної норми (або діалектної, якщо *інтерференція* відбувається на рівні діалекту), кваліфікуючи її як інтерференційну помилку, яку називає *інтерферемою* [23, 12–13]. До того ж вважає *інтерференцію* одним з типів мовної взаємодії – на рівні із *запозиченням, калькуванням та мовною асиміляцією* [23, 12].

Загалом питання визначення місця *інтерференції*, яку порушують лінгвісти з огляду на вивчення проблеми контактування мов і відповідно дефінування цього поняття, неодноразово було у фокусі уваги лінгвістів. Проте й досі досягти однастайності не вдалося. Інтерференцію трактують то як позитивне, то як нейтральне, то як негативне явище; хтось підходить до визначення поняття у широкому розумінні, хтось – у вузькому; хтось розглядає власне в лінгвістичному аспекті, хтось у соціолінгвістичному чи психолінгвістичному тощо. З урахуванням такої кількості думок з'являються й дослідження, автори яких намагаються узагальнити ці всі різноманітні, дати їм певну оцінку. Зокрема, авторка наукової статті «Проблема лінгвістичної інтерференції в міжкультурній комунікації» О. Стрижак зробила спробу систематизувати відомі визначення *інтерференції* за ключовими поняттями. Серед таких ключових понять – *заміщення* (У. Маккей), *відхилення від норми* (Е. Хауген, У. Вайнрайх), *взаємопроникнення* (А. Мартіне), *запозичення* (Ч. Хокетт), *зміна* (чи *зміни*) (А. Дибольд, Л. Баранникова, Е. Ахунзянов, Ю. Жлуктенко), *взаємодія* (С. Сорокіна, Ю. Дешерієв, І. Протченко, С. Верещагін та ін.), *накладання* (В. Климов, Р. Міньяр-Белоручев), *спотворення* (Л. Щерба), *порушення правил* (В. Розенцвейг, А. Карлінський), *змішування* (Н. Мечковська), *перенесення* (Р. Скиба, Л. Шимановська, О. Крапивкіна) тощо [33, 56].

Таке систематизування, без сумніву, має вагоме значення для розуміння сутності лінгвальної інтерференції, проте за умови однаковості аспекту, у якому автори пропонованих термінів розглядають це явище, однаковості підходів, які є засадничими в тому чи тому випадку, й однаковості мовного рівня (чи мовних рівнів), який слугує основою для аналізу розглядуваного явища.

Мовознавці докладно вивчають усі особливості інтерференції, її прояви, зумовленість іншими лінгвальними явищами тощо як у власне лінгвістичному, так і в соціолінгвістичному,

психолінгвістичному аспектах. Зокрема, Ю. Жлуктенко у власне лінгвістичному вирізняє основні ознаки інтерференції, серед яких: 1) використання «чужого» мовного матеріалу в тій чи тій мові; 2) утворення одиниць на основі власного мовного матеріалу за зразком одиниць контактувальної мови; 3) наділення мовних одиниць однієї мовної системи функційною спроможністю, характерною для їхніх іншомовних еквівалентів; 4) стимулювальний або сповільнювальний вплив одиниць однієї мовної системи на функціонування одиниць чи моделей іншої; 5) нівелювальний вплив з боку більш простих і чітких моделей однієї мовної системи на аналогічні, але більш складні моделі іншої; 6) копіювання моделей однієї системи за допомогою засобів іншої мовної системи [15, 64–65; 14, 34].

Аналіз різних студій з проблеми інтерференції на лінгвістичному рівні дає змогу висновувати щодо розуміння сутності інтерференції в широкому і вузькому значенні: у широкому значенні це – зміни в структурі однієї мови, а також і в семантиці, властивостях і складі її одиниць, які постають у результаті контактування з іншою мовою; у вузькому – відхилення від норм тієї чи тієї мови.

Ще однією причиною використання різних термінів (хай навіть споріднених) на позначення контактування мов є сучасні тенденції терміноутворення. У лінгвоукраїністиці до основних суфіксів, за допомогою яких постають віддієслівні іменники, відносять **-нн-/-енн-/-інн-, -ацій-, -О-, -к-, -іт-, -аж** та ін. Такі віддієслівні іменники, детерміновані функціонуванням їх у певній сфері, є потужною твірною базою для подальших етапів словотворення – термінування. Сьогодні засобом розрізнення віддієслівних іменників-термінів на позначення предметної дії (процесу чи стану) і віддієслівних іменників-термінів на позначення результату цієї предметної дії (процесу чи стану), що важливо для забезпечення повноти й однозначності передаваної терміном інформації, часто

служать відповідні словотворчі засоби, що неодноразово у своїх працях доводили відомі лінгвісти М. Гінзбург [9], І. Корнейко, М. Пилипенко [20; 27], В. Пілецький [28] та ін. Деривати, утворені додаванням суфікса **-нн-** (здебільшого до основи дієслів недоконаного виду), найчастіше виражають предметну дію (процес чи стан), тоді як деривати, що постали додаванням суфіксів **-ацій-, -О-, -к-, -іт-, -аж** і процесуальність яких є слабше вираженою, а також додаванням суфікса **-енн-** (здебільшого до основи дієслів доконаного виду) як варіанта суфікса **-нн-**, – результат опредметненої дії (процесу чи стану). Ці тенденції актуальні й щодо творення термінів, пов'язаних з контактуванням мов, пор.: *запозичування – запозичення, заміщування – заміщення, схрецування – схрещення, адаптування – адаптація, гібридизування – гібридизація, інтерферування – інтерференція, метисування – метисація, транслітерування – транслітерація* тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, більшість дослідників розглядають контактування мов як процес, що охоплює різні лінгвальні зв'язки та відношення, оприявлені на різних мовних рівнях і зумовлені певними історико-географічними, культурними, психологічними та іншими чинниками – незалежно від генеалогічної спорідненості чи типологічної близькості контактувальних мов. З урахуванням цього у світлі сучасної антропоцентричної наукової парадигми важливим є досконалий вибір метамови дослідження, що адекватно відображало б обсяг порушуваних проблем і сприяло б успішній реалізації поставленої мети. Послугування тим чи тим терміном детерміноване низкою чинників, зокрема сповіданням дослідника прийнятної для нього позиції щодо доцільності розмежування відтінків значення певного терміна з метою уникнути двозначності передаваного кванта інформації, готовністю дотримуватися сучасних словотвірних тенденцій щодо продукування номенів на позначення відповідних понять тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспала Л. В. Традиції та новації у вивченні мовних контактів. *Нова філологія*. 2014. № 62. С. 13–18.
2. Будняк Д. В. Полонизми в современном украинском литературном языке : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. докт. филол. наук : 10.02.01. Киев, 1991. 55 с.
3. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. Київ : Радянська школа, 1955. 248 с.
4. Вайнрайх У. Языковые контакты : состояние и проблемы исследования / перев. с англ. и коммент. Ю. А. Жлуктенко; вступ. ст. В. Н. Ярцевой. Киев : Изд-во при Киевском госуд. ун-те издат. объединения «Вища школа», 1979. 264 с.
5. Вискушенко С. А. Фахова мова як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 58. С. 142–144. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/29535>.
6. Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. 2012. № 62. Т. 1. С. 81–85.
7. Гаркавець О. М. Українсько-тюркські мовні контакти. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид. 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 747–748.
8. Гвоздяк О. М. Мовні контакти як суттєвий чинник збагачення словникового складу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2011. Вип. 9. С. 96–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2011_9_17.
9. Гінзбург М. Д. З історії досліджування та подавання видового протиставлення українських *nomina actions* на *-ння, -ття*. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 48–60.
10. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Глобалізація культури : протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 29–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2017_2_5.

11. Дзенделівський Й. О. Українсько-словацькі мовні контакти. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид. 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 747.
12. Дьолог О. С. Українсько-чеські мовні контакти : теоретичні аспекти і практична реалізація. *Modern philology : theory, history, methodology : scientific monograph*. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2024. P. 365–382. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-17>.
13. Жлуктенко Ю. О. Українсько-англійські міжмовні відносини : українська мова у США і Канаді. Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1964. 168 с.
14. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ : Вид-во КУ, 1966. 133 с.
15. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев : Высшая школа, 1974. 176 с.
16. Жлуктенко Ю. О., Бублик В. Н., Лещинська В. М. Німецько-українські мовні паралелі (Порівняльно-типологічна граматики) : навч. посібник / за ред. Ю. О. Жлуктенка. Київ : Вища школа, 1977. 262 с.
17. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.
18. Зимовець Г. В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 1997. 243 с.
19. Кардаш Л. В. Різномасштабні дослідження мовної інтерференції. *Молодий вчений* : зб. наук. праць. 2016. № 2 (29). С. 280–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_2_68.
20. Корнейко І., Пилипенко М. Україномовні терміни із процесуальними значеннями. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2013. № 765. С. 38–42. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/5648>.
21. Кочерган М. П. Зіставна лексична семантика : проблеми і методи дослідження. *Мовознавство*. 1996. № 2–3. С. 3–11.
22. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Вид. 2, випр. і допов. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.
23. Лазаренко Л. О. Лексична інтерференція в усному румунському мовленні України (лінгвістичний та соціолінгвістичний аспекти) : автоорек. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.05, 10.02.15. Киев, 1997. 22 с.
24. Лизанец П. Н. Украинско-венгерские межъязыковые контакты (мадьяризмы в украинском языке) : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. докт. філол. наук : 10.02.01. Львов, 1971. 45 с.
25. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація : зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03. Київ, 2008. 22 с.
26. Новоселецька С. В., Шапран Н. В. Соціолінгвістична трансформація норм міжкультурного спілкування в реаліях глобалізованого світу. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. Vol. 31. Issue 118. P. 51–56. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/fil_v31_118.pdf.
27. Пилипенко М., Корнейко І. Тривалість дії як компонент значення дії терміна. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ, 1998. С. 159–161.
28. Пілецький В. Назви предметних дій у науково-технічній термінології. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2002. № 453. С. 215–221. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/d0235c18-d888-4cd6-89fe-ea9460417960/content>.
29. Радевич-Винницький Я. К. Двомовність в Україні : теорія, історія, мововживання : монографія. Київ ; Дрогобич : Посвіт, 2011. 592 с.
30. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. Київ : Вища школа, 1974. 256 с.
31. Семчинський С. В. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Вища школа, 1988. 328 с.
32. Сімонок В. П. Мовна картина світу. Взаємодія мов. Харків : Основа, 1998. 171 с.
33. Стрижак О. О. Проблема лінгвістичної інтерференції в міжкультурній комунікації. *Мова. Література. Фольклор*. 2020. Вип. 2 (1). С. 51–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2020_1%282%29_9.
34. Титаренко В. М. Теорія мовних контактів крізь призму сучасної термінології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. Вип. 14. С. 207–209. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/1735>.
35. Тищенко К. Мовні контакти : свідки формування українців : монографія. Київ : Аквілон-Плюс, 2006. 416 с.
36. Ткаченко О. Б. Інтерференція. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид. 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 225–226.
37. Baudouin de Courtenay J., & Stankiewicz E. Chapter IX. On the Mixed Character of All Languages. *A Baudouin de Courtenay Anthology : The Beginnings of Structural Linguistics*. Bloomington : Indiana University Press, 1972. P. 216–226. URL: muse.jhu.edu/book/84822.
38. Clyne M. Dynamics of language contact : English and immigrant languages. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 282 p.
39. Haugen E. Language Contact. *Proceedings of the 8-th International Congress of Linguists*. Oslo : Oslo University Press, 1958. P. 770–792.
40. Martinet A. Elements of general linguistics. Chicago : University of Chicago Press, 1960. 223 p.
41. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte. Halle a. S. : Verlag von Max Niemeyer, 1920. 456 S.
42. Rot S. Language contact. Frankfurt am Main ; Bern ; New York ; Paris : Lang, 1991. 322 p.
43. Saussure de F. Course in General Linguistics / ed. by Ch. Bally and A. Sechehaye; translated from the French by W. Baskin. New York : Philosophical Library, 1959. 240 p.
44. Schuchardt-Brevier H. Ein Vademekum der allgemeinen Sprachwissenschaft. Halle a. S. : Verlag von Max Niemeyer, 1922. 375 S.

45. Thomason S. G., & Kaufman T. Language contact, Creolization and Genetic Linguistic. Berkley; Los Angeles, London : University of California Press, 1988. 412 p.
46. Winford D. An introduction to contact linguistics. Malden : Blackwell, 2003. 416 p.

REFERENCES

1. Bepala, L. V. (2014). Tradytzii ta novatsii u vyvchenni movnykh kontaktiv [Traditions and innovations in the investigation of language contacts]. *Nova filolohiia*, 62, 13–18 [in Ukrainian].
2. Budnyak, D. V. (1991). Polonizmy v sovremennom ukrainskom literaturnom yazyke [Polonisms in contemporary Ukrainian literary language]. (Avtoreferat doktora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Russian].
3. Bulakhovskyi, L. A. (1955). Narysy z zahalnoho movoznavstva [Essays on General Linguistics]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
4. Vaynrayh, U. (1979). Yazykovyie kontakty: sostoyanie i problemy issledovaniya [Language contacts: status and research issues] / perev. s angl. i komment. Yu. A. Zhluktenko; vstup. st. V. N. Yartsevov. Kyiv: Vyscha shkola [in Russian].
5. Vyskushenko, S. A. (2015). Fakhova mova yak ob'ekt linhvistychnoho doslidzhennia [Professional language as the central element of linguistic study]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia: Filolohichna*, 58, 142–144. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/29535> [in Ukrainian].
6. Voloshok, I. Yu. (2012). Interferentsiia ta yii typy na riznykh movnykh rivniakh [Interference and its types at different language levels]. *Pedahohichni nauky*, 62 (1), 81–85 [in Ukrainian].
7. Harkavets, O. M. (2004). Ukrainsko-tiurkski movni kontakty [Ukrainian-Turkic language contacts]. *Ukrainska mova: entsyklopediia / redkol. Rusanivskiyi, V. M. (holova), Taranenko, O. O. (spivholova) ta in.* (2nd ed., ss. 747–748). Kyiv: Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
8. Hvozdiak, O. M. (2011). Movni kontakty yak suttievyy chynnyk zbahachennia slovnkovoho skladu [Language contacts as a significant factor in vocabulary enrichment]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, 9, 96–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2011_9_17 [in Ukrainian].
9. Hinzburh, M. D. (2013). Z istorii doslidzhuvannia ta podavannia vydovoho protystavleniia ukrainskykh *nomina actions* na *-nnia, -ttaa* [From the history of studying and presenting the Ukrainian aspectual opposition of *nomina actions* on *-nnia, -ttaa*]. *Ukrainska mova*, 3, 48–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2013_3_6 [in Ukrainian].
10. Danylian, O. H., Dzoban, O. P. (2017). Hlobalizatsiia kultury: protyrichchia ta tendentsii rozvytku [Globalization of culture: contradictions and development trends]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"*, 2 (33), 29–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuap_2017_2_5 [in Ukrainian].
11. Dzendzelivskiyi, Y. O. (2004). Ukrainsko-slovatski movni kontakty. *Ukrainska mova: entsyklopediia / redkol. Rusanivskiyi, V. M. (holova), Taranenko, O. O. (spivholova) ta in.* (2nd ed., s. 747). Kyiv: Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
12. Doloh, O. S. (2024). Ukrainsko-cheski movni kontakty: teoretychni aspekty i praktychna realizatsiia [Ukrainian-Czech language contacts: theoretical aspects and practical implementation]. *Modern philology: theory, history, methodology: scientific monograph* (ss. 365–382). Riga, Latvia: "Baltija Publishing". DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-17>.
13. Zhluktenko, Yu. O. (1964). Ukrainsko-anhliiski mizhmovni vidnosyny: ukrainska mova u SSHA i Kanadi [Ukrainian-English Interlingual Relations: Ukrainian Language in the United States and Canada]. Kyiv: Vyd-vo Kyivskoho un-tu [in Ukrainian].
14. Zhluktenko, Yu. O. (1966). Movni kontakty. Problemy interlinhvistyky [Language contacts. Problems of interlinguistics]. Kyiv: Vyd-vo KU [in Ukrainian].
15. Zhluktenko, Yu. A. (1974). Lingvistichekieskie aspekty dvuyazychiya [Linguistic aspects of bilingualism]. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
16. Zhluktenko, Yu. O., Bublyk, V. N., Leshchynska, V. M. (1977). Nimetsko-ukrainski movni paraleli (Porivnialno-typolohichna hramatyka) [German-Ukrainian linguistic parallels (Comparative-typological grammar)]: navch. posibnyk / za red. Yu. O. Zhluktenka. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
17. Zahnitko, A. P. (2012). Slovnnyk suchasnoi linhvistyky: poniattia i terminy [Vocabulary of modern linguistics: concepts and terms]: u 4 t. Donetsk: DonNU, 1 [in Ukrainian].
18. Zymovets, H. V. (1997). Mizhmovna interferentsiia v umovakh kontaktynoho bilinhvizmu (na materialy movy ukrainskoi diaspori) [Interlingual interference in conditions of contact bilingualism (based on the language of the Ukrainian diaspora)]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
19. Kardash, L. V. (2016). Riznoaspektni doslidzhennia movnoi interferentsii [Researches of different aspects in the language interference]. *Molodyi vchenyi*, 2 (29), 280–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_2_68 [in Ukrainian].
20. Korneiko, I., Pylypenko, M. (2013). Ukrainomovni terminy iz protsesualnymy znachenniamy [Ukrainian terms with procedural meanings]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Problemy ukrainskoi terminolohii*, 765, 38–42. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/5648> [in Ukrainian].
21. Kocherhan, M. P. (1996). Zistavna leksychna semantyka: problemy i metody doslidzhennia [Comparative lexical semantics: problems and research methods]. *Movoznavstvo*, 2–3, 3–11 [in Ukrainian].
22. Kocherhan, M. P. (2006). Zahalne movoznavstvo [General linguistics]: pidruchnyk (2nd ed.). Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiia" [in Ukrainian].
23. Lazarenko, L. O. (1997). Leksychna interferentsiia v usnomu rumunskomu movlenni Ukrainy (linhvistychnyi ta sotsiolinhvistychnyi aspekty) [Lexical interference in oral Romanian speech in Ukraine (linguistic and sociolinguistic aspects)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
24. Lizanets, P. N. (1971). Ukrainsko-uhorski mizhmovni kontakty (madiaryzmy v ukrainskii movi) [Ukrainian-Hungarian interlingual contacts (Magyarisms in the Ukrainian language)]. (Avtoreferat dysertatsii doktora filolohichnykh nauk). Lviv [in Russian].

25. Miazova, I. Yu. (2008). Mizhkulturna komunikatsiia: zmist, sutnist ta osoblyvosti proiavu (sotsialno-filosofskyi analiz) [Intercultural communication: content, essence, and characteristics of manifestation (socio-philosophical analysis)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
26. Novoseletska, S. V., Shapran, N. V. (2017). Sotsiolinhvistychna transformatsiia norm mizhkulturnoho spilkuvannia v realiiakh hlobalizovanoho svitu [Sociolinguistic transfer of the norms of intercultural communication in the realities of the global world]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 31 (118), 51–56. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/fil_v31_118.pdf [in Ukrainian].
27. Pylypenko, M., Korneiko, I. (1998). Tryvalist dii yak komponent znachennia dii termina [Duration as a component of the meaning of the term]. *Ukrainska terminolohiia i suchasnist*. Kyiv, 159–161 [in Ukrainian].
28. Piletskyi, V. (2002). Nazvy opredmetnennykh dii u naukovu-tekhnichnii terminolohii [Names of objectified actions in scientific and technical terminology]. *Visnyk Natsionalnoho un-tu "Lvivska politekhnika". Seriia "Problemy ukrainskoi terminolohii"*, 453, 215–221. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/d0235c18-d888-4cd6-89fe-ea9460417960/content> [in Ukrainian].
29. Radevych-Vynnytskyi, Ya. K. (2011). Dvymovnist v Ukraini: teoriia, istoriia, movovzhyvannia [Bilingualism in Ukraine: theory, history, language use]: monohrafiia. Kyiv; Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
30. Semchynskyi, S. V. (1974). Semantychna interferentsiia mov [Semantic interference between languages]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
31. Semchynskyi, S. V. (1988). Zahalne movoznavstvo [General linguistics]: pidruchnyk. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
32. Simonok, V. P. (1998). Movna kartyna svitu. Vzaiemodiia mov [The linguistic picture of the world. Language interaction]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
33. Stryzhak, O. O. (2020). Problema linhvistychnoi interferentsii v mizhkulturnii komunikatsii [The linguistic interference problem in cross-cultural communication]. *Mova. Literatura. Folklor*, 2 (1), 51–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2020_1%282%29_9 [in Ukrainian].
34. Tytarenko, V. M. (2004). Teoriia movnykh kontaktiv kriz pryzmu suchasnoi terminolohii [The theory of language contacts in modern terminology]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 14, 207–209. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/1735> [in Ukrainian].
35. Tyshchenko, K. (2006). Movni kontakty: sviddy formuvannia ukrainsiv [Language contacts: witnesses to the formation of Ukrainians]: monohrafiia. Kyiv: Akvilon-Plius [in Ukrainian].
36. Tkachenko, O. B. (2004). Interferencia [The interference]. *Ukrainska mova: entsyklopediia / redkol. Rusanivskyi, V. M. (holova), Taranenko, O. O. (spivholova) ta in. (2nd ed., ss. 225–226)*. Kyiv: Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
37. Baudouin de Courtenay, J., & Stankiewicz, E. (1972). Chapter IX. On the Mixed Character of All Languages. *A Baudouin de Courtenay Anthology: The Beginnings of Structural Linguistics* (pp. 216–226). Bloomington: Indiana University Press. URL: muse.jhu.edu/book/84822.
38. Clyne, M. (2003). Dynamics of language contact: English and immigrant languages. Cambridge: Cambridge University Press.
39. Haugen, E. (1958). Language Contact. *Proceedings of the 8-th International Congress of Linguists* (pp. 770–792). Oslo: Oslo University Press.
40. Martinet, A. (1960). Elements of general linguistics. Chicago: University of Chicago Press.
41. Paul, H. (1920). Prinzipien der Sprachgeschichte. Halle a. S.: Verlag von Max Niemeyer [in German].
42. Rot, S. (1991). Language contact. Frankfurt am Main; Berm; New York; Paris: Lang.
43. Saussure, de F. (1959). Course in General Linguistics / ed. by Ch. Bally and A. Sechehaye; transl. from the French by W. Baskin. New York: Philosophical Library.
44. Schuchardt-Brevier, H. (1922). Ein Vademekum der allgemeinen Sprachwissenschaft. Halle a. S.: Verlag von Max Niemeyer [in German].
45. Thomason, S. G., & Kaufman, T. (1988). Language contact. Creolization and Genetic Linguistics. Berkley; Los Angeles, London: University of California Press.
46. Winford, D. (2003). An introduction to contact linguistics. Malden: Blackwell.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

УДК 373.091.3:811.161.2]:316.77

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.24.2025.8>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Надяк Х. Р., Мельник Л. Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті представлено теоретичне осмислення психолого-педагогічних засад діалогічної взаємодії у формуванні комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. Зокрема, окреслено роль діалогу як цілісної моделі педагогічної комунікації, що забезпечує перехід від монологічних форм навчання до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, спрямованої на активне залучення здобувачів освіти до спільного конструювання знань і смислів. Розглянуто діалогізацію навчального процесу як комплексне педагогічне явище, зумовлене взаємодією психологічних, педагогічних і ціннісних чинників. Оприятно вплив мотиваційної готовності до спілкування, емоційної атмосфери довіри й поваги та сформованості комунікативної компетентності на результативність навчального діалогу. Наголошено, що саме узгодженість зазначених чинників створює умови для переходу від формального обміну репліками до змістовної педагогічної взаємодії.

Особливу увагу приділено світоглядно-ціннісному виміру діалогізації освітнього процесу. Проаналізовано ідеї гуманної педагогіки, що слугують концептуальним підґрунтям діалогічної взаємодії, глибоко вкоріненим в українській традиції. Простежено тяглість гуманістичних ідей у педагогічній спадщині В. Сухомлинського та духовно-педагогічних поглядах Блаженнішого Любомира Гузара, у яких діалог постає як форма педагогічного співбуття, заснованого на довірі, емпатії та відповідальності за слово.

З'ясовано, що ефективна реалізація діалогічної взаємодії значною мірою залежить від професійної майстерності вчителя, зокрема словесника, здатного виконувати роль фасилітатора освітнього діалогу, створювати психологічно безпечне комунікативне середовище та підтримувати активну мовленнєву позицію учнів. Доведено, що діалогізація освітнього процесу відповідає сучасним компетентнісним і ціннісним орієнтирам розвитку української освіти та є важливою умовою формування комунікативної культури й особистісного зростання здобувачів освіти, зокрема філологічного спрямування.

Ключові слова: діалогічна взаємодія, діалогізація освітнього процесу, гуманістичні ідеї, ціннісні орієнтири, комунікативна культура, комунікативна компетентність здобувачів освіти філологічного спрямування.

Nadjak H. R., Melnyk L. B. Psychological and pedagogical bases of dialogical interaction as a mechanism for the formation of students' communicative competence in general secondary education institutions.

The article presents a theoretical understanding of the psychological and pedagogical foundations of dialogical interaction in the development of students' communicative competence in general secondary education institutions. It outlines the role of dialogue as a holistic model of pedagogical communication that facilitates the transition from monological forms of teaching to subject-subject interaction, actively involving students in the joint construction of knowledge and meaning. The work examines the dialogization of the educational process as a complex pedagogical phenomenon resulting from the interaction of psychological, pedagogical, and value factors. It traces how motivational readiness for communication, an emotional atmosphere of trust and respect, and the development of communicative competence influence the effectiveness of educational dialogue. It has been established that coordinating these factors creates the conditions for the transition from a formal exchange of replies to meaningful pedagogical interaction.

Particular attention is paid to the worldview and value dimensions of the dialogization of the educational process. The ideas of humane pedagogy, serving as a conceptual basis for dialogical interaction and deeply rooted in Ukrainian tradition, are analyzed. The continuity of humanistic ideas in the pedagogical legacy of V. Sukhomlynsky and in the spiritual and pedagogical views of His Beatitude Lubomyr Husar is traced, in which dialogue appears as a form of pedagogical coexistence grounded in trust, empathy, and responsibility for one's words.

It has been established that the effective implementation of dialogical interaction largely depends on the teacher's professional skills, including the ability to act as a facilitator of educational dialogue, create a psychologically safe communicative environment, and support students' active speech positions. It has been shown that the dialogization of the educational process aligns with the contemporary competence and value orientations of Ukrainian education and is a necessary condition for the development of a communicative culture and students' personal growth, particularly among those studying philology.

Keywords: dialogical interaction, dialogization of the educational process, humanistic ideas, value orientations, communicative culture, students' communicative competence of philological orientation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сьогодні українська освіта функціонує в умовах інтенсивних суспільно-політичних та культурних трансформацій, що зумовлені процесами війни, європейської інтеграції, цифровізації та переосмислення ролі української мови як ключового чинника формування національної ідентичності.

У цьому контексті особливої актуальності набуває пошук ефективних педагогічних підходів, спрямованих на активізацію мовленнєвої діяльності здобувачів освіти, розвиток їхньої комунікативної компетентності, критичного мислення та здатності до взаємодії. Одним із таких підходів є діалогізація навчального процесу, яка стає основою сучасної філологічної освіти та відповідає стратегічним орієнтирам Концепції Нової української школи та чинних Державних стандартів освіти.

Звернення до діалогізації зумовлене необхідністю подолання репродуктивних форм навчання, орієнтованих переважно на засвоєння готових знань, та переходом до діяльнісної моделі освіти, що передбачає активну мовленнєву практику, співтворчість і рефлексію.

Реалізація таких змін потребує ґрунтовного осмислення психолого-педагогічних чинників ефективної навчальної взаємодії, зокрема мотиваційної готовності учнів до спілкування, емоційної атмосфери довіри й поваги, рівня сформованості комунікативної компетентності та професійної майстерності вчителя у веденні педагогічного діалогу. Світоглядно-ціннісним підґрунтям діалогізації освітнього процесу виступають ідеї гуманної педагогіки, глибоко вкорінені в українській національній традиції. Погляди В. Сухомлинського та духовно-педагогічна спадщина Блаженнішого Любомира Гузара утворюють діалог як спосіб виховання особистості в атмосфері довіри, емпатії, відповідальності за слово та повазі до людської гідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема діалогізації навчання неодноразово поставала об'єктом зацікавлення серед українських дидактів, що засвідчують праці М. Гриньової [9], Н. Шульжук [18], О. Пометун [13]. Автори цих праць акцентують на важливості інтерактивних форм навчання та партнерської взаємодії вчителя й учня. Питання мотивації діалогічного спілкування досліджували В. Гальченко та І. Грузинська [6], роль емоційної атмосфери – Н. Голуб [7], комунікативну компетентність як основу освітньої взаємодії – О. Гончар [8], І. Андрощук [1].

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних засад діалогізації як механізму формування комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. Відповідно до цієї мети впливають **завдання**: схарактеризувати мотиваційну готовність здобувачів освіти до діалогічної взаємодії; визначити роль емоційної атмосфери довіри та поваги між учнями та учнями і вчителем; розкрити значення комунікативної компетентності у діалогізації навчання; проаналізувати ідеї гуманної педагогіки як ціннісну основу діалогу;

окреслити роль професійної майстерності вчителя у веденні діалогу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз проблеми діалогічної взаємодії в освіті передбачає розгляд навчального процесу як простору педагогічної комунікації, у межах якого реалізуються принципи партнерства, взаємоповаги та співпраці. З огляду на це доцільним є поетапний аналіз психолого-педагогічних засад діалогізації навчання.

1. **Мотиваційна готовність учнів до спілкування.** Розвиток сучасного суспільства вимагає від школи не лише забезпечення учнів знаннями, а й формування в них умінь спілкуватися, взаємодіяти, аргументовано висловлювати власну думку. Основою цього, як стверджують В. Гальченко та І. Грузинська, є мотиваційна готовність до спілкування [6, 131], тобто внутрішнє прагнення дитини вступати в комунікацію, брати активну участь у діалозі, розуміти співрозмовника та досягати взаєморозуміння.

Мотиваційна готовність учня ґрунтується першочергово на усвідомленні його значущості та потреби у взаємодії з іншими. Вона формується через створення сприятливого психологічного клімату у класі; діалогізацію навчання, коли слово мають не лише вчитель, а й учні; використання інтерактивних технологій (дискусії, рольові ігри, мовленнєві ситуації); підтримку ініціативи учнів, їхніх думок і пропозицій, а також через усвідомлення практичної цінності спілкування для навчання й життя.

Учитель виступає не просто джерелом знань, а партнером у діалозі, який допомагає дитині відчувати успіх у мовленні, подолати страх помилки, побачити у спілкуванні засіб самовираження.

Для учнів середньої ланки загальноосвітньої школи (5–9 класи) мотиваційна готовність до спілкування може виявлятися у:

1. Прагненні брати участь у діалозі, тобто учні не бояться висловлювати власні думки, ставлять запитання, уточнюють позиції співрозмовників.

2. Інтересі до обговорення навчальних тем – під час уроків школярі охоче дискутують, коментують відповіді однокласників, шукають аргументи.

3. Готовності слухати й чути інших, тобто виявляти повагу до думки співрозмовника і реагувати на неї, продовжувати чужу думку або висловлювати альтернативну позицію.

4. Використанні мовлення як засобу самовираження – задля висловлення емоцій, вражень, ставлення до подій чи до прочитаного.

5. Активності в колективній роботі – школярі беруть участь у рольових іграх, групових проєктах, дискусіях та презентаціях.

6. Упевненості у власних мовленнєвих можливостях – ніхто не боїться помилятися, діти прагнуть удосконалювати своє мовлення.

7. Позитивному ставленні до комунікації рідною мовою – учні відчують гордість за українське слово, намагаються спілкуватися культурно й грамотно.

Варто відзначити те, що діти цього віку активно шукають способи самовираження, тому необхідно

створити умови, за яких спілкування стає для них не примусом, а потребою. Використання рольових ігор, дискусій, творчих завдань і групових проєктів допомагає розвинути в учнів інтерес до діалогу та впевненість у власних мовленнєвих можливостях.

У старшій школі мотивація до діалогу набуває глибшого змісту: учні прагнуть не лише висловитись, а й аргументовано намагаються відстоювати власну позицію, досягати взаєморозуміння, вести конструктивну полеміку. Саме тут формується внутрішня готовність до партнерського спілкування, що базується на повазі, толерантності, вмінні слухати і переконувати. Завдання вчителя у такому випадку – підтримувати цей інтерес, створювати ситуації реального спілкування, у яких слово має цінність, а думка кожного – вагу.

2. Роль емоційної атмосфери довіри та поваги. Емоційна атмосфера в освітньому середовищі є потужним чинником, що безпосередньо впливає на формування мотивації учнів до навчання та спілкування. Саме атмосфера довіри, взаємоповаги та емоційної підтримки створює умови, у яких учень відчуває себе впевненим, розкутим і готовим до активної комунікації.

Будь-який діалог можливий лише там, де є взаємна повага. Учень не вступить у щире мовленнєве взаємодія, якщо боїться осуду, помилки чи приниження з боку оточення. Емоційна відкритість учителя, його доброзичливість і готовність слухати – це те, що формує у дітей відчуття безпеки, а значить – стимулює бажання висловлювати власну думку, ставити запитання, вступати в полеміку.

Відповідно можемо говорити про вплив довіри на мотивацію. Адже, коли вчитель демонструє довіру до можливостей учня, він у такий спосіб посилює його внутрішню мотивацію до спілкування: учні завзятіше беруть участь у навчальному діалозі, проявляють ініціативу, шукають аргументи, намагаються донести власну позицію. Таким чином, довіра стає поштовхом до самостійності, активності та самоповаги.

Важливою умовою партнерської взаємодії є повага до думки учня, навіть якщо вона і відрізняється від загальноприйнятої. Такий стиль спілкування сприяє розвитку критичного мислення, толерантності та культури мовлення. Повага до співрозмовника формує у школярів здатність вислухати, аргументовано відповісти і не переходити на емоції чи образи. Задля створення емоційно сприятливої атмосфери у класі можна використати позитивний зворотній зв'язок з питаннями типу «Ти добре сформулював думку?» чи «Цікава точка зору» або ж створити ситуацію успіху для кожного учня.

Не останнє місце тут займає щирість й усмішка в комунікації, доброзичливий тон педагога; важливою є підтримка групової роботи, коли школярі вчаться співпрацювати й поважати один одного. Спільне обговорення правил спілкування також формує культуру діалогу. На цьому наголошувала зокрема і Н. Голуб [7, 130–133], адже діалогічна культура, тобто комунікативна компетентність учнів, формується через навчання, через правила, умови і компоненти комунікативної культури.

Отже, створення емоційної атмосфери – це не додаткова умова, а психологічне підґрунтя діалогічного навчання. Вона формує в учнів відчуття значущості власного «Я», стимулює відкритість і взаєморозуміння, сприяє розвитку мовленнєвої активності та внутрішньої мотивації до спілкування.

3. Комунікативна компетентність як основа діалогізації навчального процесу. У сучасному педагогічному дискурсі комунікативну компетентність трактують як інтегроване утворення, що включає знання, уміння, навички, ставлення та мотивацію особистості до ефективної взаємодії з іншими у комунікативному просторі. Комунікативна компетентність – це не просто вміння говорити чи висловлюватися, а здатність здійснювати взаємодію в умовах навчального процесу так, щоб сприяти розумінню, співробітництву та побудові діалогу.

Під діалогізацією навчального процесу розуміють створення таких психологічно-педагогічних та організаційних умов, за яких учасники освітнього процесу (учні, учителі та ін.) активно взаємодіють, обмінюються думками, розвивають співтворчі навчальні стосунки. Комунікативна компетентність стає основою такої діалогізації з кількох причин. По-перше, компетентний учень чи вчитель здатні ефективно входити у комунікативну ситуацію: формулювати думки, слухати іншого, ставити питання, реагувати на аргументи. Саме такі навички створюють передумови для конструктивної дискусії та співтворчості. По-друге, комунікативна компетентність забезпечує належну атмосферу взаєморозуміння: коли учасники володіють навичками емпатії, активного слухання, здатні враховувати точки зору інших, це суттєво підвищує ймовірність того, що навчальна взаємодія перетвориться з монологу на діалог. Емоційні та вербальні компоненти відіграють ключову роль у встановленні взаєморозуміння. По-третє, наявність таких навичок дає змогу трансформувати роль учителя з «джерела знань» у фасилітатора діалогу: він/вона створює умови, модерує обговорення, заохочує висловлювання, запитує й слухає, підтримує обмірковування. Це безпосередньо сприяє реалізації діалогічної моделі освіти.

З урахуванням сучасних досліджень до ключових складників комунікативної компетентності відносять:

1. Знання: розуміння комунікативних процесів, мовленнєвих стратегій, функцій спілкування, основ міжособистісної взаємодії.

2. Уміння та навички: здатність до формулювання власної думки, аргументації, ведення дискусії, активного слухання, адекватного реагування на висловлювання партнера по діалогу.

3. Ставлення та мотивація: готовність до комунікації, толерантність, відкритість до іншого, віра в цінність спілкування як навчальної діяльності.

4. Контекстуальні уміння: здатність адаптуватися до різних ситуацій спілкування, враховувати соціокультурні та освітні умови, формати взаємодії (онлайн, офлайн, групова, індивідуальна), що сьогодні набуває особливої актуальності.

У контексті діалогізації навчального процесу особливо важливими є саме другий і третій складники,

тобто уміння та навички, і мотиваційно-становий компонент, адже саме вони трансформують потенціал у дійсну взаємодію.

Для того щоб комунікативна компетентність стала дієвим фундаментом діалогізації, необхідно забезпечити такі умови:

- створення інтерактивної взаємодії (групова робота, рольові ігри, кооперативне навчання);
- налаштування сприятливої педагогічної атмосфери;
- здійснення рефлексії, яка надає учням можливості аналізувати хід своєї комунікації, обговорювати, що спрацювало, а що – ні, як можна покращити спілкування; це сприяє усвідомленому розвитку навичок;
- моделювання типових комунікативних ситуацій та тренінги – наприклад, проведення ситуацій «учень – учень», «учитель – учень», розв'язання конфліктних чи творчих комунікативних задач;
- забезпечення інтеграції цифрових технологій і сучасних методик;
- підготовка самого педагога-фасилітатора – для того, щоб діалогізація навчання була дійсно ефективною, вчитель повинен володіти високим рівнем комунікативної компетентності, бути здатним створити діалогічне середовище, мотивувати і підтримувати учнів.

Сучасні освітні зміни в Україні актуалізують питання розвитку комунікативної компетентності як основи не просто навчання, а навчання-діалогу. Зокрема І. Бойко вказує на те, що через розвиток цифрових технологій видозмінюються зміст та структура поняття комунікативної компетентності [4]. Водночас існують виклики: нерівність доступу до диференційованих форм навчання, недостатній рівень підготовки педагогів-фасилітаторів, домінування в багатьох навчальних закладах традиційної моделі «лекція – конспект – тест», а це, на жаль, стримує реалізацію діалогічного підходу. Тому активне формування комунікативної компетентності учнів, створення умов для діалогу в навчальному процесі – це не тільки педагогічне завдання, але й стратегічна умова модернізації освіти.

4. Ідеї гуманної педагогіки як світоглядно-ціннісна основа діалогізації (на прикладі поглядів В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара). Гуманна педагогіка посідає особливе місце у становленні сучасної парадигми освіти, зорієнтованої на діалог, співпрацю, взаємоповагу та духовний розвиток особистості. Вона передбачає розуміння навчального процесу як взаємодії рівноправних суб'єктів – учителя та учня, де провідною є не передача знань, а виховання людини у дусі довіри, любові та відповідальності. Саме гуманістичні ідеї становлять глибинну основу діалогізації освітнього процесу, оскільки орієнтують педагога на співбуття з учнем у просторі духовних і моральних цінностей.

Сутність гуманної педагогіки полягає у визнанні цінності кожної особистості, її права на власну думку, самовираження, саморозвиток. Гуманна взаємодія не можлива без діалогу, адже саме через діалог реалізується взаємне пізнання, розуміння й прийняття. Як відзначав Василь Сухомлинський, «хороший

учитель – це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радості і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що він сам був дитиною» [15].

Діалог у цьому контексті постає не лише як метод, а як форма буття у педагогічному світі, де слово вчителя є не наказом, а зверненням до серця дитини.

Педагогічна система В. Сухомлинського є класичним прикладом української гуманної педагогіки. В її центрі – дитина як унікальна духовна істота, а процес навчання – це «школа радості», де слово стає засобом формування людяності. Сухомлинський наголошував, що учитель має не лише навчати, а й «пізнавати душу дитини через слово і слухання». Він розглядав педагогічне спілкування як взаємний духовний обмін, який вимагає від педагога емпатії, довіри, делікатності.

Його відомі вислови – «серце віддаю дітям», «педагогічне слово має бути добрим, теплим, мудрим» – відображають діалогічну сутність гуманної освіти. Через довіру та співпереживання учитель створює умови для розкриття внутрішнього світу учня, його самостійності та творчості. Як вказують сучасні дослідники – М. Антоненко [2], Л. Бондар [5], В. Кузь [12] – педагогічна спадщина В. Сухомлинського актуалізує поняття «педагогічної любові» – духовного ставлення до дитини, що є основою діалогу вчителя й учня.

Духовно-педагогічна спадщина Блаженнішого Любомира Гузара також розкриває гуманну педагогіку в релігійно-етичному вимірі. Його думки про виховання, людину, духовність і служіння є близькими до ідей В. Сухомлинського, однак мають акцент на вихованні через спільноту, співбуття, діалог совісті.

Блаженніший Любомир підкреслював, що виховання – це не контроль і не покарання, а вміння слухати дитину і разом з нею шукати істину. Для нього діалог – це не просто форма спілкування, а спосіб існування у світі, коли кожна особистість визнається гідною поваги й любові [17, 197]. «Перш за все, на кожного треба дивитися, як на людину», – наголошував Блаженніший у бесіді з журналістами [10].

У педагогічному сенсі це означає: учитель має не лише говорити, а насамперед слухати, ставати поруч із учнем, допомагати йому відкривати сенси. Таким чином, діалог виступає як спільна духовна подорож, у якій педагог і вихованець взаємно збагачуються.

Ідеї В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара мають спільну основу – віру в людину, у виховну силу любові та слова, у необхідність рівності в спілкуванні. У В. Сухомлинського педагогічний діалог є «шляхом до серця дитини»; у Л. Гузара – «шляхом до взаєморозуміння через духовне слухання». У поєднанні ці дві концепції створюють цілісний гуманістичний фундамент для сучасної діалогізації освіти: від психологічного рівня (довіра, емпатія, доброзичливість) до духовно-ціннісного (віра у внутрішню гідність кожної особистості).

Гуманна педагогіка не обмежується моральними деклараціями – вона задає конкретні психолого-педагогічні умови:

- визнання рівності суб'єктів освітнього процесу;
- повага до індивідуального досвіду учня;
- довіра, емпатія, відкритість;
- використання слова як засобу співпереживання, а не контролю;
- розвиток духовності через діалог культур і поколінь.

5. Професійна майстерність учителя у веденні діалогу. Якщо гуманна педагогіка задає світоглядно-ціннісну основу діалогізації, то її практична реалізація залежить від професійної майстерності вчителя, який стає безпосереднім носієм і творцем діалогічної культури в освітньому середовищі. Професійна майстерність педагога у веденні діалогу – це не лише володіння методичними прийомами комунікації, а передусім уміння перетворювати спілкування на спільний процес пошуку істини, смислів, розуміння. Сучасний учитель має бути не «транслятором знань», а фасилітатором розвитку особистості, який «перетворює процес комунікації у зручний і легкий для всіх її учасників, допомагає групі зрозуміти загальну мету й підтримує позитивну групову динаміку для досягнення цієї мети у процесі дискусії, не захищаючи при цьому одну з позицій або сторін» [11, 28], який допомагає студентові усвідомлювати себе як самоцінність, «підтримувати його прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей студента, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури» тощо [16].

У цьому контексті діалогічна компетентність учителя включає такі ключові компоненти:

- емпатійне слухання – здатність почути не лише слова, а й внутрішні смисли учнів;
- уміння ставити відкриті запитання, що спонукають до мислення, а не перевіряють пам'ять;
- створення психологічного клімату довіри, у якому кожен учень почувається вільним висловити власну думку;
- культура мовлення та етична відповідальність за слово, яке у педагогічному діалозі набуває виховної сили;
- рефлексія педагогічної взаємодії – здатність учителя аналізувати власні комунікативні стратегії та вдосконалювати їх.

Як підкреслює О. Савченко, справжня педагогічна майстерність полягає у поєднанні гуманного ставлення з високим рівнем методичної культури. Учитель стає майстром діалогу тоді, коли вміє «говорити, щоб надихати» і «слухати, щоб розуміти». Такий педагогічний стиль ґрунтується на довірі, взаємній повазі та усвідомленні рівності сторін у навчальному процесі [14]. Звідси професійна майстерність у веденні діалогу – це синтез етичної зрілості, духовної культури та комунікативної компетентності педагога, що перетворює освітній процес на простір взаєморозуміння, партнерства й розвитку особистості кожного учня. Вона є практичним виявом гуманістичних ідей вище згаданих В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара в сучасній педагогіці, забезпечуючи безперервність традиції «освіти серця» у нових умовах компетентнісного та ціннісного підходів.

Висновки і перспективи дослідження. Проведене дослідження дає підстави розглядати діалогічну взаємодію в освітньому процесі не як окремий метод чи сукупність прийомів, а як цілісну модель педагогічної комунікації, що змінює характер навчальної діяльності та роль її учасників. Діалог у цьому контексті постає як простір співтворчості, у якому навчання поєднується з особистісним розвитком і ціннісним самовизначенням.

З'ясовано, що результативність діалогізації навчального процесу визначається узгодженістю психологічних і педагогічних чинників, які сукупно формують сприятливе середовище для активної участі здобувачів освіти в навчальному спілкуванні. Саме їхня взаємодія забезпечує перехід від формального обміну репліками до змістовного діалогу.

Обґрунтовано, що діалогізація освітнього процесу має виразний гуманістичний вимір і ґрунтується на визнанні особистісної гідності кожного учасника навчання, відповідальності за слово та культуру взаєморозуміння. У цьому сенсі вона відповідає сучасним орієнтирам розвитку української освіти та сприяє реалізації її компетентнісних і ціннісних засад.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методичних моделей упровадження діалогічної взаємодії в різних освітніх контекстах, а також у вивченні умов підготовки педагога до виконання ролі фасилітатора навчального діалогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук І. Комунікативна компетентність як важливий засіб ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. *Молодь і ринок*. 2022. № 3-4 (201–202). С. 34–38. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/12659>.
2. Антоненко М. Погляди В. О. Сухомлинського на процес шкільного навчання. *Рідна школа*. 2002. № 5. С. 15–18.
3. Берегова О. М. Діалог культур : образ іншого в музичному універсумі : монографія / передне слово Ганна Чміль. Київ : Ін-т культурології НАМУ, 2020. 303 с.
4. Бойко І. Комунікативна компетентність в контексті сучасних освітніх стандартів та наукових досліджень. *Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти*. 2024. Вип. 22. С. 216–230. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/320159/310747>.
5. Бондар Л. С. Вплив навколишнього середовища на формування у школярів гуманістичних цінностей в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Педагогічна спадщина В. Сухомлинського у контексті сучасного соціально-педагогічного процесу*. 2019. С. 77–80. URL: <https://dnbp.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/11.pdf>.

6. Гальченко В., Грузинська І. Характеристика мотиваційної готовності старших дошкільників до навчання в школі. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Серія : Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 35. С. 131–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_35_24.
7. Голуб Н. Б. Культура діалогу на уроці української мови : проблеми і перспективи. *Наукові записки. Серія «Філологія»*. 2013. Вип. 5 (40). С. 130–133. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3367>.
8. Гончар О. В. Комунікативна компетентність як основа педагогічної взаємодії учасників навчального процесу. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. 2011. Т. 1. № 59. С. 239–245. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3787/3316>.
9. Гриньова Н. В. Концепція діалогу у творчості М. М. Бахтіна. *Основні сфери застосування психологічних знань : студ. наук. вісник психологічного ф-ту за матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 10–11 лютого 2010 р.)*. Черкаси : Черкаський національний ун-т ім. Б. Хмельницького, 2010. Вип. 2. С. 49–52. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/162/1/Концепція%20діалогу%20у%20творчості%20М.М.%20Бахтіна.pdf>.
10. Гузар Любомир. «Дорога до себе» : Молодь, конфлікт поколінь. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HU56FFRqM28>.
11. Кошечко Н. Фасилітація як інноваційна технологія управління педагогічними конфліктами у закладах вищої освіти. *Педагогіка*. 2018. № 2 (8). С. 24–29. URL: <https://pedvisnyk.knu.ua/index.php/pedagogy/article/view/161/320>.
12. Кузь В. Г. Гуманізм педагогіки В. О. Сухомлинського. *В. О. Сухомлинський і сучасність* : матеріали Других Всеукраїнських педагогічних читань / упор. і відп. ред. М. Я. Антоненко. Київ; Чернівці, 1996. Вип. 2. Ч. 2. С. 18–22.
13. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : [б. в.], 2007. 141 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pometun_Olena/Entsyklopediia_interaktyvnoho_navchannia.pdf.
14. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
15. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ : Радянська школа, 1988. 304 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhomlynskyi_Vasyl/Sto_porad_uchytelevi.pdf.
16. Хілько С. Особливості формування фасилітаційної позиції майбутнього психолога в системі післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2016. № 1. С. 83–86. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dypлом_osvina/1_2016/%D0%A5%D0%98%D0%9B%D0%AC%D0%9A%D0%9E.pdf.
17. Шипка М. Моральне виховання у спадщині Блаженнішого Любомира Гузара. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 45. Т. 2. С. 194–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2021_45%282%29_34.
18. Шульжук Н. В. Діалогічний дискурс у контексті еколінгвістичної проблематики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 9 (77). С. 135–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2020_9_37.

REFERENCES

1. Androshchuk, I. (2022). Komunikatyvna kompetentnist yak vazhlyvyi zasib efektyvnoi vzaiemodii uchashchysiv osvithnoho protsesu [Communicative competence as an important means of participants effective interaction in the educational process]. *Molod i rynek*, 3–4 (201–202), 34–38. URL: <https://elar.khmn.edu.ua/handle/123456789/12659> [in Ukrainian].
2. Antonets, M. Pohliady, V. O. (2002). Sukhomlynskyi na protses shkilnoho navchannia [V. O. Sukhomlynsky's views on the process of school education]. *Ridna shkola*, 5, 15–18 [in Ukrainian].
3. Berehova, O. M. (2020). Dialoh kultur: obraz inshoho v muzychnomu universumi [Dialogue of cultures: the image of the other in the musical universe]: monohrafiia / perednie slovo Hanna Chmil. Kyiv: In-t kulturolohiï NAMU [in Ukrainian].
4. Boiko, I. (2024). Komunikatyvna kompetentnist v konteksti suchasnykh osvithnykh standartiv ta naukovykh doslidzen [Communicative competence in the context of current educational standards and scientific research]. *Profesionalizm pedahohy: teoretychni y metodychni aspekty*, 22, 216–230. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/320159/310747> [in Ukrainian].
5. Bondar, L. S. Vplyv navkolyshnoho seredovyscha na formuvannia u shkoliariv humanistychnykh tsinnosti v pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho [The influence of the environment on the formation of humanistic values in schoolchildren in the pedagogical legacy of V. O. Sukhomlynsky]. *Pedahohichna spadshchyna V. Sukhomlynskoho u konteksti suchasnoho sotsialno-pedahohichnoho protsesu* (ss. 77–80). URL: <https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/11.pdf> [in Ukrainian].
6. Halchenko, V., Hruzynska, I. (2014). Kharakterystyka motyvatsiinoi hotovnosti starshykh doshkilnykiv do navchannia v shkoli [Characteristics of the motivational readiness of older preschoolers for school]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriia: Filosofiia, pedahohika, psykhohihiia*, 35, 131–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_35_24 [in Ukrainian].
7. Holub, N. B. (2013). Kultura dialohu na urotsi ukrainskoi movy: problemy i perspektyvy [The culture of dialogue in Ukrainian language lessons: problems and prospects]. *Naukovi zapysky. Seriia "Filolohichna"*, 5 (40), 130–133. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3367> [in Ukrainian].
8. Honchar, O. V. (2011). Komunikatyvna kompetentnist yak osnova pedahohichnoi vzaiemodii uchashchysiv navchalnoho protsesu [Communicative competence as a pedagogical interaction basis the process involved in the educational]. *Pedahohichni nauky: zb. nauk. prats*, 1 (59), 239–245. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3787/3316> [in Ukrainian].
9. Hrynova, N. V. (2010). Kontseptsiiia dialohu u tvorchosti M. M. Bakhtina [The concept of dialogue in the works of M. M. Bakhtin]. *Osnovni sfery zastosuвання psykhohohichnykh znan: stud. nauk. visnyk psykhohohichnoho f-tu za materialamy Vseukrainskoi studentskoi naukovy-praktychnoi konferentsii* (Cherkasy, 10–11 liutoho 2010 r.). Cherkasy: Cherkaskyi natsionalnyi un-t im. B. Khmelnytskoho, 2, 49–52. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/162/1/Концепція%20діалогу%20у%20творчості%20М.М.%20Бахтіна.pdf> [in Ukrainian].

10. Huzar, Liubomyr (2001–2011). “Doroha do sebe”: Molod, konflikt pokolin [“The Road to Yourself”: Youth, Generational Conflict]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HU56FFRqM28> [in Ukrainian].
11. Koshechko, N. (2018). Fasylytatsiia yak innovatsiina tekhnolohiia upravlinnia pedahohichnymy konfliktamy u zakladakh vyshchoi osvity [Facilitation as an innovative technology for managing pedagogical conflicts in higher education institutions]. *Pedahohika*, 2 (8), 24–29. URL: <https://pedvisnyk.knu.ua/index.php/pedagogy/article/view/161/320> [in Ukrainian].
12. Kuz, V. H. (1996). Humanizm pedahohiky V. O. Sukhomlynskooho [The humanism of V. O. Sukhomlynsky’s pedagogy]. *V. O. Sukhomlynskyi i suchasnist: materialy Druhykh Vseukrainskykh pedahohichnykh chytan / upor. i vidp. red. M. Ya. Antonets*. Kyiv; Chernihiv, 2 (2), 18–22 [in Ukrainian].
13. Pometun, O. (2007). Entsyklopediia interaktyvnogo navchannia [Encyclopedia of Interactive Learning]. Kyiv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pometun_Olena/Entsyklopediia_interaktyvnogo_navchannia.pdf [in Ukrainian].
14. Savchenko, O. Ya. (2012). Dydaktyka pochatkovoï shkoly [Primary school teaching]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
15. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). Sto porad uchytelvi [One hundred tips for teachers]. Kyiv: Radianska shkola. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhomlynskyi_Vasyl/Sto_porad_uchytelevi.pdf [in Ukrainian].
16. Khilko, S. (2016). Osoblyvosti formuvannia fasylytatsiinoi pozytsii maibutnoho psykholoha v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Features of forming the facilitation position of a future psychologist in the system of postgraduate pedagogical education]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini*, 1, 83–86. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dypлом_osvina/1_2016/%D0%A5%D0%98%D0%9B%D0%AC%D0%9A%D0%9E.pdf [in Ukrainian].
17. Shypka, M. (2021). Moralne vykhovannia u spadshchyni Blazhennishoho Liubomyra Huzara [Moral education in the heritage of His Beatitude Lubomir Huzar]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 45 (2), 194–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2021_45%282%29_34 [in Ukrainian].
18. Shulzhuk, N. V. (2020). Dialohichni dyskurs u konteksti ekolinhvistychnoi problematyky. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”. Seriia “Filolohiia”, 9 (77), 135–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2020_9_37 [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

RARE AND PROFESSIONAL WORDS AS THE FIGURATIVE MEANS IN THE SONG LYRICS BY STING

Naumenko N. V.

National University of Food Technologies

Due to the need to establish the qualitatively new paradigm of literary studies, which involves innovative research methods, in particular the updated linguistic analysis principles with informational technologies involved, it is expedient to look at the song text as a concise result of the interaction between formal and substantial elements of a literary work, namely the emergence of the figure of a speaker / narrator with one's specified poetic language. The purpose of this article was to analyze Sting's poems included in his solo albums "The Dream of the Blue Turtles" (1985), "...Nothing like the Sun" (1987), "The Soul Cages" (1991), "Ten Summoner's Tales" (1993), "Mercury Falling" (1996), "Brand New Day" (1999), "Sacred Love" (2003), "The Last Ship" (2013), "57th & 9th" (2016) to elucidate the specific functions of rare, obsolete, borrowed, professional, dialectal and other passive lexicon words, their role in emphasizing the compositional, generic, and problematic components in a separate work. In order to reach this purpose, the author of this article traced the development of thematic and problematic dimensions of Sting's songs written in different years, studying them from the viewpoint of typological, comparative and juxtapositional methods (in particular, the close reading for revealing the latent potentials of a rarely used word in creation of the artistic world in a sung poem, regarding the specific speaker type).

All the methods applied allowed complete understanding the functions of above listed lexical massifs in Sting's songs, different by their form and substance. These are the principles of shaping a speaker's / a character's figure by one's specific language ("Straight to My Heart", "Inside", "Nothing 'bout Me", "What Have We Got", "Show Some Respect", "Fill Her Up", "Petrol Head"); interaction between epic, lyrical, and dramatic genre concepts with language-style characteristics, which give rise to a historically conditioned chronotopos in "We Work the Black Seam", "Fortress around Your Heart", "History Will Teach Us Nothing", "This War"; the role of scientific, professional and other terminological lexemes in depicting both a certain human activity and the whole gamut of emotions, opinions, conflicts etc. connected with it ("We Work the Black Seam", "Island of Souls", "Valparaiso", "The Last Ship").

Key words: the 20th century English literature, Sting's works, poetic language, lexis, dialectal words, terms, professional words.

Науменко Н. В. Рідкісні та професійні слова як художні засоби у пісенній ліриці Стінга. У зв'язку з потребою встановити якісно нову парадигму літературознавства, яка охоплює інноваційні методи дослідження, зокрема новітні принципи лінгвістичного аналізу із залученням інформаційних технологій, доцільно розглядати текст пісні як викінчений результат взаємодії формотворчих і змістових елементів літературного твору, зокрема й творення на цьому ґрунті постаті ліричного оповідача (героя) пісні із його особливою поетичною мовою. Мета цієї статті – на основі аналізу художньої мови поезії Стінга, включених до його сольних альбомів «The Dream of the Blue Turtles» (1985), «...Nothing like the Sun» (1987), «The Soul Cages» (1991), «Ten Summoner's Tales» (1993), «Mercury Falling» (1996), «Brand New Day» (1999), «Sacred Love» (2003), «The Last Ship» (2013), «57th & 9th» (2016), з'ясувати конкретні функції рідкісних, застарілих, запозичених, професійних, діалектних слів як компонентів пасивного лексикону, їхню роль в увиразненні композиційних, жанрових і проблематичних компонентів окремого твору. Для досягнення цієї мети авторка роботи простежує розвиток тематико-проблематичних вимірів пісень Стінга різних років, розглядаючи їх із позицій типологічного, порівняльного та зіставного методів (серед іншого й методу «повільного прочитання» задля виявлення прихованих потенціалів маловживаної лексики у творенні художнього світу співаної поезії з урахуванням типу оповідача).

Зазначені методи дослідження дали змогу повністю зрозуміти функції зазначених лексичних масивів у різних за формозмістом піснях Стінга: принципи створення образу героя пісенного твору через специфічну мову оповідача або учасника показаної у вірші історії («Straight to My Heart», «Inside», «Nothing 'bout Me», «What Have We Got», «Show Some Respect», «Fill Her Up», «Petrol Head»); особливості взаємодії епічних, ліричних і драматичних жанрових концептів із мовностильовими характеристиками, які створюють історично зумовлений хронотон у піснях «We Work the Black Seam», «Fortress around Your Heart», «History Will Teach Us Nothing», «This War»; роль наукових, професійних та інших термінологічних слів у змалюванні як конкретного виду діяльності, так і пов'язаної з нею гами емоцій, думок, конфліктів («We Work the Black Seam», «Island of Souls», «Valparaiso», «The Last Ship»).

Ключові слова: англійська література XX століття, творчість Стінга, поетична мова, лексика, діалектизми, терміни, професіоналізми.

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. Sting's manner of songcraft tended to the storytelling from the very beginning of his musical career (which can be epitomized by The Police's blooming hits like "Roxanne," "Message in a Bottle," "Don't Stand So Close to Me," "Demolition Man," "Walking in My Footsteps" written from 1978 to 1983, and his solo narratives "Moon over Bourbon Street," "They Dance Alone," "When the Angles Fall," "Fields of Gold," "After the Rain Has Fallen," "Never Coming Home," "The Bells of St. Thomas" etc.). Consequently, in each of his song Sting would introduce at least one character, apart from a speaker himself, henceforth bestowing them with a specific manner of speech, including the large arrays of lexical means – commonly used, dialectal, professional, terminological, slang, poetic and foreign words, various idioms.

Analysis of recent research and publications. Christopher Gable, the author of the single large scientific monograph about the music and words of Sting, generalized on three methods of songwriting: 1) Write the music first and put some words onto the melody; 2) write the music and words simultaneously; 3) write the words first (or have someone else write them) and then set them to music. Any of these approaches can be appropriate for any given song [10, p. 50]. Supposedly, Sting has written the majority of his masterpieces following the first of the rules quoted, since, as he was sure, music would prompt the plot and the structure of the lyrics, and then the proper word would come – no matter it is modern or archaic, long or short, casual or special.

As the German philologist Peter Hühn stated while analyzing John Keats's "Ode to a Nightingale," *"plot and event are ultimately located on the story level, though necessarily constituted by the structure of, and the operations on the discourse level in the text (through frames, scripts, selection and organization of story elements, etc.)"* [12, p. 38]. Therefore, transcendent ideal quality of the world depicted by a poet is constituted by such mythonyms as "Dryad," "Flora," geographical realities like "Provençal" and "warm South" [12, p. 40], which, along with rare and professional words, became the essential parts of poetry, song lyrics in particular.

This method serves as the basis for the creative writing activity proposed by pedagogues of Baudelaire Song Project launched in France. Having started from a masterpiece written to Baudelaire's "A une Malabaraise" by Belgian band "Exsangue," they apply it to teaching both music and lyrics composition in terms of contrastive grammar and rare words usage, setting up the following topics for a song: *love, travel, adventure, multiculturalism, ocean, exoticism, the body, food, nature* etc. [15, p. 23-24]. Eventually, it is far interesting to research the mentioned topics rendition in Sting's works, where they can be ornamented with some rare and professional lexemes.

Sting himself, in his autobiographic "Broken Music" (2003), would for a long time muse over the meanings of rare words mostly related to education, church and religion, like in the passage below, *"All Catholic school children are taught the catechism, a little red book from which we are indoctrinated and expected to memorize*

verbatim... Consigning millions of lost souls to eternal hellfire just because they weren't members of the Catholic Women's League or the Knights of Saint Columba seemed hubristic long before I'd even heard the word. <...> I did become an altar boy, which paradoxically relieved some of the boredom of the liturgy. I could parrot the Latin mass with the best of them, although my understanding of the text was negligible" [16, 35–36]. Another passage of this book, telling about a chess game as the battle between real kings and queens, reveals the sensory semantics of a special term in the following quote: *"The word check (тут – «шах»). – H. H.) echoes around the room with cruel insolence"* [16, 40]. What should be kept in mind while studying the song lyrics is that they are a special form of artistic literature created by the synthesis of verses and music so as to retain the areas of cultural knowledge [2, 111].

Setting the goals and tasks of the article. The goal of this article is to assert the rare (namely obsolete, dialectal and borrowed) as well as professional words to be the specific imagery massif in Sting's poetic lexicon, upon analyzing the song lyrics written in different periods of his career. In order to properly examine the transformation of lexical concepts as specific imagery in song lyrics, the traditional methods of linguistic, firstly stylistic, and musical analysis were applied. The close reading, used to study the esthetic functions of linguistic means, including rare and professional words, in creating the special picture of the world in song lyrics of various topics, became the essential tool to complete this task. Owing to the fact that Sting would prefer to write music prior to the lyrics, explaining this method by his own definition of a melody as the prompter of a story, we tend to mention some special lexical elements as additional factors in plotting a song, along with other linguistic means like grammar and prosody.

The outline of the main research material. In fact, Sting tends to outline the interest in etymological searches and the ability to evoke it in others as the distinctive trait of the best teachers, *"...those who could galvanize an entire class solely with the charge of their enthusiasm, <...> these rare and exceptional men who would kindle in me an abiding and consuming interest in words, books, and the way of the world"* [16, 72]. Actually, the song "Inside" ("Sacred Love," 2003) appears to be the most relevant epitome for these words.

A writer accumulates words to indicate some realities, subjects and phenomena; due to them, a reader would keep up to the complicated dynamics of a speaker's emotions and thoughts. The casual facts, such as city landscapes, change of seasons, life transiency or the eternal beauty of nature – are frequently shaped like long catalogues in Sting's works, thanks to which a recipient is able not only to imagine a phenomenon shown in a verse, but also pretend to be its co-author [4, 200]. S. Morse, the author of a large article cited in the backgrounder to Sting's "Sacred Love," accentuated that the virtuosity of a catalogue in the opening track is merely the result of an intellectual rather than emotional work: *"Sting's cerebral self gets in the way, for example, on the opening 'Inside', in which he trickily but monotonously begins 20 separate lines with the word 'inside' and 26 with the word 'love,' before ending with a string of*

bizarre phrases: “Radiate me, subjugate me, incubate me, re-create me, demarcate me, educate me, punctuate me” – and on and on, not too successfully” [5].

Remarkably, a listener would surely associate these verbal sequences with a Latin language lesson, so familiar to young Gordon Sumner as the student of St. Cutbert’s college; all the lexemes finishing with “-ate” are of Latin origin, thence their concatenation seems like a specific “glass beads game.” In both chains, the verbs with destructive semantics are prevalent (*annihilate, incinerate, mutilate, violate* and so on); rarely among them emerge the sporadic verbs with the opposite meanings (*vindicate, educate, evaluate, impregnate*, and eventually *replicate* as the symbolic synonym of Evangelic ‘re-birth from Water and the Spirit,’ in this case – from Word the Logos).

Apparently, the second part of the poem, close to the stream of consciousness due to its narrative structure, is alleged to be the display of spontaneity in the retrieval of the word to re-define the notion of love as well as the way it affects the speaker’s inner world. Hence it would be possible to analyze “Inside” as a verse work based on the correlation of Apollonian and Dionysian elements in search of the secrets of essence, namely love as one of them [3, 18], and the arrays of rare and otherwise consonant words to symbolize the rapid movements of human soul.

The song “Nothing ‘bout Me” (“Ten Summoner’s Tales,” 1993) exploits the chains of verbs, mostly irregular unlike in the previous example, put in the imperative mood, with which the speaker appeals to a certain ‘you,’ actually unidentified though remaining a typical addressee for a song text [19, 6]. As for C. Gable, the pronoun ‘you’ should be kept in regard as plural, pointing out huge fans, ‘amateur psychologists’ and officious journalists: “He knows that, figuratively at least, fans and the media all want to get a piece of him and rummage through his various houses. But even if they do, they cannot get at his core self. It is a song about privacy and the struggle to maintain it while staying true to oneself” [10, 75].

On the other hand, despite the large number of words from contemporary English (such as *surgeon, fingerprints, computer, college tutor, records, income tax, CV, microscope*), here we can observe Sting return to the image of Chaucer’s Summoner, a distinctive character of “Canterbury Tales” whose main method of gathering information for an upcoming suit was some kind of instigation, bribery or espionage:

Lay my head on the surgeon’s table / Take my fingerprints if you are able

Pick my brain, pick my pockets / Steal my eyeballs and come back for the sockets...

Run my name through your computer / Mention me in passing to your college tutor

Check my records check my facts / Check if I paid my income tax... etc. (1)

As it was observed by Li Jia and others, the character here insists that no matter how other people define an individual, it can never be done. Man can never be labeled; he can never be defined by others. The character

struggles with people who try to define him according to how they see him [13, 58]. Henceforth, be the unnamed ‘you’ an investigator, a scientist, a student, a paparazzi, a taxman and so on – one “*will still know nothing*” about the speaker and be so far unable to name him in one word, even pulling together all knowledge obtained. This fact undoubtedly alludes to Kantian philosopheme, “*What might be said of things in themselves, separated from all relationship to our senses, remains for us absolutely unknown*” [14, 148].

Scientific terminology is worthy of attention as a bizarre linguistic means to indicate such a sophisticated human feeling as love. Hence Sting was perfectly right noting in “The Broken Music,” “*love seems like such a deeply inadequate word for a concept with so many complex shades and shapes and degrees of intensity... It’s rather like a city dweller looking at the jungle and dumbly grunting the word trees for the manifold diversity that faces him*” [16, 122–123]. On the other hand, the representatives of the corpus linguistics identified ‘love’ as one of the top-three words used in Anglophone song lyrics, together with ‘baby’ and ‘time’ [6, 310; 19, 7].

The love theme in poetry is usually vested into images taken from nature (the moon and the sun; two stars in China and Japan; the nightingale and the rose in Middle East; a white maple and a guelder bush in Ukraine), the art works like the statue of Venus, Da Vinci’s Madonna or Gioconda, Botticellian figures in Europe etc. [4, 190]. However, Sting’s “Straight to My Heart” (“...Nothing like the Sun”) tells about the ‘atomic age lovers,’ therefore involving the natural scientific concepts in depicting their relationships. Here comes even the intentional deviation from the spelling rules – ‘**biochemic**’ instead of regular ‘**biochemical**,’ used to create both the metrical pattern of the narration (a strict iambic trimeter) and the atmosphere of agitation:

Well in a hundred years from now / They will attempt to tell us how

A scientific means to bliss / Will supersede the human kiss

A sub atomic chain / Will maybe galvanize your brain

A biochemic trance / Will eliminate romance

But why ever should we care / When there are arrows in the air

Formed by lovers’ ancient art / That go straight to my heart (1)

As for C. Gable, “the lyrics seem to be about biotechnology creating love in some future time. The speaker is telling his lover that even though “they” may someday invent this technology, his love is true” [10, 50]. Characteristically, the ancient conceit of Cupid seems to be treated by Sting’s speaker as an obsolete anachronism in contemporary love and erotic poetry; therefore, what has left from this multi-faceted image is only “*arrows in the air*.”

Philosophical content of the professional words, now borrowed from automobile terminology and hence

applied to outline the sense of love and amorousness, is of the utmost importance in “Fill Her Up” – the eighth track from “Brand New Day” (1999), a variation on the wide-spread story of a ‘self-made man.’ Here Sting uses the technique of a self-portrait in a specific setting:

Mobil station where I stand / With old gas pump in my hand

*The boss don't like me, got a face like a weasel
Oil on my hands and the smell of diesel (1)*

An idiom ‘face like a weasel,’ traditionally used for a person with thin and sharp face [18], is given a new meaning – ‘a discontented one,’ especially in pair with the professional term ‘diesel’ to compose a deep exact rhyme. It is also interesting to mention that ‘don’t’ in the third line, though being the deviation from the morphological norm of the third-person verb formation (where there should be *doesn't*), not only brings an ironic intonation into the story, but also alludes to Ukrainian style of humor, to which the manner of talking about a single person in a plural form (in this quote, “Шеф мене не люблять” instead of “не любить”) is intrinsic. Then, in “Petrol Head” (“57th & 9th,” 2016), not only words, but also the abbreviations contribute to the special adventurous story:

*300 horse in my V8, / Close to one hundred MPH,
And all the meters up in the red, / Now don't you worry your pretty little petrol head (1)*

Quite frequently was Love compared to an ailment by the classics of world poetry; there are numerous epitomes of it in English literature, starting from Shakespearean 66th sonnet. Upon continuing this tradition, Sting vested this symbolic combination in images of war, as it was, for instance, in “Fortress around Your Heart” (“The Dream of the Blue Turtles,” 1985). In particular, the martial concept sphere comprising such terms as *truce* (перемир'я), *chasm* (каземат), *mines* (міни), *trenches* (окопи або протитанкові рови), *barbed wire* (колючий дріт), *battlements* (зубці фортечного муру) sounds like an accompaniment to the speaker's feelings of love, childhood memories, and thence to the core essence of his self-identification, which factors are capable of relieving any pain:

*And if I have built this fortress around your heart
Encircled you with trenches and barbed wire
Them let me build a bridge / For I cannot fill the chasm
And let me set the battlements on fire (1)*

Sting's “This War” (“Sacred Love”), dedicated to the American-Iraq conflict burst out in 2003, deserves attention as the sequel to the binary opposition ‘love as war’ from the previous song quoted. No battles and skirmishes between real armies are depicted here, despite the eloquent title; however, it is this verse that reveals the speaker's intention to show the archetypal essence of a war as the duel of Light and Darkness.

Supposedly, the speaker's addressee is also some unidentified ‘you,’ yet the adjacent appellation word

‘baby’ uncovers the feminine hipostasy that may be an embodiment of war goddess, like Babylon Cibella or Ancient Roman Bello. It is remarkable, apropos, that about twenty years before “This War,” Sting coined a capacious and beautiful neologism to indicate the statesmen in “Another Day”: “The world is ruled by Bellophiles” («Світом правлять війнолюбії»).

Essential in this paradigm is the portrait of a woman with “the mouth of a she-wolf / Inside the mask of an innocent lamb,” so skilful in showing empathy and cruelty at the same time, created by juxtaposition of sesquipedalian scientific terms: “...your heart is all compassion / but there's just a flat line on your cardiogram.” Sting's addressee tends to believe in TV propaganda to which she is listening with a smile on her face, meantime praying “the drums will never cease.” As a hypothesis, we should have named this woman ‘russia,’ judging purely by the twice-repeated ‘list of expenditures’ and the words to complete it:

Invest in deadly weapons / And those little cotton flags

*Invest in wooden caskets / In guns and body bags
You're invested in oppression / Investing in corruption*

Invest in every tyranny / And the whole world's destruction... (1)

“This War” is a sporadic Sting's work close to hard rock style in terms of musical derangement, together with “Petrol Head” from “57th & 9th” (2016). This manner highlights the internal tension of a narration, in which the concepts of the universal war “on our democracy... on our dissent... on mother nature... on education... on love and life itself” are contrasting with the speaker's dream about a kind of ‘The Golden Age’:

I imagine there's a future / When all the earthly wars are over

You may find yourself just standing there / On the white cliffs of Dover...

The latter detail, apart from being the landscape motif of numerous art works, has as well got the archetypal meaning – according to the common belief of English sailors, to see the white cliffs of Dover was a good sign of the long-awaited return home [3, 21–22], in “This War” the same as later on in “Hadaway” (“The Last Ship,” 2013).

Sting's early song “History Will Teach Us Nothing” (“...Nothing like the Sun,” 1987) is not an allusion to a certain historical event, but just a poetic generalization on the large period of human society development (an époque, or perhaps an era), equipped with sociological concepts and rare adjectives:

*Our written history is a catalogue of crime
The sordid and the powerful, the architects of time
The mother of invention, the oppression of the mild
The constant fear of scarcity, aggression as its child (1)*

Here the main idea is “learning to throw the past away,” to return back to “the world first day,” in other

words – to restart the countdown of history, which is evident in a refrain ‘sooner or later,’ the common concept for binary oppositions on which the text is based: “freedom / confinement,” “faith / ratio,” “past / present,” hence uncovering the dialectic categories of struggle and unity of the opposites [11]. In fact, Sting finished his song with simple words of hope: “*Know your human rights / Be what you come here for,*” meanwhile focusing on the 1980s realities of fights for power, to be evidenced by leading motifs of war and fear [10, 45].

At the very beginning, the speaker actualized the Nietzschean philosopheme ‘death of God’ [7, 88], which, in turn, shows the transformation of human worldview – from the clerical image of a deity to comprehension of God in everyone’s soul. This philosophical idea gets outlined by the collocation “*the actor plays his part,*” in other words: the actor’s play would tug at the heart’s strings, but nobody knows what the spectator’s feedback should be. Simultaneously, at the finale of the poem, appears the motif of “*winning a bloodless battle,*” likewise topical for today’s Ukraine; according to Sting, it would accomplish through Word the Logos:

*Convince an enemy, convince him that he’s wrong
Is to win a bloodless battle where victory is long* (1)

Right from the start of his solo career, Sting wrote an array of songs using the specified terminology not just to display the features of certain professional activities, but also to turn it into symbolic synonyms of cultural concepts or human emotions and thoughts. In “We Work the Black Seam” (“The Dream of the Blue Turtles,” 1985), a listener would observe the image of an enterprise, embodied in successfully selected words and musical sounds. According to the culturologists, an industrial object (be it a plant, a factor, a coalmine etc.) as a poetic image is ambiguous – on the one hand, it outputs the new production, but on the other hand, noises and emissions destroy the environment. The coalmine as a specific location in Sting’s song is presumed to be an echo of the expressionist stylistic tendencies from the beginning of the 20th century, which conclusion can be drawn from the interaction of three a priori incompatible things: 1) the **terminus technicus** – the realities of miners’ work; 2) the “spiritual elements,” or the natural symbols to be compared to every phenomenon of life; 3) the visions of the ‘eco-friendly’ future [4, 28].

The title of the song, and furthermore the verses one by one, reveal the symbolism of ‘the underground world’: the coal deposits “*packed down*” for “*three millions years of pressure*”; the journey through “*ancient forest lands,*” the mythical retreats for malicious powers [20]; “*the dark satanic mills*” borrowed from William Blake, which, for Sting, “*made redundant... mining skills*”; “*poisoned streams of Cumberland,*” and, eventually, “*conscience [that] lies so deep.*” All these images make a dramatic contrast with the metaphor ‘atomic age,’ taking into account that many of the world rulers would continue to use coal as the source of energy, not even thinking over the search for its eco-friendly alternatives:

One day in a nuclear age / They may understand our rage

They build machines that they can’t control / And bury the waste in a great big hole

Power’s to become cheap and clean / Grimy faces were never seen

The deadly force one thousand years / Is carbon fourteen (1).

According to Sting, the profit from environment destruction is obtained by some nameless ‘them,’ or the rulers with their, softly speaking, specific ‘economic theory’: those figuratively named “*...reptile wears a ducal crown*” by Robert Burns [8, 216] or “*worms in crowns*” by Igor Kachurovsky [1, 240].

Finally yet importantly, which lexical massif should be taken into consideration in the framework of Sting’s works is the ship-building terminology. As the singer told, living in the shadow of a ship (in the port town of Wallsend near Newcastle upon Tyne) would instill him the feeling of growing into a traveller [See 9, 365]. Here we need to notice that the culturological meanings of a ship, dating back to Middle Ages, are diverse – it is usually interpreted as either a symbol of Earth perennially sailing in the immense ocean of the Universe or a detail of a narration to embody some specific feelings and abstractions. For instance, these are **Noah’s Ark** as the idea of salvation for nature and human; **Argo** as the sophisticated way to reach the goal; **Flying Dutchman** as the marine mystery and danger.

All these metaphors, together with a chronotopos of a journey, were successfully interpreted by Sting in different songs, starting from “Island of Souls” (“The Soul Cages,” 1991) up to the rock musical “The Last Ship,” performed for the first time in 2013 and now going on in a renewed version. The word ‘ship’ becomes the core notion for the large concept sphere that involves official and professional terms as well as rare, obsolescent and dialectal words.

In the very opening lines of “Island of Souls,” the poetic language gets saturated with **terminology** – particularly geographic (*sea, shore, island, sea strand, horizon*) and specifically naval (*shipyard* – верф, *riveter* – клепальник, *ship-builder* – кораблебудівник, *launch* – спуск на воду, *broken bottle* – пляшка вина, за традицією розбита об борт судна під час спуску; *skeleton ship* – шпангоути, *acetylene lights* – вогник зварювального пальника). Meantime, the terminology does not impede the comprehension of the poem, since every single word can be understood right from the context, with no additional comments; conversely, it would allow any recipient to get a profound insight into the speaker’s internal world [4, 39].

The sea journey is likewise a plotting basis for “Valparaiso” (“Mercury Falling,” 1996). The storyline of building a ship, having initiated from “The Soul Cages,” underwent some shifts in setting (evolving on the Chilean coast instead of Newcastle) and a metaphoric resolution – evidently, this vessel was being built not from timber or metal, but from natural elements [4, 54]:

*Chase the dog star over the sea
Home where my true love is waiting for me*

*Rope the south wind, canvas the stars / Harness the moonlight
So she can safely go round the Cape Horn to Val-paraiso (1)*

What should be mentioned in “The Last Ship” is the lexicon selected to report the speech of various characters who use archaic pronouns like ‘me’ instead of ‘my,’ ‘yr’ instead of ‘your,’ ‘ye’ instead of ‘you,’ ‘nowt’ instead of ‘nothing,’ ‘nay’ instead of ‘no’; dialectisms (“lads and lasses” instead of “boys and girls,” which, in turn, associates with Burns’s intonations in Sting’s lyro-epic narrative), apostrophe contractions etc. Quite often words of this kind are interwoven with simple ones to create sophisticated quintuple rhyming sequences, like in this quote from the title song:

*We’ll the first to arrive saw these signs in the east,
Like that strange moving finger at Balthazar’s Feast,
Where they asked the advice of some wandering priest,
And the sad ghosts of men whom they’d thought long deceased,
And whatever got said, they’d be counted at least,
When the last ship sails (1)*

Interesting is the poetic language of “What Have We Got” (the ninth track), where the speaker invited everyone to listen to him, chaining all the lexical means aforementioned:

*“Good people give ear to me story, / Pay attention, and none of your lip,
For I’ve brought you five lads and their daddy, / Intending to build ye’s a ship.
Wallsend is wor habitation, / It’s the place we was all born and bred.
And there’s nay finer lads in the nation, / And none are more gallantly led” (1)*

Nevertheless, a narrator composed almost all text of homogeneous interrogative sentences, forcing a listener to conclude that the hard and perilous work by six men had not been evaluated properly:

*What have we got, but the mist upon the river?
Tell me, what have we got, but the noise inside the hold?
Oh, what have we got, but the arse end of the weather?
Where we work in horizontal rain, and shiver in the cold...
You’ve got nowt. We’ve got nowt else (1).*

The last track of the musical, “Show Some Respect,” can be considered a poetic response to the song quoted, in other words – the father’s monologue with a choir standing for his sons. Actually, the story about building and launching the new ship, put onto the music with vivid jig rhythm slowly accelerating, gets furnished with original rhyming patterns:

*Pick up your tools, we’re not fools to be treated lightly,
We’ll weld our souls to the bulkheads, secure them tightly,
We’ll use the skills and the crafts that our fathers taught us,
We work with pride, not as slaves, no one ever bought us...
And as the dance gets faster, we’ll build a double master,
No vessel will outlast her, no other ship gets past her,
We’ll quit this quay,
And we’ll cast this net of souls upon the sea (1)*

Surely, this is the proper speech manner to become a display of the builders’ pride of the task accomplished (in other words, “not as slaves, no one ever bought us”), of their hard work (despite tiredness, “the dance gets faster”); eventually, of the ship built for an enormously long period of time, which would bring the descendants of Evangelical ‘catchers of people’ into their maiden voyage. As Arnold Toynbee noticed, the sense of the literary renaissance is learning not to speak the dead language, but to write in it [17, 578–579]. Talking about Sting, it is necessary to mention the synthesis of ancient and modern English tongues, which fact would allow not just writing but also singing in such a language.

Conclusions and directions for further research in this area. Given that poetry itself is “the record of the best and happiest moments of the happiest and the best minds” (P. B. Shelley), it is possible to conclude that Sting, with the help of rare and professional words serving as stylistic and prosodic tools, makes an endeavor to renovate the primeval syncretism of human life, nature and creativity as the way to comprehend them. What should be regarded as the essential result of interaction between formal and substantial elements in song lyrics by Sting is the figure of a speaker (either the first- or the third-person one) who, due to his poetic worldview, is able to transform each object of his environment into an artistic image, meantime changing the intonations of his narratives in several stylistic registers.

One of them is academic, emerging in the usage of specific terms – historical, judicial and sociological in “The Dream of the Blue Turtles,” “...Nothing like the Sun,” “Mercury Falling,” “Sacred Love,” “57th & 9th”; marine in “The Soul Cages” and “The Last Ship,” technical in “The Dream of the Blue Turtles,” “The Soul Cages,” “Sacred Love,” “57th & 9th.”

Poems by Sting, as well as by many other English writers, are noticeable with the use of a wide range of monosyllabic words, which structure we would call ‘the mosaic.’ In this case, two- or three-syllabic lexemes found in the texts predominantly belong to philosophical concept sphere, academic terminology or professional jargons, rather than to everyday speech: they are quite unusual, sometimes sesquipedalian (*galvanize, numberless, opulent, uncertainty, intoxication, circumstances, prosecution, vindicate, subjugate, immunity, impunity, nobility, compatibility* etc.).

Despite the fact that Sting’s poems are frequently written with quite simple words, familiar for both native Anglophones and foreign English learners, a recipient

of these works should have a fundamental philological and culturological background to comprehend and hereinafter to interpret them. Therefore, the perspective trend of studies is highlighting the ways to research the

lexical means, together with grammar constructions and the principles of poetic syntax, in close reading of the works by Sting in comparison with other poetic and prose writings of English literature.

REFERENCES

1. Kachurovsky, I. (2008). Generyka i arkhitektonika: u 2 kn. Kn. 2 [Generics and Architectonics: in 2 books. Book 2]. Kyiv: Vydavnychiy dim "KM Akademiia" [in Ukrainian].
2. Marchuk, T., Mintsyts, E. (2023). Lingvopoetyka ta tematyka anglofonnoyi pisennoyi liryky [Linguopoetics and Thematics of Anglophone Song Lyrics]. *Folium (Special Issue)*, 110–116 [in Ukrainian].
3. Naumenko, N. V. (2022). Aktualizatsiya formozmistovykh elementiv literatury baroko u pisenniy lirytsi Stinga (na materialy al'bomu "Sacred Love") [Actualization of Formal and Substantial Elements of Baroque Literature in Song Lyrics by Sting (based on "Sacred Love" album)]. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 1 (3), 13–36 [in Ukrainian].
4. Naumenko, N. V. (2019). Obrazy yoho sertsya... Formozmistovi dominanty pisennoyi liryky Stinga : monografia [Shapes of His Heart... Formal and Substantial Dominants of Song Lyrics by Sting: a monograph]. Kyiv: Stal [in Ukrainian].
5. Backgrounder to *Sacred Love*. Retrieved from: www.sting.com/discography/album/28/Albums (access date: 12.06.2025).
6. Brett, D., Pinna, A. (2019). Words (don't come easy): The automatic retrieval and analysis of popular song lyrics. C. Suhr, T. Nevalainen, & I. Taavitsainen (Eds.). *From data to evidence in English language research* (pp. 307–325). Brill. URL: https://doi.org/10.1163/9789004390652_014.
7. Burnham, D., Jesinghausen, M. (2010). Nietzsche's *The birth of tragedy*: a reader's guide. London, NY: Continuum International Publishing Group.
8. Burns, R. (1900). *The Complete Poetical Works of Robert Burns with a Biographical Sketch*. Philadelphia: J.B. Lippincott & Co.
9. Clarkson, W. (2000). *Sting: The Biography*. London: Blake.
10. Gable, C. (2009). *The Words and Music of Sting*. London: Greenwood Publishing Group.
11. Hoyte, V. (2022). The Archetypal Roots of War: Understanding the patterns in our minds may lead to an end to war. Retrieved from: <https://www.context.org/iclib/ic04/hoyte/> (access date: 14.04.2022).
12. Hühn, P. (2010). Plotting the Lyric: Forms of Narration in Poetry. *Literator*, 31 (3), 17–47.
13. Li Jia, Li Yanfeng, Meng Yue, Quan Huiqi (2021). Existentialism as Reflected in Sting's Song Lyrics. *Art and Performance Letters*, 2 (7), 39–61. DOI: <https://doi.org/10.23977/artpl.2021.020707>.
14. Naumenko, N. V. (2022). Narrative Polyphony of Sting's Album "Ten Summoner's Tales". *Питання літературознавства. Problems of literary criticism*, 106, 144–164.
15. Songs without Borders (2018). *Songs without Borders: Teaching French through Song-Writing*. Baudelaire Song Project.
16. Sting (2003). *The Broken Music*. New York: Dial.
17. Toynbee, A. J. (1974). *A Study of History*. New York: Dell Publishing Co. Inc., 1974. 690 p.
18. "Weasel-faced." Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/weasel-faced> (access date 26.05.2025).
19. Werner, V. (2023). English and German Pop Song Lyrics: Towards a Contrastive Textology. *JLCL*, 36, 1–20.
20. 12 Unforgettable Forests in Literature. Retrieved from: <https://electricliterature.com/12-unforgettable-forests-in-literature/> (access date: 09.01.2025).

SOURCES OF THE ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Sting (Sumner, G.M.). Lyrics. Retrieved from: www.sting.com/discography.albums (access date: 08.11.2025).

ЛІТЕРАТУРА

1. Качуровський І. Генерика і архітектоніка : у 2 кн. Кн. 2. Київ : Видавн. дім «КМ Академія», 2008. 365 с.
2. Марчук Т., Мінцис Е. Лінгвопоетика та тематика англофонної пісенної лірики. *Folium (Спеціальний випуск)*. 2023. С. 110–116.
3. Науменко Н. В. Актуалізація формозмістових елементів літератури бароко у пісенній ліриці Стінга (на матеріалі альбому «Sacred Love»). *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. Vol. 1. No. 3. Р. 13–36.
4. Науменко Н. В. Образи його серця... Формозмістові доміанти пісенної лірики Стінга : монографія. Київ : Сталь, 2019. 256 с.
5. Backgrounder to *Sacred Love*. Retrieved from: www.sting.com/discography/album/28/Albums (access date: 12.06.2025).
6. Brett D., Pinna A. Words (don't come easy) : The automatic retrieval and analysis of popular song lyrics. *From data to evidence in English language research* / C. Suhr, T. Nevalainen, & I. Taavitsainen (eds.). Brill, 2019. P. 307–325. URL: https://doi.org/10.1163/9789004390652_014.
7. Burnham D., Jesinghausen M. Nietzsche's *The birth of tragedy* : a reader's guide. London, NY : Continuum International Publishing Group, 2010. 2002 p.
8. Burns R. *The Complete Poetical Works of Robert Burns with a Biographical Sketch*. Philadelphia : J. B. Lippincott & Co, 1900. xviii, 710 p.
9. Clarkson W. *Sting : The Biography*. London : Blake, 2000. 330 p.
10. Gable C. *The Words and Music of Sting*. London : Greenwood Publishing Group, 2009. xii, 170 p.
11. Hoyte V. The Archetypal Roots of War : Understanding the patterns in our minds may lead to an end to war. Retrieved from: <https://www.context.org/iclib/ic04/hoyte/> (access date: 14.04.2022).

12. Hühn P. Plotting the Lyric : Forms of Narration in Poetry. *Literator*. 2010. Vol. 31. Issue 3. P. 17–47.
13. Li Jia, Li Yanfeng, Meng Yue, Quan Huiqi. Existentialism as Reflected in Sting's Song Lyrics. *Art and Performance Letters*. 2021. Vol. 2. No. 7. P. 39–61. DOI: <https://doi.org/10.23977/artpl.2021.020707>.
14. Naumenko N. V. Narrative Polyphony of Sting's Album "Ten Summoner's Tales". *Питання літературознавства. Problems of literary criticism*. 2022. № 106. P. 144–164.
15. Songs without Borders : Teaching French through Song-Writing. Baudelaire Song Project, 2018. 36 p.
16. Sting. *The Broken Music*. New York : Dial, 2003. 347 p.
17. Toynbee A. J. *A Study of History*. New York : Dell Publishing Co. Inc., 1974. 690 p.
18. "Weasel-faced." Merriam-Webster. com Dictionary, Merriam-Webster. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/weasel-faced> (access date 26.05.2025).
19. Werner V. English and German Pop Song Lyrics : Towards a Contrastive Textology. *JLCL*, 2023. Vol. 36. P. 1–20.
20. 12 Unforgettable Forests in Literature. URL: <https://electricliterature.com/12-unforgettable-forests-in-literature/> (access date: 09.01.2025).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Sting (Sumner G. M.). Lyrics. Retrieved from: www.sting.com/discography.albums (access date: 08.11.2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ДИСКУРСУ: КОМПОЗИЦІЙНО-СТИЛЬОВІ ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ

Овсієнко Л. М.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Кулик О. Д., Кардаш Л. В.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Стаття присвячена системному аналізу композиційно-стильових засобів як фундаментального підґрунтя організації змісту спеціалізованого дискурсу. У межах дослідження визначено актуальність текстоцентрованого підходу, що передбачає інтегроване вивчення структури тексту на макро- й мікрорівнях. Показано, що сучасний спеціалізований дискурс функціює як багаторівнева комунікативна система, у якій взаємодія термінологічної щільності, структурної впорядкованості та риторичної прогнозованості визначає якість професійної комунікації.

У роботі схарактеризовано ключові напрями лінгвістичного аналізу спеціалізованих текстів: критичний дискурс-аналіз, текстологічний підхід, стильовий аналіз, когнітивно-практичні методи та моделі, орієнтовані на цифрове середовище. На основі огляду праць українських і закордонних дослідників зроблено висновок, що композиційно-стильові засоби забезпечують не лише структурну впорядкованість тексту, а й формування смислових зв'язків, тематичну прогресію та узгодженість контекстуальних відношень. Окреслено, що інтерпретація таких засобів у межах макроорганізації тексту дає змогу встановити стабільні закономірності функціонування професійних жанрів і описати механізми формування цілісного фахового висловлення.

Особливу увагу зосереджено на характеристиці лексичної когезії, синтаксичних моделей, риторичних маркерів, жанрових структур і концептуальних метафор як засобів забезпечення логічної впорядкованості й смислової завершеності спеціалізованого дискурсу. Лексична когезія визначена базовим чинником тематичної єдності, синтаксичні конструкції – інструментом регуляції інформативності та об'єктивності тексту, риторичні маркери – засобом організації логіко-композиційної структури, а жанрові моделі – основою передбачуваності й стабільності викладу. Зауважено, що когнітивні метафори виконують організаційну й концептуальну функції, сприяючи інтеграції складних понять у структуру фахового знання.

Доведено, що ефективність спеціалізованого тексту значною мірою залежить від збалансованої взаємодії мікро- та макрорівневих засобів, які забезпечують логічність, прозорість і структурну цілісність повідомлення. Аргументовано необхідність подальшого розроблення інтегрованих моделей аналізу, здатних відобразити динаміку сучасної професійної комунікації, зокрема в умовах цифровізації та медієвості. У статті запропоновано рекомендації щодо оптимізації організації змісту спеціалізованого дискурсу, що охоплюють стабілізацію терміносистеми, раціоналізацію синтаксичних структур, оптимальне використання риторичних засобів і дотримання жанрових норм. Отримані результати поглиблюють теоретичне розуміння композиційно-стильових параметрів фахових текстів і формують основу для подальших лінгвістичних досліджень професійної комунікації.

Ключові слова: спеціалізований дискурс, композиційно-стильові засоби, лексична когезія, тематична прогресія, синтаксичні конструкції, риторичні маркери, жанрова структура, когнітивна метафора, текстова макроорганізація, професійна комунікація.

Ovsienko L. M., Kulyk O. D., Kardash L. V. Linguistic analysis of the text of specialized discourse: composition-stylistic means of organization of content. The article is devoted to the systematic analysis of compositional and stylistic means as a fundamental basis for organizing the content of specialized discourse. The relevance of the text-centered approach, which involves the integrated study of the structure of the text at the macro and micro levels, is determined within the framework of the study. It is shown that modern specialized discourse functions as a multi-level communicative system in which the interaction of terminological density, structural orderliness and rhetorical predictability determines the quality of professional communication. The paper characterizes the key areas of linguistic analysis of specialized texts: critical discourse analysis, textological approach, style analysis, cognitive and practical methods and models focused on the digital environment. Based on a review of the works of Ukrainian and foreign researchers, it is concluded that compositional and stylistic means provide not only the structural order of the text, but also the formation of semantic connections, thematic progression and coherence of contextual relations. It is outlined that the interpretation of such means within the macro-organization of the text makes it possible to establish stable patterns of functioning of professional genres and to describe the mechanisms of formation of a holistic professional statement.

Particular attention is focused on the characteristics of lexical cohesion, syntactic models, rhetorical markers, genre structures and conceptual metaphors as means of ensuring logical order and semantic completeness of speciali-

zed discourse. Lexical cohesion is defined as the basic factor of thematic unity, syntactic constructions as a tool for regulating the informativeness and objectivity of the text, rhetorical markers as a means of organizing the logical-compositional structure, and genre models as the basis for predictability and stability of the presentation. It is noted that cognitive metaphors perform organizational and conceptual functions, contributing to the integration of complex concepts into the structure of professional knowledge.

It is proven that the effectiveness of a specialized text largely depends on the balanced interaction of micro- and macro-level means that ensure the logic, transparency and structural integrity of the message. The need for further development of integrated analysis models capable of reflecting the dynamics of modern professional communication, in particular in the conditions of digitalization and media, is argued. The article offers recommendations for optimizing the organization of the content of specialized discourse, which include stabilization of the terminological system, rationalization of syntactic structures, optimal use of rhetorical means and compliance with genre norms. The results obtained deepen the theoretical understanding of the compositional and stylistic parameters of professional texts and form the basis for further linguistic research on professional communication.

Key words: specialized discourse, compositional and stylistic means, lexical cohesion, thematic progression, syntactic constructions, rhetorical markers, genre structure, cognitive metaphor, text macroorganization, professional communication.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасному науковому й професійному середовищі спеціалізований дискурс посідає ключове місце як інструмент передавання фахового знання, стандартизованих процедур і концептуально значущої інформації. Попри великий обсяг наукових праць, присвячених окремим аспектам дослідження спеціалізованих текстів, питання їх цілісної лінгвістичної організації, зокрема функціонування композиційно-стильових засобів, досі не отримало достатньо системного й комплексного висвітлення. Більшість розвідок зосереджені на стильових характеристиках фахових текстів або на їхній структурній моделі, що не дає змоги повною мірою описати механізми формування смислу на рівні цілісного тексту.

Проблема ускладнюється тим, що спеціалізований дискурс є динамічною формою комунікації, яка постійно змінюється під впливом цифровізації, зростання обсягів інформації, міждисциплінарності та необхідності точного, лаконічного й водночас комунікативно ефективного подання знань. У таких умовах саме композиційно-стильові засоби відіграють визначальну роль у забезпеченні логічної впорядкованості, змістової узгодженості та прагматичної ефективності тексту. Однак відсутня узгоджена модель опису цих засобів у межах лінгвістичного аналізу унеможливорює об'єктивне порівняння різних типів спеціалізованих текстів та оцінку їх комунікативної доцільності.

Актуальність дослідження зумовлена потребою глибшого теоретичного осмислення текстових механізмів організації змісту у спеціалізованому дискурсі, оскільки саме вони визначають якість професійної комунікації. Чітко структурований і стильово вивіреним текст підвищує зрозумілість фахової інформації, оптимізує процеси міждисциплінарної взаємодії та сприяє уніфікації знання в науковій і професійній сферах. Крім того, у сучасній лінгвістиці спостерігаємо зростання інтересу до текстопроцесу, який поєднує аналіз мовних засобів на мікрорівні із дослідженням макроструктури тексту, що робить означену тему методологічно перспективною.

Таким чином, дослідження лінгвістичних параметрів тексту спеціалізованого дискурсу крізь

призму композиційно-стильових засобів організації змісту є важливим і своєчасним кроком до формування цілісного наукового бачення механізмів функціонування професійної комунікації та поглиблення сучасної теорії тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці спеціалізований дискурс розглядають як багаторівневу комунікативну структуру, що поєднує термінологічну щільність, стильову впорядкованість і логічну організацію змісту. Проблема дослідження композиційно-стильових засобів у таких текстах привертає увагу численних українських і закордонних науковців. Зокрема М. Gotti у монографії *Specialized Discourse: Linguistic Features and Changing Conventions* наголошує, що аналіз спеціалізованого дискурсу має включати одночасно мікрорівень (лексичні, морфолого-синтаксичні засоби) і макрорівень (структурна організація, жанрові моделі), що дасть змогу відобразити механізми формування смислу на рівні цілісного тексту [9]. У дослідженні *Investigating Specialized Discourse* М. Gotti систематизує методологію лінгвістичного аналізу, демонструючи, як текстові структури змінюються під впливом інтердисциплінарної взаємодії та цифровізації фахової комунікації [8].

Структурно-функційний аспект спеціалізованих текстів досліджує й G. Garzone, який у колективній праці *Specialised and Professional Discourse* студіює дискурсивні практики в різних професійних сферах, зокрема медичній, технічній та юридичній. Учений констатує, що стильові й композиційні засоби тексту виконують функцію організації змісту, уможливаючи логічність і когерентність висловлення, а також сприяють цільовій адресності повідомлення [7]. J. Swales у монографії *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings* закладає підґрунтя жанрового підходу й розглядає тексти як типові комунікативні події з усталеними «шляхами» (moves), що забезпечують їхню функційність і структурну послідовність. За J. Swales, кожен жанр сформований стратегічно, відповідно до комунікативної мети, що впливає як на зміст, так і на стиль, який вибирає автор [11]. G. Lakoff і M. Johnson у праці *Metaphors We Live By* пропонують когнітивно-метафоричний підхід і доводять, що метафори не просто прикрашають науковий дискурс – вони є основою нашого

мислення. Саме через метафоричні каркаси (концептуальні метафори) відбувається композиційне й стильове структурування спеціалізованих текстів, що детермінує логіку аргументації, тематичну прогресію й жанрову побудову [10].

У наукових працях N. Fairclough, одного із засновників критичного дискурс-аналізу, йдеться про те, що мову і стиль не можна розглядати поза соціальними практиками. Дослідник демонструє, як композиційно-текстові структури (макроорганізація, теми, риторичні засоби) віддзеркалюють і водночас конструюють ідеологію й соціальні відносини [6].

Українські науковці теж працюють в царині досліджень спеціалізованого дискурсу. Так, Н. Кондратенко доводить, що комунікативно-дискурсивні стратегії визначають мовну поведінку науковців і практиків, актуалізуючи не лише лексичну й синтаксичну специфіку тексту, а і його логічну побудову та загальну структурну організацію. Авторка наголошує, що сучасні підходи до аналізу дискурсу дають змогу інтегрувати дослідження лексико-граматичних засобів у вивчення макроструктури тексту, що створить методологічно обґрунтовану базу для системного лінгвістичного аналізу спеціалізованих текстів [3].

Дискурсивний аспект композиції тексту досліджує й О. Смаль, яка, аналізуючи лекційний дискурс як взірць професійної комунікації, обстоює позицію, що логіко-композиційна структура лекційного тексту, включно з тематичною прогресією та організацією інформації, сприяють формуванню когерентного й зрозумілого повідомлення. Такий підхід до аналізу композиції дає змогу виявляти мовні й стильові засоби, що забезпечують ефективне передавання знань та підтримують зв'язність і цілісність спеціалізованого дискурсу [5].

Дослідження В. Молодцової, Н. Русаченко і Т. Видайчук розкриває роль лексичної когезії у структурі тексту, підкреслюючи важливість повторів, синонімії, гіпонімії та інших когезійних механізмів для досягнення цілісності й логічної впорядкованості інформації. Автори стверджують, що системне використання цих засобів сприяє як формуванню зв'язного тексту, так і підвищенню його комунікативної ефективності у професійній сфері [4].

Водночас, незважаючи на численні напрацювання, залишається недостатньо дослідженою проблема *ролі композиційно-стильових засобів у формуванні логічної та смислової цілісності спеціалізованого дискурсу*, а також їхній вплив на ефективність передавання фахової інформації. Це й зумовлює необхідність системного аналізу стилю та композиції текстів у межах конкретного фахового дискурсу.

Формулювання мети і завдань статті. *Мета* статті полягає у виявленні й систематизації композиційно-стильових засобів, які організовують зміст спеціалізованого дискурсу, визначенні рівня їхнього впливу на когерентність і комунікативну ефективність тексту. Для досягнення мети визначено такі *завдання*: 1) проаналізувати сучасні

підходи до аналізу композиційно-стильових засобів спеціалізованого дискурсу; 2) виявити ключові мовні й стильові засоби, що забезпечують логічну впорядкованість і смислову цілісність фахових текстів; 3) оцінити вплив цих засобів на предмет комунікативної ефективності й зрозумілості текстів для фахової аудиторії; 4) узагальнити результати й сформулювати рекомендації щодо оптимізації організації змісту спеціалізованого дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці аналіз спеціалізованого дискурсу науковці розглядають як комплексне дослідження тексту на різних рівнях, що дають змогу оцінити взаємодію мікро- та макрорівневих засобів для забезпечення когерентності й комунікативної ефективності фахового повідомлення.

Одним із ключових підходів є *критичний дискурс-аналіз* (CDA). Він уможливиле вивчати не лише мовні засоби, а й соціальні практики, які вони відображають і конструюють. Композиційно-стильові складники (тематична побудова, організація абзаців, риторичні маркери) науковці вважають інструментами формування соціальної та професійної реальності через текст [6]. CDA дає змогу простежити, як спеціалізовані тексти продукують і передають знання, одночасно впливаючи на ідеологічні й соціальні аспекти професійної комунікації.

Текстологічний підхід орієнтований на макроструктуру тексту, жанрові моделі й тематичну прогресію. Дослідники наголошують на важливості узгодженості змісту та логіки викладу для ефективного професійного спілкування [2]. Цей підхід дозволяє оцінити взаємодію структурних складників тексту й визначити принципи його композиційної організації.

Стильовий аналіз спеціалізованого дискурсу зосереджується на лексико-граматичних і риторичних засобах, що забезпечують академічну точність і логічну впорядкованість тексту. Важливе значення мають термінологія, синтаксично складні конструкції, пасивні форми й риторичні фрейми, які сприяють зрозумілості та об'єктивності викладу [1].

Особливу увагу сучасних дослідників привертають цифрові й медійні формати професійного дискурсу, що вимагають адаптації композиційно-стильових засобів під нові умови комунікації. Медієвий стиль впливає на структуру тексту, його інтерактивність і способи подання інформації, а отже, і на комунікативну ефективність.

Когнітивно-практичний підхід, зокрема *Mediated Discourse Analysis* (MDA), згідно з яким дискурс – це діяльність у певних соціальних взаємозв'язках, де мова, комунікативні дії та соціальні практики взаємопов'язані. Це дає змогу оцінювати, як композиційно-стильові засоби реалізуються у конкретних професійних ситуаціях, забезпечуючи логічну послідовність і тематичну узгодженість тексту.

Отже, сучасні підходи до аналізу композиційно-стильових засобів у спеціалізованому дискурсі інтегрують: критичний і соціально-практичний виміри дискурсу; текстологічний аналіз макроструктури та жанрової організації; стильовий аналіз мікрорівня мови; урахування цифрового й медійного

контексту; когнітивно-практичні методи, що розглядають дискурс як діяльність.

Застосування цих підходів дає змогу всебічно дослідити роль композиційно-стильових засобів у спеціалізованому дискурсі, визначити їхній вплив на логічну впорядкованість, тематичну прогресію та комунікативну ефективність професійних текстів.

Аналіз сучасних фахових текстів уможливив вирішення низки мовних і стильових засобів, що забезпечують логічну впорядкованість і смислову цілісність спеціалізованого дискурсу. Передусім це лексична когезія, яка реалізується через повтори, синонімію, гіпонімію й термінологічну узгодженість. Так, у наукових статтях з медицини повторення ключових термінів (*патогенез, симптоматика, лікувальні підходи*) забезпечує тематичну єдність абзаців і підтримує логіку викладу [4].

Другим важливим засобом є синтаксична структура, що детермінує логіку побудови висловлювання. У фахових текстах часто застосовують складні речення, пасивні конструкції й номіналізацію, що сприяє концентруванню інформації, зменшенню суб'єктивності і підкреслює об'єктивний характер повідомлення. Наприклад, у наукових публікаціях з біології натрапляємо на речення на кшталт: *Було проведено серію експериментів для визначення впливу факторів навколишнього середовища на ріст клітин*, що забезпечує точність і структурованість викладу [1].

Риторичні маркери та зв'язки між частинами тексту відіграють ключову роль у підтриманні когерентності та логічної послідовності. Використання сполучників, вставних слів і пояснювальних конструкцій допомагає читачеві слідувати за аргументацією та правильно інтерпретувати зв'язки між частинами тексту [11].

Важливим складником є також жанрово-структурна модель, яка передбачає чітку організацію тексту відповідно до комунікативної мети. Наприклад, структура наукової статті *«вступ – постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду – аналіз останніх досліджень і публікацій – мета статті – завдання статті – виклад основного матеріалу – висновки»* дає змогу поступово ознайомлювати читача в проблемі, формувати аргументацію та підсумовувати результати дослідження [9].

Крім того, у спеціалізованих текстах активно застосовують когнітивні й концептуальні метафори, що структурно й логічно організовують інформацію. Так, у юридичних документах метафори (*меч правосуддя, війна зі злочинністю*) допомагають уявити взаємозв'язки норм та регламентів, забезпечуючи тематичну прогресію та когерентність висловлення [10].

Отже, для забезпечення логічної впорядкованості і смислової цілісності спеціалізованих текстів ключовими є такі засоби: лексична когезія й термінологічна узгодженість; складні синтаксичні конструкції і номіналізація; риторичні маркери та сполучники; жанрово-структурні моделі; когнітивні й концептуальні метафори.

Використання цих інструментів уможливорює створення текстів, які є одночасно логічно

впорядкованими, змістовно цілісними й комунікативно ефективними, що вкрай важливо для професійної комунікації в науковій і прикладній сферах.

Композиційно-стильові засоби не лише формують структурну організацію спеціалізованих текстів, а й безпосередньо визначають їх комунікативну ефективність, тобто здатність чітко, точно й логічно передавати професійну інформацію цільовій аудиторії. Дослідження засвідчують, що лексична когезія, зокрема повтор ключових термінів, синонімічні заміни та гіперо-гіпонімії зв'язки, суттєво підвищують зрозумілість тексту для фахівців, оскільки забезпечують тематичну стабільність і допомагають вибудовувати концептуальні зв'язки між частинами висловлення [4].

Важливу роль відіграють також синтаксичні моделі, що допомагають оптимізувати сприймання складної інформації. Застосування номіналізації, пасивних конструкцій і розгорнутих складних речень сприяє об'єктивації інформації й уникненню двозначності. Проте, як зазначає G. Garzone, надмірна синтаксична ускладненість може знижувати доступність інформації навіть для підготовлених читачів, тому ефективний спеціалізований текст має поєднувати інформативність зі структурною зрозумілістю [7].

Зв'язність тексту значною мірою залежить від риторичних маркерів, які формують логіку аргументації й прогнозують вектори розгортання думки. Використання слів-індикаторів причиново-наслідкових чи протиставних зв'язків (*отже, водночас, однак, унаслідок цього*) підсилює логічну структуру висловлення й полегшує орієнтацію в тексті фахівцю, який працює з великими масивами інформації. Як вказує J. Swales, такі маркери формують «риторичний шлях» тексту, завдяки чому читач краще розуміє функцію кожної його частини [11].

Значний вплив на комунікативну ефективність мають і жанрові структури, які забезпечують передбачуваність подання матеріалу. У наукових текстах усталена композиція (про це йшлося вище) створює межі для читача, що співвідносить отриману інформацію з очікуваною структурою викладу. Це підвищує швидкість опрацювання матеріалу й мінімізує ризик неправильних інтерпретацій. На це звертає увагу й M. Gotti, підкреслюючи, що жанрова організація є стрижневим складником когерентності [8].

Особливе місце належить когнітивним і концептуальним метафорам, які, виконуючи стильову функцію, беруть участь у структуруванні фахового знання. У технічних і правових текстах метафоричні моделі, на зразок *система як механізм* або *право як структура*, допомагають читачеві швидше інтегрувати нову інформацію у вже сформовану когнітивну схему. Таким чином, метафори виступають інструментом когнітивної економії та сприяють формуванню смислової цілісності [10].

Отже, можна стверджувати, що композиційно-стильові засоби визначають не лише зовнішню будову спеціалізованих текстів, а й їхню здатність ефективно виконувати комунікативну функцію. Вони забезпечують зрозумілість, передбачуваність, логічність і структурну цілісність, що є ключовими чинниками успішної професійної комунікації.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, варто підкреслити, що композиційно-стильові засоби відіграють ключову роль у забезпеченні логічної впорядкованості та смислової цілісності спеціалізованих текстів. У сучасних рецепціях [3–5; 6–11] науковці наголошують, що саме поєднання структурної організованості, мовної когезії та риторичної прогнозованості визначає якість фахового дискурсу, а також ефективність передавання складної інформації фаховій аудиторії.

Аналіз засвідчив, що когерентності спеціалізованого тексту сприяє системна взаємодія кількох груп засобів. *Лексична когезія* підтримує тематичну єдність і допомагає впорядкувати концептуальні зв'язки між позиціями змісту. *Синтаксичні моделі* створюють баланс між інформативністю й доступністю сприйняття, тоді як *риторичні маркери* окреслюють логічний перебіг думки і прогнозують структуру тексту. Водночас *жанрові схеми* та *когнітивні метафори* забезпечують структурну прозорість і формують концептуальні межі, у яких реалізується професійна комунікація.

Виявлені закономірності засвідчують, що підвищення якості спеціалізованих текстів потребує цілеспрямованого застосування композиційно-стильових засобів на всіх рівнях організації дискурсу. Відповідно, доцільно запропонувати низку рекомендацій щодо оптимізації змістової структури фахових висловлювань, зокрема:

- **забезпечувати стабільність терміносистеми**, використовуючи повтори та синонімічні заміни в межах однієї сфери для підтримання смислової цілісності тексту;
- **унікувати надмірної синтаксичної складності**, поєднуючи інформативні конструкції зі зрозумілими моделями, що підвищить доступність сприймання;
- **оптимізувати використання риторичних маркерів**, формуючи логічну й структурну прогнозованість викладу;
- **дотримуватися усталених жанрових моделей**, що забезпечують впорядкованість аргументації та полегшують орієнтацію в тексті;
- **виважено застосовувати когнітивні метафори**, що сприяють концептуалізації складних понять і допомагають читачеві інтегрувати нову інформацію;
- **забезпечувати взаємодію мікро- й макрорівня організації тексту**, узгоджуючи мовні засоби з композиційною структурою для формування цілісного смислового простору.

Висновки та перспективи досліджень. Проведене дослідження дало змогу встановити, що композиційно-стильові засоби становлять фундаментальний механізм організації змісту спеціалізованого дискурсу, сприяючи його логічній впорядкованості, смисловій цілісності й комунікативній ефективності / доцільності. Аналіз праць українських і закордонних дослідників засвідчив, що сучасний спеціалізований текст функціонує як багаторівнева структура, у якій мовні засоби на мікрорівні узгоджено взаємодіють із композиційними моделями макрорівня, формуючи єдиний текстовий простір.

Виявлено, що ключову роль у формуванні когерентності відіграють лексична когезія, синтаксичні структури, риторичні маркери, жанрові схеми та концептуальні метафори. Системне використання їх забезпечує тематичну і логічну узгодженість змісту, сприяє оптимальному структуруванню інформації та створює умови для ефективного сприйняття фахового матеріалу адресатом. Установлено також, що композиційно-стильові засоби не лише організовують текст, а й відображають специфіку професійної діяльності, трансформуючись під впливом цифровізації, стандартизації комунікативних практик і міждисциплінарної взаємодії.

Отримані результати доводять необхідність системного підходу до аналізу спеціалізованого дискурсу, який охоплює як внутрішньотекстові мовні характеристики, так і зовнішні комунікативні ознаки. Це дає змогу комплексно оцінювати якість професійних текстів і розробляти рекомендації щодо вдосконалення їхньої структури й стильової організації.

Таким чином, застосування композиційно-стильових засобів у спеціалізованому дискурсі є необхідною умовою підвищення інформативності, прозорості й ефективності професійної комунікації. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення варіативності цих засобів у різних типах спеціалізованих текстів, а також на створення інтегрованих моделей аналізу, здатних відобразити динаміку сучасної фахової комунікації.

Перспективним вважаємо дослідження кількісного виміру інтердискурсивних маркерів за допомогою корпусних технологій, а також вивчення специфіки міждискурсивності в електронних і соціальних медіа, де гібридність комунікації досягає найбільшого рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбар М., Навчук Г., Хававчак О. Лінгвопоетика наукового дискурсу : аналіз мовних засобів побудови наукових текстів. *Лінгвістичні студії*. 2024. Вип. 48. С. 61–72. DOI: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.48.5>. URL: <https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/16459>.
2. Деркач Н. Сучасні підходи до типології дискурсу. *Studia Philologica*. 2024. № 2 (23). С. 33–53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-2491.2024.233>. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/496>.
3. Кондратенко Н. Комунікативно-дискурсивні дослідження в сучасному українському мовознавстві : тенденції та перспективи. *Українська мова*. 2018. № 1 (65). DOI: doi.org/10.15407/ukrmova2018.01.064. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/en/>.
4. Молодцова В., Русаченко Н., Видайчук Т. Лексична когезія тексту : лінгвістичні та прагматичні аспекти. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 4 (34). С. 582–592. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4\(34\)-582-593](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4(34)-582-593). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/51792/1/Rusachenko_Vydaichuk_FUFKM_2025.pdf.

5. Смал О. Лінгвокогнітивні особливості лекційного дискурсу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 3. С. 276–281.
6. Fairclough N. *Language and Power*. London : Longman, 2001. 226 p.
7. Garzone G., Catenaccio P., Grego K., Doerr R. Specialised and professional discourse across media and genres. Milano, Italy : Ledizioni, 2017. 287 p. URL: https://www.ledizioni.it/stag/wp-content/uploads/2018/02/Grego_DEF.pdf.
8. Gotti M. Investigating Specialized Discourse. Bern : Peter Lang, 2011. 226 p. URL: <https://archive.org/details/maurizogottispecializeddiscourse/Investigating%20specialized%20discourse.pdf/>.
9. Gotti M. Specialized Discourse : Linguistic Features and Changing Conventions. Bern : Peter Lang, 2003. 351 p. URL: <https://archive.org/details/maurizogottispecializeddiscourse/Investigating%20specialized%20discourse.pdf/>.
10. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 2024. 308 p. URL: https://books.google.com/books/about/Metaphors_We_Live_By.html?hl=uk&id=r6nOYYtxzUoC.
11. Swales J. *Genre Analysis : English in Academic and Research Settings*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. P. 45–47, 52–60. URL: <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1075/z.184.513swa/pdf>.

REFERENCES

1. Harbar, M., Navchuk, H., Khavavchak, O. (2024). Linhvopoetyka naukovoho dyskursu: analiz movnykh zasobiv pobudovy naukovykh tekstiv [Linguopoetics of scientific discourse: analysis of linguistic means of constructing scientific texts]. *Linhvistychni studii*, 48, 61–72. DOI: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.48.5>. URL: <https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/16459> [in Ukrainian].
2. Derkach, N. (2024). Suchasni pidkhody do typolohii dyskursu [Modern approaches to discourse typology]. *Studia Philologica*, 2 (23), 33–53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-2491.2024.233>. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/496> [in Ukrainian].
3. Kondratenko, N. (2018). Komunikatyvno-dyskursyvni doslidzhennia v suchasnomu ukrainskomu movoznavstvi: tendentsii ta perspektyvy [Communicative and discursive research in modern Ukrainian linguistics: trends and prospects]. *Ukrainska mova*, 1 (65). DOI: doi.org/10.15407/ukrmova2018.01.064. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/en/> [in Ukrainian].
4. Molodtsova, V., Rusachenko, N., Vydaichuk, T. (2025). Leksychna koheziia tekstu: linhvistychni ta prahmatychni aspekty [Lexical cohesion of the text: linguistic and pragmatic aspects]. *Visnyk nauky ta osvity*, 4 (34), 582–592. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4\(34\)-582-593](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4(34)-582-593). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/51792/1/Rusachenko_Vydaichu_FUFKM_2025.pdf [in Ukrainian].
5. Smal, O. (2017). Linhvokognityvni osoblyvosti lektiinoho dyskursu [Linguocognitive features of lecture discourse]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 3, 276–281 [in Ukrainian].
6. Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. London: Longman.
7. Garzone, G., Catenaccio, P., Grego, K., Doerr, R. (2017). Specialised and professional discourse across media and genres. Milano, Italy: Ledizioni. URL: https://www.ledizioni.it/stag/wp-content/uploads/2018/02/Grego_DEF.pdf.
8. Gotti, M. (2011). Investigating Specialized Discourse. Bern: Peter Lang. URL: <https://archive.org/details/maurizogottispecializeddiscourse/Investigating%20specialized%20discourse.pdf>.
9. Gotti, M. (2003). Specialized Discourse: Linguistic Features and Changing Conventions. Bern: Peter Lang. URL: <https://archive.org/details/maurizogottispecializeddiscourse/Investigating%20specialized%20discourse.pdf/>.
10. Lakoff, G., Johnson, M. (2024). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press. URL: https://books.google.com/books/about/Metaphors_We_Live_By.html?hl=uk&id=r6nOYYtxzUoC.
11. Swales, J. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press, 45–47, 52–60. URL: <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1075/z.184.513swa/pdf>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

EMOTIONAL AND CULTURAL LOAD IN COMMUNITY INTERPRETING

Povoroznyuk R. V.

Educational-Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

The efficacy and ethics of contemporary community interpreting are increasingly challenged by high-stakes environments, forced migration, and global crises. This study investigates the emotional and cultural load experienced by community interpreters and analyzing how these complex factors influence professional sustainability and performance. The goal is to develop a framework that recognizes interpreter well-being as a prerequisite for ethical and effective practice. The investigation adopted an integrated analytical approach, synthesizing current theoretical approaches with empirical findings drawn from international and Ukrainian scholarship. The research was structured around defining and conceptualizing emotional and cultural load, examining their unique challenges in settings like military and medical contexts, and analyzing resilience mechanisms. The analysis confirms that the interpreter's burden operates as a triad: cognitive load, emotional load, and cultural load, forming a dynamic, mutually reinforcing system. The study proposes a Resilience- and Sustainability-Oriented Framework that expands current models by incorporating professional resilience (adaptive coping, boundary-setting) and sustainability structures (trauma-informed policies, institutional support). Institutional structures are vital for protecting interpreters' well-being. The ultimate conclusion is that effective and ethical community interpreting depends on recognizing interpreters as emotionally and cognitively engaged cultural mediators whose work necessitates trauma literacy, cultural intelligence, and supportive infrastructures. Future research should focus on longitudinal studies to examine cumulative trauma and the evaluation of structured support systems, such as peer supervision models and trauma-informed training modules, to enhance professional viability.

Key words: community interpreting, cultural mediation, intercultural competence, emotional load, cognitive load, resilience, sustainability.

Поворознюк Р. В. Емоційне й культурне навантаження в громадському перекладі. Ефективність та етичні засади сучасного громадського перекладу дедалі частіше випробовуються на витривалість стресовими умовами, вимушеною міграцією та глобальними кризами. Наше дослідження присвячене ролі емоційного й культурного навантаження, яке відчують на собі громадські перекладачі, та тому, як ці складні фактори впливають на професійну стійкість та ефективність. Метою дослідження є розробка рамкової структури, де благополуччя перекладача розглядається як передумова етичної та ефективної перекладацької діяльності. У дослідженні застосовано інтегрований аналіз, що поєднує сучасні теоретичні підходи з емпіричними висновками, отриманими з міжнародних та вітчизняних наукових досліджень. Дослідження концептуалізує емоційне й культурне навантаження, висвітлює унікальні виклики військового й медичного контексту та аналізує механізми стійкості громадського перекладача. Результати підтверджують, що професійне навантаження громадського перекладача функціонує у вигляді триади з когнітивного, емоційного й культурного складників, утворюючи динамічну, взаємодіювальну систему. Розроблено рамкову структуру, зорієнтовану на стійкість і сталість, яка удосконалює сучасні перекладацькі моделі й включає професійну стійкість (адаптивне подолання, встановлення меж) та структури сталості (травматично зорієнтований підхід, інституційна підтримка). Інституційні структури є життєво важливими елементами психологічної рівноваги громадських перекладачів.

Дійдено висновку, що ефективний та етичний громадський переклад ґрунтується на визнанні перекладачів як емоційно й когнітивно залучених культурних посередників, чий фах вимагає психологічної обізнаності, культурної усвідомленості й схвального середовища. Майбутні дослідження мають включати тривале вивчення впливу кумулятивної травми й оцінку ефективності структурованих систем підтримки, таких як моделі колегіальної супервізії й навчальних модулів, що враховують вплив психологічної травми, для підвищення професійної дієздатності громадських перекладачів.

Ключові слова: громадський переклад, культурне посередництво, міжкультурна компетентність, емоційне навантаження, психологічне навантаження, стійкість, сталість.

Defining the Problem and Argumentation of the Topicality of the Consideration. The issue of emotional and cultural load in community interpreting has become increasingly urgent in recent years, particularly in contexts marked by social instability, forced migration, and humanitarian crises. Community interpreters frequently operate in emotionally charged environments:

healthcare facilities, legal institutions, shelters, military contexts, and emergency response settings, where they must balance linguistic accuracy with the psychological and cultural needs of highly vulnerable individuals. The problem becomes especially complex when interpreters themselves belong to the affected community, sharing similar traumatic experiences with those for whom they

interpret. This dual burden amplifies emotional strain, complicates professional neutrality, and challenges traditional assumptions about interpreter detachment.

The topicality of this issue is profoundly illustrated by the experience of Ukrainian community interpreters during the full-scale Russian invasion. Ukrainian interpreters working at border crossings, humanitarian hubs, hospitals, volunteer centers, and military units are required to translate not only language, but also human suffering, uncertainty, and trauma. Many of them interact with the internally displaced persons, survivors of violence, or soldiers with acute medical and psychological needs, while simultaneously coping with their own fear, grief, or loss. The emotional load in such circumstances is intensified by the urgency and life-or-death nature of communication, demanding that interpreters maintain accuracy and composure despite overwhelming stress. This reality has revealed significant gaps in interpreter training and support systems, making the study of emotional load not only academically relevant but societally necessary.

In addition to emotional pressure, the cultural dimension of community interpreting becomes critically important in wartime conditions. Interpreters frequently mediate between the Ukrainian cultural norms and those of international humanitarian staff, foreign journalists, medical responders, and military partners. Misunderstandings may arise from differences in trauma expression, perceptions of authority, communication strategies, or culturally embedded values related to dignity, resilience, and collective responsibility. Thus, cultural mediation requires more than clarifying terms – it involves negotiating worldviews, interpreting silence and emotion, and facilitating mutual comprehension in highly sensitive interactions.

At the same time, the Ukrainian wartime context foregrounds the concepts of sustainability and resilience within community interpreting. **Resilience** in this setting refers not only to the interpreter's psychological endurance but also to their capacity to continue functioning effectively in the face of chronic stress, exposure to trauma, and shifting cultural expectations. Ukrainian interpreters have demonstrated remarkable resilience by adapting rapidly to new communicative environments, maintaining professionalism despite fatigue, and developing strategies to protect their emotional well-being. Their ability to remain functional communicators in unstable conditions highlights the need for resilience-building training modules, psychological support programs, and reflective practices within interpreter education.

Sustainability, in turn, relates to the long-term viability of interpreting work under crisis conditions. Without institutional support, ethical guidelines for emotional self-care, and systemic recognition of interpreters' psychological risks, the profession becomes vulnerable to burnout, turnover, and declining quality of service. Sustainable community interpreting therefore requires policies that prioritize interpreter well-being, ensure ongoing professional development, establish mechanisms for emotional debriefing, and promote intercultural competence as a core skill. The Ukrainian experience underscores that interpreting in high-stress

humanitarian settings cannot depend solely on personal resilience; it must be supported by sustainable structures that protect both interpreters and the communities they serve.

In this context, examining the emotional and cultural load in community interpreting becomes essential not only for advancing theoretical understanding but also for developing practical frameworks that ensure interpreter resilience and the long-term sustainability of the profession. Understanding these dynamics contributes to more effective, humane communication in crisis settings and reinforces the broader social role of community interpreters as mediators of accessibility, dignity, and human rights.

Analysis of Recent Research and Publications.

Recent scholarship has paid increasing attention to the emotional, cognitive, and cultural dimensions of community interpreting, reflecting global shifts in humanitarian, medical, legal, and crisis-related communication. A significant research trend concerns the emotional burden and psychological vulnerability of interpreters working in high-stakes environments. E. Hsieh and F. Hong demonstrate that interpreters in healthcare and emergency settings frequently experience secondary trauma, chronic stress, and burnout due to prolonged exposure to suffering and crisis. Their study emphasizes that emotional overload is not incidental but inherent to community interpreting in settings involving trauma survivors, refugees, and distressed patients [4]. These findings echo the results of A. C. Gieshoff, C. Lehr and A. H. Heeb, who identified heightened cognitive and physiological responses to emotionally charged content, indicating that emotional stimuli directly influence interpreters' processing capacity and accuracy [2].

The emotional intensity of interpreting is further amplified in conflict zones. B. Moser-Mercer analyses the ethical tensions and emotional labor faced by interpreters embedded in military and humanitarian operations. Her findings highlight situations where interpreters must navigate traumatic narratives, life-or-death decisions, and intercultural misunderstandings under extreme pressure. The study demonstrates that such environments require robust mechanisms for emotional self-regulation, ethical decision-making, and intercultural mediation, mechanisms that are currently underdeveloped in many interpreter training programs [6].

Cultural competence and mediation constitute another central theme in recent scholarship. E. A. Jacobs, L. C. Diamond propose a framework for culturally responsive interpreting that addresses implicit bias, unequal power dynamics, and the communicative gaps that arise from culturally grounded misunderstandings. This framework positions interpreters as active cultural negotiators who manage not only linguistic transfer but also social expectations, identity issues, and context-specific norms [5]. H. Tebble similarly underscores the evolving role of community interpreters as cultural brokers whose work significantly affects access to justice, healthcare, and public services [10, 88–95, 128–140].

Broader discussions on social justice and linguistic rights provide an important macro-level perspective. G. Ruiz and C. Valero-Garcés argue that community

interpreting is foundational to equitable access to public institutions, emphasizing that interpreting practices must be aligned with human rights and social justice principles. Their work situates interpreting within global movements for linguistic inclusion, positioning interpreters as key agents in sustaining democratic participation for linguistically diverse populations [9, 3–15, 55–65].

Foundational theoretical contributions also continue to shape the field. D. Gile's Effort Models explain how limited cognitive resources intersect with emotional overload, making interpreters more vulnerable to errors when confronted with psychologically intense content [3, 172–178]. R. Povoroznyuk expands this perspective with a psycholinguistic analysis of interpreter training in Ukraine, showing how cognitive load, attention management, and emotional resilience must be integrated into professional preparation, especially in societies experiencing war-related trauma and displacement [8].

A growing body of research connects these emotional and cultural dimensions with broader concepts of *sustainability* and *resilience* in interpreting. B. Moser-Mercer emphasizes the cognitive limits of interpreters and the need for sustainable workloads and support systems to prevent fatigue-induced decline in performance. Her work suggests that emotional strain, if unaddressed, undermines long-term cognitive functioning and places interpreters at risk of burnout [7]. E. Bielsa, examining cosmopolitanism and translation, highlights the interpreter's role in sustaining communication across cultural divides, particularly in contexts where cultural resilience – the capacity of communities to maintain identity and coherence under pressure – is crucial. Her perspective positions interpreters as facilitators of cultural continuity and adaptability, reinforcing their significance in humanitarian and crisis situations [1, 145–160].

Research across these domains converges on the understanding that resilience, psychological, cognitive, and cultural, is essential for interpreter effectiveness. Sustainability in interpreting practice requires institutional support, trauma-informed training, and ethical frameworks that protect interpreter well-being while ensuring high-quality service delivery. The wartime Ukrainian experience, as discussed by R. Povoroznyuk [8], demonstrates how interpreters' resilience is continually tested and how sustainable professional conditions are necessary to maintain consistent, ethical communication in prolonged crisis contexts.

Overall, recent scholarship highlights a multidimensional shift in interpreting studies: from viewing interpreters as neutral linguistic channels toward understanding them as emotionally engaged, culturally situated, cognitively limited, yet deeply resilient professionals. This reorientation underscores the urgency of exploring emotional and cultural load not only as theoretical constructs but as practical determinants of sustainability and ethical practice in contemporary community interpreting.

Setting the Goals and Tasks of the Article. The primary *goal* of this article is to investigate the emotional and cultural load experienced by community interpreters, particularly in high-stakes and crisis-affected

environments, and to analyze how these factors influence interpreter performance, decision-making, and professional sustainability. By examining current theoretical approaches and empirical findings, the article aims to highlight the complex interplay between emotional labor, cultural mediation, resilience, and long-term professional viability in community interpreting.

To achieve this overarching goal, the article sets the following specific *tasks*:

a) to define and conceptualize emotional and cultural load within the context of community interpreting, drawing on contemporary research and interdisciplinary perspectives;

b) to examine the psychological, cognitive, and cultural challenges that interpreters encounter in medical, legal, humanitarian, and conflict-related settings;

c) to analyze the mechanisms of resilience and sustainability that support interpreters' long-term effectiveness and well-being, including coping strategies, institutional support, and training approaches;

d) to explore the role of cultural mediation as a core component of community interpreting and to determine how cultural factors amplify or mitigate emotional strain;

e) to contextualize the discussion within the Ukrainian wartime experience, illustrating how interpreters navigate intensified emotional and cultural pressures in conditions of ongoing conflict;

f) to formulate conclusions and recommendations for enhancing interpreter training, improving support systems, and developing sustainable professional practices that acknowledge the emotional and cultural dimensions of community interpreting.

Together, these tasks provide a comprehensive framework for understanding the multifaceted nature of emotional and cultural load in community interpreting and underscore the need for resilient and sustainable strategies that ensure both interpreter well-being and high-quality communication in diverse public-service environments.

The Outline of the Main Research Material. The analysis of emotional and cultural load in community interpreting requires an integrated approach that connects psychological resilience, cultural mediation, and sustainable professional practice. While E. A. Jacobs, L. C. Diamond's framework of culturally responsive interpreting demonstrates how interpreters can manage implicit bias, unequal power dynamics, and culturally conditioned misunderstandings [5, 1–7], contemporary conditions, especially those shaped by humanitarian crises and armed conflict, call for an expanded model that incorporates resilience and long-term sustainability as essential competencies.

Interpreters working in medical, legal, and conflict-related settings often find themselves navigating situations where emotional intensity intersects with cultural complexity. The research of E. Hsieh and F. Hong [4], B. Moser-Mercer [6], and A. C. Gieshoff, C. Lehr and A. H. Heeb [2] confirm that emotional saturation affects decision-making, cognitive load, and overall performance. Building on these insights, the present article argues that cultural mediation alone is no longer sufficient: interpreters must develop adaptive strategies that

protect their psychological well-being while ensuring communicative effectiveness in unstable and high-pressure environments.

At the same time, the cultural dimension cannot be separated from sustainability. As E. Bielsa notes in her work on cosmopolitanism and translation, interpreting is inherently a relational practice that sustains intercultural understanding and preserves the communicative fabric of diverse communities [1, 135–150]. Thus, interpreters contribute not only to immediate communication but also to the resilience of social structures themselves. B. Moser-Mercer's findings further underscore the importance of designing working conditions and training models that align with human cognitive limits, preventing overload and burnout [7].

Drawing on these perspectives, as well as Ukrainian experience during wartime, where community interpreters must constantly negotiate trauma, cultural dislocation, and shifting institutional contexts, it becomes clear that interpreter sustainability is both a personal and a systemic issue. Resilience is not simply an internal psychological trait but a professional skill that emerges at the intersection of emotional regulation, cognitive adaptation, cultural awareness, and ethical clarity.

For this reason, the article proposes a **Resilience- and Sustainability-Oriented Framework for Community Interpreting** visualized by the model (Fig. 1). The framework integrates emotional, cultural, cognitive, and systemic variables into a unified model that emphasizes interpreter well-being as a condition for ethical and effective practice. It expands E. A. Jacobs,

L. C. Diamond's emphasis on cultural responsiveness [5] by incorporating two additional layers:

1) **professional resilience**: adaptive coping, emotional regulation, boundary-setting;

2) **sustainability structures**: training, institutional support, workload management, trauma-informed policy.

The **Resilience and Sustainability** model positions the interpreter not only as a cultural negotiator (as E. A. Jacobs, L. C. Diamond's framework [5] does) but also as a resilient professional operating within sustainable systems. It recognizes that emotional and cultural load cannot be managed solely at the individual level; they must be addressed through cognitive strategies and institutional structures. By emphasizing sustainability, the model also responds to long-term challenges identified by researchers such as B. Moser-Mercer [7] and supported by wartime Ukrainian interpreters' experiences, where chronic stress and cumulative trauma require more than ad-hoc coping.

Thus, the proposed framework provides a holistic conceptual foundation for understanding, teaching, and supporting community interpreting in a world increasingly marked by crisis, displacement, and intercultural complexity.

Community interpreting operates at the intersection of linguistic precision, emotional exposure, and cultural negotiation, making it one of the most demanding forms of communicative mediation. Research in interpreting studies consistently demonstrates that cognitive effort, emotional load, and cultural load do not function as

RESILIENCE & SUSTAINABILITY MODEL

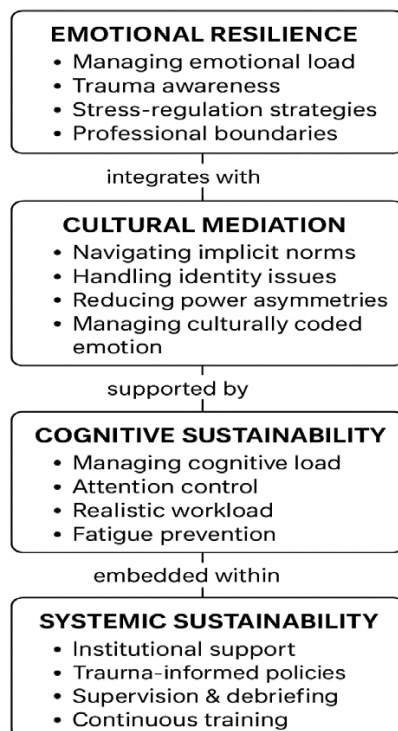

Fig. 1. Resilience and Sustainability Model for Community Interpreting

separate dimensions but rather as a tightly interwoven triad that shapes the interpreter's performance and long-term professional sustainability. **Cognitive load** refers to the limited processing resources required to simultaneously comprehend, store, and reformulate incoming messages. Foundational models by D. Gile [3, 160–170] and psycholinguistic analyses by B. Moser-Mercer [7] show that interpreters work at the threshold of attentional and memory capacity, and even small additional demands can destabilize performance. **Emotional load**, arising from distressing narratives, traumatic events, or morally charged situations, competes for these same cognitive resources. Studies by E. Hsieh and F. Hong [4] as well as A. C. Gieshoff, C. Lehr and A. H. Heeb [2] reveal that emotionally intense content provokes physiological stimulation, narrows attentional focus, and diminishes working memory capacity, leading to measurable declines in output accuracy. Thus, emotional strain does not merely coexist with cognitive effort but actively reshapes and constrains it.

Cultural load further complicates this dynamic. Community interpreters must not only relay information but also navigate implicit social norms, culturally coded emotions, and power asymmetries. E. A. Jacobs, L. C. Diamond's framework for culturally responsive interpreting emphasizes that interpreters frequently act as cultural negotiators, mediating unstated assumptions, identity positioning, and contextually embedded meanings [5]. This mediation requires complex inferential work, which heightens cognitive demand and may trigger emotional reactions, particularly when cultural norms clash or when the interpreter belongs to the same cultural or vulnerable community as the client. The interaction is cyclical: cultural ambiguity increases cognitive effort, cognitive overload reduces the ability to manage cultural nuance, and emotional strain intensifies both. Taken together, the triad forms a dynamic, mutually reinforcing system in which pressure in one dimension inevitably intensifies the others.

The Ukrainian wartime context offers a particularly vivid illustration of this compounded load. Many Ukrainian community interpreters working with displaced families, foreign journalists, humanitarian organizations, and medical personnel share the same collective trauma as those they assist. This overlap of identity amplifies emotional reactivity and complicates neutrality, making it far more difficult to maintain professional distance. Cultural mediation also acquires a heightened significance: interpreters must explain culturally grounded war-related behaviors, negotiate misunderstandings between the Ukrainian civilians and international responders, and sometimes defend the dignity or credibility of the people they serve. Such tasks carry both cognitive and emotional weight, especially when interpreters are simultaneously processing their own losses, displacement, or uncertainty. Field evidence, including observations synthesized in the Ukrainian scholarship [8], shows that interpreters often operate in unstable environments with irregular schedules, insufficient rest, and minimal institutional support. These conditions exacerbate cognitive fatigue and accelerate emotional burnout, revealing the structural fragility of interpreting work during protracted crises.

Despite these challenges, Ukrainian interpreters have also demonstrated remarkable resilience. Their adaptive practices: rapid pre-briefings before assignments, informal peer supervision, supportive team communication, and brief debriefing sessions after traumatic encounters, function as grassroots mechanisms that buffer the combined load. These emergent strategies reflect broader theoretical insights into resilience and sustainability in interpreting: that long-term professional viability depends not only on individual skill but also on systemic support, ethical clarity, and trauma-informed organizational practices. Scholars such as G. Ruiz and C. Valero-Garcés stress the importance of institutional structures that protect interpreters' well-being [9, 165–180], while B. Moser-Mercer highlights the ethical tensions that intensify in conflict settings [6]. Interpreting in such environments requires not simply accuracy, but a holistic capacity to regulate emotion, navigate culture, and distribute cognitive effort in ways that remain ethical, transparent, and sustainable over time.

The combined insights from cognitive science, trauma studies, and cultural mediation research make clear that community interpreting is sustained not by linguistic proficiency alone but by a multi-level architecture of resilience. This includes emotional self-regulation, cultural intelligence, cognitive workload management, and institutional policies that acknowledge the interpreter's vulnerability and humanity. The Ukrainian experience underscores both the urgency and the possibility of building such an architecture. In conditions where emotional trauma, cultural complexity, and cognitive strain intensify simultaneously, interpreters embody not only communicative bridges but also agents of resilience whose well-being determines the quality, ethics, and continuity of public-service communication.

Conclusions and directions for further research.

The analysis of cognitive, emotional, and cultural load in community interpreting demonstrates that these dimensions form an interdependent system that profoundly shapes interpreter performance, ethical decision-making, and long-term sustainability. The interrelations among these loads, where emotional intensity narrows cognitive capacity, cultural ambiguity increases inferential demands, and cognitive overload reduces the interpreter's ability to mediate sensitively, highlight the need for a holistic understanding of interpreter well-being. The Ukrainian wartime context further underscores the urgency of this perspective. Interpreters working in the conditions of collective trauma, linguistic diversity, and fluctuating institutional support exemplify both the vulnerabilities and the remarkable resilience inherent in community interpreting. Their experience reveals that sustainability is not merely an individual trait but a systemic condition requiring coordinated interventions at personal, organizational, and societal levels.

This study affirms that effective and ethical community interpreting depends on recognizing interpreters as emotionally and cognitively engaged cultural mediators whose work requires trauma literacy, cultural intelligence, and supportive infrastructures. Emotional resilience, cognitive sustainability, and cultural responsiveness should therefore become foundational components of interpreter education and professional policy.

Furthermore, institutions relying on interpreters: hospitals, courts, humanitarian organizations, must move toward trauma-informed, ethically responsible frameworks that safeguard interpreters' mental health, support reflective practice, and ensure reasonable workloads. Such systemic measures are necessary not only for interpreter well-being but for ensuring accurate, equitable communication for vulnerable populations.

Future research should further refine this multi-dimensional understanding. Longitudinal studies are needed to examine the cumulative impact of emotional and cultural strain on interpreters operating in protracted crises, particularly in conflict or post-conflict regions. Experimental research could investigate how specific cultural mediation strategies influence cognitive load

and client outcomes, while psychophysiological studies may provide deeper insight into the mechanisms linking emotional stimulation with performance fluctuations. Comparative studies between the Ukrainian interpreters and those working in other high-stakes environments would enrich understanding of universal versus context-specific resilience factors. Additionally, the development and evaluation of structured support systems: peer supervision models, trauma-informed training modules, digital coping tools, represent promising avenues for enhancing interpreter sustainability. Ultimately, advancing research in this area will help build more resilient infrastructures, ensure more equitable multilingual communication, and strengthen the ethical foundations of community interpreting as a profession.

BIBLIOGRAPHY

1. Bielsa E. *Cosmopolitanism and Translation : Investigations into the Experience of the Foreign*. London : Routledge, 2016. 190 p.
2. Gieshoff A. C., Lehr C., Heeb A. H. Stress, cognitive, emotional and ergonomic demands in interpreting and translation : A review of physiological studies. *Cognitive Linguistic Studies*. 2021. Vol. 8. Issue 2. P. 404–439. DOI: <https://doi.org/10.1075/cogls.00084.gie>.
3. Gile D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2009. 283 p.
4. Hsieh E., Hong F. Interpreter Stress, Trauma, and Burnout in High-Stakes Community Settings. *Handbook of Interpreting / R. Jourdenais, H. Mikkelsen* (eds.). London; New York : Routledge, 2015. P. 263–277.
5. Jacobs E. A., Diamond L. C. *Providing Health Care in the Context of Language Barriers : International Perspectives*. Bristol, UK; Blue Ridge Summit, PA : Multilingual Matters, 2017. 265 p.
6. Moser-Mercer B. Interpreting in conflict zones. *Handbook of Interpreting / R. Jourdenais, H. Mikkelsen*. London; New York : Routledge, 2015. P. 302–316.
7. Moser-Mercer B. Simultaneous interpreting : Cognitive potential and limitations. *Interpreting*. 2000. Vol. 5. No. 2. P. 83–94. DOI: 10.1075/intp.5.2.03mos.
8. Povoroznyuk R. Psycholinguistic Aspects of Teaching Community Interpreting in Ukraine. *Astra Slavensis*. 2022. Vol. 1. P. 493–509.
9. Ruiz G., Valero-Garcés C. *Interpreting, Social Justice and Language Rights*. New York : Routledge, 2021. 262 p.
10. Tebble H. *Community Interpreting : The New Era*. London : Routledge, 2019. 244 p.

REFERENCES

1. Bielsa, E. (2016). *Cosmopolitanism and Translation: Investigations into the Experience of the Foreign*. London: Routledge.
2. Gieshoff, A. C., Lehr, C., Heeb, A. H. (2021). Stress, cognitive, emotional and ergonomic demands in interpreting and translation: a review of physiological studies. *Cognitive Linguistic Studies*, 8 (2), 404–439. DOI: <https://doi.org/10.1075/cogls.00084.gie>.
3. Gile, D. (2009). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
4. Hsieh, E., Hong, F. (2015). Interpreter stress, trauma, and burnout in high-stakes community settings. *Mikkelsen, H., Jourdenais, R (eds.). The Routledge Handbook of Interpreting* (pp. 263–277). London; New York: Routledge.
5. Jacobs, E. A., Diamond, L. C. (2017). *Providing Health Care in the Context of Language Barriers: International Perspectives*. Bristol, UK; Blue Ridge Summit, PA: Multilingual Matters.
6. Moser-Mercer, B. (2015). Interpreting in conflict zones. *Mikkelsen, H., Jourdenais, R (eds.). The Routledge Handbook of Interpreting* (pp. 302–316). London; New York: Routledge.
7. Moser-Mercer, B. (2000). Simultaneous interpreting: cognitive potential and limitations. *Interpreting*, 5 (2), 83–94. DOI: doi:10.1075/intp.5.2.03mos.
8. Povoroznyuk, R. (2022). Psycholinguistic aspects of teaching community interpreting in Ukraine. *Astra Slavensis*, 1, 493–509.
9. Ruiz, G., Valero-Garcés, C. (2021). *Interpreting, Social Justice and Language Rights*. New York: Routledge.
10. Tebble, H. (2019). *Community Interpreting: The New Era*. London: Routledge.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

МОВНА ГРА В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ВІД ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ДО СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИМІРІВ

Похилюк О. М.

Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Стаття присвячена всебічному аналізу концепту мовної гри в сучасній лінгвістиці, простеженню його історичної еволюції та дослідженню трактувань цього явища різними науковцями. Актуальність наукової проблеми зумовлена непересічною роллю мовної гри у формуванні комунікативної ефективності, приверненні уваги реципієнта та створенні естетичного враження в різних сферах мовлення, зокрема в художній літературі та публіцистиці. Історично поняття мовної гри сягає філософських праць Л. Вітгенштейна, а його еволюція від вузького розуміння «гри слів» до сучасного широкого трактування як соціального відхилення від мовних норм з естетичною метою свідчить про глибинні зміни в науковій парадигмі. Трактатування мовної гри різними науковцями, серед яких Т. Космеда, О. Биндас, С. Жигун, В. Колкунова, А. Мартакова, С. Міхейкіна, підкреслює її багатоаспектність та роль у створенні нових сенсів, формуванні альтернативної реальності в тексті та розмиванні межі між мовою та мовленням.

Мета цього дослідження полягає у всебічному аналізі концепту мовної гри в сучасній лінгвістиці, простеженні його історичної еволюції, дослідженні трактувань цього явища різними науковцями та виявленні соціокультурних вимірів мовної гри в контексті актуальних суспільних подій. Дослідження здійснювалося на матеріалі збірки поезій Михайла Каменюка «...й камінь стара латинь, й лісів слов'янська в'язь...» з використанням комплексного лінгвістичного аналізу, що включав методи спостереження й опису, контекстуального, порівняльного та інтерпретаційного аналізу, а також елементи стилістичного, семіотичного й культурологічного аналізу.

Основними результатами дослідження є виявлення та аналіз проявів мовної гри в поезіях Михайла Каменюка, що ілюструють складні взаємовідношення між мовною грою та семантичною полісемією. Завдяки інноваційному використанню синтаксису, образності, контрасту та звуку Каменюк створює багатогранне дослідження тем пам'яті, ідентичності й людського досвіду, залучаючи читача до глибокого осмислення його творів. Мовна гра в його поезіях виступає як потужний механізм генерування нових смислів та створення багатопластової інтерпретації тексту. Пропонована студія також показує, що історична еволюція поняття мовної гри свідчить про його глибинний міждисциплінарний характер, а актуальність дослідження зростає в контексті сучасних соціокультурних змін, де мовна гра стає інструментом вираження патріотичних емотивних смислів та формування нових культурних ідентичностей.

Головні висновки дослідження підкреслюють, що мовна гра в сучасному лінгвістичному дискурсі є універсальним комунікативно-естетичним механізмом, який об'єднує творчі наміри автора з інтерпретативною активністю читача. Її вивчення передбачає комплексний підхід на перетині різних наукових дисциплін. Поезія Михайла Каменюка є яскравим прикладом того, як мовна гра й семантична полісемія взаємодіють для збагачення розуміння людського досвіду та формування індивідуального авторського стилю.

Ключові слова: мовна гра, синтаксична гра, семантична полісемія, комунікативна ефективність, відхилення від мовних норм, поетичний дискурс.

Pokhyliuk O. M. Language game in modern linguistics: from theoretical foundations to socio-cultural dimensions. This article is dedicated to a comprehensive analysis of the concept of language game in modern linguistics, tracing its historical evolution and exploring the interpretations of this phenomenon by various scholars. The relevance of the scientific problem is due to the significant role of language game in shaping communicative effectiveness, attracting the recipient's attention, and creating an aesthetic impression in various spheres of discourse, particularly in fiction and journalism. Historically, the concept of language game dates back to the philosophical works of L. Wittgenstein, and its evolution from a narrow understanding of «wordplay» to a modern broad interpretation as a social deviation from linguistic norms with an aesthetic purpose indicates profound changes in the scientific paradigm. The interpretations of language game by various scholars, including T. Kosmeda, O. Byndas, S. Zhyhyn, V. Kolkunova, A. Martakova, and S. Mikheikina, emphasize its multifaceted nature and role in creating new meanings, forming an alternative reality in the text, and blurring the boundary between language and speech.

The purpose of this study is to conduct a comprehensive analysis of the concept of language game in modern linguistics, trace its historical evolution, explore the interpretations of this phenomenon by various scholars, and identify the socio-cultural dimensions of language game in the context of current social events. The study was conducted using the material from Mykhailo Kamenuk's collection of poems «...and stone is ancient Latin, and forests are Slavic ligature...» with the application of complex linguistic analysis, which included methods of observation and description, contextual, comparative, and interpretive analysis, as well as elements of stylistic, semiotic, and culturological analysis.

The main results of the study include the identification and analysis of manifestations of language game in Mykhailo Kamenuk's poems, which illustrate the complex interrelationships between language game and semantic polysemy. Through the innovative use of syntax, imagery, contrast, and sound, Kamenuk creates a multifaceted exploration of themes of memory, identity, and human experience, engaging the reader in a deep understanding of his works. Language game in his poems acts as a powerful mechanism for generating new meanings and creating a multilayered interpretation of the text. The study also shows that the historical evolution of the concept of language game indicates its profound interdisciplinary nature, and the relevance of the study increases in the context of modern socio-cultural changes, where language game becomes an instrument for expressing patriotic emotive meanings and forming new cultural identities. The main conclusions of the study emphasize that the language game in modern linguistic discourse is a universal communicative-aesthetic mechanism that unites the author's creative intentions with the reader's interpretive activity. Its study requires a complex approach at the intersection of various scientific disciplines. Mykhailo Kamenuk's poetry is a vivid example of how language game and semantic polysemy interact to enrich the understanding of human experience and shape individual authorial style.

Key words: language game, syntactic game, semantic polysemy, communicative effectiveness, deviation from linguistic norms, poetic discourse.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасній лінгвістиці мовна гра постає як багатогранний та актуальний концепт, що охоплює широкий спектр мовних явищ та їх використання в комунікації. Це свідоме відхилення від усталених норм і правил мови, що відкриває простір для творчого експериментування, створення нових, неканонічних форм та збагачення смислового потенціалу тексту. Актуальність дослідження мовної гри зумовлена її непересічною роллю у формуванні комунікативної ефективності, приверненні уваги реципієнта та створенні естетичного враження. Вона є важливим інструментом у різних сферах мовлення, від художньої літератури та публіцистики до рекламних текстів, де її використання спрямоване на досягнення бажаного успіху й створення «втягувальної сили».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження засвідчують зростання інтересу до мовної гри як універсального механізму смислотворення в сучасному комунікативному просторі. У працях В. Калько й М. Калько підкреслено жанрову специфіку мовної гри в антипареміях, де вона виконує не лише стилістичну, а й світоглядно-інтерпретативну функцію, моделюючи нові культурні смисли в українському дискурсі [4]. Дослідження О. Биндас демонструє, що мовна гра в рекламних текстах англомовних видань є ключовим інструментом привернення уваги й формування поведінкових стратегій адресата, що підтверджує її прагматичний потенціал у сфері масових комунікацій [1]. У статті С. Лі та Я. Чжао запропоновано сучасні методики навчання полісемії в контексті опанування другої мови, а також підкреслено важливість контекстуальних і когнітивних механізмів для розвитку семантичної гнучкості студентів [14].

Узагальнення проаналізованих публікацій свідчить про поступовий перехід від трактування мовної гри як окремого стилістичного прийому до її розуміння як міжрівневого явища, що визначає комунікативні стратегії, впливає на інтерпретацію тексту й відіграє важливу роль у навчальних, медійних і культурних практиках.

Формулювання мети і завдань статті. *Мета* цього дослідження полягає у всебічному аналізі концепту мовної гри в сучасній лінгвістиці, простеженні його історичної еволюції, дослідженні

трактувань цього явища різними науковцями й виявленні соціокультурних вимірів мовної гри в контексті актуальних суспільних подій. Особлива увага буде приділена аналізу функцій та проявів мовної гри в поетичному дискурсі.

Дослідження мовної гри в поезії здійснювалося на матеріалі збірки віршів вінницького митця Михайла Каменюка «...й камінь стара латинь, й лісів слов'янська в'язь...». Вибір саме цієї збірки зумовлений низкою чинників. По-перше, поезія як особливий вид художнього мовлення є багатогранним ґрунтом для виявлення й аналізу різноманітних проявів мовної гри, оскільки характеризується інтенсивним використанням образних засобів, експериментуванням з формою та змістом, а також орієнтацією на створення естетичного ефекту й глибинних смислів. По-друге, збірка М. Каменюка репрезентує сучасну українську поезію, що дозволяє дослідити актуальні тенденції використання мовної гри в контексті новітніх літературних процесів і соціокультурних змін. Аналіз саме цієї збірки дає можливість виявити, як мовна гра функціонує в індивідуальному авторському стилі, які специфічні прийоми використовує автор для створення мовних ефектів та як ці прийоми співвідносяться із загальнотеоретичними положеннями про мовну гру.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці важливим концептом є мовна гра, яка охоплює різні аспекти використання мови. Це явище виникає внаслідок свідомого порушення мовних норм і правил, що приводить до створення нових, неканонічних форм, характерних для різних стилів мовлення та сфер вживання. Як зазначає Т. Космеда, «мовна гра є важливим елементом у процесі комунікації, оскільки вона дозволяє не лише передавати інформацію, а й створювати нові сенси» [7, 83]. На думку О. Биндас, «мовна гра присутня в друкованих рекламних текстах англомовних видань передусім для досягнення бажаного успіху та створення втягувальної сили реклами» [1, 56]. Це підкреслює комунікативну функцію мовної гри, адже вона дає змогу авторам привернути увагу читачів і створити емоційний відгук. С. Жигун стверджує, що «мовна гра – ефективний засіб звернення уваги читача на саму форму мовлення з метою не лише повідомити щось, але й викликати естетичну насолоду від незвичного» [3, 321]. Це свідчить про

те, що мовна гра не лише розважає, а й відкриває потенціал мови для створення нових смислів.

Як слушно зауважує В. Колкунова, «мовна гра є нетрадиційним, неканонічним, творчим використанням мови з орієнтацією на розкриття прихованих можливостей мовних знаків» [5, 207]. Це визначення підкреслює, що мовна гра – це свідомий прийом, який «дає змогу створювати неканонічні мовні форми й структури для досягнення певного стилістичного ефекту» [5, 207].

Актуалізуючи світоглядний аспект цього явища, А. Мартакова наголошує, що мовна гра постає як один із базових феноменів постмодерної естетики. Вона розглядає мовну гру не лише як стилістичний прийом, а і як ідеологічну та естетичну установку: «Мовна гра <...> тлумачиться як світоглядний феномен, реалізований у тексті за допомогою відповідних лінгвостилістичних засобів» [8, 154]. Дослідниця доходить висновку, що в цьому контексті доречно розглядати гру як добровільну дію або заняття, що супроводжується почуттям напруги й радості, а також розумінням «іншого буття» [8, 154]. Саме ця «інакшість», за А. Мартаковою, і є ключовою для розуміння мовної гри як способу створення альтернативної реальності в межах художнього тексту.

Історія поняття мовної гри бере свій початок з введення цього концепту до парадигми гуманітарних знань Л. Вітгенштейном у «Філософських дослідженнях» [2]. Мовну гру спочатку визначали як один із видів прагматичної діяльності й вивчали переважно у філософському аспекті. Згодом явищем зацікавилися лінгвісти, оскільки воно має відповідне мовне вираження. У 60–90 рр. XX ст. мовну гру розглядали тільки в межах лексичного мовного рівня, передусім як каламбур [7, 82]. Таке вузьке розуміння відображено в більшості лінгвістичних словників, де термін *мовна гра* відсутній, а замість нього наявний термін *гра слів* з покликанням на статтю «Каламбур». Проте сьогодні більшість учених вважають поняття мовної гри значно ширшим, ніж поняття каламбуру. Так, наприклад, Л. Цонєва зазначає, що «мовна гра трактується в широкому розумінні як соціальне відхилення від мовних норм з метою створення певного естетичного (частіше комічного) ефекту» [11, 162].

Важливо зазначити, що «мовна гра є формою творчої діяльності, що вимагає від автора не лише знання мовних норм, а й уміння їх творчо трансформувати» [7, 82]. Мовна гра може проявлятися в різних формах, зокрема через каламбури, асонанс, паронімію, полісемію й інші стилістичні й синтаксичні засоби. С. Міхейкіна переконана, що «основу мовної гри утворює асоціативний потенціал слова, який можна визначити як асоціативну валентність знаку» [9, 70]. Інакше кажучи, мовна гра базується на здатності слів викликати різноманітні асоціації у свідомості читача. В. Калько та М. Калько, досліджуючи це лінгвістичне явище, стверджують, що «мовна гра, беззаперечно, потужний впливовий засіб, оскільки сприяє вербалізації та свідомому моделюванню в адресата відповідних реакцій і емоцій» [4, 70]. Крім того, як зауважує С. Жигун, «мовна гра розмикає межу між мовою та мовленням, між

кодифікованою літературною мовою та розмовною» [3, 321]. Це вказує на те, що мовна гра не лише збагачує мовлення, але й створює нові можливості для комунікації, дозволяючи авторам експериментувати з формою та змістом. Мовна гра, таким чином, стає своєрідним «лабораторним простором» для дослідження мовних явищ [7, 83]. Дослідники називають її «екстраординарним виявом лінгвокреативного мислення як можливості індивіда творчо трансформувати мовний матеріал задля реалізації конкретної комунікативної мети внаслідок запрограмованого порушення типової мовної схеми та свідомого відхилення від мовної норми» » [4, 69–70].

Своєю чергою, А. Мартакова розширює розуміння мовної гри як багаторівневого явища, що охоплює не лише мовні, але й семіотичні, культурологічні й філософські виміри. Вона наголошує, що мовна гра в постмодерній поезії є формою авторської стратегії, яка включає приховані алюзії, неочевидні смислові зсуви, метатекстуальні коментарі та інші прийоми, спрямовані на підірив звичних читачьких очікувань: «Мовна гра як авторська стратегія включає широкий спектр прийомів, що відповідають різним типам гри» [8, 155]. Завдяки такому трактуванню мовна гра постає не просто як стилістична фігура, а як спосіб художнього мислення, що формує поліструктурність і полісемантичність тексту. «Мовна гра виявляє себе як важливий інструмент для формування нових культурних ідентичностей» [7, 84].

Таким чином, мовна гра в сучасному лінгвістичному дискурсі постає як універсальний комунікативно-естетичний механізм, який об'єднує творчі наміри автора з інтерпретативною активністю читача, а її вивчення передбачає міждисциплінарний підхід, що включає лінгвістику, поезику, семіотику й філософію мови. Вона стає важливим чинником формування нових підходів до аналізу текстів і розуміння мовних явищ [7, 85]. У цьому контексті мовна гра може бути потрактована не лише як елемент стилістики, а і як важливий складник культурного процесу, що відображає динаміку суспільних змін та еволюцію мовних норм [7, 86].

У сучасній лінгвістиці терміни *мовна гра* й *лінгвістична гра* часто вживаються як синоніми, однак Н. Кондратенко розмежовує ці поняття, підкреслюючи їхню функціональну й концептуальну відмінність. Вона акцентує, що мовна гра традиційно охоплює лексико-стилістичні засоби, як-от каламбур, паронормазію, іронію, які створюють естетичний або комічний ефект. На противагу цьому лінгвістична гра, на її думку, має ширший обсяг і виявляється переважно на синтаксичному й структурному рівнях художнього тексту, особливо у модерністському й постмодерністському дискурсі. Сутність лінгвістичної гри полягає у свідомому порушенні усталених граматичних, орфографічних та пунктуаційних норм з метою створення нового естетичного ефекту або активізації інтерпретаційної діяльності реципієнта. Як зазначає дослідниця, «лінгвістичну гру вдало й оригінально схарактеризовано крізь призму таких її ознак, як часово-просторові параметри, вільність, умовність, норма / аномальність

тексту, з проєкцією на формальний і семантичний рівні експериментального тексту» [6, 123]. Такий підхід уможливорює розглядати лінгвістичну гру як системний художній механізм, що охоплює як зовнішню форму (наприклад, фрагментацію тексту, надмірність або відсутність розділових знаків), так і семантичну глибину (логічно суперечливі або абсурдні конструкції). Важливою рисою цього феномену є його зв'язок із карнавалізацією мовлення, що передбачає «переодягання» мовних одиниць, перекручування значень і форм, а також активне залучення поліфонії, тобто мовних «масок» – іронізатора, критика, творця тощо. У постмодерному художньому дискурсі, на думку авторки, саме мовна гра постає як провідний принцип текстотворення, а лінгвістична гра слугує засобом його реалізації через механізми деструкції, відхилення від норми, міжтекстової взаємодії й інтерпретативної відкритості. Таким чином, Н. Кондратенко не лише окреслює межі поняття лінгвістичної гри, але й вводить його в широкий науковий обіг як аналітичний інструмент для дослідження синтаксичної організації художнього тексту в межах неklasичної парадигми.

Синтаксична гра є специфічним різновидом лінгвістичної гри, що полягає у свідомому порушенні синтаксичних норм. Вона може проявлятися в зміні порядку слів, використанні нетипових конструкцій або в створенні нових значень через зміну синтаксичних зв'язків. Як зазначають Ф. Нізамутдінов і Т. Григораш, «синтаксична гра призводить до ефекту обманутого очікування: прогнозований сенс виразу руйнується за рахунок нетипового, несподіваного порядку слів» [10, 132]. Це дозволяє створювати комічні ефекти або підкреслювати певні ідеї через іронію та парадокс.

Важливим є й те, що «мовна гра реалізується на всіх рівнях мовної системи, що уможливорює розглядати в її контексті низки лінгвостилістичних засобів, таких як каламбур, зевгма, метафора, іронія, парадокс, перифраз, римування, анаграма, паліндром» [5, 208]. Приклад зевгматичних конструкцій, на які звертає увагу дослідниця, ілюструє, як поєднання семантично неоднорідних елементів в одне синтаксичне ціле створює комічний ефект через «порушення семантичної однорідності членів речення з однаковою синтаксичною позицією» [5, 209]. Це підтверджує, що мовна гра на синтаксичному рівні може провокувати активну співтворчість адресата, який «дешифрує» повідомлення, що й викликає сміх.

На нашу думку, синтаксична гра є не просто лінгвістичною цікавістю, а фундаментальним аспектом формування значення в мові. Така ігровість синтаксису забезпечує динамічну взаємодію між формою і змістом, що може приводити до виникнення полісемії. Дослідження полісемії через синтаксичні структури відкриває уявлення про когнітивні процеси, які лежать в основі мовного використання.

Візьмемо, наприклад, слово *ключ*. Це слово демонструє омонімію, оскільки може означати як пристрій для відмикання замків, так і джерело води (джерело, струмок). Синтаксичний контекст, у якому вживається *ключ*, визначає його інтерпретацію.

У реченні *Він загубив ключ від дверей* синтаксична структура вказує на те, що *ключ* означає інструмент для замка. Натомість у *Ключ бив з-під землі* те саме слово передає значення природного джерела води. Ця подвійність підкреслює важливість синтаксису у формуванні значення, ілюструючи, як одне слово може набувати різних інтерпретацій залежно від граматичного й лексичного оточення. Крім того, кожне з омонімічних значень аналізованого слова є полісемічним, кожне з конкретних значень яких залежать від синтаксичного контексту.

Так, у реченні *Ключ до розгадки цієї таємниці знаходиться в його словах* уживається в переносному значенні як метафора – засіб або знання, що відкриває розуміння чогось. Синтаксична конструкція *ключ до розгадки* активує значення 'важливий засіб для розуміння', а не фізичний предмет чи джерело води. Саме контекст «розгадка таємниці» визначає семантичну активність цього значення. У конструкції *Музика – ключ до серця людини* лексему *ключ* також вжито метафорично для позначення чогось, що відкриває доступ до внутрішнього світу людини. Синтаксичне оточення *ключ до серця* формує асоціацію з емоційним розумінням, підкреслюючи роль музики як інструмента емоційного впливу. У прикладі *Ключові слова тексту допомагають зрозуміти його головну ідею* слово *ключовий* (похідне від *ключ*) уживається в значенні 'основний', 'визначальний'. Словосполучення *ключові слова* вказує на важливі, концептуальні одиниці тексту, що дають змогу відкрити його зміст. Тут синтаксична позиція прикметника в ролі означення активує переносне значення, далеке від предметного або природного.

Наведені приклади ілюструють, що синтаксичне оточення й лексичні зв'язки в реченні формують конкретну семантику слова *ключ*, дозволяючи йому позначати як фізичний об'єкт, природне явище або метафору знання й доступу. Це яскраво ілюструє роль синтаксису у створенні полісемії й гнучкості мовного значення.

Описуване явище можна краще зрозуміти крізь призму когнітивної лінгвістики, згідно із засадами якої мова відображає способи концептуалізації світу людиною. Як стверджують В. Еванс та М. Грін, «взаємозв'язок між синтаксисом і семантикою – це не лише питання структурного узгодження; він охоплює глибші когнітивні процеси, які формують наше розуміння та породження мовлення» [13, 112]. Взаємодія синтаксису й семантики дає змогу мовцям орієнтуватися в складних значеннях і адаптувати свої висловлювання до різних комунікативних контекстів.

Крім того, концепція синтаксичної гри поширюється не лише на окремі слова, а й на фрази та речення. Наприклад, вислів *зроби перерву* залежно від синтаксичного контексту може означати різні дії. У наказовій формі *Зроби перерву!* – це спонукання до паузи. У наративному контексті *Після робочої зустрічі ми вирішили зробити перерву* цей самий вислів означає заплановане переривання діяльності. Ця гнучкість демонструє, що синтаксис впливає не тільки на значення окремих слів, а й формує загальне розуміння фраз і речень.

Значення синтаксичної гри важливе для розуміння розвитку та обробки мови. Діти, навчаючись мови, виявляють дивовижну здатність опановувати полісемічні значення через знайомство з різними синтаксичними контекстами. У дослідженні дитячого мовлення П. Блум підкреслює: «діти вивчають значення слів не ізольовано, а через їх використання в різноманітних синтаксичних середовищах, що допомагає їм сформувати більш нюансоване розуміння мови» [12, 78]. Це свідчить про те, що вміння взаємодіяти із синтаксичною грою є важливим складником мовного розвитку, який допомагає учням орієнтуватися в складнощах значення.

Синтаксична гра важлива не лише для носіїв мови; вона відіграє ключову роль і в опануванні другої мови. Ті, хто вивчає мову, часто відчують труднощі з полісемією через незнайомість із синтаксичними контекстами, які активують різні значення. Як зазначають С. Лі та Ю. Чжао, «ефективне навчання мови має включати стратегії, що озайомлюють учнів із різними синтаксичними структурами, дозволяючи їм побачити, як значення змінюються в різних контекстах» [14, 45]. Зосереджуючи увагу на синтаксичній гнучкості, педагоги можуть допомогти учням глибше розуміти полісемічні слова, що, зрештою, підвищує їхню комунікативну компетентність.

Творчий потенціал синтаксичної гри також проявляється в літературних і мистецьких текстах. Письменники часто використовують полісемію, щоб збагатити свої твори, уживаючи слова, які можуть викликати кілька інтерпретацій. Синтаксичне розташування фраз здатне створювати багатопластові смисли, запрошуючи читачів до глибшої взаємодії з текстом.

Поезія Михайла Каменюка, особливо його збірка «...й камінь стара латинь, й лісів слов'янська в'язь...», є яскравим прикладом використання синтаксичної гри, що відкриває нові смислові горизонти. У творчості М. Каменюка спостерігається глибоке опрацювання мови, яке не лише передає емоції, а й запрошує читача досліджувати множинність значень через новаторське використання синтаксису, образності й добору слів.

У віршах М. Каменюка можна спостерігати, як синтаксичні структури формують багатозначність висловлювань. Наприклад, у рядках *...ви хочете чути, як річка в зимі замерзає?* (4) поет ставить питання, яке не лише запрошує до спостереження за природою, а й викликає асоціації з внутрішніми переживаннями. Тут синтаксичне розміщення дає змогу слову *замерзає* резонувати багатозначно, спонукаючи читача осмислювати зміни в природі як метафору емоційних станів.

Крім того, вірші М. Каменюка часто містять фрази, які втілюють концепцію семантичної полісемії. Наприклад, у рядку *...темні долини – як очі згорьованих сіл* (9) поет використовує порівняння, яке не лише описує фізичний простір, а й передає глибокі емоційні переживання. Слово *темні* тут стає центром семантичного дослідження, оскільки воно позначає як конкретний стан речей, так і ширше поняття туги та втрати.

Автор часто використовує синтаксичні конструкції, що спонукають до переосмислення звичних понять. Наприклад, у рядку *...буває мить: забудеш все, що знав* (6) поет вводить фразу, що вказує на мимовільність забуття, водночас підкреслюючи його глибину. Синтаксичне розміщення слова *збудеш* у контексті «*все, що знав*» створює динаміку між знанням і незнанням, що дозволяє читачеві осмислити втрату пам'яті як не лише особистий, а й колективний досвід.

М. Каменюк також експериментує з часовими формами, що підсилює полісемію тексту. Наприклад, у рядках *Господь приходив – але я ще спав* (6) синтаксис створює контраст між минулим і теперішнім. Це не лише вказує на фізичну присутність божественного, але й на духовну відстороненість ліричного героя. Слово *спав* тут не просто вказує на стан, а й символізує ігнорування важливих моментів у житті, що робить його багатозначним.

Автор також використовує мовну гру через стратегічне застосування контрасту. У вірші «...дощ благословляє землю» він пише: *Обіцянкою спасіння пахне придорожній дим* (7). Цей різкий контраст між *благословляє* і *пахне димом* створює напругу, підкреслюючи розрив між надією і реальністю. Синтаксична гра тут посилює емоційний вплив тексту, змушуючи читача зіткнутися зі складністю існування у світі, позначеному горем і надією.

Образність в поезії М. Каменюка відіграє важливу роль у створенні смислових пластів. У рядках *...як льодовик, сповзає цвинтар на село* (6) поет використовує метафору, яка передає відчуття неминуєності й тяжкості втрат. Слово *льодовик* тут виражає кілька значень: воно не лише номінує фізичне явище, а й символізує спогади та історію, що тягнуться через покоління. Така метафорична гра збагачує дослідження ідентичності й пам'яті, демонструючи, як мова може передавати складні ідеї через прості образи.

Використання образності в поезії Каменюка тісно пов'язане із синтаксичними структурами. Наприклад, у рядках *...чому я часто думаю про них – про глухоту подільських сіл глухих* (10) поет створює не лише образ глухоти, а й закликає до роздумів про відчуження й забуття. Синтаксичне розміщення *глухота подільських сіл* викликає асоціації з безмовністю, що підкреслює відчуття ізоляції. Це дозволяє читачеві сприймати *глухоту* як метафору соціального та культурного забуття.

Автор також використовує паралельні конструкції для підкреслення контрастів у своїй поезії. Наприклад, у рядках *...темні долини – немов похоронні хустки* (9) створено паралель між природою й людськими переживаннями. Синтаксичне поєднання *темні долини* й *похоронні хустки* викликає потужні емоційні образи, які дають змогу читачеві осмислити концепцію втрати не лише в індивідуальному, а й у колективному контексті, що розширює семантику *темряви*, наділяючи її новими, культурно значущими відтінками.

Крім того, мовна гра Михайла Каменюка проявляється у використанні звуку й ритму, що додає його поезії ефект семантичної полісемії. У рядках

Сяйнули слова, що знайшов, як іскри вогню нічного (4) поет використовує звукописи, які створюють мелодійність і ритмічність, залучаючи читача до тексту. Неоднозначність *сяйнули* вводить відчуття таємничості й запрошує читача замислитися над глибинними значеннями слів.

Рядок *...дощ благословляє землю* (7) передає мелодійність, яка підкреслює гармонію між природою й людиною. Синтаксичне розміщення слова *благословляє* в контексті *землю* надає йому релігійного відтінку, що викликає асоціації з відновленням і надією. Це дозволяє читачеві сприймати дощ не лише як природне явище, а і як символ очищення та відродження.

Висновки та перспективи досліджень. Отже, проведене дослідження концепту мовної гри в сучасній лінгвістиці, його історичної еволюції й трактувань різними науковцями, а також аналіз проявів мовної гри на матеріалі збірки поезій Михайла Каменюка «...й камінь стара латинь, й лісів слов'янська в'язь...» дають змогу сформулювати низку висновків й окреслити подальші перспективи наукових розвідок.

Поезія Михайла Каменюка ілюструє складні взаємовідношення між мовною грою та семантичною полісемією. Завдяки інноваційному використанню синтаксису, образності, контрасту та звуку, М. Каменюк створює багатогранне дослідження тем пам'яті, ідентичності й людського досвіду. Його вміння маніпулювати мовою дозволяє народжуватися множинності значень, залучаючи читача до глибокого осмислення його творів. Аналізуючи його поезію, ми отримуємо уявлення про силу мови як інструмента вираження й дослідження, підкреслюючи важливість семантичної полісемії для збагачення розуміння людського досвіду.

Мовна гра в поезіях М. Каменюка виступає не лише як стилістичний прийом, а і як потужний механізм генерування нових смислів та створення

багатошарової інтерпретації тексту. Свідоме порушення мовних норм, використання неканонічних форм, гра з асоціативним потенціалом слова – все це сприяє розкриттю прихованих можливостей мовних знаків та викликає в читача естетичну насолоду від незвичного.

Історична еволюція поняття мовної гри від філософських праць Л. Вітгенштейна до сучасного широкого трактування свідчить про його глибинний міждисциплінарний характер. Мовну гру розглядають не лише в лінгвістичному, а й у семіотичному, культурологічному та філософському вимірах, що відкриває широкі можливості для подальших досліджень на перетині різних наукових дисциплін.

Перспективи подальших досліджень мовної гри можуть охоплювати поглиблений аналіз проявів мовної гри в поезії Михайла Каменюка (детальне вивчення конкретних прийомів (каламбури, асонанс, паронімія, полісемія тощо), їхньої частотності, функцій та ролі у формуванні індивідуального авторського стилю); порівняльний аналіз мовної гри в поезії різних сучасних українських авторів (виявлення спільних тенденцій та індивідуальних особливостей у використанні мовної гри в контексті новітніх літературних процесів); дослідження соціокультурних вимірів мовної гри в різних сферах мовлення (аналіз функціонування мовної гри в публіцистиці, рекламі, медіатекстах, її ролі у формуванні суспільних настроїв та культурних ідентичностей, особливо в умовах суспільних змін); міждисциплінарні дослідження мовної гри (поглиблене вивчення зв'язку мовної гри із семіотикою, культурологією, філософією мови, психолінгвістикою та іншими науковими дисциплінами).

Загалом дослідження мовної гри відкриває широкі можливості для наукових розвідок, що мають як теоретичне, так і практичне значення для розуміння сучасної мови, літератури та культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биндас О. М. Моделювання мовної гри в друкованих рекламних текстах англomовних видань. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 3 (334). С. 56–64. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/5154>.
2. Вітгенштейн Л. Філософські дослідження / пер. з нім. Є. Поповича. Київ : Основи, 1995. 311 с.
3. Жигун С. В. «Радість бунту проти логіки» : мовна гра у прозі 1910–20-х років XX століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2011. № 14 (3). С. 320–323.
4. Калько В. В., Калько М. І. Мовна гра в українських антипареміях. *Linguistic Bulletin*. 2022. № 32. С. 68–74. DOI: 10.31651/2226-4388-2022-32-68-74.
5. Колкунова В. Монолог Дж. Карліна «Сучасна людина» як відображення постмодерної мовної гри. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2011. Вип. 15. С. 206–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_2011_15_48.
6. Кондратенко Н. В. Синтаксична специфіка українського художнього дискурсу неklasичної парадигми. *Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу* / за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. С. 120–127.
7. Космеда Т. Риторика українців : порушення норми як мовна гра. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. 2013. Вип. 1. С. 81–90. DOI: <https://doi.org/10.14746/sup.2013.1.10>.
8. Мартакова А. В. Мовна гра в контексті постмодерної поетики й стилістики. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2015. Вип. 39. С. 153–158. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18947>.
9. Міхейкіна С. Коли газетний заголовок – каламбур? *Руська мова*. 2008. № 4. С. 68–72.
10. Нізамутдінов Ф. М., Григораш Т. В. Мовна гра в комунікативному просторі ЗМІ та реклами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. Вип. 26 (2). С. 130–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_26%282%29_40.
11. Цонева Л. Езикова гра в сьвременната публицистика. Велико Търново : Фабер, 2000. 176 с.
12. Bloom P. How Children Learn the Meanings of Words. Cambridge, MA : The MIT Press, 2000. 314 p.

13. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics : An Introduction. New York : Routledge, 2006. 856 p.
14. Li X., Zhao Y. Strategies for Teaching Polysemy in Second Language Acquisition. *Language Teaching Research*. 2023. No. 27 (2). P. 43–58.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Каменюк М. Ф. ...й камінь стара латинь, й лісів слов'янська в'язь... : Поезія. Вінниця : ПРАТ «Вінницька обласна друкарня», 2020. 200 с.

REFERENCES

1. Bindas, O. M. (2020). Modeliuvannia movnoi hry v drukovanykh reklamnykh tekstakh anhlo-movnykh vydan [Modeling language play in printed advertising texts of English-language publications]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 3 (334), 56–64. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/5154> [in Ukrainian].
2. Vitgenshtein, L. (1995). *Filosofski doslidzhennia* [Philosophical investigations] / per. z nim. Ye. Popovycha. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
3. Zhyhun, S. V. (2011). “Radist buntu proty lohiky”: movna hra u prozi 1910-20-kh rokiv XX stolittia [“The joy of revolt against logic”: Language play in the prose of the 1910s–1920s]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 14 (3), 320–323 [in Ukrainian].
4. Kalko, V. V., Kalko, M. I. (2022). Movna hra v ukrainskykh antyparemiakh [Language play in Ukrainian antiparonyms]. *Linguistic Bulletin*, 32, 68–74. URL: <https://doi.org/10.31651/2226-4388-2022-32-68-74> [in Ukrainian].
5. Kolkunova, V. (2011). Monoloh Dzh. Karlina “Suchasna liudyna” yak vidobrazhennia postmodernoï movnoi hry [George Carlin’s monologue “Modern man” as a reflection of postmodern language play]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 15, 206–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_2011_15_48 [in Ukrainian].
6. Kondratenko, N. V. (2012). Syntaksyschna spetsyfika ukrainskoho khudozhnoho dyskursu neklasychnoi paradyhmy [Syntactic specificity of Ukrainian artistic discourse of the non-classical paradigm]. *Syntaksys ukrainskoho modernistskoho i postmodernistskoho khudozhnoho dyskursu* / K. H. Horodenska (ed.). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 120–127 [in Ukrainian].
7. Kosmeda, T. (2013). Rytoryka ukraintsiv: porushennia normy yak movna hra [Ukrainian rhetoric: Violation of norms as language play]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 1, 81–90. DOI: <https://doi.org/10.14746/sup.2013.1.10> [in Ukrainian].
8. Martakova, A. V. (2015). Movna hra v konteksti postmodernoï poetyky y stylistyky [Language play in the context of postmodern poetics and stylistics]. *Lingvistichni doslidzhennia*, 39, 153–158. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18947> [in Ukrainian].
9. Mikheikina, S. (2008). Koly hazetniy zaholovok – kalambur? [When is a newspaper headline a pun?]. *Ruska mova*, 4, 68–72 [in Ukrainian].
10. Nizamutdinov, F. M., & Hryhorash, T. V. (2017). Movna hra v komunikativnomu prostori ZMI ta reklamy [Language play in the communicative space of mass media and advertising]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 26 (2), 130–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_26%282%29_40 [in Ukrainian].
11. Tsoneva, L. (2000). *Ezylovata yhra v savorremennata publytsystyka* [Language play in contemporary publicistics]. Velyko Tŭrnovo: Faber [in Bulgarian].
12. Bloom, P. (2000). *How children learn the meanings of words*. Cambridge, MA: The MIT Press.
13. Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. New York: Routledge.
14. Li, X., & Zhao, Y. (2023). Strategies for teaching polysemy in second language acquisition. *Language Teaching Research*, 27 (2), 43–58.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Kamenyuk, M. F. (2020). ...i kamin stara latyn, y lisiv slovianska viaz...: Poeziia. Vinnytsia: PRAT “Vinnytska oblasna drukarnia” [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'322.4:004.8:[811.161.2'25:811.111'25]
DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.24.2025.13>

ПОМИЛКИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У МОВНИХ ПАРАХ «УКРАЇНСЬКА – АНГЛІЙСЬКА» ТА «УКРАЇНСЬКА – НІМЕЦЬКА» ЗА ДОПОМОГОЮ CHATGPT

Прийма Л. Ю., Дзекун Ю. О., Зуєнко М. О.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті досліджено помилки машинного перекладу текстів за допомогою ChatGPT (модель GPT-4o) у мовних парах «українська – англійська» та «українська – німецька» на матеріалі текстів науково-популярного, публіцистичного й художнього стилів. Згадуваний ШІ може припускатися різних помилок, що негативно позначається на якості генерованого перекладу. Проаналізовано основні типи помилок, наведено приклади некоректного перекладу та запропоновано оптимальні варіанти виправлення.

Установлено, що найбільш продуктивним типом є лексико-семантичні перекладацькі помилки (46% усієї вибірки), що свідчить про складнощі в адекватному передаванні ШІ нюансів полісемічних слів, ідіом, термінологічних словосполучень, культурно забарвлених одиниць тощо. Граматичні помилки становлять третину від загального обсягу аналізованих помилок і пов'язані з недотриманням морфологічних та синтаксичних норм цільової мови або ж неадекватною адаптацією граматичних структур оригіналу. Це оприявлено у вживанні неправильної форми числа іменника, некоректної форми дієслова, у хибному порядку слів, що іноді спричиняє часткову втрату логіки висловлювання. Сутність стилістичних помилок (8%) полягає в неправильному відтворенні стилістичного навантаження оригіналу, що трапляється переважно в перекладі художніх та образних фрагментів, де буквальне калькування з оригіналу знижує експресивність тексту. До збірної категорії «інші» (12%) віднесено помилки логічного, прагматичного й лінгвокультурного характеру, які негативно впливають на природність та адекватність перекладу і спотворюють комунікативну функцію тексту та оригінальний посыл мовця. У статті також запропоновано відповідні правки до наведених помилок. Подібні рекомендації можуть бути використані для поліпшення якості перекладів текстів із залученням ШІ.

Перспективами подальших досліджень є порівняння якості перекладу різних моделей ChatGPT між собою та з іншими ШІ, а також випрацювання рекомендацій для вдосконалення систем машинного перекладу й підвищення ефективності роботи перекладачів у взаємодії з ШІ.

Ключові слова: штучний інтелект, ChatGPT, машинний переклад, нейромережі, перекладацька помилка.

Pryima L. Yu., Dzekun Yu. O., Zuienko M. O. Machine Translation Errors of Texts in the Language Pairs “Ukrainian – English” and “Ukrainian – German” Using ChatGPT. The article examines machine translation errors produced by ChatGPT (GPT-4o model) in the language pairs “Ukrainian – English” and “Ukrainian – German,” using texts from popular-science, journalistic, and literary styles as source material. The study identifies that this AI system may make various mistakes, which negatively affect the quality of generated translations. Accordingly, the article analyzes the primary types of errors, provides some examples of incorrect translations, and proposes optimal correction variants.

It is established that lexico-semantic translation errors represent the most frequent type (47% of the entire sample), indicating that it is difficult for AI to accurately convey nuances of polysemous words, idioms, terminological combinations, and culturally marked units. Grammatical errors account for one-third of all analyzed cases and are associated with violations of morphological and syntactic norms in the target language or with inadequate adaptation of the grammatical structures of the original. Such errors may manifest as incorrect noun number, improper verb form, or flawed word order that can sometimes lead to partial loss of logical coherence. Stylistic errors (8%) involve improper reproduction of the stylistic tone of the original, occurring primarily in translations of literary and figurative passages, where literal calques reduce the expressive quality of the text. The composite category “other errors” (12%) includes logical, pragmatic, and linguocultural errors, which negatively influence the naturalness and adequacy of the translation and distort the communicative function of the text and the author’s message. The article also suggests corrections for the documented errors, which may serve as recommendations for improving AI-assisted translation quality.

Prospects for further research include comparing the translation performance of various ChatGPT models with one another and with other AIs, as well as developing guidelines for enhancing machine translation systems and improving translator efficiency when working in tandem with AI.

Key words: artificial intelligence, ChatGPT, machine translation, neural networks, translation error.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасні реалії здійснення перекладацької діяльності тісно пов'язані із широким застосуванням систем автоматизації перекладу. Упровадження різних моделей ШІ значно полегшило

роботу спеціалістів щодо обробки великих текстових масивів, зокрема й створення цілих корпусів перекладених текстів. Одним із найпопулярніших ШІ, використовуваних перекладачами в мовній парі «українська – англійська», є ChatGPT. Незважаючи

на високу розвиненість алгоритмів цього інструменту, на практиці перекладачі відзначають наявність різних видів помилок. Тому актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного аналізу типових помилок, які виникають у процесі машинного перекладу й потребують відповідних виправлень.

З урахуванням того, що українська мова поступово інтегрується у світовий академічний, культурний та медійний простір, потреба якісних перекладів з української на англійську й німецьку та навпаки постійно зростає. Це актуалізує питання надійності й точності автоматизованих систем, які часто застосовують при обробці термінологічно насичених, стилістично складних або культурно маркованих текстів. Актуальність розвідки також зростає й у контексті потреби навчати майбутніх перекладачів ефективно взаємодіяти із системами машинного перекладу, критично оцінювати отриманий результат, вчасно виявляти типові помилки та вносити необхідні корективи. Вивчення помилок у мовних парах «українська – англійська» та «українська – німецька» дає змогу окреслити деякі особливості роботи професійних перекладачів за ChatGPT і сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення якості машинного перекладу.

Таким чином, дослідження є актуальним як для теорії, так і практики перекладу, адже сприяє поглибленню розуміння можливостей та обмежень сучасних ШІ-систем і визначенню напрямків подальшого ефективного використання їх у перекладацькій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових джерел засвідчує, що проблема машинного перекладу на основі ШІ та типових помилок, які його супроводжують, посідає одне з провідних місць у сучасних перекладознавчих розвідках. Про нагальність вивчення перекладацької помилки в межах девіатології й ерратології говорив Ф. С. Бацевич [1, 8]. Значний внесок у формування теоретичних основ дослідження помилок внесла монографія П. П. Куляса, присвячена вивченню їхніх істотних характеристик і принципів класифікації [5]. С. В. Вітушинська, Л. Ф. Лозинська, Т. І. Мартінова, Т. В. Потькало опікувалися проблемою перекладацьких помилок, їхньою типологією, а також лексико-семантичними й іншими особливостями цього явища [2; 6; 10].

Важливого значення набувають саме аналізи помилок, допущених різними моделями ШІ, а також порівняння ефективності різних автоматизованих систем залежно від якості генерованого перекладу. Так, М. О. Клюс і М. Л. Гелетка вивчали особливості й типологію помилок на матеріалі перекладів науково-технічних текстів, зроблених ChatGPT [4]. Н. І. Лютянська, Н. О. Моїсєєва, О. В. Дзикович й А. О. Штанько докладно порівнюють особливості перекладу за допомогою різних ШІ (Google Translate, DeepL, Amazon Translate, OpenL Translate, Wordvice AI, Smartcat, Sider) [7; 8]. Важливо, що автори демонструють характерні відмінності між помилками аналізованих платформ і пропонують можливі шляхи покращення машинного перекладу.

Н. Д. Обручнікова та Т. М. Єфименко відзначають потенціал застосування технологій ШІ в подальшому розвитку перекладознавства, проте водночас наголошують на необхідності застосування критичного мислення й контролю якості текстів з боку перекладача, що й сприятиме запобіганню можливих помилок [3; 9].

Незважаючи на ґрунтовне опрацювання як потенціалу, так і обмежень ШІ в перекладацькій діяльності, зіставлення помилок машинного перекладу в мовних парах «українська – англійська» та «українська – німецька» поки що не отримало достатнього висвітлення, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Формулювання мети і завдань статті. *Мета* статті – проаналізувати основні типи перекладацьких помилок у текстах науково-популярного, публіцистичного й художнього стилів, перекладених за допомогою ChatGPT у мовних парах «українська – англійська» й «українська – німецька». *Досягнення мети* передбачає виконання таких *завдань*: з'ясувати поняття перекладацької помилки та її види; описати синтаксичні, семантичні та стилістичні перекладацькі помилки на матеріалі текстів науково-популярного, художнього й публіцистичного стилів, перекладених за допомогою ChatGPT (модель GPT-4o) у мовних парах «українська – англійська» та «українська – німецька»; запропонувати шляхи усунення цих помилок та навести відповідні коректні варіанти перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява 2017 року нейронного машинного перекладу, що імітує діяльність мозку людини, ознаменувала новий етап у розвитку перекладацької діяльності [7, 109]. Стрімкий розвиток генеративних моделей значно розширив можливості автоматизованого опрацювання текстів, а інструменти ШІ стали невіддільною частиною перекладацької практики. Водночас зросла потреба критичного аналізу якості перекладів, згенерованих ШІ, адже висока швидкість цих систем не гарантує адекватності й точності результату. Саме тому з'ясування типів і характеру помилок, а також шляхів усунення їх є необхідним для подальшого вдосконалення машинного перекладу різними мовами й підвищення надійності цих систем.

Матеріалом дослідження послуговували уривки текстів науково-популярного, публіцистичного й художнього стилів, а також їх переклади в мовній парі «українська – англійська» й «українська – німецька». Усього проаналізовано 111 перекладацьких помилок, яких припустилася модель GPT-4o (25 помилок у текстах, перекладених з англійської на українську, та 22 у текстах, перекладених у зворотному напрямку; 28 помилок у текстах, перекладених з німецької на українську, та 36 помилок у текстах, перекладених з української на німецьку). Дослідження здійснювалося за допомогою описового, компаративного, контекстологічного, статистичного, а також дедуктивного методів.

Ф. С. Бацевич наголошує на необхідності вивчення лінгвістичних особливостей, класифікації, причин виникнення, а також методів попередження

мовленнєвих помилок у межах окремої дисципліни – девіатології [1, 8]. Одне з найбільш детальних досліджень типів помилок у вітчизняному мовознавстві належить П. П. Кулясу, який розрізняв вади слововживання, суржик, вади зв'язку слів, логічні та комунікативні (ментально-психологічні) помилки [5, 24–37]. При цьому всередині кожного типу автор виокремлює кілька підтипів помилок. Л. Ф. Лозинська та Т. І. Мартинова виділяють такі перекладацькі помилки: 1) змістові помилки; 2) помилки, пов'язані з порушенням мовних і мовленнєвих норм; 3) прагматичні помилки; 4) лінгвокультурні помилки [6, 247].

У нашому аналізі будемо спиратися на класифікацію перекладацьких помилок за мовним рівнем, на якому вони виникають, запропоновану М. О. Клюс і М. Л. Гелеткою, які розрізняють лексико-семантичні, граматичні та стилістичні помилки [4, 436]. Проте вважаємо слушним додати також збірну категорію «інші», яка може охоплювати орфографічні, пунктуаційні, логічні, прагматичні, лінгвокультурні та інші різновиди помилок. Поряд з основними різновидами (лексичні, морфологічні, синтаксичні, орфографічні, пунктуаційні помилки) Н. О. Моїсєєва, О. В. Дзикович, А. О. Штанько наводять також збірну категорію інших помилок, визначаючи їх як «вторинні помилки прагматичного чи культурного характеру, а також ті, що не можна чітко класифікувати» [8, 79]. У межах цього дослідження ми не поокремлюємо орфографічні й пунктуаційні помилки, через те що подібні різновиди трапляються у ШП досить рідко (у межах аналізованої вибірки вони становлять менше ніж 1%).

В англійсько-українському перекладі всього ідентифіковано 25 помилок, які розподілено таким чином: 12 лексико-семантичних (48%), 9 граматичних (36%), 2 стилістичних (8%) і 2 інших (8%). Результати підрахунків наведено у Діаграмі 1. Розглянемо кожен тип детальніше й запропонуємо необхідні правки.

Як бачимо, лексико-семантичні помилки становлять майже половину всіх зафіксованих випадків. Вочевидь, це свідчить про те, що деякі нюансові значення полісемантичних одиниць або різного роду семантичні зсуви не завжди коректно сприймаються ШП. Наприклад: *A project manager is leading a large public project that will have a high impact on the town's citizens* – Керівник проекту очолює великий **публічний** проект, який матиме значний вплив на мешканців міста. У цьому випадку “public” краще перекласти як «суспільний» або «державний» залежно від змісту проекту, про який йдеться. Український прикметник «публічний» радше означає ‘такий, що відбувається в присутності публіки’ або ‘призначений для громадського користування’. *The response was optimistically cautious rather than enthusiastic* – Реакція була **обережно-оптимістичною**, а не ентузіастичною. Звертаємо увагу на неприродне звучання калькованого виразу «*обережно-оптимістичний*». На нашу думку, більш адекватним буде переклад *Реакція виражала більше стриманості, аніж захоплення*. Іншим прикладом слугує речення *He looked at the house that had once been his*

refuge – Він подивився на будинок, який **одного разу** був його **прихистком**. Неправильна інтерпретація прислівника “once” спричиняє викривлення змісту речення, натомість слушним аналогом було б слово «колись».

Граматичні помилки є дещо рідшими й становлять 36% від загальної кількості. Зокрема, порушенням морфологічних норм є використання неправильного числа (форми однини замість множини й навпаки): *Once again, I apologize for the inconvenience caused by our mistake* – **Ще раз** **перепрошую** за **незручність**, **спричинену** **нашою помилкою**. У цьому контексті більш традиційним для української мови є вживання множини: *Ще раз перепрошую за незручності, спричинені нашою помилкою*. Інший приклад містить помилку щодо часової форми дієслова: *Marta's sister has played the violin for three years* – **Сестра Марти грала** на скрипці протягом трьох років. Уживання *Present Perfect* тут відповідає не минулому, а радше теперішньому часу в українській мові з окресленням тривалості дії: *Сестра Марти грає* на скрипці *вже три роки*. І хоча оригінал не містить слова “already”, доречно додати прислівник «вже», адже дія триває й донині.

Стилістичні помилки у вибірці були поодинокими (становили всього 8%). *Her thoughts drifted like leaves carried by the autumn wind* – Її думки **дрейфували**, **мов** **листя**, **що** **переноситься** **осіннім вітром**. Дієслово «дрейфувати» здебільшого характеризує рух криги або судна й позначає плавне пересування фізичного тіла під дією зовнішніх сил. Це слово не несе потрібного стилістичного навантаження в цьому контексті, оскільки надає висловлюванню відтінку сухості й технічності, а також не відображає характеру руху описуваного об'єкта. Саме тому набагато вдалішим буде переклад *Її думки летіли, мов* *листя на осінньому вітрі*.

До збірної категорії інших помилок зараховано 1 пунктуаційну та 1 логічну помилку. Зокрема, виділення обставини місця комами за зразком англійського речення є порушенням пунктуаційних норм: *In her dream, Margaret could barely tell the dark figures apart as she descended deeper into the gloom* – Уві сні, **Маргарет** **майже не розрізняла темних постатей між собою, усе більше спускаючись в морок**. В українській мові обставина відокремлюється, якщо позначає додаткову інформацію, що виражена дієприслівниковим зворотом, прийменником з іменником або іншими конструкціями, які можна опустити без втрати змісту речення. Як бачимо, у цьому контексті кома зайва.

В українсько-англійському перекладі ідентифіковано всього 22 помилки: 11 лексико-семантичних (50%), 7 граматичних (32%), 1 стилістичну (4%) і 3 інших (14%) (див. Діаграму 1).

До лексико-семантичних належать випадки некоректного вживання слів або словосполучень, що призводять до спотворення або некоректного передавання змісту. Наприклад, *Коли вона обережно задала про «дивні обставини», це лише навіло тінь на тин* і викликало більше питань, ніж відповідей – *When she tentatively brought up the “unusual circumstances,” it simply threw shade on the fence*

and left more questions than answers. У цьому прикладі ШІ продемонстрував повне нерозуміння ідіоми «навести тінь на тинь», що означає ‘заплутати справу ще більше’ або ‘внести якусь неясність’. Тому більш оптимальним перекладом вважаємо *Коли вона обережно згадала про “дивні обставини”, це лише додало неясності та викликало більше питань, ніж відповідей*.

Граматичні помилки часто супроводжуються частковою втратою логіки висловлювання, особливо якщо ШІ вдається до зміни порядку слів: *Там підтримують стабільну вологість та температуру близько 30 °C* – *There, the humidity and temperature are kept stable at around 30 °C*. У перекладеному реченні фраза “at around 30 °C” характеризує як температуру, так і вологу, що є порушенням необхідного логічного підпорядкування членів речення. Задля усунення помилки пропонуємо більш коректний варіант *They maintain stable humidity and the temperature of about 30 °C there*.

Стилістичні огріхи найменш репрезентовані у вибірці. Одну з них можна продемонструвати перекладом речення *Він ловив останні крихти світла, що танули на обрії* – *He caught the last crumbs of light melting on the horizon*. Механічне калькування засобів створення образності часто не призводить до еквівалентного стилістичного ефекту в цільовій мові. Вираз “crumbs of light” звучить неприродно порівняно з оригіналом. Пропонуємо більш оптимальний варіант зі стилістичного погляду: *He caught the last rays of light melting on the horizon*.

Насамкінець до збірної категорії «інші» зараховуємо помилки логічного, культурного й прагматичного характеру. *Коли клітини гинуть, це запускає відновні процеси* – *When cells die, they trigger restorative processes*. У цьому прикладі «they» помилково стосується «клітин», проте в оригінальному реченні радше йшлося про сам факт їхньої смерті. На нашу думку, більш оптимальним варіантом перекладу є *Cell death triggers restorative processes*.

У німецько-українському перекладі знаходимо такі типи помилок (усього 28): 12 лексико-семантичних (43%), 9 граматичних (32%), 3 стилістичні (11%) і 4 інші (14%) (див. Діаграму 1).

До лексико-семантичних відносимо такий приклад: *Die Darstellung der Ergebnisse war bewusst zurückhaltend gehalten* – *Подання результатів було навмисно стриманим*. ШІ підібрав формально можливий варіант перекладу слова “Darstellung” – «подання», який не відповідає аналізованому контексту. У науковому стилі “Darstellung” частіше означає ‘опис’, ‘виклад матеріалу’, а не ‘подання’ як адміністративну дію. Під час перекладу недостатньо врахований стилістичний контекст, бо «подання» має відтінок офіційно-процедурної дії, що задає неправильний тон. Також уживання виразу «подання результатів» призводить до стилістичної невідповідності українському науковому дискурсу, тож має бути замінено на більш типовий вираз «виклад результатів».

Прикладом граматичної помилки є таке речення: *Es wird angenommen, dass die Daten zuverlässig sind* – *Приймається, що дані є надійними*. Тут

використано безособовий пасив, який для німецької мови є природною граматичною конструкцією. ChatGPT переклав його досить буквально, проте в українській мові рідко вживаються пасивні конструкції такого типу. У перекладі збережено синтаксис вихідної мови, у результаті речення звучить штучно, кальковано й граматично не відповідає нормам української мови. Пропонуємо замінити цю конструкцію на безособове дієслово: *Вважають, що дані є надійними*.

Стилістичні помилки частіше трапляються в художньому стилі: *Der Abend senkte sich über die Stadt wie ein leiser Schleier* – *Вечір опустився на місто як тихий покрив*. Переклад виконано надто буквально, унаслідок чого втрачено поетичну м’якість оригіналу, характерну емоційно-образну метафору та стиль художнього опису, що призводить до ослаблення образності. Слово “Schleier” у цьому контексті передає легкість, прозорість, серпанковість. Натомість «покрив» в українській має грубіше, матеріальніше забарвлення, асоціацію з тканиною або покривалом. Кращим варіантом перекладу є *Вечір спускався на місто, немов тихий серпанок*, де лексема «серпанок» точніше відтворює атмосферу тексту.

Серед інших помилок знаходимо деякі порушення прагматики. Німецький вислів *Das ist nicht ganz unproblematisch* є прикладом м’якого натяку «є певні проблеми / не все гаразд», проте ШІ переклав буквально: *Це не зовсім безпроблемно*. Такі подвійно-негативні евфемізми в українській мові звучать неприродно. Під час перекладу втрачається прагматична функція: натяк на м’яку, чемну, але зрозумілу критику. Унаслідок цього втрачено комунікативну функцію, яку необхідно передавати не структурою, а типово українськими виразами зі схожою прагматикою: «є певні труднощі», «тут не все просто», «є певні нюанси», «тут є свої проблеми». Ці варіанти відтворюють той самий ступінь м’якої критики та звучать природно в українській комунікативній культурі.

В українсько-німецькому перекладі представлено всього 36 помилок, зокрема 16 лексико-семантичних (44%), 13 граматичних (37%), 3 стилістичні (8%) та 4 інші (11%) (див. Діаграму 1).

Розглянемо деякі приклади лексико-семантичних помилок. *Vin має великий досвід роботи з громадами* – *Er hat große Erfahrung in der Arbeit mit Gemeinden*. ChatGPT переклав українське слово «громади» як “Gemeinden”, що в німецькій мові означає ‘парафії’ або ‘муніципальні адміністративні громади’. У реченні ж йдеться про соціальні спільноти, тому кращий відповідник є “lokale Gemeinschaften”. Додатково слід замінити “hat große Erfahrung” на стильово точніше “verfügt über umfassende або langjährige Erfahrung”. У перекладі речення *Diese Frage braucht zusätzliche Bearbeitung* – *Це питання потребує додаткового опрацювання* ШІ використав слово “Bearbeitung”, що означає технічну обробку або виконання адміністративної процедури. В оригіналі ж йдеться про інтелектуальну роботу. Також помічаємо стилістичну невідповідність. У німецькій мові для питань, що потребують

уточнення або роз'яснення, природніше звучать слова *klären*, *vertiefen*, *weiterbearbeiten*, тому більш коректним був би переклад *Diese Frage erfordert eine weitere Klärung*.

Із граматичного погляду, речення **Інформацію передали експертам** перекладено занадто буквально: *Die Information wurde den Experten übergeben*. В українській мові слово «інформація» зазвичай вживається в однині, проте в німецькій для узагальненого значення використовують множину «*Informationen*», а однину – для окремих повідомлень. Більш вдалим є варіант *Die Informationen wurde den Experten übergeben*. Речення **Такі дані не рекомендується використовувати у звіті – Solche Daten empfiehlt man nicht, im Bericht zu verwenden** III переклав надто буквально й розмовно. В офіційних текстах німецька мова уникає конструкції з *man*, натомість використовує пасив або модальний пасив для передавання рекомендації чи заборони. В українській мові конструкція «*не рекомендується використовувати*» є безособовою і звучить природно в офіційно-діловому стилі. У формальному стилі в німецькій мові для таких висловів перевагу надають пасивним або модально-пасивним конструкціям, тому більш вдалим є переклад *Solche Daten sollten im Bericht nicht verwendet werden*.

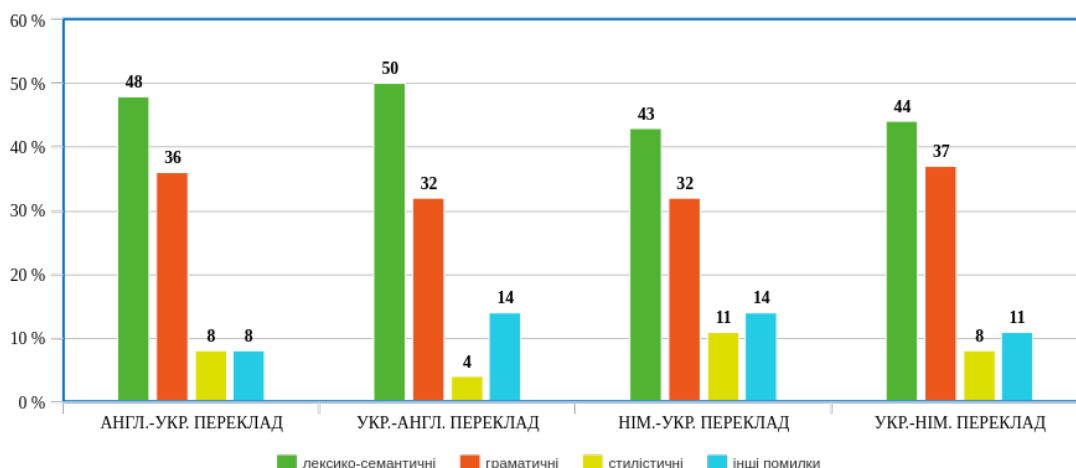
Проілюструємо стилістичні помилки таким прикладом: **Тиша поволі спадала на долину, мов легкий подих ночі – Die Stille fiel langsam ins Tal wie ei leichter Atem der Nacht**. Переклад ChatGPT збиває поетичний ритм і вводить немілозвучні слова, а художній варіант потребує образнішої лексики. Дієслово *fallen* додає відтінку різкості, а іменник *Atem* має надто «анатомічне» звучання. Набагато більш вдалий варіант художнього перекладу: *Die Stille senkte sich langsam über das Tal, wie ein sanfter Hauch der Nacht*.

Серед інших помилок знаходимо порушення передавання прагматичного й лінгвокультурного наповнення. **Питання зараз перебуває на розгляді у профільному комітеті – Die Frage befindet sich jetzt in Prüfung im thematischen Komitee**. Вислів

“*thematisches Komitee*” не відповідає усталеній німецькій політичній термінології й звучить неприродно. У Німеччині й Австрії натомість вживають “*Fachausschuss*” або “*zuständiger Fachausschuss*”. “*In Prüfung*” – калька з української, яка також не відповідає бюрократичному стилю Німеччини. Правильніше використати при перекладі пасивний стан “*wird ... beraten*”, “*wird ... behandelt*”. Тому переклад *Die Angelegenheit wird derzeit im zuständigen Fachausschuss beraten* вважаємо найоптимальнішим.

Отримані статистичні дані дають змогу ранжувати продуктивність перекладацьких помилок, яких припустився ChatGPT під час перекладу текстів у різних мовних парах таким чином: українсько-німецький переклад (36 помилок), німецько-український переклад (28 помилок), англійсько-український переклад (25 помилок), українсько-англійський переклад (22 помилки). Крім того, можемо ранжувати середню продуктивність помилок різних типів у всіх аналізованих мовних парах: лексико-семантичні (46%), граматичні (34%), стилістичні (8%) та інші (12%). Отримані показники уможливають ідентифікувати найбільші «зони для росту» ChatGPT, а також засвідчити різну якість перекладу в аналізованих парах.

Висновки та перспективи досліджень. Таким чином, ChatGPT демонструє високий рівень перекладу українською, англійською й німецькою мовами, проте допускає деякі помилки, пов'язані з лексикою, граматику та стилістикою. Найтипівішими в усіх аналізованих мовних парах є лексико-семантичні помилки (46%), що оприєвнені в неправильному доборі слів та калькуванні сталих виразів, попри наявність більш вдалого аналога. Відтак, засвідчуємо, що III має складнощі в передаванні нюансів полісемічних слів, ідіом і культурно забарвлених одиниць в обох мовних парах (найбільше це виявилось в українсько-англійському перекладі (50%), найменше – в німецько-українському (43%)). Як бачимо, відсоткова різниця продуктивності цього типу досить невелика серед аналізованих мовних пар, проте кількісно він переважає саме

Діаграма 1. Питова вага видів помилок у перекладі, виконаному GPT-4o в мовних парах «українська – англійська» й «українська – німецька»

в українсько-німецькому перекладі (16), а в українсько-англійському перекладі ця кількість найменша навіть попри відсоткову перевагу (11).

Другим типом помилок за питомою вагою є граматичні помилки, що становлять у середньому 34% вибірки. Вони виникають унаслідок порушення морфологічних або синтаксичних норм мови перекладу, а також через неадекватне передавання граматичної структури вихідного речення. Зокрема, у вибірці були зареєстровані випадки вживання неправильної форми іменників та дієслів, а також спотворення деяких синтаксичних структур, що призводило до часткової втрати логіки й викривлення змісту. Питома вага граматичних помилок найбільша в українсько-німецькому перекладі, а найменша – в українсько-англійському та німецько-українському перекладах. Цілком логічно, що кількісно ці помилки також переважають в українсько-німецькому перекладі.

Стилістичні помилки (середній показник у вибірці – 8%) полягають у неправильному відтворенні стилістичного забарвлення оригіналу, що особливо помітно під час перекладу художніх уривків, де дослівне передавання знижує виразність і природність цільового тексту. Іншою проблемою для ChatGPT є неправильне визначення стилю, що призводить до вживання стилістично неприродних для відповідного контексту одиниць. Проте питома вага цих помилок порівняно з іншими типами є найменшою в усіх аналізованих мовних парах, що засвідчує досить високу стилістичну коректність генерованих перекладів. Найбільше стилістичних розбіжностей між оригіналом і перекладом помічено в німецько-українському перекладі, а найменшу – в українсько-англійському.

До узагальненої групи інших помилок (середній показник – 12%) потрапили логічні, прагматичні, лінгвокультурні, пунктуаційні та деякі інші помилки, які зменшують природність перекладу, спотворюють авторський намір і негативно впливають на адекватність відтворення комунікативної функції повідомлення. Найменшу кількість цих помилок виявлено в англійсько-українському перекладі, найбільшу – в німецько-українському та українсько-англійському перекладах. Майже в усіх аналізованих мовних парах питома вага цього типу помилок склала 14–11% і лише в англійсько-українському вона становила 8%.

Проаналізувавши питому вагу різних типів перекладацьких помилок в аналізованих мовних парах, можемо сформулювати висновки щодо загальної

якості перекладу ChatGPT різними мовами. Українсько-англійський переклад є найякіснішим порівняно з іншими, тоді як українсько-німецький переклад вимагає найбільшої постредакції через складну граматичну систему німецької мови. Переклад у мовній парі «українська – англійська» загалом точніший порівняно з парою «українська – німецька», що підтверджується статистично (47 помилок всіх типів порівняно із 64). Це пояснюється тим, що специфіка німецької мови створює більше формальних складнощів порівняно з англійською, адже має суворішу морфологію, вимагає точних форм артиклів і відмінків, потребує специфічного порядку слів тощо. Зауважимо, що саме в українсько-німецькому перекладі спостерігалася найбільша питома вага граматичних помилок (37%).

Найбільше лексико-семантичних помилок (у середньому 49%) спостерігалася в мовній парі «українська – англійська», що зумовлено наявністю полісемантичних та культурно маркованих одиниць в оригінальних текстах. У мовній парі «українська – німецька» питома вага цього типу помилок була дещо нижчою (43,5%), що вказує на трохи вищу якість передавання семантичних особливостей. Загалом висока питома вага лексико-семантичних помилок в обох парах вказує на наявність складнощів у розрізненні III нюансів значення. Щодо стилістичних помилок, а також збірної групи інших помилок, можемо зауважити, що для більш точної оцінки їх питомої ваги в перекладах на різні мови потрібен більший обсяг вибірки, тоді як в нашій розвідці ці типи були репрезентовані всього кількома прикладами. Отже, машинний переклад за допомогою ChatGPT є ефективним інструментом, але потребує контролю з боку людини задля попередження лексико-семантичних, граматичних, стилістичних та інших видів помилок.

Подальшого теоретичного узагальнення вимагає типологія перекладацьких помилок, зокрема з'ясування особливостей різних збірних категорій та визначення критеріїв, за якими можна було б розрізнити помилки суміжних типів. Перспективу подальших практичних досліджень вбачаємо в порівнянні якості перекладу текстів у різних мовних парах декількох моделей ChatGPT між собою, а також з іншими моделями III. На окрему увагу заслуговують ідіосинкратичні слововживання окремих моделей III, які надають перевагу одним синонімам на користь інших. Ці та інші дані зможуть стати в пригоді розробникам III, сприяючи подальшому вдосконаленню систем машинного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Теоретичні засади комунікативної лінгвістики. Київ : Наука, 2001. 312 с.
2. Вітушинська С. В. Типи перекладацьких помилок. *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2025. Вип. 21. С. 32–36. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9906/1/NZ_stud_Vyp_21.pdf.
3. Єфименко Т. М. Майбутнє перекладу за допомогою III. *Science and technology : challenges, prospects and innovations* : The 13th International scientific and practical conference (August 14–16, 2025). Osaka, Japan : CPN Publishing Group, 2025. С. 192–197. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/08/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-CHALLENGES-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-14-16.08.25.pdf>.
4. Клюс М. О., Гелетка М. Л. Види помилок під час перекладу науково-технічних текстів за допомогою автоматизованих систем на основі штучного інтелекту. *Science and technology : challenges, prospects and innovations* : The

8th International scientific and practical conference (March 28–30, 2025). Osaka, Japan : CPN Publishing Group, 2025. С. 434–440. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/03/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-CHALLENGES-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-28-30.03.25.pdf>.

5. Куляс П. Типологія помилок : підручник-монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 464 с.

6. Лозинська Л. Ф., Мартинова Т. І. Лексико-семантичні особливості помилок у процесі перекладу. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11. С. 246–253. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-246-254](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-246-254).

7. Лютянська Н. І. Особливості використання технологій штучного інтелекту в перекладацькій діяльності : порівняльний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Т. 2. Вип. 40. С. 107–112. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/40/part_2/21.pdf.

8. Моїсєєва Н. О., Дзикович О. В., Штанько А. О. Машинний переклад : порівняння результатів та аналіз помилок DeepL та Google Translate. *Advanced Linguistics*. 2023. № 11. С. 78–82. URL: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277593>.

9. Обручнікова Н. Д. Роль штучного інтелекту в підвищенні якості перекладу та розвитку перекладознавства. *Світ наукових досліджень* : зб. наук. публікацій Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (20–21 квітня 2023 р.). Тернопіль (Україна); Перево́рськ (Польща). 2023. Вип. 18. С. 174–177. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4473/>.

10. Потькало Т. Ю. Типологія помилок у перекладі англomовної нефікшн літератури : кваліфікаційна робота магістра з перекладознавства / наук. кер. Л. В. Козяревич-Зозуля. Київ : Київ. нац. лінгв. ун-т, 2024. 115 с.

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2001). *Teoretychni zasady komunikatyvnoi linhvistyky* [Theoretical foundations of communicative linguistics]. Kyiv: Nauka [in Ukrainian].

2. Vitushynska, S. V. (2025). Typy perekladatskykh pomylok [Types of translation errors]. *Studentski naukovy zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii "Filolohichna"*, 21, 32–36. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9906/1/NZ_stud_Vyp_21.pdf [in Ukrainian].

3. Yefymenko, T. M. (2025). Maibutnie perekladu za dopomohoiu ShI [The future of translation using AI]. *Science and technology: challenges, prospects and innovations: The 13th International scientific and practical conference* (August 14–16, 2025) (pp. 192–197). Osaka, Japan: CPN Publishing Group. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/08/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-CHALLENGES-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-14-16.08.25.pdf> [in Ukrainian].

4. Klius, M. O., Heletka, M. L. (2025). Vydy pomylok pid chas perekladu naukovo-tekhnychnykh tekstiv za dopomohoiu avtomatyzovanykh system na osnovi shtuchnoho intelektu [Types of errors in the translation of scientific and technical texts using automated systems based on artificial intelligence]. *Science and technology: challenges, prospects and innovations: The 8th International scientific and practical conference* (March 28–30, 2025) (pp. 434–440). Osaka, Japan: CPN Publishing Group. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/03/SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-CHALLENGES-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-28-30.03.25.pdf> [in Ukrainian].

5. Kulias, P. (2015). *Typolohiia pomylok* [Typology of errors]: pidruchnyk-monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

6. Lozynska, L. F., Martynova, T. I. (2023). Leksyko-semantychni osoblyvosti pomylok u protsesi perekladu [Lexical and semantic features of errors in the translation process]. *Visnyk nauky ta osvity*, 11, 246–253. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-246-254](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-246-254) [in Ukrainian].

7. Liutianska, N. I. (2025). Osoblyvosti vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu v perekladatskii diialnosti: porivnialnyi aspekt [Features of the use of artificial intelligence technologies in translation activities: a comparative aspect]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 2 (40), 107–112. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/40/part_2/21.pdf [in Ukrainian].

8. Moisieieva, N. O., Dzykovich, O. V., Shtanko, A. O. (2023). Mashynnyi pereklad: porivniannia rezultativ ta analiz pomylok DeepL ta Google Translate [Machine translation: comparison of results and error analysis of DeepL and Google Translate]. *Advanced Linguistics*, 11, 78–82. URL: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277593> [in Ukrainian].

9. Obruchnikova, N. D. (2023). Rol shtuchnoho intelektu v pidvyshchenni yakosti perekladu ta rozvytku perekladoznavstva [The role of artificial intelligence in improving the quality of translation and the development of translation studies]. *Svit naukovykh doslidzhen*: zb. nauk. publikatsii Mizhnarodnoi multydystrylinarnoi naukovoï internet-konferentsii (20–21 kvitnia 2023 r.). Ternopil (Ukraine); Perevors'k (Polshcha), 18, 174–177 URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4473/> [in Ukrainian].

10. Potkalo, T. Yu. (2024). *Typolohiia pomylok u perekladі anhlomovnoi nefikshn literatury: kvalifikatsiina robota mahistra z perekladoznavstva* [Typology of errors in the translation of English non-fiction literature: master's thesis in translation] / nauk. ker. L. V. Koziarevych-Zozulia; Kyiv. nats. linhv. un-t [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

НЕГАТИВНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМОВНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XXI СТОРІЧЧЯ

Стишов О. А.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Статтю присвячено дослідженню різноманітної негативно маркованої лексики в українськомовному публіцистичному стилі першої чверті XXI століття. Актуальність розвідки зумовлено постійним і неухильним чисельним збільшенням названих слів в загальнонародній мові загалом і в публіцистичному функційному різновиді зокрема, а також зростанням інтересу сучасної лінгвістичної науки до цієї проблематики. Матеріалом для цієї статті слугували понад 200 одиниць, одержаних методом суцільної вибірки з названого стилю української мови (газет, журналів, програм і передач радіо й телебачення) за 2000–2025 роки. На першому етапі виявлено й розглянуто головні позамовні та внутрішньомовні чинники, що сприяли виникненню та активному функціонуванню значної кількості негативно маркованих слів у сучасній публіцистиці. Особливу увагу було зосереджено на вивченні генезису студійованих одиниць. В українськомовному публіцистичному стилі першої чверті XXI століття виявлено й ґрунтовно проаналізовано такі основні джерела поповнення негативно маркованих лексем: власне розмовні слова, різноманітні жаргонізми, сленгізми, арготизми, авторські неологізми, запозичення, діалектизми. Серед тематичних груп засвідчено різноманітні назви осіб, зокрема одиниці на позначення зовнішнього вигляду людини, її розумових здібностей, а також збірні іменники, номінації дій і станів, ознак і якостей.

Ключові слова: мова, публіцистичний стиль, чинник, негативно марковані слова, джерела, тематична група, діалектизми.

Styshov O.A. Negatively Marked Vocabulary in Ukrainian-Language Journalism of the First Quarter of the 21st Century. The article is devoted to the study of various negatively marked vocabulary in the Ukrainian-language journalistic style of the first quarter of the 21st century. The relevance of the investigation is due to the constant and steady increase in the number of the named words in the national language in general and in the journalistic functional variety in particular, as well as the growing interest of modern linguistic science in this issue. The material for this article was more than 200 units selected by the method of continuous sampling from the named style of the Ukrainian language (newspapers, magazines, radio and television programs and broadcasts) for 2000-2025. At the first stage, the main extralinguistic and intralinguistic factors that contributed to the emergence and active functioning of a significant number of negatively marked words in the modern journalistic style were identified and considered. Special attention was focused on studying the genesis of the studied units. In the Ukrainian-language journalistic style of the first quarter of the 21st century, the following main sources of replenishment of negatively marked lexemes have been identified and thoroughly analyzed: colloquial words themselves, various jargonisms, slangisms, argotisms, authorial neologisms, borrowings, dialectisms. Among the thematic groups, various names of persons have been attested, in particular units for designating a person's appearance, his or her mental abilities, as well as collective nouns, nominations of actions and states, signs and qualities.

Key words: language, journalistic style, factor, negatively marked words, sources, thematic group, dialectisms.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Перша чверть XXI сторіччя – це інформаційна доба, яка характеризується значними змінами в житті як української, так світової спільноти, що істотно впливає на розвиток української мови. Як і в попередні періоди, найбільш інтенсивною динамікою відзначається лексико-семантичний рівень. Виникають нові слова, відроджуються незаконно вилучені питомі одиниці, периферійні пласти лексики різні за структурою, семантикою, стилістичними особливостями. Характерно, що провідна роль у цих процесах належить уже не художньому стилеві, а публіцистичному, який нині є найдинамічнішим: він доволі широко й швидко віддзеркалює зміни, що відбуваються в суспільстві, тобто соціодинаміку. Аналізований функційний різновид мови виступає особливо дієвим у продукуванні та донесенні до широкої аудиторії читачів, глядачів

та слухачів усе нових і нових слів для номінування інноваційних понять, реалій, осіб, явищ, ознак, дій та процесів, тобто збагаченні лексичного складу сучасної української мови. З-поміж корпусу названих одиниць помітне місце посідають негативно марковані лексичні одиниці, які в першій чверті XXI сторіччя значно активізувалися в публіцистичному функційному різновиді української мови. З урахуванням того, що чисельність таких одиниць постійно зростає й урізноманітнюється, вважаємо, що порушена проблема є важливою, потребує постійного більш виваженого та ґрунтовнішого дослідження. Це й становить **актуальність** нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми десятиліттями негативно марковані лексеми перебувають у полі зору українських лінгвістів і вивчаються в різних ракурсах (С. Єрмоленко, О. Тараненко, Л. Струганець, Л. Шевченко,

Т. Космеда, К. Серажим, В. Корольова М. Навальна, Л. Кислюк, Н. Бабич, Т. Вільчинська, В. Христенко, Б. Коваленко, І. Соболева, Ю. Калужинська, Л. Козловська, О. Федоренко та ін.). Однак студійовані слова в названий період виникають і функціонують надзвичайно інтенсивно, а тому потребують комплексних досліджень.

Формулювання мети і завдань статті. *Мета* цієї розвідки – виявити генетичні особливості негативно маркованих слів, розкласифікувати названі одиниці за тематичними групами на матеріалі публіцистичного стилю української мови першої чверті ХХІ століття. *Завдання* статті: 1) з'ясувати основні позамовні та внутрішньомовні фактори, які посприяли виникненню й активному використанню негативно маркованих лексем у названому функційному різновиді мови; 2) виявити джерела поповнення таких одиниць; 3) провести семантичну класифікацію студійованих слів.

Фактичним матеріалом для дослідження слугували негативно марковані слова (понад 200 одиниць), вибрані з публіцистичного стилю української мови (газет, журналів, програм і передач радіо й телебачення) за 2000–2025 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгводинаміці певних пластів лексики, зокрема активізації творення та використання негативно маркованих одиниць у публіцистичному стилі української мови першої чверті ХХІ сторіччя, сприяли як соціальний запит в етноспільноті, так лінгвокреативні інтенції журналістів, політиків і пересічних громадян. Уважаємо, що істотне чисельне зростання досліджуваних слів зумовлене передусім певними екстралінгвальними чинниками, серед яких: а) соціально-політична та соціально-економічна трансформація українського суспільства, розбудова незалежної України, відхід від радянських стереотипів; б) демократизація та лібералізація суспільства, яка характеризується свободою та розкутістю не лише в поведінці громадян України, а й особливостями творення й використання лексичних засобів (аж до вседозволеності); в) активізація творення й функціонування негативно оцінних слів, особливо на позначення ворогів, президента РФ, зрадників, у період російсько-української війни; г) негативні процеси в Українській державі – корупція, злидринство, хабарництво тощо, а також певні побутові негаразди; г) зростання чисельності осіб, які почали послуговуватися українською мовою (зокрема з початком війни), що, безперечно, сприяло розширенню її комунікативних функцій, оновленню її лексичного, семантичного й стилістичного ресурсу; д) відсутність потрібних лексичних одиниць та еквівалентів для передавання негативно маркованості в нормативній мові; е) зміна мовних смаків і моди в сучасній українській лінгвоспільноті; є) потужний вплив інтернету й телефонії в усіх галузях діяльності людей, який постійно зростає, сприяючи інтенсифікації міжособистісних контактів, обміну інформацією; ж) креативність журналістів, політиків і пересічних українців у процесі творення негативно маркованих слів для вираження неординарності та новизни. Названим процесам сприяли

також інтралінгвальні фактори: а) системність мови, що ґрунтується на взаємозалежності її елементів; б) творення, відродження та надання переваги більш експресивним мовним одиницям, зокрема негативно оцінним; в) прагнення до новизни, свіжості, неординарності, цілком притаманні багатьом аналізованим одиницям; г) відродження окремих структурних рис рідної мови; г) тенденція до інтеграції елементів мови, що переконливо засвідчена у творенні авторських негативно оцінних лексем на основі словосполучень; д) принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; е) дія аналогічних тенденцій.

Варто наголосити, що предметом нашої уваги були переважно нові, актуалізовані або не зафіксовані найбільшими тлумачними словниками літературної мови негативно марковані одиниці у публіцистичному стилі української мови першої чверті ХХІ сторіччя. В аналізованому функційному різновиді мови вони протистоять окниженню, тобто значному засиллю нейтральної й раціональної (можна сказати «сухої») лексики, яка адресована до розуму сприймачів інформації. Адже розмовна лексика, особливо негативно забарвлена, стилістично маркована, має потужний образний, емоційний і експресивний заряд. Саме такі слова доходять до серця читачів, слухачів і глядачів, впливають на них, переконують у чомусь, розвінчують негативні явища, події та осіб у певному соціумі. Також студійовані слова сприяють пожвавленню викладу, вносять певну емоційність, експресію, образність, влучність характеристики, є більш переконливими й дохідливими для споживачів інформації. За допомогою таких одиниць журналісти, письменники, депутати й інші особи, задіяні в публіцистиці, намагаються бути ближчими до простого народу, говорити його мовою. Названі слова нерідко трапляються в таких жанрах, як: інтерв'ю, бесіди із простими громадянами, виступи, ток-шоу тощо.

Значний корпус зібраного фактичного матеріалу та його аналіз дав змогу виявити джерела поповнення досліджуваних одиниць. Засвідчено, що істотно переважають різноманітні колоквиальні одиниці. Серед них виділяємо *власне розмовні слова*, які виникли саме в розмовно-побутовому стилі, рідше – лексеми авторські, але створені явно під розмовність. Однак останніми десятиліттями спостерігаємо тенденцію інтенсивного проникнення й активного функціонування таких одиниць у публіцистичному стилі сучасної української мови. На нашу думку, це пов'язано з усе більшою демократизацією, розкованістю в українському соціумі. Переконливими прикладами таких слів є: *папіряччя* 'зневажл.-іроніч. зібрання паперових матеріалів, документів (як прояв бюрократії)'; *бусифікація* 'примусова мобілізація працівниками ТЦК за прискореною процедурою', *жрачка* 'їжа, продукти', *дурилівка* 'ошуканство чи свідоме введення в обман, коли слова розходяться з діями'; *бандюк* 'бандит, злочинець' тощо, напр.: *В кульку була жрачка – якісь закрутки, салат, яблука і фляшка пива. Ще збоку лежала записка. То приїжджали друзі і лишили йому трохи їсти* (G, 15.07, 2013, 12:38); *На жаль, то була «дурилівка» у плані грошей. Пантіч потім*

судився з Паніоніосом, це звичайна практика (<https://football24.ua> > miu_...).

Нині спостерігаємо тенденцію: різні види негативно оцінних соціолектизмів як розмовних нелітературних слів активно проникають у публіцистику. З-поміж них значний пласт становлять різні жаргонізми, оскільки в українському суспільстві відбувається бурхливий розвиток цих соціолектизмів – т. зв. жаргонний «бум». Адже такі одиниці як номінують певні реалії, так і здебільшого образно характеризують їх, вносячи значний заряд експресії, емоційності, влучності.

У сучасній публіцистиці активно побутують транспортні жаргонізми, позаяк в Україні наявна значна армія водіїв і їхня негативно забарвлена лексика проникає в цей дискурс: *підрізати* 'несподівано стрімко обігнати який-небудь транспортний засіб (переважно автомобіль), перешкоджаючи його подальшому рухові, створивши аварійну або близьку до неї ситуацію на дорозі'; *таз/тазик* 'старий автомобіль радянського або російського виробництва'; *корч* 'стара машина іноземного виробництва в жахливому технічному стані'; *водятел* 'зневажл. водій, який не дотримується правил дорожнього руху, створює перешкоди іншим його учасникам'; *бодяга* 'неякісний, розбавлений продукт (пальне, напої тощо)' тощо, напр.: *У колись базатий, а тепер заставлений військовими машинами двір, заїжджає «корч» – старенька автівка на євробляхах, пофарбована у зелений колір* (РС, 21.03, 2021, 16:00); *Вони [експерти] підкреслюють: низькі ціни на бензин на деяких заправках, власне, і свідчать про те, що «бодяга» наводнила ринок* (<https://www.obozrevatel.com> >...); *І тут ми приходимо до нашого кейса, коли тіньовий бізнес пішов в атаку на експертів, журналістів, активістів, які, по суті, єдині, хто каже та показує цю національну ганьбу з паливною бодягою, токсичними вихлопами та вбивством автомобілів* (ДТ, 29.07, 2021, 08:30).

Із царини спорту засвідчено дифузію низки пейоративів в аналізований стиль: *костолом* 'спортсмен в ігрових видах, який грає небезпечно і здатен завдати значної травми суперникові'; *дірка* 'воротар, який часто пропускає голи'; *мазило* 'той, хто не попадає по воротача або не влучає в ціль'; *договірняк/договорняк* 'договірний матч, результат якого визначено наперед'; *здуватися* 'програвати' та ін., напр.: *Скандального українського тренера Севідова довів до усунути від футболу за «договірняки»* (ТСН, 20.05, 2021, 19:08); *«Гірників» давно так не пресингували, як це зробила Ворскла. Я думав, що у другому таймі господарі «здуються», але ж ні – молодці! Полтава чудово готова фізично, біжить* (https://football24.ua/ukrayina_tag50819/).

В аналізований період молодь є активним творцем нових жаргонізмів, зокрема й негативно маркованих, що проникають у сучасну публіцистику, а потім побутують у ній: *дичина* 'щось незрозуміле, дивне, абсурдне або нісенітниця'; *мажик* 'ірон. дитина багатих батьків, яка має низькі моральні якості'; *кайфолом* 'несхвал. людина, яка псує іншим гарний настрій, заважає отримувати задоволення, насолоджуватися чимсь'; *заішквар* 'щось ганебне,

сороміцьке; неприємна ситуація або таке, що викликає осуд, псує репутацію'; *каблу́к* 'хлопець, який виконує всі забаганки дівчини, перебуває під сильним контролем' (слово, як нам видається, утворено внаслідок компресії відомого фразеологізму *тримати під каблуком* 'повністю підпорядковувати когось своїй волі, зробити залежним, безперечно керувати (звичайно стосовно жінок, які контролюють чоловіків)') та ін., напр.: *Така людина [яка дуже любить забороняти й обмежувати], точніше її занудство – головний «кайфолом» у неформальній компанії. А в робочому процесі він бракує будь-які сміливі та ризиковані, на його консервативний погляд, починання* (Українки > pltkar-zhartivnyk-drama-queen-i-shhe-8-typazhiv-...); *Слово «заішквар» найчастіше використовується в неформальному спілкуванні, особливо серед молоді* (т/к«24», 17.07, 2024, 12:20); *«Заішквар» генсека ООН!* (ТСН, 23.10, 2024, 08:19).

Загарбницька війна має значний вплив на життя українців і мову, а тому мілітарна лексика, зокрема й негативно оцінні жаргонізми, увесь час «на слуху» та проникають у публіцистичний дискурс. Прикладами слугують одиниці на кшталт: *мобік/мобик* 'ірон.-зневажл. мобілізований військово-службовець, переважно примусово, слабо оснащений і погано підготовлений до бойових дій; найчастіше – солдат армії РФ, призваний під час часткової або «прихованої» мобілізації'; *вата* 'колаборанти'; *аватар/семисотий* 'п'яниця, алкоголік у ЗСУ'; *буратино* 'військовий, який усю свою зарплатню прогулює в перші два дні', напр.: *Російський «мобік» скаржиться, що у них немає нічого, а в українців «є все»*. *Перехоплення ГУР* (т/к«Е», 16.10, 2022, 19:07); *Аватарам* не місце в армії, на передовій не місце передусім. Але все починається ще з військкомату та відбору людей до війська (МедіаДрогобичина > h-nazivayut-sarkastichno-lagdn-avata-rami).

Ще одним джерелом слів із негативною маркованістю виступають арготизми. Це переважно одиниці із соціолекту злочинців і тюремників: *дерибани* 'здійснювати незаконний поділ, привласнення земель, майна, коштів і т. ін.'; *понтуватися* 'хизуватися, демонструвати позірну вищість, щоб привернути до себе увагу'; *фуфлю* 'свідомо брехня'; *запало* 'непорядно, нижче злодійського кодексу честі'; *шестюга* 'погана, неприйнятна, негідна людина' та ін., напр.: *Багато років ми співіснували з чиновниками, які регулярно дерибанили землю і крали бюджет* (РВ, 17.09, 2015, 07:54); *«Ти, виходить, нелюд і шестюга»*: *найманці з батальйону «Шторм Z» записали звернення до Пригожина (відео)* (ТСН, 26.06, 2023, 07:21).

Виявлено, що генетичними особливостями негативно марковані слова в публіцистичному стилі української мови першої чверті ХХІ століття завдають також і сленгу. Відомо, що частина лінгвістів не розрізняє жаргон і сленг, уважаючи їх термінологічними синонімами-дублетами. Дотримуємося такої дефініції щодо *жаргону*: це – напіввідкрита підсистема лексичних і фразеологічних емоційно-оцінних експресивних одиниць (переважно зниженої маркованості), застосовувана певними

виробничо-професійними, віковими, соціальними прошарками, об'єднаннями осіб за певними інтересами, зацікавленістю з метою бути оригінальними й відособленими від решти мовних спільнот. *Сленг*, на нашу думку, – це відкрита й відносно стабільна для певного періоду мовна підсистема лексико-фразеологічних одиниць живої розмовної нелітературної мови, що, через розповсюдженість їх серед значного кола мовців певного етносу та звідси загальновідомість, уже перебуває на межі входження до літературної розмовної лексики. До речі, видатний український філолог Юрій Шевельов чітко розрізняв названі одиниці: «Жаргони й сленг є і віддавна були тим ґрунтом, звідки приходять живучі соки до даної мови, ґрунтом, де безперешкодно точиться її життя» [6, 11]. Варто акцентувати, що саме завдяки процесу поступового переходу досить значної кількості колишніх колоквиалізмів, жаргонізмів і арготизмів корпус сленгізмів істотно поповнюється. Цьому, зокрема, сприяє найбільшою мірою публіцистичний дискурс, де названі соціолексизми інтенсивно «розкручуються», стають усе відомішими українським громадянам. Так, нині сленгізмами вважаємо слова, на зразок: *скачувати* 'скопійовувати інформацію'; *чайник* 'недосвідчена, невміла людина, непрофесіонал'; *бавовна* 'вибух у російській федерації, білорусі чи на окупованій території України, яку тимчасово контролюють ворожі війська'; *наїжджати* 'висувати претензії, вимоги; шантажувати, погрожувати, залякувати'; *джинса* 'замовлена, заплачена стаття, що містить компромат або приховану рекламу, лобіює чий-небудь інтереси'; *косяк* 'цигарка з наркотичною речовиною'; *пофіг* 'байдуже; усе одно' тощо, напр.: «Найкращі інструменти для досліджень «руського мира» – HIMARS і «бавовна»», – впевнені сьогодні українці (УП, 22.08, 2022, 05:30); Воно знов було якось не по-людськи, але Толіку то було *пофіг* (Г, 15.07, 2013, 12:38).

У публіцистичному стилі функціонують і діалектні негативно марковані слова, проте переважно в регіональних виданнях та передачах, орієнтованих на повсякденну мовну практику масового сприймача інформації. Такими є діалектизми на кшталт: *варгатий* 'губатий'; *рагуль* 'лайл, некультурна, тупа, обмежена й груба людина, селюк'; *вар'ят* 'божевільна людина'; *дупа* 'вульг. сідниця', напр.: Однак новоприбула городська інтелігенція зі Сходу терміном вуйки охрестила тутешніх аборигенів. Невдовзі й корінні львів'яни стали так звати сільських автохтонів, котрих зневажали давно і глибоко. З часом термін вуйко був витіснений більш успішним словом «*рагуль*» (РВ, 14.11, 2013, 00:19); Джеймс Кемерон мріяв зняти цей фільм [«Титанік»]. Грошей, які йому виділив Голлівуд, було замало. Тому режисер заклав усе своє майно. Деякі колеги передрікали крах картини, мовляв, тільки *вар'ят* може вкласти 200 мільйонів доларів у мелодраму! (ВЗ, 30.10, 2017, 19:13).

Одним із важливих джерел поповнення досліджуваної лексики виступають авторські неологізми. Варто акцентувати, що нині в Україні засвідчено своєрідний оказіональний «бум». Серед названих одиниць у сучасній публіцистиці зафіксовано немало

негативно маркованих утворень. Відзначаємо, що більшість цих дериватів належить саме публіцистам. Їх використовують для влучнішої негативної характеристики певних осіб, розвінчання потворних явищ у суспільстві, надання неординарності пропонованому матеріалу, із метою зацікавити читача, слухача, глядача та ін. До таких одиниць належать: *ватолоб*, *кланоохоронець*, *бульбофюрер* 'самопроголошений так званий президент Білорусі О. Лукашенко', *туш-комерзота*, *рекламожер*, *армагідець* 'катастрофічна ситуація, хаосу чи повний безлад' та ін., напр.: Перед голосуванням в абсолютній тиші один із соратників Павленка зачитав із трибуни його звернення з-за ґрат. «Доки вінницькі *кланоохоронні* структури продовжують розправу наді мною, Шостаком, Сіранчуком, «дехто» побратався з учорашніми ворогами й синхронно голосує за рішення, продиктовані вінницьким кланом, – ідеться в листі Хорта до депутатів. (УМ, 23.02, 2016, 00:00); Однак цьогогоріч «*бульбофюреру*» з бульбою не пощастило: під його потужним керівництвом Білорусь дожилася до картопляного дефіциту. (ВЗ, 17.06, 2025, 16:08). Такі оказіональні утворення переважно поєднують у собі, з одного боку, інформативність, а з іншого – експресію, емоційність, образність, влучність, дотепність, що є типовими ознаками сучасного публіцистичного дискурсу.

Останніми десятиріччями в різножанрову мову публіцистики проникають також запозичення, які мають негативну стилістичну маркованість. Це головню слова з англійської мови та її американського варіанта: *хейт* (англ. *hate* – 'ненависть') 'практикування безпідставної критики, агресивних висловлювань, які принижують чи дискредитують людину чи групу осіб за ознакою раси (расизм), національності, політичних поглядів, релігії, статі (сексизм), сексуальної орієнтації (гомо-, біфобія), або гендерної ідентичності (трансфобія)'; *фейк* (англ. *fake*) 'брехня, щось несправжнє, підробка, відверта дезінформація з метою введення в оману; шахраювання'; *крейзі* (англ. *crazy* – 'божевільний') 'психічно ненормальна людина; божевільний'; *ковідіот* (англ. *covidiot*) 'той, хто поводить себе нерозумно під час пандемії: ігнорує карантинні правила, не дотримується безпеки, або навпаки – надмірно панікує'; *фак* (англ. *fuck*) 'вульгарна лайка, непристойний жест; ставчий акт' та ін., напр.: – Це мовне сміття. Коли написала пост з таким заголовком, отримала тонну *хейту*. Багато людей говорить суржилом і вони не готові визнавати, що говорять неправильно (ВЗ, 21.11.2020, 12:40); СБУ повідомила, що викрила велику ботоферму, яка поширювала *фейки* про чинну владу (УТж, 02.08, 2022, 16:17); У словнику сучасного англійського сленгу *Urban Dictionary* з'явився новий термін *covidiot* (*ковідіот*). Його опублікували на сайті словника. *Ковідіот* походить від двох окремих слів: «COVID-19» та «*idiot*». Цим словом називають тих, хто надмірно панікує через пандемію коронавірусу та ігнорує правила захисту від інфекції. Також ним називають тих, хто скуповує товари у магазинах та аптеках. У словнику наведені приклади вживання нового терміна. «Ви бачили того *ковідіота* з 300 рулонами туалетного

наперу в кишечку?» – пишуть на сайті словника. «Цей **ковідот** обіймає всіх, кого бачить», – йдеться у другому прикладі вживання слова (ТСН, 23.03, 2020, 13:08); Вона [машина] застрягла на дорозі і не могла виїхати. Якимось другим разом Толок би показав дядькові **фак** і пішов би далі, але тут він прикинув, що мужик може, за допомогу, подякувати баблом (Г, 15.07, 2013, 12:38). Незважаючи на те, що після російського вторгнення в Україну її громадяни все більше переходять на спілкування рідною мовою, а тому різко зменшилася кількість входжень із російської мови, однак, на жаль, вона ще не здала свої позиції, і в публіцистиці подибуємо деякі негативно оцінні слова з названої мови: *чмир* (рос. *чмырь*) ‘зневажл. неохайна, неприємна людина’; *чмо* (рос. *чмо* – ‘человек морально опущенный’) ‘зневажл. неприємна людина, яка викликає відразу, огиду’; *прильот* ‘влучання ворожої ракети чи снаряда в що-небудь’, напр.: *Поки Толя перебирав в голові всі можливі епітети, які підходили для цього чмиря, заду знов почувся крик* (Г, 15.07, 2013, 12:38); *Понад 80 «прильотів»: ворог продовжує нещадно обстрілювати Сумщину* (ТСН, 23.02, 2023, 05:25).

Із лінгвістичного погляду варто досліджувати негативно марковані слова, що функціонують у публіцистичному стилі української мови першої чверті ХХІ сторіччя, розподіливши їх за тематичними групами. Така сукупність лексем, об’єднаних спільною семантикою, темою, ознаками та ін., дає змогу краще зрозуміти студійовані одиниці, відображає різноплановість сфер їх побутування, засвідчує їхні зв’язки, застосування та активізацію на певному етапі розвитку мови. Також можемо простежити й зрозуміти психологічні чинники, що сприяють творенню й використанню тих чи тих слів.

Опрацьований матеріал переконливо доводить, що найбільшу за обсягом групу негативно маркованих слів у публіцистиці зазначеного періоду становлять різні назви осіб. Отже, ми вкотре переконалися в потужній дії атропоцентричної тенденції в мові загалом і в досліджуваному стилі зокрема. Виявлено, що найчисленнішу групу серед досліджуваних слів становлять номінації осіб, пов’язаних із війною з російською федерацією, яка точиться в Україні з 2014 року і до сьогодні. Такі одиниці не лише поповнюють словниковий запас української мови, а й можуть розглядатися як засіб для визначення оцінок і ставлення українського суспільства до реалій воєнного часу. Це переважно назви на позначення загарбників, більшість яких є викривальними, влучними й дотепними, зокрема й вульгарними (*імперзагарбники*, *рашисти*, *рюзкі*, *чмоні*, *колоради*, *орки*, *оркофашисти*, *оркобидло*, *свинособаки*, *терорашисти*), та їхнього керівника (*пуйло*, *путлер*, *оркофюрер*, *лаптефюрер/лаптенфюрер* «В. Путін»), напр.: *Угруповання військ «Південь» порівнює російські війська з орками через знущання над цивільним населенням, вбивства жінок та дітей, мародерство на захоплених територіях тощо* (РС, 21.04, 2022, 06:30); *Історія з вихідками вболівальників Фенербахче, які на матчах Динамо раптово стали любителями матрьошок,*

балалайок та оркофюрера. Хіба це не питання іміджевого, політичного значення, актуального просто зараз? (<https://ukrfootball.ua/news>). Схожі номінації характеризують також ворожих пропагандистів (*пропагандон*, *фейкомет* ‘особа, яка розповсюджує завідомо неправдиву інформацію’), запродавців (*зрадогніда*, *зрадло*, *оберхолуй*, *сепар* ‘той, хто прагне незаконно відокремити деякі області України та приєднати до Росії’) і тих, хто чекає на прихід ворогів (*ждун* ‘мешканець України, антипатріот, який чекає на прихід російських загарбників’), напр.: *Росіяни в Авдіївці розстрілювали «ждунів»: у ЗСУ розповіли про звірство ворога (відео)* (www.unian.ua > війна). У період війни особливо зросла кількість негативних оцінних лексем для характеристики росіян, зокрема зневажливих, саркастичних: *козломордий*, *козлобородий*, *кокошник*, *лапоть*, *лапотник*, *лаптеногий* та ін.: *А тобі, козломордий, яке діло до України?* (Цензор.НЕТ >). Як бачимо, названу лексику активно використовують для соціально-психологічної характеристики людей, передачі позиції публіциста чи учасника комунікаційного процесу. Серед аналізованих одиниць засвідчено також номінування збірності: *русня*, *москолота*, напр.: *Русня нікому не дає виїхати – стріляє по автівках та навіть по велосипедах на смерть. Можна лише тихо сидіти по хатах* (ДТ, 10.05, 2022, 11:36); *Москолота витратила на чергову атаку по Україні 18 БПЛА «Шахед» – як відпрацювали оборонці неба* (5т/к, 07.07, 2023, 08:57). До речі, останнє слово є вульгарним і утворено телескопією від лексем *москалі* та *сволота*.

В аналізованому стилі виявлено негативно марковані лексичні одиниці на позначення зовнішнього вигляду людини. Такі образні номінації стосуються фізичної статури певних осіб, зокрема акцентування на їхній худорлявості, низькорослості, слабосилості: *шваброїд* ‘надзвичайно худя людина’; *глист* ‘надзвичайно мала й худя людина’, *дохляк*, *недомірок*, *чахлик* ‘квола, слабосила, хирлява на вигляд людина’, *тюбик* ‘неспортивний худий хлопець’ та ін., напр.: *Правоохоронці відмовлялися від дачі показів, проте знову їх керівним наказом загнали на суди, в соціальних мережах вони «волають», що не хочуть свідчити проти активістів. А в суді заперечують, що їх міг побити Хорт чи Сіранчук. Бо для дебелих «постраждалих» це є приниженням власної фізичної переваги над ідейними «чахликами»-активістами* (УМ, 23.02, 2016, 00:00). Значно рідше натрапляємо на неохвальні номінування-характеристики повних людей: *жиропа*, *жиртрест*, *товстолобик*, *бройлер* ‘ірон. товста людина’, напр.: [Соліст гурту "Мандри" Сергій Фоменко:] – *Режисер дубляжу Любомир Кобилюк дозволяв мені імпровізувати. Я й говорив «жиропа», бо ніхто в Києві не кличе гладку дівчину «товстухою»* (Г, 10.10, 2006, 15:21); *«Контингент» [пасажирського потяга] переважно складався з бабусь похилого віку, але можна було побачити й молодиків специфічного вигляду, яких у народі звуть «товстолобиками» або «бройлерами»* (УМ, 18.11, 2004, с. 2).

З метою позначення неналежних розумових здібностей людини публіцисти використовують

різноманітну лексику, зокрема й занадто образливу: дно ‘розумово обмежена, тупа молода людина; нікчема, яка має найнижчий рівень знань, умінь і навичок’; валянок ‘особа з повільною мисленнєвою реакцією, яка не вміє вчасно зорієнтуватися; дурень’; довбень ‘дурень, ідіот’; лох ‘тютхтій, роззява, некмітлива людина; бевзь, йолоп; людина, яку легко ошукати’ та ін., напр.: *Це потрібно комунікувати на всю країну, щоб знав останній довбень у телеграмі чи тіктоці, жадібний до легких грошей і готовий «втемну» виконати завдання росіян* (povupapnia.com > tag > lihoviy); *Азербайджанське телебачення три дні хвалилося, як урочисто зустрічали в Пекіні президента Алієва, з оркестрами і почесними караулами, а Путіна – як останнього лоха: без того, й без іншого, на рівні заступника якогось міністра торгівлі. Знай, мовляв, своє місце!* (Г, 06.09, 2025, 11:46).

У досліджуваному дискурсі активно творяться й функціонують збірні іменники з негативного маркованості, переважно на позначення зневаги й осуду: *гопота/гопотня* ‘агресивна й хуліганська маса людей, часто із низьким соціальним статусом, малоосвічених, схильних до вуличного насильства, безладу чи соціально деструктивної поведінки’; *тітушня* ‘групи молодиків-спортсменів (тітушок), найнятих для розгону протестів, провокацій, силових акцій тощо’; *рекетня* ‘група бандитів, які займаються рекетом’; *сепарня* ‘узагальнення для групи сепаратистів або прихильників сепаратизму (зазвичай у контексті російсько-української війни, зокрема незаконних воєнізованих формувань, підтримуваних Росією, напр.: Прем’єр-міністр Володимир Гройсман наполягає, щоб усіх причетних до провокацій у Дніпрі 9 травня було покарано. «Я дивився на тих “бройлерів”, які там бігали, “великі спортсмени” – маємо ідентифікувати кожного з них, і ця тітушня має сидіти за ґратами», – підкреслив Гройсман. (<https://www.pravda.com.ua/news/2017/05/11/7143534/>); «Сепарня і вата почала піднімати голову. Поводяться так, ніби це їхня країна. Проявляються в інтернеті, державних установах...», – каже він [Віталій Капранов] (Г, 21.07, 2020, 20:23).

Серед негативно маркованих слів у публіцистичній комунікації засвідчено низку одиниць, що передають негативні дії і стани, на кшталт: *бикувати* ‘нахабно поводитися’; *бодяжити* ‘готувати чи

змішувати щось, роблячи його неповноцінним або й шкідливим (переважно про пальне, напої тощо)’; *звіздитися* ‘почати поводитися пихато, зверхньо; уявити себе «зіркою», перебільшувати власну значущість; зазнаватися’; *бичити* ‘розумітися на чомусь’, напр.: *Соня ніколи не «звіздиться», а щиро переживає за кожен свій виступ, ніби співає вперше* (ВЗ, 07.08, 2017, 19:36).

Також із-поміж досліджуваних слів останню тематичну групу формують лексичні одиниці, що передають якості й ознаки: *бодяжний* ‘несправжній, неповноцінний, підроблений (переважно про пальне, напої тощо)’; *фуфлижний* ‘поганий, кепський’; *лажовий* ‘поганий, кепський, невдалий’; *мутний* ‘підозрілий, сумнівний; непередбачуваний (про людину)’; *токсичний* ‘який викликає відразу, набридливий, неприємний, злостивий’, напр.: *Податкова міліція Волині затримала автомобіль з партією «бодяжного» алкоголю* (В, 18.02, 2021, 14:45); *У цілому рік [для Водолюбів] буде позитивним, проте є ризик зіткнутися з токсичними людьми, які будуть лише отруювати життя* (УМ, 26.12, 2020, 18:31).

Варто відзначити характерну особливість: конотація негативної стилістичної маркованості в домінуюльній більшості простудійованих слів не набула в контекстуальному оточенні, а присутня в них інгренентно.

Висновки та перспективи досліджень. Отже, у публіцистичному стилі української мови в першій чверті ХХІ сторіччя засвідчено активізацію використання значного корпусу негативно маркованих слів, спричинених взаємодією екстра- й інтралінгвальних чинників. У результаті проведеного аналізу виявлено головні джерела поповнення досліджуваних лексем – власне розмовні слова, різноманітні жаргонізми, сленгізми, арготизми, авторські неологізми, запозичення, діалектизми. Описано низку тематичних груп: назви осіб, зокрема одиниць на позначення зовнішнього вигляду людини, її розумових здібностей, а також збірні іменники, номінації дій і станів, ознак і якостей. На жаль, помічено наростання вульгаризації як однієї з тенденцій у розвитку сучасної української лексики.

Уважаємо, що в перспективі варто ґрунтовно дослідити такі одиниці в структурному й стилістичному аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корольова В. В. Оцінці найменування осіб у сучасній українській мові : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. 166 с.
2. Левченко Т., Навальна М. Динаміка субстандартної лексики в українському медійному дискурсі : монографія. Переяслав : Домбровська Я. М., 2022. 168 с.
3. Лексика на перетині наукових парадигм : монографія / за ред. Л. Струганець. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. 212 с.
4. Навальна М. Функціонування стилістично зниженої лексики в мові українських мас-медіа. *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства. Напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія* : колективна монографія. Переяслав-Хмельницький; Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2019. С. 243–252.
5. Тараненко О. О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови. *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 33–39.
6. Шевельов Ю. Двомовність і вульгаризми. *Видатний філолог сучасності* / упор. І. В. Муромцев. Харків : Око. 1996. С. 5–13.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

В – газета «Волинь».
ВЗ – газета «Високий замок».
ДТ – газета «Дзеркало тижня».
РВ – газета «Рівне вечірнє».
РС – Радіо Свобода.
т/к «24» – телеканал «24».
т/к «Е» – телеканал «Еспресо».
5 т/к – 5-ий телеканал.
ТСН – Телевізійна служба новин.
УМ – газета «Україна молода».
УП – газета «Українська правда».
УТЖ – журнал «Український тиждень».
G – газета «Gazeta.ua».

REFERENCES

1. Korolova, V. V. (2012). Otsinni naimenuvannia osib u suchasni ukrainskii movi [Evaluative names of persons in modern Ukrainian language]: monohrafiia. Zaporizhzhia: Aktsent Invest-Treid [in Ukrainian].
2. Levchenko, T., Navalna, M. (2022). Dynamika substandartnoi leksyky v ukrainskomu mediinomu dyskursi [The dynamics of substandard vocabulary in Ukrainian media discourse]: monohrafiia. Pereiaslav: Dombrovska Ya. M. [in Ukrainian].
3. Struhanets, L. (Ed.) (2018). Leksyky na peretyni naukovykh paradyhm [Vocabulary at the intersection of scientific paradigms]: monohrafiya. Ternopil: Osadtsa Yu. V. [in Ukrainian].
4. Navalna, M. (2019). Funktsionuvannya stylistychno znyzhenoyi leksyky v movi ukraïnskykh mas-media [The functioning of stylistically reduced vocabulary in the language of Ukrainian mass media]. *Lyudyno- y kulturoznavchi priorytety suchasnoho movoznavstva. Napryamy, tendentsiyi ta mizhdystsyplinarna metodolohiya: kolektyvna monohrafiya* (ss. 243–252). Pereiaslav-Khmelnitskyi; Kremenichuk: PP Shcherbatykh O. V. [in Ukrainian].
5. Taranenko, O. O. (2002). Kolokvializatsiya, substandartyzatsiya ta vulharyzatsiya yak kharakterni yavyshecha stylistyky suchasnoyi ukraïnskoyi movy [Colloquialization, substandardization, and vulgarization as characteristic phenomena of the stylistics of the modern Ukrainian language]. *Movoznavstvo*, 4–5, 33–39 [in Ukrainian].
6. Shevelov, Yu. (1996). Dvymovnist i vulharyzmy [Bilingualism and vulgarisms]. *Vydannyi filoloh suchasnosti / upor. I. V. Muromtsev* (ss. 5–13). Kharkiv: Oko [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

В – hazeta “Volyn”.
ВЗ – hazeta “Vysoky zamok”.
ДТ – hazeta “Dzerkalo tyzhnia”.
РВ – hazeta “Rivne vechirnie”.
РС – Radio Svoboda.
т/к «24» – telekanal “24”.
т/к «Е» – telekanal “Espresso”.
5 т/к – 5-yi telekanal.
ТСН – Televiziina sluzhba novyn.
УМ – hazeta “Ukraina moloda”.
УП – hazeta “Ukrainska Pravda”.
УТЖ – zhurnal “Ukrainskyi tyzhden”.
G – hazeta “Gazeta.ua”.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

ЛІНГВІСТИЧНІ ВИМІРИ ТВОРЧОГО ТА НАУКОВОГО ДОРОБКУ ІВАНА ФРАНКА

(Рецензія на зібрання наукових праць «Студії з лінгвістичного франкознавства»
(за заг. ред. Оксани Кушлик. Дрогобич : Посвіт, 2025. 460 с.))

Сучасне франкознавство як самостійний науковий дослідницький напрям, що сформував комплексну гуманітарну дисципліну, має поважну історію та вагомі здобутки у вивченні творчої спадщини відомого письменника, перекладача, науковця, громадсько-політичного діяча Івана Франка. В історії української культури та мистецтва, за словами Івана Ціхоцького, митець репрезентує цілу епоху, він як універсальна особистість долучився «чи не до усіх ділянок духового розвитку українства XIX–XX ст. Мало якому письменнику присвячений той огром різнобічних студій і розвідок, що формує зараз незчисленний реєстр франкознавчої бібліографії» (І. Ціхоцький).

Численні праці представників Львівської франкознавчої школи й Інституту франкознавства Львівського національного університету, а також науковців з різних теренів України й діаспори розкривають новаторські особливості поетичних, художніх і драматичних творів письменника, подають інтерпретацію його філософських та наукових поглядів, актуалізують нові, невідомі матеріали його життєвого шляху («білі плями» франкознавства); привертають увагу до потреби видання творчої, наукової та епістолярної спадщини митця в повному обсязі тощо.

У цьому аспекті з-поміж важливих завдань сучасного франкознавства необхідно виокремити потребу ґрунтовного мовознавчого опрацювання різножанрових та різностильових текстів письменника з урахуванням новітніх людиноцентричних методів аналізу мовних одиниць. Адже, як зазначає онука митця – Зеновія Франко, дослідниця і найкраща знавчиня Франкової мови і творчості, «у кожному з функціональних стилів (а його мовною діяльністю охоплені художній, публіцистичний, науковий та епістолярний стилі) І. Франко виявив себе творцем, новатором, удосконалювачем і видатним майстром» (З. Франко). Прагнення письменника до формування «єдиної літературної мови для українців усіх земель» виразно відобразилися в роботі самого автора над удосконаленням лексичної та граматичної структури текстів нових видань його творів. Василь Сімович, відомий український мовознавець, літературознавець, культурний діяч, один із видавців та редакторів творів І. Франка, у рекомендаціях «як підходити до нової редакції Франкових творів» стверджував, що «кожне нове видання Франкових писань, що виходило під його рукою, має підправлену мову [...]». Франко, де міг,

замінював західноукраїнські народні чи архаїчні форми – наддніпрянськими, викидав польонізми, русизми чи церковізми; старі слова, що вийшли чи виходили з ужитку, підмінював новими; архаїчні дісприкметникові конструкції розв'язував окремими реченнями чи ставив замість них прикметники з відповідними наростками тощо. [...] Іншими словами: поет намагався вводити в нові видання своїх творів спільні для всіх українських земель форми, а залишив, для кольориту, місцеві, галицькі вислови чи фрази, і тільки у віршах, де дуже важко не раз проводити операції в дусі уодностайнення [...]» (В. Сімович).

У мовознавчому аспекті варто звернути увагу й на реалізацію тих напрямів, що їх свого часу (у 50–70-х рр. XX ст.) намітив та розробляв Іван Ковалик, зокрема в царині лінгвостилістичного аналізу мови творів письменника й упорядкування його лексикону. Адже укладання словника мови творів І. Франка, що має на меті увиразнити внесок митця в розвиток національної мови й засвідчити багатство його лексикону, й досі належить до актуальних мовознавчих проблем. І. Ковалик, за словами Івана Денисюка, заклав «тривку фундаментальну основу» і створив «глибоконаукову концепцію» словника мови художніх творів І. Франка. Від часу публікації в 1990 р. «Лексикони поетичних творів Івана Франка», що його підготували Іван Ковалик, Ірина Ощипко та Лев Полюга, наступні праці такого типу почали виходити з 2010 р. – це словники мови поетичних збірок І. Франка «Зів'яле листя», «Мій Измагд» під упорядкуванням Зеновія Терлака. У 2012 р. Соломія Бук уклала «Частотний словник роману Івана Франка „Основи суспільності“: інтерпретація твору крізь призму статистичної лексикографії».

Зібрання наукових праць «Студії з лінгвістичного франкознавства» (за заг. ред. Оксани Кушлик), підготовлене дослідниками Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка, покликане актуалізувати мовознавче вивчення важливих та мало досліджених аспектів Франкової творчості. Саме лінгвісти Дрогобицького університету у своїх розвідках засвідчують тривку й багаторічне зацікавлення спадщиною славетного земляка. Адже в Дрогобичі І. Франко навчався в головній (нормальній) школі отців Василіян та у Вищій реальній гімназії ім. Франца-Йосифа, там він розпочав свою літературну творчість.

Вихід у світ збірника «Студії з лінгвістичного франкознавства» (за заг. ред. Оксани Кушлик)

переконливо утверджує низку нових напрямів, дослідження яких відображають праці представників дрогобицької лінгвістичної школи франкознавців. У перспективі це дасть поштовх, за словами професора Ярослава Яремка, розбудові лінгвістичного франкознавства як новітньої міждисциплінарної науки. З-поміж основних її завдань проф. Ярослав Яремко в передмові до *«Студій...»* виокремлює давно назрілу потребу кодифікувати лексикон митця, це допоможе реалізувати ще більш глобальну мету – здійснити «...адекватне омовлення універсальної когнітивної картини світу» Івана Франка як енциклопедиста й поліглота та якнайповніше описати всі особливості його унікальної мовної картини світу. Новий погляд на розв'язання цієї проблеми власне й пропонують представники дрогобицького лінгвістичного франкознавства. Матеріали рецензованих *«Студій...»*, що охоплюють концептуально пов'язані статті, підрозділи з монографій, фрагменти словників, засвідчують намагання авторів розкрити своєрідність та багатогранність Франкової мовної картини світу через аналіз головних для його світосприйняття концептів, ключових символів та слів (праці Марії Федурко, Анни Огар, Марії Стецик, Лілії Лемець, Марії Зубрицької, Петра Мацьківа, Оксани Кушлик та Лілії Радчук, Любові Мельник); образних засобів – фразеологізмів, паремій, порівнянь (розвідки Іванни Уздиган, Марії Щербак (Стецик), Мирона Якіма, Уляни Галів).

У цьому аспекті з-поміж безперечних здобутків представників дрогобицького осередку лінгвістичного франкознавства потрібно відзначити започаткування у працях Мирона Якіма ґрунтовного аналізу специфіки фразеологічного наповнення наукових текстів Івана Франка та укладання корпусу вжитих фразеологічних одиниць з їх лексикографічним описом у *«Словнику фразеологічних уживань...»*.

Важливо звернути увагу й на потребу увиразнити в мовознавчих дослідженнях регіональну специфіку різножанрового доробку митця. Реалізацію такого завдання автори *«Студій...»* вбачають через можливість «мовного декодування» прихованого дрогобицького колориту як додаткового прагматичного (конотативного, емотивного, імплікативного) навантаження Франкових текстів; розгляду автентичної топографії, топоніміки, ландшафтів з натури, що загалом оприявнюють притаманні для творів митця ознаки автобіографізму. У матеріалах збірника ці проблеми порушують у своїх працях професори Ярослав Яремко та Віра Котович.

Спробу відтворити мовний портрет Івана Франка як визначного представника інтелігентського середовища Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст., творця та носія соціолекту галицької української інтелігенції окресленого періоду репрезентують розвідки професора Світлани Гірняк. Дослідниця відзначає Франкове «...вміння поєднувати в одному тексті елементи просторічної, народнорозмовної мови, навіть зниженої лексики з книжною лексикою „високого стилю“, нетранслітерованими елементами, суспільно-політичною термінологією...».

Новаторський характер *«Студій...»* підсилюють наукові розвідки, спрямовані на увиразнення

вже «...осягнених граней неосяжного Франкового універсализму», зокрема на утвердження його здобутків як основоположника в українському мовознавстві ідей лінгвополітології, сучасної теорії комунікації, засновника школи політичного мислення. Адже, за спостереженнями проф. Ярослава Яремка, «новаторська лінгвополітологічна діяльність Івана Франка, що була підпорядкована націєтворчим пріоритетам» виразно підтверджує відомий постулат про синергетичність слова.

Суттєві доповнення про внесок Івана Франка в розвиток української політичної і правничої термінології та про особливості його індивідуальної термінологічної практики подають у матеріалах *«Студій...»* Ярослав Яремко, Наталія Лужецька, Михайло Панночко, Ангеліна Разумна.

Заслугує на увагу передрук архівних першоджерел з Віденської Франкії (1892–1893) – реєстраційний формуляр (індекс) Івана Франка; перелік лекцій, які студент має намір відвідувати; життєпис; відгуки про дисертацію Івана Франка; протокол строгих екзаменів; клопотання про отримання дисертації на період трьох місяців з метою перекладу на українську мову; витяг з протоколу про присвоєння ученого ступеня та інші, – запропонований Ярославом Лопушанським з метою всебічно ознайомити українськомовних читачів з оригінальними документами та їхніми українськими перекладами і спонукати до використання в наступних філологічних та історико-літературних розвідках.

Отож концепція *«Студій...»* розкрити велич і геніальність постаті Івана Франка крізь призми мовознавчої інтерпретації його спадщини визначила структуру збірника. Усі матеріали об'єднано сімома розділами, зокрема: 1. Соціолінгвістика. 2. Лінгвокультурологія. 3. Лінгвостилістика. 4. Термінознавство. 5. Фраземіка. 6. Епістолярія. 7. Діалектологія, дериватологія, ономастика, акцентуація.

У матеріалах *«Студій...»* привертає увагу своєрідний редакторський підхід до формулювання назв розділів та дібраних до них епіграфів, як-от: *Розділ 1. «На шляху поступу ми лиш каменярі» («досліди» і «досвіди» соціолінгвістичних параметрів Франкових дискурсів)*; епіграф: *«Дух, наука, думка, воля / Не уступить нітьмі поля...»* (Іван Франко). Таке подання інформації в науковому виданні спонукає читача до глибинних роздумів та актуалізує пророчий характер Франкових слів для розкриття проблем сьогодення.

Рецензоване зібрання наукових праць, без сумніву, має теоретичне і практичне значення. Передусім результати й висновки, що їх репрезентують автори матеріалів, поглиблюють і доповнюють теоретичні положення відповідної галузі знань і розкривають потреби сучасних дослідників у запровадженні міждисциплінарних методик у лінгвістичне франкознавство. Науковий доробок, представлений у матеріалах *«Студій...»*, послужить ґрунтовною теоретичною і фактичною базою для викладання загальноуніверситетської дисципліни «Лінгвістичне франкознавство».

Запропоновані в збірнику матеріали мають посутнє практичне значення і можуть бути використані під час викладання в закладах вищої освіти

курсів «Лінгвістичний аналіз тексту», «Лінгвокультурологія», «Стилістика сучасної української літературної мови», спецсеминарів чи спецкурсів, що розкривають своєрідність лінгвопоетики Івана Франка; а також – для підготовки кваліфікаційних робіт мовознавчого спрямування.

Вважаємо, що зібрання наукових праць «Студії з лінгвістичного франкознавства» (за заг. ред. О. Кушлик) – це ще один вагомий крок до всеохопного мовознавчого аналізу художньої, публіцистичної, наукової та епістолярної спадщини генія українського народу – Івана Франка.

Тетяна ГУЦУЛЯК,
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ЛІНГВІСТИЧНЕ ФРАНКОЗНАВСТВО В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАГАЛЬНОНАУКОВОМУ КОНТЕКСТІ

(Рецензія на зібрання наукових праць «Студії з лінгвістичного франкознавства»
(за заг. ред. Оксани Кушлик. Дрогобич : Посвіт, 2025. 460 с.))

«Художній універсум І. Франка – “безмежне поле в сніжному завої”, широчезна арена дослідницьких пошуків», «І. Франко і його оточення – тема невичерпна», «Франко – універсальний геній, невичерпний атом» – це тези з доповіді «Франкознавство: здобутки, втрати, перспективи», яку виголосив професор Іван Денисюк на пленарному засіданні Міжнародної конференції «Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин» ще у вересні 1996 року. Науковець не тільки зацентрував на величі й багатогранності відомого українського митця, а й окреслив вектори подальшого розвитку франкознавства, зокрема й лінгвістичного, що хоч і поступається своїми досягненнями літературознавчій школі, проте охоплює аспекти, які засвідчують розширення наукових парадигм. Нині сферу дослідницьких уподобань випрозорює багатовимірний аналіз мови доробку І. Франка, побудований на різних концептуальних засадах – структурних, когнітивних, психолінгвістичних, комунікативно-прагматичних тощо. Свідченням рефлексування на сьогоденні запити лінгвістичних досліджень творчості Великого Каменяря є наукове видання «Студії з лінгвістичного франкознавства» (за заг. ред. О. Кушлик), що вміщує видані впродовж останніх десятиліть статті, підрозділи з монографій і фрагменти словників, концептуально пов’язані наміром мовознавців Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка засвідчити унікальність та різновекторність Франкової мовної картини світу.

Рецензоване видання розпочинає вступна стаття «Пізнаючи Франка – пізнаємо себе», у якій професор Я. Яремко порушив проблему кодифікації й систематизації «Франкової лексичної скарбниці» (с. 5), визначив мету колективної праці, окреслив її структуру. Акцентуючи на тематиці студій дрогобицьких мовознавців, лінгвіст цілком умотивовано зазначив, що «у кожного автора наукової розвідки свій Франко, своя дослідницька оптика» (с. 6).

Матеріали «Студій з лінгвістичного франкознавства» об’єднані в сім різних за обсягом розділів, до написання яких долучилися науковці Дрогобицького закладу вищої освіти. Без перебільшення констатуємо, що кожен матеріал має надзвичайну вагу, бо хай штрихом, спостереженням, оригінальним тлумаченням або аналітичним висновком виокремлює той чи той бік таланту генія Великого Каменяря. До переваг видання зараховуємо докладний аналіз творів різних стилів і жанрів Івана Франка.

Перший розділ «На шляху поступу ми лиш каменярі» (“досліди” і “досвіди” соціолінгвістичних параметрів Франкових дискурсів) розпочинає стаття С. Гіряк, присвячена мовному портретуванню української галицької інтелігенції, зокрема

Уляни Кравченко, Константины Малицької, Івана Франка. Апелюючи до текстів Каменяря, авторка зосереджує увагу на номінаціях суспільно-політичної тематики, ідіомах і текстових кліше, вирізняє галицькі та просторічні елементи, знижену лексику, проаналізовані в контексті емоційності, іронії та інтертекстуальності. Лінгвополітологічний дискурс Івана Франка, схарактеризований у площині філософсько-психолінгвістичної концепції та в проєкції сучасної теорії комунікації, потрапив до сфери наукових пошуків Я. Яремка. Дослідник розглянув феномен створеної Каменярем «школи політичного мислення». Заслугує поцінування студія М. Федурко про напрацювання Івана Франка, що увиразнюють зв’язок мови й мислення, взаємодію духовного розвитку нації та розвитку мови.

Другий розділ «До онтологічних джерел народного духу, розвою і слова (крізь призму сучасних лінгвокультурологічних концепцій)» об’єднує статті М. Федурко й А. Огар «Вербалізація концепту *слово* в поезії Івана Франка (на матеріалі збірки «З вершин і низин)», Н. Лужецької «Імпліцитні текстові засоби у комунікативно-прагматичному полі І. Франка», А. Огар «Концептосфера творів І. Франка для дітей (на матеріалі збірки казок “Коли ще звірі говорили)», М. Зубрицької «Поетика погляду в збірці Івана Франка “Зів’яле листя”: рецепційно-естетична інтерпретація», що вирізняються неординарністю й неочікуваністю дослідження творів Великого Каменяря, які проаналізовано в контексті досягнень сучасної лінгвоукраїністики.

Матеріали третього розділу присвячені лінгвостилістичному аналізу поетичної та прозової спадщини Івана Франка. Цей розділ об’єднує найбільшу кількість студій. Ідеться про статті М. Стецька «Поема Івана Франка “Мойсей”: фрагменти текстової стереометрії», М. Стецька та Л. Лемець «“Пісне, моя ти сердечна дружино!” (символема *пісня* в поетичних текстах І. Франка)», І. Уздиган «Порівняння як невід’ємний лінгвостилістичний атрибут повісті Івана Франка “Захар Беркут”», Х. Федоришин й О. Кушлик «Ампліфікація як засіб увиразнення градаційних відношень у стилістичному синтаксисі прозових творів Івана Франка (на матеріалі оповідання “Хома з серцем і Хома без серця”)», У. Мішук (Галів) «Роль експресес у творі “Коваль Бассім” І. Франка», О. Кушлик і Л. Радчук «Кольороназви в мовотворчості Івана Франка як вияв української традиції (на матеріалі малої прози Івана Франка)». Праці цієї частини колективного видання вражають не тільки глибиною аналізу вибраної кожним автором проблеми, а і яскравістю, свіжістю, креативністю, відмежуванням від стереотипності, незвичністю інтерпретації тих чи тих

лінгвістичних явищ, з огляду на це заслуговують схвалення та високої фахової оцінки.

Термінотворча діяльність відомого українського письменника віддзеркалена в четвертому розділі. У цій частині рецензованого видання ґрунтовно проаналізовано твори наукового стилю. Зокрема, Я. Яремко й Н. Лужецька крізь призму політичної термінології окреслили характер, ознаки, значення й функції терміна, дійшли висновку, що лінгвокогнітологіїні ідеї Івана Франка сформували методологічну основу українського антропологічного термінознавства. Правнича термінологія в наукових і художніх текстах відомого мислителя стала об'єктом дослідження М. Паночка. Не менш цікавою й інформативно ємною вважаємо студію, у якій окреслено структурно-семантичні параметри політичної термінології. Автори праці (М. Паночко й А. Разумна) схарактеризували абстрактні поняття й загальні номінації осіб, виділили синонімії й варіантні форми аналізованих лексем.

Ідеєю фраземної експлікації та лексикографії об'єднані напрацювання п'ятого розділу, до якого увійшли статті М. Зубрицької «Сакральне наповнення та стилістико-функціональні особливості фразеологічних одиниць із компонентами *душа* і *серце* (на матеріалі малої прози Івана Франка)», У. Галів «Функціонально-стилістичне навантаження фразем у прозі Івана Франка (на матеріалі повістей “Великий шум” та “Петрії і Довбушуки)”», П. Мацьківа «Образний потенціал паремій з компонентом *голова* в “Галицько-руських народних приповідках”», М. Щербак (Степик) та М. Якіма «Фразеопростір поеми Івана Франка “Мойсей”: концептуальний та експресивний аспекти», М. Якіма «Словник фразеологічних уживань у наукових працях Івана Франка та принципи його побудови» і «Фразеологічні вживання в поемі І. Франка “Мойсей” (фрагмент укладеного Словника)». Специфіку зазначених студій увиразнює всеохопне дослідження Франкового фразеопростору, з'ясування особливостей загальноновживаних, діалектних, модифікованих та індивідуально-авторських фразеологічних одиниць, їхнє семантико-граматичне ранжування, основні принципи створення словника фразеологічних висловів та ін.

У шостому розділі «Зауваги до епістолярію (художня прагматика, нарративні стратегії, мовні засоби інтимізації)» акумульовано студії С. Гірняк про різноплановість епістолярної спадщини Уляни Кравченко й Івана Франка, етикетні формули уживаних ними звертань і прощань, функційні параметри нетранслітерованих висловлень, юкстапозитів, ідіом, просторічних мовних одиниць, питомих і запозичених номінацій, а також Л. Мельник, яка запропонувала лінгвістичний аналіз інтимного епістолярію Івана Франка до Ольги Рошкевич, зосередила увагу на вітально-прощальних формулах їхньої писемної комунікації, демінутивах, епітетах, метафорах, фразеологізмах та порівняннях.

Сьомий розділ охоплює питання діалектології, деривації, ономастики й акцентуації. Зазначений тематичний діапазон віддзеркалюють праці М. Зубрицької «Лексико-семантичні особливості бойківських говірок у художньому дискурсі Івана Франка», В. Котович «Мала батьківщина Івана Франка: ономастичний та лінгвокультурологічний аспекти», О. Кушлик «Морфолого-синтаксичний спосіб творення – активний засіб виникнення вторинних службових слів (на матеріалі повісті Івана Франка “Перехресні стежки”)», Л. Легкої «Акцентна характеристика дієслів третього структурного класу із суфіксом *-а-* (*-я-*) у поетичному мовленні Івана Франка».

Після основних сімох розділів розміщено «Архівні документи дисертаційної справи Івана Франка», які зібрав, переклав Я. Лопушанський і які відображають важливі віхи життєвого й творчого шляху Івана Франка, зокрема здобуття наукового ступеня доктора філософії у Віденському університеті.

Рецензоване видання вражає своєю змістовою й концептуальною вивершеністю, синтезом інформативності, науковості, глибокого й об'єктивного аналізу. Збірник наукових праць «Студії з лінгвістичного франкознавства» (за заг ред. О. Кушлик) має неабияке значення як для становлення й поступу лінгвістичного франкознавства, так і для розвитку франкознавства загалом.

Наталія КОСТУСЯК,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
та лінгводидактики
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білоконенко Людмила Анатоліївна – Криворізький державний педагогічний університет, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, orcid.org/0000-0001-9329-1852

Громко Тетяна Василівна – Національний університет «Одеська політехніка», доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології та перекладу, orcid.org/0000-0002-4661-4302

Гуцуляк Тетяна Євгенівна – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри сучасної української мови, orcid.org/0000-0002-7520-3115

Дзекун Юрій Олексійович – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романо-германської філології, orcid.org/0000-0001-6342-7245

Дроботенко Валентина Юрївна – Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, orcid.org/0009-0003-8525-6493

Дутка Оксана Ярославівна – Відокремлений структурний підрозділ «Свалявський технічний фаховий коледж Національного університету харчових технологій», доктор філософії, викладач української мови та літератури, orcid.org/0000-0003-3666-3124

Зусько Марина Олексіївна – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, доктор філологічних наук, професор кафедри англійської та німецької філології, директор Навчально-наукового інституту іноземних мов, orcid.org/0009-0009-6467-2387

Кардаш Лариса Василівна – Університет Григорія Сковороди в Переяславі, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики і методики навчання, orcid.org/0000-0002-2098-0240

Косович Ольга Василівна – Тернопільський національний педагогічний університету імені Володимира Гнатюка, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології та професійної комунікації, orcid.org/0000-0002-1651-9769

Костусяк Наталія Миколаївна – Волинський національний університет імені Лесі Українки, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та лінгводидактики, orcid.org/0000-0002-9795-6038

Кравченко Леся-Рома Степанівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри зарубіжної літератури та полоністики, orcid.org/0000-0002-3148-2474

Кузик Павло Степанович – Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України, аспірант відділу української мови, orcid.org/0009-0008-9863-2167

Кулик Олена Дмитрівна – Університет Григорія Сковороди в Переяславі, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української лінгвістики і методики навчання, orcid.org/0000-0001-9116-4403

Кушлик Оксана Павлівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, orcid.org/0000-0001-7502-622X

Мельник Любов Богданівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, orcid.org/0000-0002-3525-513X

Надяк Христина Романівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, магістр спеціальності 014 «Середня освіта (Українська мова і література)», orcid.org/0009-0002-0579-6119

Науменко Наталія Валентинівна – Національний університет харчових технологій, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов професійного спрямування, orcid.org/0000-0002-7340-8985

Овсієнко Людмила Миколаївна – Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови, orcid.org/0000-0002-8450-7305

Поворознюк Роксолана Владиславівна – Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови, orcid.org/0000-0003-3418-6651

Похилук Олена Миколаївна – Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж», кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української філології, orcid.org/0000-0003-2786-4055

Прийма Лада Юрївна – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, доктор філософії у галузі «0.35 Філологія», старший викладач кафедри романо-германської філології, orcid.org/0000-0002-8956-2389

Стишов Олександр Анатолійович – Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, orcid.org/0000-0001-6192-255X

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 24 2025

Макетування та верстка

Юрій Ковальчук

Дизайн обкладинки

Олег Лазебний

Здано до набору 17.12.2025 р. Підписано до друку 30.12.2025 р.

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 13,02

Замов. № 0226/124. Наклад 300 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.